BIBL.
DE
L'UNIVERSITÉ
MS.
1062



192.3.9.

Ex Collegio Laudunense



Du Bois

COLLEGIUM LUDOVICI MAGNI

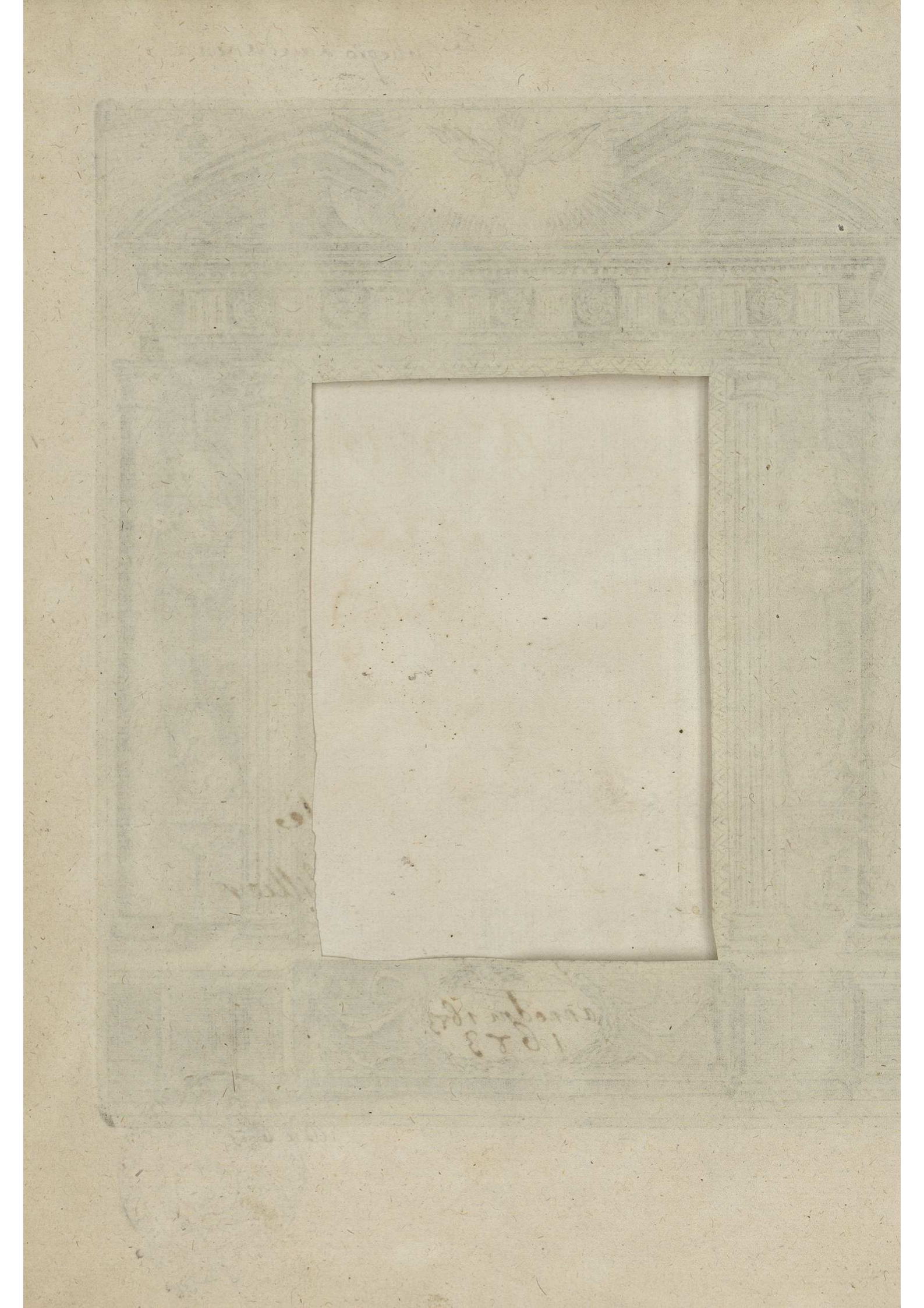

16. 9°. (9)



(illegible)

M. S. l. 111, 14.

commentarius in artis ethicam præfatiuncula.

BIBLIOTHÈQUE DE L'UNIVERSITÉ DE FRANCE.

Cum omnis philosophiæ pars, sit per se digna amari atq; excoli, dignissima certè pars illa, quæ cum discendi voluptate, bene viuendi rationem præmonstrat. contemplari quidem diuinius, atque honorabilius, sed quandiu his in terris viuitur, vbi perpetua aduersus diabolum, carnem et mendum pugna, bene operari sanè multo vtilius; testis ille Gregorius, cuius sunt hæc verba, sine contemplatione intrare possunt in cœlestem patriam, qui bona operari negligunt; sine actione autem ingredi possunt, qui negligunt ea operari, quæ possunt bona. quare qui de moribus et officiis scripsere, bene et sapienter monuere, cæteras scias hoi nequaquam negligendas, vt pote quæ vacuum a curis animum reficere oblectent, vel languidum et fractum molestiis et laboribus mediocriter reficiant, recreentq;, moralem vero philosophiam auidè expetendam, vt quæ sola ægroto

vitiis ao, si o penitus mederi, saltem pro tempore opis aliqd afferre valeat, vel qd finem bonorum, ad quem debemus collimare, præmonstret, vel qd curuum et laborantem vitiorum pondere aum a terrâ leuet, retorqueatq; versus desideratum finem, Deum nempè optimum maximum, cuius amorem sensim instillat.

NOS hac in pte operam, quatulacumq; ee poterit lubentissimè pollicemur, si modo vobis o defueritis ipsi.

quoniam verò plantare ttum et irrigare valemus, vt docet stus Paulus, orandus, et si fieri pt, exorandus ille qui dat incrementum, Deus, votis vt aspiret, et labores benè fortunare dignetr.

præludia moralis

dictum alibi qd præludia, seu prolegomena, nempè quæstiones quædam de noe, Extia, cais, pptib, &. sit gr

caput 1um

De noe et Extiâ moralis

NOA huius disciplinæ st in duplici dria, alia periphrastica, vt qdo vocatr a cicerone

duæ vitæ, regula morum, vitiorum expultrix.

alia simplicia, vt Ethica et moralis.

Ethica deriuatr a noe greco ἐθὸς, qd consuetudinem, vel ab ἠθὸς, qd inclinationem signat, testis stus doctor.

moralis a noe mos, mos autem aliqdo consuetudinem, vt, nisi circumcidamini scdum morem mosis, id est consuetudinem. aliqdo inclinationem signat, vt, qui facis habitare vnius moris in domo, id est vnius inclinationis et voluntatis.

go noe ethicæ, seu moralis illigitr scia practica, quæ regit mores seu inclinationes hois.

Extere moralem naalem facilè suadetr.

quia moralis naalis e lumen naæ, cuius beneficio disquitr honestum a turpi, et caa viri boni discernitr a gente o sanctâ: atqui in oium ais impressum e lumen illud, testis scriptura, signatum e super nos lumen vultus tui, vbi stus thomas, lumen illud, quo cernitr sit nefas an nefas, nihil aliud e, quam impressio diuini luminis. item ad Romanos 2° c. gentes naaliter faciunt ea, quæ st legis, vbi glossa: tnt legem insculptam cordib, qua quisq; sentit qd bonum et malum. hæc e lex naalis, quam nulla potuit abolere iniquitas, vt loquitr stus Augustinus. testis etiam experientia, quis enim o lætatr post rectè factum, secura mens, quasi iuge conuiuium, quis contra o crucietr admisso scelere:

——————— qd fas
atque nefas tandem incipiunt sentire peractis
criminib'.

testes huius rei famosus ille Nero et herodes
magnus, vt alios mittam, hic enim, interfecta
vxore, mortem tam im patienter tulit, vt furere
diu visus sit amenti similis, ille verò, occisa
matre, imagine criminis adeo territus fuit vt
vitam gladio finire coactus sit. hinc tullius;
magna e vis conscientiae in vtramqi ptem, vt
nihil metuam, qui nihil commiserunt, et
furias ante oculos versari putent, qui st scelerum
magnorum rei. hinc iuuenalis:

——————— cur tn hos tu ———
euasisse putes, quos diri conscia facti
mens agit attonitos, et surdo verbere cædit
occultum quatiente ao tortore flagellum

qo extit moralis naatis.

quæritur an extat moralis artificialis.

propositio

extit moralis artificialis,

quia quoties poa oe satis disposita ad
operandum, toties nrius habitus, per quem
disponatr: atqui poa hois ex se o st disposita
satis ad bene viuendum: nam duo st ad bene
viuendum nria. 1um cognio iustitiae et veritatis;
scdum illud sti Augustini, necesse e peccet a quo
ignoratr iustitia. 2um amor iustitiae et veritatis, nam
vt, inquit idem doctor, libertas o valet, nisi ad peccandum,

si abest amor iustitiæ et veritatis. atqui oē in hoc cognio veritatis et iustitiæ, vt satis declarant illæ vōces, illumina oculos meos, doce me viam iustificationum tuarum. ō ē etiam in hoc amor iustitiæ; sc̄dum illud, proni et ceruus pour in malum ab adolescentia, gō nrius ē habitus, qui mentem illuminet et voluntati amorem iustitiæ et veritatis instillet. porro ille habitus ē ptia moralis: sc̄dum illud

——— ——— ———

porro virtutem ō efficit cognio sola, testis idem phus, cognio sola parum prodest. testis etiam stus Paulus, fides sine operib' mortua ē, et alibi scia inflat et ō ædificat, sed virtutem hæc maximè efficiunt bona indoles, scdum illud, gaudeant bene nati. 2ª recta institutio seu educatio, plurimum interest, quib' assuescamus à teneris, nam

quo semel ē imbuta recens seruabit odorem testa diu.

3º deniq; exercitium bonarum operaōum, quippe iusta agendo fimus iusti, vnde claret ō statim meliorem ēē virum, qui plurib' abundat præceptis, nisi virtute rore irrigentr, maximè verò charitatis, quæ ē foa virtutum et velut aa.

verùm vt phia moralis ō sufficiat ad bonam vitam, ideone inutilis? certe vox ista ē indoctorum hoūm, vel potius ingratorum, quippe moralis solatr afflictum et inopem, medetr vulnerib', vt crudelior videatr scytis, qui hunc solem atq; oculum tollere conetr ex huāo genere.

Dices 2º in his, quæ docentr, qui docet, idem operatr. atqui res aliter se ht in morali, maximè vero in politicâ, et æconomicâ, ō enim qui docet politicam, vel æconomicam, statim administrat rem publicam, vel familiam, gō inutiliter docetr politica et æconomica.

dist. mai si operaō ō sit dificilis et periculosa, **C.** si difficilis et periculosa, **N.** porro regere rem publicam, siue ciuilem, siue ecclesiasticam ō ē cuiuslibet gā res periculosa et difficilis, sed illius tm quem Deus vocat ad talem dignitatem; scdum illud, per me reges regnant,

nec quisquam sibi sumat hunc honorem, sed qui vocatus ē, tq̄m Aaron, oportet sc̄ ornatum ēē regalib' virtutib', nempe prudiā, iustitiā, fortitudine, clementiā, pietate, charitate summa, quas facilius ē optare in principe, quam intueri.

Similiter regere bellum res operosa et difficilis, 1º enim legendus exercitus, exercendus, exercitus enim ab exercitio, instruendus armis et comeatib', quippe disciplinam ō seruat ieiunus exercitus, praterea capienda consilia, insidiæ struenda,

dolus an virtus, quis in hoste requirat. compessendæ sæpè seditiones, quæ certè prastare feliciter ō ē cuius libet, vt nimis experientia comptr, idem dicendum de regimine familiæ seruata proportione. verum de iis erit alibi longior sermo, nempè in politica et æconomica.

monitum

Cæterum quæ de necessitate moralis phiæ dixi, sobriè intellecta volo: neque enim existimo phiam moralem nriam ēē oib' hoib', reperies enim viros bonos, qui hanc doctrinam nequidem a limine salutarent, sed aio ttum moralem nriam ēē humano generi, qtnus necesse ē ēē viros doctos, qui alios edoceant, ipsisq; fontes honestatis et officiorum fundta retegant, quemadmodum a Platone, Cicerone, et aliis bonè multis factum videmus.

Et verò phiæ moralis, iurisprudiæ, et fidei parui detr rao. atqui ō ē necesse vt singuli hoes æqualiter calleant iuris sciam, sed satis erit, si modo inueniantr iuris consulti, qui ppia iuris et legum aperiant, neque necesse ē, vt singuli hoes æqualiter et ad vnguem calleant, quæ ad religionem

et fidem pertinent, sed bene agitr cum genere huao, si modo sint doctores, qui imbecilliores et rudes misteria fidei pro tempore et loco edoceant fidem catholicam ab iniuriâ tutam vindicent, nempè vt sub nido Ecclesiæ tutæ plumescant auiculæ; atque asinæ pascantr iuxta boues alantes, go etiam satis erit ad beatam generis huai vitam, si reperiantr inter hoes, qui sciam morum alios pro tempore et loco docere queant.

Caput 2um

De

cais phiæ moralis

finis, recte viuere; huic sciæ id propositum e recte agere, inquit phus.

Efficiens 1a. est Deus, a quo ois scia 2o. veteres phi, præsertim socrates, Plato, et Arles, qui sciam morum labantem et caducam restaurauerunt.

Subtum, illectus.

obtum, actio hua ad honestatem dirigenda.

1o. **quia** moralis tota e in dirigenda actione hua.

2o. **quia** actioni huæ coiunt tres charecteres obti legitimi, 1o. enim constituit moralem phiam et eam disquit a cæteris phiæ ptib. 2o. æqualis e phiæ morali, vt clarebit attendenti. 3o. deniq;

ppia, pptates, et inferiora actionis huaæ explicantr in phia morali.

Dices. Theologia moralis respicit etiam actionem huam, qtnus ad honestatem dirigenda e.

dist. qtnus dirigenda e sedum regulas superiores, et solo fidei lumine cognitas, C. sedum regulas naali lumine cognitas, N.

Porro in actione hua duo st spectanda, actio ipsa, et modus, quo fit actio. certè phia moralis parum curat actionem, sed modum agendi oo spectat, moralis enim imitatr legem diuinam, qtum pt, qa lex diuina 1a e regula morum, sedum illud, fiat voluntas tua: atqui lex diuina o tam iubet ut agamus, quam ut benè agamus: testis e Stus Augustinus; o multum attendas, qd faciat hoo, sed quomodo faciat, e enim parum misereri, nisi benè miserearis. hinc oppetere pro patria, licet magnum videatr mera e tn vanitas, nisi benè moriaris, id est quomodo oportet; ob id fabricius et Regulus Hopere laudatus, qd lætus ierit ad mortem pro patriâ, e th æterno igne cruciandus, ut catilina ipse, quamquam minus crudeliter, qa minus crudelis et impius: o enim actibus, sed finib pensanda officia: atqui fabricii et reguli o erat rectus finis, sed

vicit amor patriæ, laudumqi immensa cupido

go etiam moralis phiæ, quæ e ~~meditatio~~ deriuatio legis diuinæ, id imprimis curare dt, quomodo agamus.

soa moralis defio, ~~dp~~ defio autem constat gre et dria, nota e dria moralis ex obto, restat quaerere genus.

certè moralis e habitus illectualis semper verus, sed habitus illectualis semper verus quintuplex, ut saepius dictum, sapia, illigia, scia, ars, prudia.

quaeritr sitne moralis scia, an prudia ea dare sit.

prior ppoo

phia moralis o est prudia,

quia aliae sunt pptates moralis, aliae prudiae: moralis deletr obliuione; moralis cadit saepè in viros prauos, se in magistros et auditores qui abutendo documentis phiae moralis, iudicium sibi manducant et bibunt; prudia o deletr obliuione, inquit phus, sed prauis cupiditatib, iuxta illud, qd legitr Danielis 3°., Spies decepit te et concupiscentia subuertit cor tuum: prudia o cadit in viros prauos, testis phus, impoibile e hoem prudentem ee malum, go moralis o e prudia.

2°. quia obtum moralis e nrium, ut infra demonstrabitr: atqui obtum prudiae o e nrium, sed contingens, id declarat defio prudiae: prudia, inquit phus, est habitus occupatus circa ea, quae pount aliter se hre; enimuero character prudiae recte deliberare et praecipere: atqui nemo

deliberat de reb' nriis, quis enim deliberet de ortu solis crastino, de Ecclipsi futurâ, nemo præcipit de reb' nriis, go moralis o e prudia.

Dices. ex trle prudia et politica st idem habitus: atqui politica e moralis, go &.

dist. mai. st idem habitus sedum aliqd. C. primò enim st in eadem facultate, se in illectu; 2°. st habitus subordinati, concurruntq; ambo ad eundem finem obtinendum, quæ e actio bona ex trle. 3°. versantr ambæ circa ea, quæ st hoi bona vel mala, id e circa actiones huas: verbo vno prudia et moralis hnt se, sicut loa docens et vtens. st idem habitus ppriè atque essialiter, N. nam ex ipsa trle o e eorum idem ee.

instabis. prudia et moralis versantr circa idem obtum se circa ea, quæ st hoi bona vel mala, go st idem habitus spie et essialiter.

dist. ant. prudia et moralis versantr circa idem obtum, sed diuerso spectatum modo, C. versantr circa idem obtum eodem modo spectatum, N. se moralis versatr circa actionem huam sedum se spectatam et qtnus libera e ab oib' circonstantiis: prudia verò spectat actionem huam in particulari et qtnus inuoluta e circonstantiis: atqui alia e prorsus facies actionis huaæ sedum se spectatæ, et ab oib' circonstantiis liberæ: alia verò facies actionis

huaæ spectatæ in particulari et circonstantiis involutæ, nam sub priori facie spectata e vrlis, nria, immutabilis, qualis illa actio colere Deum, honorare parentes &c. sub posteriori facie spectata actio hua e singularis, contingens, qualis ista actio, reddere depositum, hocce tempore, hacce horâ, tali hoi &c.

instabis. Ex Arte prudia e vrlium, sic enim scribit l. 7.° libri 6.i prudia o e ttum singularium, sed etiam vrlium, go nulla ronsio.

dist. ant. prudia e vrlium 2.° et per accidens, C. 1.° et per se, N. certè præcipuus prudiæ actus e præcipere seu operari, alter actus prudiæ e rectè deliberare id e scdum regulas et præcepta: atqui vterq; ille actus supponit cognioem regularum et præceptorum moralis phiæ, impoibile e enim aliquem bene operari, cui ignota st præcepta bene agendi; et rao e, qd regula generalis seu generale præceptum sit canon, cui dt ee conformis operao: similiter impoibile e aliquem recte deliberare et consultare, quem fugiunt præcepta bene agendi, ab iis enim præceptis ppium sumit bona deliberatio: ob id fateor prudiam ee vrlium aliquomodo, qtnus præsupponit cognioem vrlium regularum. verum nego prudiam per se spectare vrlia, e enim practica vt docet Arles: atqui practica, inquit idem phus, e per se singularium.

instabis deniq; datr aliqua prudia vrtis, et distincta a prudiâ particulari, go illa saltem versabitr per se circa vrtia.

nego cons. neq; enim prudia, quæ vulgo dr vrtis, ideo dr, qd per se et naâ suâ consideret actiones huas sedum se spectatas et vrtim, id enim repugnat prudiæ, cuius e deliberare et præcipere, vt sæpius inculcaui, sed eo dr vrtis, 1° qa reperitr in persona publica, cuiusmodi st Rex, imperator exercitus, præfectus reipublicæ, rector ciuitatis, dux familiæ, quarum personarum munus e procurare bonum vrte sua prudiâ: 2°. quia actus illius prudiæ, licet sit singularium et certis inuoluatr circonstantiis, tendit tn ad bonum publicum, qua in re multum differt a prudia particulari, qa residet in priuata persona, id e sui ipsius ttum gerente curam et cuius actio tendit ad bonum priuatum, qualis e prudia cuiusq; hois priuati.

altera ppoo moralis est scia pprie dicta.

quia hitus demonstratiuus e verè scia, atqui moralis e habitus demonstratiuus, nam habitus demonstratiuus dr, qui conficit veras demonstrationes de pprio obto: atqui moralis

conficit veras demonstrationes de pprio obto, nempè de actione hua, demonstrare enim e ostendere pptatem coire subto per veram caam. atqui moralis ostendit coire actioni huæ hanc pptatem, qd sit laudabilis aut vituperabilis per veram caam, nempè qd sit bona vel mala hoc modo:

ois actio bona vel mala e laudabilis aut vituperabilis:

atqui ois actio hua bona e aut mala go ois actio hua laudabilis aut vituperabilis.

ostendit etiam cultui diuino coire hanc pptatem, qd sit actus honorabilissimus, quia per ipsum seruitr Deo hoc modo:

ille actus e honorabilissimus, per quem Deo seruitr:

atqui per cultum diuinum Deo seruitr, go cultus diuinus e actus honorabilissimus.

go moralis ostendit actioni huaæ coire certas pptates per veram caam, proindeq; conficit veras demonstrationes de pprio obto; atque ita e habitus demonstratiuus, et consequenter e verè scia, qd erat probandum.

Dices. obtum sciæ dt ee nrium: atqui obtum moralis o e nrium sed mutabile se actio hua o e nria sed mutabilis, go moralis o e scia.

dist. min. actio hua, quæ pendet ex lege

seu iure ciuili, vt mos diuidendi patrimonia mos saluandi &c. actio hua, quæ pendet ex lege seu iure naali, vt Deum colere, reddere cuiq; qđ suum &c. N. ius go triplex, ciuile, gentium, et naale. Ciuile dr, qđ sibi populus vel ciuitas constituit, vt ius Romanum, ius Francicum &. ius gentium, qđ ab oib gentib peræq; custoditr, vt ius legatorum; ius deniq; naale, qđ naa voia aalia docuit vt scriptum fueri, amare prolem et parentes &.

fateor illam actionem ee mutabilem, quæ pendet ex lege hua, seu iure ciuile, qa lex hua, etsi iusta, aliqdo mutatr pro tempore, ius etiam ciuile mutabile, testis iustinianus, iura illa, quæ sibi ciuitas quæque constituit sæpè mutari solent, vel tacito populi consensu, vel alia lege data, nec mirum ius ciuile — pendet ex voluntate seu raoe hua: atqui rao hua oo mutabilis, go ius ciuile mutabile proindeq; mutabilis etiam actio, quæ pendet ex iure ciuile, hinc mos varius diuidendi patrimonia, varius etiam mos saluandi, — perimendi apud varias gentes.

nego actionem illam ee mutabilem, quæ pendet ex lege seu iure naali; ius enim naale ipsa rna, seu participatio quædam legis diuinæ quæ oo immutabilis e, hinc — iustinianus: naalia iura diuina quædam prouidentia constituta semper firma et immutabilia permanent, hinc firma et —

immutabilis illa sententia apud oes, nemini nocendum; reddendum vnicuiq; qd suum e.

porro obtum moralis sola illa actio, quæ pendet ex iure naali et gentium, alia verò, quæ pendet ex iure ciuili e obtum iurisprudiæ, seu iuris ciuilis.

instabis. mutabilis e etiam illa actio quæ pendet ex iure naali, vt adoratio Dei, cultus parentum, redditio depositi.

dist. per accidens et scdum vsum, C. per se et scdum debitum, N. quare actio hua pt spectari dupliciter, vel per se, et scdum debitum, vel per accidens et scdum vsum. fateor actionem huam ee mutabilem per accidens et scdum vsum, qa vsus pendet ex certis circonstantiis, in quib actionem exerceri nefas, sic peccat, qui reddit ensem furioso aut pecuniam ei, qui ruinam patriæ machinatr peccat etiam, qui obedit parentib, vbi vetat Deus, peccat deniq; qui moribundus sacro interee vult, scrupulosâ nimis religione: hinc tullius, incidunt sæpè tempora, cum illa, quæ videntr maxime digna hoe iusto, eoq; quem virum bonum dicimus, commuttantr rao e qd quæcunq; agit hoo referre debeat ad iustitiæ fundta, st autem fundta iustitiæ, ne cuiquam noceatr, item vt saluti publicæ consulatr. atqui his in allatis casibus violantr illa duo iustitiæ fundta, qo his in casib prohibetr vsus

illarum actionum.

nego actionem huam ee mutabilem per se et scdum debitum, qa Deum adorare, parentes colere, reddere depositum, per se aliqd immutabile.

corrollarium

claret ex dictis moralem recte dfri sciam practicam, quæ versatr circa actiones huas, qtnus st ad honestatem dirigendæ:

illa quippe defio obtinet oes characteres legitimæ defiois, e vrlis, e ppria, est clara.

præterea constat ex gre et dria, vt satis attendenti claret, qo &.

caput 3um

De pptib moralis

tres st moralis pptates, dignitas, vtilitas, ordo,

quantum ad dignitatem pertinet, clarum e moralem ee inferiorem dignitate cæteris oib sciis, 1o quidem cedit dignitate sciis speculatiuis, vt dictum alibi. 2o inferior e loa, nam illa scia inferior, cuius obtum inferius: atqui obtum moralis e inferius obtum loæ, vt alibi demonstrabitr, qo &.

De vtilitate phiæ moralis vix dignè satis dici pt, nulla enim vitæ pars, neq; publicis, neque priuatis, neq; forensib', neque domesticis in rebus, neq; si tecum agas qd, neque si cum altero contrahas, vacare officio pt, in eo q; colendo sita ē vitæ ois honnestas et in negligendo turpitudo.

atq; hæc vt distinctius illigantr,

dico 1°. ēē vtilem maximè iurisprudiæ, sicut phcæ medicinæ, qa vbi desinit ethicus, ibi incipit iurisperitus, sicut vbi desinit phcus, ibi incipit medicus, et verò scia iuris extructa ē ex lege naali, nam, vt inquit tullius, initium iuris a naā profectum ē: atqui sola moralis explicat naæ legem, go moralis vtilissima iurisprudiæ, hinc dicta vulgò institudio iurisconsultorum. testis idem Tullius, ō gr ex prætoris edicto, ō ex duodecim tabulis, sed penitus ex intimâ phia morali hauriendam iuris disciplinam puto.

dico 2° vtilem ēē theologo, cui dicendum sæpè de iis, quæ pertinent ad leges hūas, et iura ciuilia, vt st contractus, matrimonia, diuio patrimonii &, de quib' oib' splendidius multò et ornatius dicet, qui flores ex morali decerpserit.

dico 3°. ēē vtilem oratori. testis idem Tullius. cum phia ois sit distributa in tres ptes phcam, loam et moralem, duo priora relinquit orator et suæ largitr inertiæ, 3um vero, qd

semper fuit oratoris, nisi teneat, nihil oratori, in quo magnus ee poit, relinquetr, quare hic totus e oratori locus perdiscendus.

Et certè in oraoe perfectâ, maximè verò in epilogo mouendi st affectus iudicum, vt declarant, tùm tullianæ orationes, tùm maximè illa demosthenis de coronâ, vbi eloquentiæ ttum, qtum ee pt in ingenio huao, et quam eloquentiæ regulam vocat plinius: illic verò expressos videas, velut in Speculo ai affectus oes veris coloribꝰ, qd sanè o præstitisset demosthenes ttâ cum laude, si abfuisset doctrina morum, vt notat doctissimus melancton.

deniq; moralis phia vtilis e moderandis affectibꝰ, e enim, vt dictum supra, ai medicina vtilis etiam componendis moribꝰ et vitæ instituendæ; testis Plato, cuius st hæc verba. id primum studendum, vt, neglectis cæteris disciplinis, hanc potissimùm expetamus, vt liceat aliqdo discere, quomodo possimus vitam bonam a praua secernere, et meliorem, quoad fieri poterit, eligere. testis etiam phus initio moralium, magnum, inquit, momentum ht eius cognio in vita instituenda. testis deniq; plutarcus in vitâ coroliani. vbi sic ait. is est fructus phiæ moralis vberrimus, vt hoes fiant placidiores, et magis tractabiles, cuius rei testis scipio Affricanus, magnus quidem belliciis artibꝰ, sed

maior bonis morib', quos ex morali hauserat is, cum plurima pace et bello egregiè et feliciter præstitisset, instigantib' æmulis, repetundarum postulatus ē: atque istam iniuriam facilè vlcisci cum poēt, rerum potitus; abstinuit tn, et abdicato magistratu, postquam vota iouinuncupasset pro salute patriæ, quam plus ille oculis suis amabat, secessit lætus in prædium, vbi consenuit in otio phiæ, quam a puero excoluerat.

cernis, inquit melancton, hoc exemplo qd sit morum suauitas, quam afflat spiritus phiæ.

verùm res clarior fiet ex opposito. coriolanus illustri familia ortus, ingens corpore atque āo, sed gā aberant bonæ litteræ, paulo asperior et vultu ferocior, cum ambiret consulatum, plenus meritis, inuidiâ plebeculæ repulsam passus ē. tum verò ira ardens transit ad volscos Romani nōis hostes, quos armat in ciuium perniciem, ipse cum lecta manu oīa ferro et igne deuastat, oppida diruit, nec prius quieuit, quam ipsi vrbi facem intentaret. id considerans Plutarcus addit generosa indoles similis ē agro fertili, qui nisi colatr, horret spinis et carduis.

appositè gō horatius:
doctrina sed vim promouet insitam,
rectiq; cultus pectora roborant.

cùm gō sit ea phiæ moralis vtilitas, furiosus sane, qui suauissimam hanc phiæ ptem tollit,

Deumq; eius authorem grandi afficit contumeliâ.

restat ordo phiæ moralis, de quo sic ht S.tus Thomas. congruus erit ordo, si loa primum instruantr pueri, qa logica tradit modum totius phiæ.

2° mathematicis disciplinis, quæ ō transcendunt imaginationem: atqui iuuenes facilè illa discunt, quæ sub imaginationem cadunt.

3° phcâ, quæ postulat experientiam: atqui rara ē in iuuenib' experientiâ propter teneram ætatem.

4° morali phiâ, quæ præter experientiam postulat aum vacuum a prauis cupiditatib';

5° deniq; mphcâ, quæ solidiorem et robustiorem desiderat aum.

verùm surgit aliud dubium et quidem grauius, sitne iuuenib' exponenda moralis.

negare videtr phus i libri, c. 3°, vbi ait iuuenem moralis phiæ inutilem ēē auditorem, tùm qa caret experientiâ, tum maximè qa seruit libidinib' et prauis affectib', ideo honestati studere nequit.

verùm cum idem phus libros decem scripserit ad filium nicomacum iuuenem adhuc, atq; athenis eratippum phum audientem, in quib' libris honesti foam ad viuum expressit, et bene viuendi præcepta tradidit, argto ē aliud sensisse Arlem, quare sit

propositio iuuenis est idoneus auditor phiæ moralis

pbr 1° authoritate ipsius Artis, qui vt iam dictum, decem libros scripsit ad filium, in quib' præcepta morum sparsit, et foam honnesti ad viuum expressit.

2° authoritate tullii, qui tres de officiis libros ad filium misit.

pbr etiam authoritate Salomonis Regis, qui iuuenes inuitat ad lectionem librorum, imo testatr se enigmata et sententias scribere vt paruulis detr prudia, et adolescentib' scia, atque illectus.

pbr 4° exemplo tobiæ, iob, isacci, moysis &, qd referam paganos: et quis denique, qui nullis officii præceptis tradendis hausit se patrem profiteri, namque tria a patre habemus, inquit phus, esse, nutriri, disciplinam, sicut go o e ille pater, qui o nutrit, multo minus, qui disciplinam negligit.

pbr etiam raoe. o e ille inutilis auditor phiæ moralis, qui pt illigere præcepta phiæ moralis et ad vsum applicare: atqui iuuenis pt illigere præcepta phiæ moralis et ad vsum

applicare, qa vsus praeceptorum moralium ē honestè viuere et benè agere; atqui pt iuuenis honestè viuere et benè agere; nam honnesta actio et bona vita ex virtute, virtus enim ē habitus disponens ad bene viuendum: atqui iuuenis pt facilius virtutem comparare: siquidem tunc facilior via ad virtutem vbi nulla st impedimenta: atqui in iuuene nondum st impedimenta ad virtutem comparandam.

pbr. impedimenta ad virtutem comparandam st praui habitus, seu vitia, difficile enim ē redire ad virtutem, qui assuevit vitiis, nam vt vulgò aiunt, semper canis ad vomitum redit, et sus ad volutabrum: atqui in iuuene nondum creuere mali habitus seu malae herba, vt inquit Plautus, qo in iuuene ō st impedimenta ad virtutem comparandam, proindeq; iuueni facilior via ad virtutem, et sic iuuenis pt benè viuere, atque ita iuuenis pt illigere praecepta moralis et ad vsum applicare, et consequenter iuuenis ō ē inutilis auditor phiae moralis.

Enimuerò iuuenis similis ē molli luto,
vdum et molle lutum est,
vel ceræ,
cereus in ptem flectitur
vel deniq; plantae tenellae: atqui cera, vel lutum molle facillimè sumit quamlibet faciem planta tenella facillimè flectitr, obeditq; artifici,

go similiter iuuenis facilius flectitr ad honestatem, sedum illud Persii:

——— nunc nunc properandus et acri
fingendus sine fine rota.

Et sedum comicum, dum aus e in proclivi huc et illuc facile pellitr.

argta phi

prius est o e ille idoneus auditor moralis, qui o pt recte iudicare de iis, quæ tractantr in morali: atqui iuuenis o pt recte iudicare de iis, quæ tractantr in morali: nam moralis agit de actionib huais: atqui iuuenis o pt recte iudicare de actionib huais; siquidem quisque recte iudicat de iis, quæ recte nouit. atqui iuuenis o recte nouit actiones huas. sic probat. actiones huaæ sola experientia cognoscuntr: atqui iuuenis caret experientiã propter teneram ætatem, go iuuenis o bene nouit actiones huas, go nequit de actionib huais bene iudicare, proindeq; o e idoneus phiæ moralis.

Rondetr actiones huas ee in duplici dria, aliæ pendet ex lege et iure naati, pertinentq; ad ppriam personam, vt seruire Deo, colere parentes &. aliæ pendet ex iure ciuili, et legib huais, nec pertinent ad ppriam personam, vt ducere vxorem, administrare regnum, regere exercitum, dispositio bonorum:

Fateor iuuenem ō satis nosse illas actiones, quæ pendent ex legib' hūais et iure ciuili, qa actionum illarum cognio et exercitium postulat maturam iudicium et exquisitam prudiam, vt per se patet, qta enim ee dt imperatoris prudia aut principis, exercitum aut populum benè vt curet, qta etiam mariti prudia, vt familiam sapienter regat: atqui rara ē in iuuene prudia, hæc enim seris venit ab annis, et solâ experientiâ roboratr; ideo periculosum ē familiam vel regnum credi principi iuniori, irridentrq; qui incauti adhuc et inexperti illas ambiunt dignitates, sic Persius ridet Neronem:

rem populi tractas — — —
sc ingenium et rerum prudia velox
ante pilos venit.

Vnde et illud sapientis, væ genti, cuius pueri reges.

Vnde etiam legib' cauetr, ne pueri regnent.

Vnde etiam legib' cauetr, ne quis ante certam ætatem contrahat, aut bonis vtatr suis.

Contendo iuuenem recte illa nosse, quæ pendent ex iure naali, quæq; pertinent ad ppriam personam; argtō ē, inquit Stus doctor, qd pueri, vbi septimum attigerunt annum mittuntr ad scholas, permittuntrq; ferulæ tristi sceptro pedagogorum, qa ea ætate incipit lucerao, pountq; sensi audire præcepta, quib'

formentr ad bonam vitam, imo illo anno potuit
sponsare vxorem, qd qd permittunt leges ——
iuuenem annos quatuordecim natum vxorem
ducere, qa is annus pubertatis creditr, qo tunc
temporis aliqd prudiæ acquisisse creditr, proindeq;
tunc temporis aptissimus e audire precepta ——
moralis, et ad vsum applicare.

atq; hac ronsio eo magis placeo dr, qd ——
consona videatr oo menti phi, sic enim ille,
iuuenis o e idoneus auditor politicæ: atqui
politica regit actiones soliu principiz, ——
magistratus &.

posterius. o e ille idoneus auditor
moralis, qui finem moralis consequi o pt; ——
nam finis moralis e honestè viuere: atqui
iuuenis o pt honestè viuere. sic probat. o pt
atqui iuuenis sectatr passiones, ——
æstuat sanguis in venis, ideo rapitr, quasi
equus indomitus, nunc in affectum iræ, ——
nunc in affectum amoris &, qo iuuenis est ——
inutilis auditor phiæ moralis.

Rondetr 1° id abtrle dictum o
deiuuene simpliciter, sed de incontinente,
et de intemperante, propterea qd vterq;
seruit pravis affectib; ille quidem inuitus
et sentiens, vt testantr illæ voces, me miserum
et tadet et amore ardeo, viuus videntq; pereo.

hic verò lubens ~~et~~ nihil sentiens scdum illud scripturæ, peccator, vbi in profundum venit, ō sentit, et quasi per lusum stultè operatr, sed qui seruit prauis affectib, flecti ō pt ad honnestatem, nec audire præcepta moralis phiæ, ē enim similis ægroto, qui præcepta medici vel ō curat, vel negligit, go iuuenis incontinens, vel intemperans, immò quilibet alius intemperans inutilis est auditor moralis nam vt ait phus, ō ætati, sed morib culpa tribuenda.

NON placet oib illa ronsio, 1° qa intemperantia rarò contingit in iuuenili ætate, habitus enim ō subitò nascitur, sed cum ætate accrescit simul scdum illud:

nemo repentè fuit turpissimus

2° QUIA licet vtrumq; hoc vitium sit bonæ vitæ impedimento et retardationi, durum videtr tn medicinam negare ægroto: atqui incontinens ægrotus, intemperans ægrotus, durus go, ne dicam crudelis, qui vtrique phiam moralem negandam ōō censet, quæ sola vel mederi illi morbo, aut saltem opitulari pt.

NEQUE dicas frustra porrigi medicinam desperato.

QUIPPE quandiu spirat hoo, tandiu sperare pt rediturum ad meliorem frugem; ita docet phus, in capite de oppositis improbus inquit, melior tandem fiet, si paulatim assueuerit, meliorib, sicut enim clauus clauum trudit

sic bona consuetudo malam pellit. declarat istuc vel vnicum polemonis exemplum, is enim Xenocratem de vitiis fortius disputantem cùm aliqdo audiisset, repentè totus immutatus et alius factus:

nemo adeo ferus ē, qui non mitescere poit,
si modo culturæ patientem accomodet aurem,
feruet auaritia, miseraq; cupidine pectus,
inuidus, iracundus, iners, vinosus, amator
st verba et voces, quib' hunc lenire laborem
pois et magnam morbi deponere ptem.

difficile istuc fateor, sed tendit in ardua virtus.

ob id rondetr 2°. triplicem ēē iuuenis statum primum ante septimum annum, vbi nec per se illigere potest præcepta moralis, nec ab alio accipere, qa tunc nondum raoi locus. 2um ~~sedum~~ circiter septimum annum et deinceps vsque ad decimum quartum, vbi iuuenis per se quidem ō illigit præcepta moralis, sed pt ab alio accipere, ob id mittitr tunc ad scholas, et permittitr disciplinæ præceptoris, vt dictum supra. 3um. deniq; cum decimum quartum emensus ē annum, progreditrq; ad vigesimum 2um. aut vigesimum tertium, vbi et ab alio accipere pt, et per se illigere præcepta phiæ moralis: ob id tunc temporis subduxit ferulæ manum, permittitrq; suis legib' viuere.

certè tertius hic iuuenis maturissimus ē

præceptis moralib' obiendis, vt per se patet, secundus maturus; primus ineptus. testis phus referens hos hesiodi versus:

optimus ē sese; qui nouit cuncta magistro
ad finem vsq; videns, quæ semper sunt meliora.
ille bonus rursus, qui dictis paret amici,
at qui nec per se nouit, nec, quæ docet alter
percipit, admittitq; āo, vir inutilis ille est.

porro ō cuilibet iuueni scholam permittimus moralem, sed illi duntaxat, qui septem annos emensus ad decimum quatum et decimum quintum et sic deinceps vergit.

hanc 2.am Ronsionem hausit a S.to doctore in suplemento 3.æ partis quæst. 43.a art. 2.o quam approbo, eoqd videatr consona magis dictis phi.

caput vlt.

De diuide phiæ moralis

ddr 1.o in naalem et acquisitam.
acquisita in generalem et particularem.
particularis in monasticam, æconomicam, et politicam.

hæc postrema diuio, qa celebrior confirmatr.

tres st characteres bonæ diuiois, sit æqualis, membra sint opposita, vnum membrum o includatr in altero: atqui hæc diuio æqualis e, membra st opposita, vnum membrum o includitr in altero, go e bona illa diuio.

minor pbr. illa diuio æqualis e, qua complectitr oes ptes rei diuisæ: atqui hæc diuio moralis particularis complectitr oes ptes moralis, tot st enim ptes moralis, quot st hois officia: atqui tria st hois officia: 1um erga seipsum; 2um qa domesticos: 3um erga ciues, go tres st ptes phiæ moralis.

item tot st ptes phiæ moralis, quot st bona hoi procuranda: atqui tria st bona hoi procuranda, bonum proprium, bonum familiæ, bonum reipublicæ, go tres st ptes phiæ moralis, ac proinde illa diuio complectitr oes ptes moralis, atque ita illa diuio e æqualis, qd erat probandum.

obiectiones

obii. 1°. e aliqd officium hois, erga vicinos et consanguineos, go o st tria ttum hois officia, proindeq; hæc diuio inæqualis.

nego cons. e enim idem officium hois erga ciues, vicinos, et consanguineos,

sed aliquo ordine tn, sicut enim in benè faciendo aliquis ē delectus, sicut in charitate aliquis ordo, ordinauit me charitatem. sic in officiis aliquis ordo et delectus, hinc illa vox tullii in colligendis frugib, citius adiuueris vicinum, quam extraneum; hinc et illa vox s.ti augustini, cum nequeas oib prodesse, iis potissimum consulendum, qui vel loco, vel tempore, vel sanguine, quasi sorte quadam, tibi strictius coniunguntr.

obii. 2°. ē etiam officium hois erga amicum, go o st tria ttum hois officia.

nego cons. quippe amicus ē alter ego, vt vulgo aiunt, go idem ē hois officium, et erga se et erga amicum.

neque obtes amicum ee ab amico diuisum, proinde diuisa ee officia.

quippè amicorum duo quidem st corpora, sed aa vna et cor vnum, si verè sint amici, sic coniugum corpora duo, sed vnus aus scdum illud s.ti Pauli, erunt duo in aa vna.

vnde colliges amicorum o ee bona diuisa, quia inter amicos oia coia, proindeq; suum procurare bonum, qui amico procurat.

neq; instes eo differre verum amicum a falso, qd ille spectet amici bonum, o suum, hic contra.

quippè vterq; spectat bonum pprium et fictus, et verus amicus, sed dispari modo, nam verus amicus 1º spectat amici bonum, vt ō dubitet vitam profundere si res postulet.

meme ad sum, qui feci, in me conuertite tela.

fictus contra, spectat 1º bonum suum, et vix amici, vt ō dubitet deserere, si sua res postulet, vt nimis per se constat.

——— quæ labra, quis olli vultus erat, numquam si qd mihi credis, amaui hunc hōem.

calcemus cæsaris hostem.

obii 3º monastica regit vitam solitariam, sed vita solitaria vulgò damnatr, testis phus, fera ē, qui viuit in solitudine, testis etiam tullius, ferreus ē, qui vitam solitariam ferre pt, gō tollenda monastica.

nego damnari quamlibet vitam solitariam, neque enim damnari pt vita illa, quam professi st viri præcipui: atqui solitariam vitam professi viri præcipui, vt moises, Elias, christus ipse, qd christo magis terris ostendit Deus, qd antonios memorem, hilariones, Paulos, totq; famosos, anachoretas, heremitas, cœnobitas, qui neglectis reb' oib' huais ad solitudinem, seu ad salutis portum confugerunt.

nec damnari pt vita illa, quæ ē gradus ad sanctitatem: atqui vita solitaria gradus ē ad sanctitatem, stus enim dr, qui Deo propior ē et a terra remotior, vt declarat vox a ριος, id ē sine terra, vt explica etymologista, atqui solitarius

remotior est a terra et cælo propior, cum Deo ipso, ut ita dicam, hns colloquium familiare atque angelorum choris immixtus, go iniuriâ damnatr quælibet solitaria vita.

tandem quis reprehendere ausit vitam illam, quæ nria e oi houm generi; atqui vita priuata et solitaria nria e oi houm generi Regib', principib', militib', mercatorib' &c quis enim illorum houm negotia publica ad tempus saltem o dimittit, reb' ut vacet suis; sc ridiculum e viuere aliis semper, sibi nunquam, nam 1o mihi declarauit istuc carolus Cæsar huius nois 5us, qui rerum imperio lassus vel satiatus, recepit sese in solitudinem, vbi per biennium sibi soli vixit, tandemq; ste expirauit.

restat gr, ut damnetr vita illa solitaria quamquis suscipit, vel odio houm, vel pigritia, vel inertia, quippe tales solitarii deserunt vitæ societatem, et quos tutari debent desertos ee patiuntr, ut recte ait Tullius.

instabis ois vita solitaria contraria e inclinationi naali, nam, ut ait phus, hoo e aal politicum, et amans societatis, vel ut ait tullius, naa nihil solitarium patitr, go ois vita solitaria damnari dt.

retorquetr argtum virginitas ois contraria inclinationi naali, nam ut ait phus 8i Ethicorum c. 12 hoo e aal magis coniugale, quam politicum, go ois virginitas damnari dt: atqui tn virginitas res honorabilis,

matrimonio excellentior, vt declarat vox illa
sti Pauli, qui virginem suam matrimonio ō
iungit, melius facit.

quare repeto argtum qd repugnat inclinationi
naali, damnari dt: atqui ois vita solitaria repugnat
inclinationi naali, go ois vita solitaria damnari
dt.

dist. mai qd repugnat inclinationi naali,
quæ tendit ad ppriam perfectionem, C. sic peccat et
damnatr, qui negligit viuere, qa viuere pertinet
ad ppriam perfectionem: damnatr etiam, qui
negligit doctrinam, iudex vel Rex, vel præceptor,
qa doctrina et sapientia nria ē Regi, iudici, et
præceptori. qd repugnat inclinationi naali, quæ
tendit ad perfectionem communitatis, N. alias
ois hoo agricola, vel miles, vel maritus, qd
ridiculum.

sc infinitæ st houm inclinationes tendentes ad
perfectionem vrsi, pro vario houm temperamento
sic alia inclinatio petri, alia Pauli, alia iacobi
ille enim miles, hic agricola, alius mercator &c,
ex quib oib exurgit egregius ille concentus et
pulchritudo vniuersi.

atque earum inclinationum cum sint aliæ
aliis contrariæ, quippe contemplari et vacare
vxori ō benè coiunt, vnde Theophrastus ait
expedire, vt phus sit liber ab vxore, ō
peccat, qui eam profitetr vitam, ad quam
inclinat temperamentum: atqui plurimi st,
quos temperamentum vocat ad solitudinem;

et naalis instinctus, quales tt melancholici, go
o peccat aduersus naam, qui Solitudinem
amplectitr, imò videtr excellentior et diuinor
nam vt ait ptus, Deus e, qui viuit in solitudine
beatus.

verùm vt illud vitæ genus sanctius, sic
multo periculosius, qa in solitudine acriores
tentationes et forsan frequentiores, ideo
o & cuiuslibet istam profiteri vitam, sed
illius, quem spiritus Dei eo pellit, ductus e
iesus in desertum a spiritu, vt tentaretr.

adde qd perfectum eo portet, qui secum
~~peccaretto~~ viuit si enim cadat, quis porrigat
manum, væ soli; ideo rectè Seneca, nemo ex
imprudentiâ sibi relinqui dt, solitudo eo
persuadet.

obii deniq; monastica includitr in
œconomica, œconomica in politica, go illa
diuina o e legitima.

pbr ant. monastica regit oem priuatum,
œconomica familiam: atqui hoo priuatus
includitr in familiâ, familia in ciuitate,
go monastica includitr in œconomica, œconomica
in politica.

dist. min. hoo priuatus includitr
in familiâ, familia in ciuitate in obliquo, C.
in recto, N. falsa e enim ppo familia
e ciuitas, familia e hoo priuatus, licet
verum sit, qd ponat ciuitas familiam,
et familia priuatum.

instabis ciuitas dr magna familia et familia dr magna ciuitas, go nulla Rontio.

fateor istue dici analogòs et propter quandam similitudinem: nego istue dici verè et ppriè, alia enim ē rao familiæ, et alia rao ciuitatis, vt probat phus initio politicorum.

quæris quænam ex illis ptib⁹ dignissima.

quæstioni vt fiat satis sit

punctum unicum.

quæ pars phiæ moralis dignior?

Cois ē opinio politicam præcellere cæteris ptib⁹, præit phus in Ethicis.

arga eius tt. 1um illa scia nobilior, quæ imperat cæteris: atqui politica imperat cæteris, sic probat. illa scia imperat cæteris, quæ respicit finem vltem et bonum cōe: atqui politica respicit finem vltem et bonum cōe, et totius ciuitatis, go politica imperat cæteris, proindeq; nobilior.

2um illa scia nobilior, cuius obtem nobilius: atqui obtem politicæ nobiles, obtem enim politicæ ciuitas ipsa, obtemperant œconomicæ familiæ, obtemperant monasticæ, hoc solus: atqui familia nobilior ē hoc solo, ciuitas nobilior—

familia, vt per se satis patet. Et certè o̅ totum ē nobilius sua p̅te: atqui familia ē pars ciuitatis, g̅o ciuitas nobilior familia.

hinc licet consulere ciuitati cum dispendio familiæ, vbi res postulat. testis cæsar libro 1° commentariorum, vbi ait o̅ium Gallorum consensu vigenti oppida incensa, vt seruaretr ciuitas atq; oppidum auaricum, q̅d erat præsidio et ornamento totius ciuitatis, g̅o ciuitas nobilior familia, proindeq; obtum politicæ nobilius: atque ita politica nobilior, q̅d erat probandum.

Dices 1° monastica efficit virum bonum; politica bonum politicum: atqui vir bonus melior bono politico, g̅o monastica melior politica.

nego min. Est enim ille melior qui sibi et aliis bonus ē, quam qui sibi t̅tum character enim boni c̅e sui diffusiuum, sic lux, quæ plurib̅ lucet, melior ē, et Deus est optimus, q̅a in o̅ia bonitatem diffundit: atqui bonus politicus sibi et ciuitati bonus ē, vir bonus sibi t̅tum, g̅o bonus politicus ē melior viro bono.

instabis. Si fingatr hinc vir bonus, illinc bonus politicus, qui o̅ sit vir bonus, melior erit vir bonus bono politico, g̅o vir bonus melior bono politico.

Respondeo istuc gratis fingi, o̅ ē enim bonus politicus, qui o̅ sit vir bonus, testis

phus 3°. politicorum. eadem ē, inquit, virtus politici et boni ciuis. Et certe ō ē bonus politicus, quin sit verè prudens: atqui nemo prudens, nisi bonus, testis idem phus, impoibile ē hoem prudentem ee malum.

deniq; character veri politici efficere ciues bonos, inquit Arles octauo moralium: qui autem efficiet ciues bonos, si ō est bonus, certe ō pt arbor mala efficere fructus bonos, go ō efficiet bonos ciues, qui ō ē bonus.

instabis. tiberius apud Romanos bonus politicus: apud nos ludouicus huius nois vndecimus. neuter tn oo bonus, go ē bonus politicus, qui ō ē tn vir bonus.

dist. mai. bonus abusiuè, C. verè et ppriè, N. bonus dr aliquis dupliciter 1° abusiuè, id ē callidus et astutus, quomodo dr bonus latro, et bonus fur: 2° pprie et verè. fateor ee bonum politicum abusiuè, qui ō sit vir bonus: Nego ee bonum politicum verè, qui ō sit vir bonus, id satis declarant, quæ dixi supra. adde qd bonus politicus verè dr, in quo insunt virtutes politicæ et regales: atqui vbi virtutes veræ politicæ et regales, illic vir bonus, virtutes enim politicæ, prudia, iustitia, clementia: atqui vbi iustitia, prudia, illic vir bonus, inquit Tullius, go ō ē verè politicus, quin sit etiam verè vir bonus.

Dices 2° monastica regit vitam solitariam, politica vitam ciuilem: atqui vita solitaria melior ē ciuili, ē enim melior vita illa, quam eligat potius vir prudens: atqui vir prudens potius eligit vitam solitariam: gō vita solitaria nobilior ē: gō obtum monasticæ nobilius.

nego min. cuius probaōem dist. vir prudens potius eliget vitam solitariam, si congruat magis inclinationi, C. secus, N. sc hoi prudenti explorandus animus, et illuc eundum, quo fert impetus Dei, id enim quemq; decet, qd ē suum maximè.

instabis. vir prudens potius eliget illud vitæ genus, in quo tranquillius et securius viuitr, ē enim imprudentis sese tempestatib obiicere: atqui in solitudine tranquillius et securius viuitr, vt per se patet, gō vir prudens potius eliget vitam solitariam.

maior absolutè falsa. neque enim semper eligenda vita, quæ securior et tranquillior, sed gloriosa magis atque illustrior: atqui vita ciuilis multo gloriosior: gloriosior enim est illa vita, quæ difficilior virtus enim in arduo posita: gloriosior illa vita, in qua ciuib et patriæ plus prosis, neque enim nobis ttum nati sumus. deniq; gloriosior illa vita, in qua exercentr actus

virtutum principum: atqui vita civilis difficilior, utilior etiam patriæ et civib, in vitâ civili exercentr actus primarum virtutum, iustitiæ, liberalitatis, fortitudinis, magnanimitatis; go vita civilis gloriosior, go præferenda absolutè monasticæ.

quia tn e viri cauti et prudentis subducere se a periculis, explorabit seriò vir prudens vires aumq; suum, et si deprehenderit sese minus aptum ad res gerendas, fugiet in solitudinem, si illuc ferat aus, neque illinc redibit ante ad urbem, quam vocet honos Dei, aut proximi utilitas, sicuti factum legib ab antonio et aliis Eremitis, dum grassaretr ariana heresis et ruinam fidei minaretr, qd si verò senserit se ornatum his dotib, quæ magistratum commendant, utilemq; patriæ reddunt, ignavus certè et etiam ingratus erga Deum, patriam et cives, si turpi in otio consenescat labori, ut parcat suo, patiatr q; silere in solitudine virtutes illas, quæ ad nois splendorem et patriæ decus plurimum conferre poterant; qui sic vivit talentum fodit in terra, et lumen abscondit sub modio, ut loquitr scriptura.

accedit qd vita solitaria o sit oo libera a negotiis, et fluctib, e quidem illic quies a bellis civilib et negotiis publicis, verum vigent bella interna, vigent tentationes, ut nimis experiuntr viri solitarii, tc quisque suos patimur manes, nec semper tutum e secum habitare, ut superius dictum.

appendix De Ethicis nichaumachis Et De ordine huius libri

titulus huius libri ē Ethicâ nicomachiâ, id ē liber de morib' ad nicomachum, neque enim nouum, vt author inscribat opus suum nōe personæ, quam ht in deliciis, et cui prodesse studet.

author operis Artes ita sentiunt oēs interpretes præter ciceronem, cuius st hæc verba in 5.o de finib', dnr illi libri Artis Patris sed ō video, cuius filius ō potuerit ēe patri similis. quæ verba extendens picolomineus, frigida, inquiz, rao, licet tullii: quasi verò scripti de officiis libri a cicerone, tribuendi sint ciceroni filio, qd potuerit ēe patri similis.

Et verò qd est in illis libris, qd ō sapiat Artis ingenium, eruditionem, grauitatem, stilum, et ordinem, neq; vsquam proditum ē memoriæ filium Artis ea fuisse doctrina, vt libros istius modi componere poet, nisi forsan singatr aam patris migrasse in corpus filii.

ordo operis hic est.

in 1°. libro agitr de fine vltimo seu beatitudine.

in 2° de virtute gnatim et affectib' seu passionib'.

in 3° de voluntario et libero, item de fortitudine et temperantia.

in 4°. de liberalitate, magnificentia, et aliis virtutib' a iustitia diuersis.

in 5° iustitiam explicat vnam.

in 6° de virtutib' illectus, nempè de sapiã, illigia &c, sed accuratius de prudia agit, qa prudia ē regula morum.

in 7° exponit status varios virtutis et vitii praterea hois continentis et incontinentis condioem accuratè depingit.

in 8°. Et 9°. de amicitiã.

in 10°. de voluptate, quæ ē condimentum felicitatis; aliqd etiam de dolore adiungit.

nos istum Artis ordinem paululum immutabimus et partiemur opus totum in quinq; ptes.

in 1ª dicetr de bono, fine, et beatitudine.

in 2ª de ppiis actionis huaæ.

in 3ª de actione hua, et pptib'.

in 4.ª de inferiorib actionis tuaæ.
in 5.ª agetr de æconomica et politica.

prima pars
De
bono, fine et
beatitudine

huius ptis tres erunt disputationes, 1.ª de bono, 2.ª de fine, 3.ª de beatitudine. sit qr

disputatio 1.ª
De
bono et malo

duo hic erunt capita, alterum de bono, alterum de malo.

caput prius
De
bono

Artes suam a bono orditr moralem.

sic enim ille. ois methodus, ars et doctrina, videntr bonum quærere: ecquid enimuerò poterat ee auspicatius initium.

noe boni illigitr perfectio.

extere bonum satis per se clarum, qa ens oe bonum.

dfr veterib, qd oia expetunt, cuius defiois is est sensus, vel qd solum bonum ametr, vel qd res ois quærat bonum.

rectius dfr, qd e perfectum.

pptates boni tres st. 1a. ee diffusiuum sui; 2a. ee coiens. 3a. ee amabile.

Dices. nihil Deo melius: atqui Deus o semper amatr, imò sæpius odio htr, vt ipse ait sti. ioannis vndecimo, go o oe bonum amabile.

dist. min. Deus odio htr per accidens et qtnus vindex criminum, **C**. sic odio e dæmonib, vt ait scriptura. odio e per se, **N**. quippe Deus per se totus bonus, suauis et amabilis, o quam suauis e dominus, go per se o pt odio haberi.

variè ddr 1o. in bonum per se, vt Deus, et bonum per accidens et per participationem, qualis creatura.

2° bonum dr in verum, qualis ē virtus, et falsum quale ē peccatum, aut adulterium.

3° dr in bonum ai, vt st virtutes et scia: in bonum corporis, vt st robur, sanitas, pulchritudo, in bonum fortunæ, vt st divitiæ, et nobilitas, quippe natæ a principib' fortuitum ē, vt ait Galba apud Tacitum.

4° dr in bonum naale, artificiale, morale.

bonum naale ē perfectio naatis, vt color rū ignis.

bonum artificiale ē perfectio artefacti, qualis perfectio imaginis aut statuæ.

bonum morale, qd congruit rectæ raoi, vt colere Deum, amare parentes.

denique celebris ē divio boni in iucundum, vtile, et honestum.

iucundum dr, qd gratum sentiei, vt cibus fami laboranti.

vtile, qd prodest alteri habendo, vt pecunia.

honestum deniqi qd ē congruum rectæ rationi, vt dare eleemosinam pauperi.

porrò hanc boni divisionem ē legitimam sic probat Stus Thomas. aut bonum vel ē medium, vel finis, si medium ē vtile, si finis, vel ē ipse finis et est honestum, vel delectatio Spus voluptas, quæ sentitr in fine, et est iucundum.

q̄o illa diuio boni ē æqualis et legitima.

contingit verò sæpius, vt bonum idem sit iucundum, vtile et honestum, vt rectè facere, ē enim honestum, vt per se patet, ē vtile habendæ felicitati, ē etiam iucundum, ē enim quædam voluptas aliis benefacere, vt sentiunt veri amici.

caput posterius
De
malo

noe mali illigiti defectus et imperfectio

Extere malum nimis certum est, vbiq; enim malum est.

mali nulla ē cāa per se, nullæ enim res malum intendit, vt inquit Dionisius, sed oīa quærunt bonum; st tn̄ infinitæ mali cāæ per accidens, sic ex lumine malum, ex aëre malum, ex igne malum.

igne qd vtilius, si quis tn̄ vrere tecta cogitet, audaces instruit igne manus.

EX pace malum, scdum illud satirici

nunc patimur longè pacis mala, sæuior armis luxuria incubuit.

dfr rectè priuāo perfectionis debitæ.

redamant tn̄ nonnulli in quib̄ caietanus

sed frustra: est enim illa recta defio, quæ explicat naam rei: atqui defio allata rectè explicat naam mali, testis basilius; malum, inquit, e priuao boni, testis etiam Gregorius nicenus, malitiæ characterer priuao boni: idem asserit anselmus; sicut tenebra luminis, sic malum e priuao boni.

Et certè oppositorum raoes oppositæ: atqui charecter boni e perfectio; go rao mali imperfectio: atqui imperfectio e priuao perfectionis debitæ, imperfectum enimdr, cui deest perfectio debita.

tandem malitia, de qua sola hic agitr, vel e res vera, vel negao, vel priuao: atqui malitia o e Ens verum, qa oe Ens e bonum, scdum illud: vidit Deus, quæcunqi fecerat et erant valdè bona; o e etiam mera negao, qa mera negao nihil importat mali, vt per se patet, o e malum hoi o volare, o e malum equo o ratiocinari.

restat go, vt malitia sit priuao perfectionis debitæ, go illa defio explicat perfectè naam mali, proindeqi illa defio bona e, qd erat probandum.

obiectiones

obii. manichæi res visibiles st a Deo malo productæ, proinde malæ, vnde est illud sapientis, creaturæ st in muscipulam houm, go malum e aliqd reale.

Verùm illa hæresis manicheorum manifestè repugnat scripturæ sacræ, in ppio Deus fecit cælum et terram; verbo domini cæli firmati st, proinde iampridem explosus error.

obii. 1°. caietanus. contraria st ambo vera: atqui malum ē contrarium bono ex capite de oppositis, sic iniustitia, inquit phus ē contraria iustitiæ, go malum ē reale.

dist. min. malum maaliter, C. malum foaliter, N. malum maaliter ē res mala, ut mentiri, furari: malum foaliter ē ipsa malitia. fateor malum maaliter ēē contrarium bono, sic actus iniustitiæ ē contrarius actui iustitiæ: nego malum foaliter ēē contrarium bono. unde etiam fateor malum maaliter ēē aliqd reale, sic mentiri ē aliqd reale, quis neget, sed de eo ō agitr.

obii. 2°. calor ē malus aquæ, dolor hoi: atqui calor ē aliqd reale, sicut dolor, go malum ē aliqd reale.

dist. mai. calor ē malus aquæ per accidens, qtnus nempè priuat aquam frigore, C. sic dolor hoi malus grando segetib'.

triste lupus stabulis, maturis frugib' imbres
arborib' venti, nobis amarillidis iræ.

calor ē malus aquæ per se, N. nam ut dictum supra nulla res per se malum intendit.

instabis. peius ē aquæ ~~frigidam~~ calidam ēē quam priuari suo frigore ttum, gō calor per se malus aquæ.

dist. ant. similiter. peius ē aquæ calidam ēē, peius, inquam, per accidens, C. peius est per se, N. sc aqua calida difficilius reparat frigus, difficiliusq; redit ad suum statum, ideo aqua calida videtr ēē in peiori statu, sic videtr ēē hoi peius exulare longè a patria, gā difficilior ad suos reditus.

est aliqd patriis vicinum finib' ēē
vltima metellus vltimus orbis ht

Si tn rem per se spectes exilium vbiq; idem.

obii. 3°. malitia moralis ē difformitas cum lege diuina: atqui difformitas ē relō vera, gō malitia ē aliqd verum.

nego min. quippe relaōis veræ verum dt ēē fundtum, relatio quippe exurgit a fundto: atqui difformitatis ō ē verum fundtum: fundtum enim difformitatis defectus rei, seu priuaō perfectionis debitæ, illic enim difformitas, vbi defectus, sic difformis cæcus, difformis caluus

turpe iacens mulier vdo madefacta lyæo
turpe senex miles, turpe senilis amor

neque par ē rāo conformitatis, quippe fundtum conformitatis ē perfectio rei, illic enim conformitas seu pulchritudo, vbi perfectio.

instabis. similitudo et dissimulitudo st ambæ relaoes veræ, go a pari conformitas et difformitas.

nego cons. quippe similitudinis et dissimilitudinis idem e fundtum, nempè qualitas, vt dictum alibi: at verò conformitatis et difformitatis o e idem fundtum, vt modo dixi

instabis idem actus e conformis et difformis: eadem imago e conformis vel difformis, go idem e fundtum conformitatis et difformitatis.

nego cons. neque enim confundendum subtum relaois cum fundto, vt notum ex logicis. fateor eundem actum ee subtum conformitatis, et difformitatis, nego ee fundtum, quippe fundtum conformitatis e perfectio, fundtum difformitatis imperfectio, vt supra dictum.

obiicit 4°. mentiri malum: atqui mentiri e reale, go malum aliqd reale.

dist. mai. mentiri malum per accidens, C. per se, N. itaque in mendacio duo st, ipse actus et malitia adiuncta, seu turpitudo. fateor mentiri ee malum raoe malitiæ et turpitudinis adiunctæ; nego ee malum per se, qa per se e verus actus, go bonus, qa ens oe bonum, vt superius dictum.

instabis. qd per se prohibetr, per se malum est: atqui mentiri per se prohibetr, o mentieris, go mentiri malum per se.

falsa mai. prohibetr vinum, prohibetr caro cruda, immaturi fructus, ideo ne istae per se mala st.

Vt illigas ō solum prohiberi illa, quae mala st sed etiam ea, quae vel nocere pount, vel malitiam aut turpitudinem adiunctam hnt, sic prohibetr vinum, sic prohibetr infamis voluptas.

vt veneris, sic nec vini capiaris amore
vno namq; modo vina venus q; nocent
vt venus eneruat vires, sic copia bacchi
eneruat sensus debilitatque pedes,
deniq; cum mentes houm furiarit vterque,
et pudor, et probitas, et metus ōis abest,
vina sitim sedent. natis venus alma creatis
seruiat, hos fines transilisse nocet.

porrò mentiri saepè nocet, mentiri semper adiunctam ht turpitudinem, ideo nihil mirum, si per se prohibeatr.

instabis. si mentiri prohibetr propter malitiam adiunctam, go malitia plus prohibetr,

propter qd vnum qdq; tale, et illud magis tale

retorquetr argtum. si vinum prohibetr propter mortem, quam infert, go mors ipsa magis prohibetr, qd ridiculum.

quare nego sequelam. quippe solum id prohibetr, qd ē in nostra potestate: atqui mors ō ē in nostra potestate, malitia ō ē in nostra potestate, go nec mors prohibetr nec malitia.

nec morari dt axioma allatum, quippe alibi verum illius sensum aperuimus.

obiiciunt alii: est in odio Dei malitia et qdem oium maxima: atqui illa malitia o e priuao, go o ois malitia priuao e.

nego min. quippe malitia, quae est in odio Dei est priuatio honnestatis debitae.

instabis. priuao e absentia perfectionis debitae: atqui o debetr honestas odio Dei, go malitia illa o e priuao.

nego cons. est enim illic ignoratio elenchi, neque enim agitr an malitia illa sit priuao honestatis debitae odio Dei, sed solum id agitr, sitne priuao honnestatis debitae: fateor equidem malitiam quae est in odio Dei o ee priuaoem perfectionis debitae odio Dei: neque enim honestas debetr subto inepto: atqui odium Dei nescit honnestatem: cum sit actus essialiter malus: go malitia, quae est in odio Dei o e priuao honestatis debitae odio Dei; sed contendo ee priuaoem honestatis debitae voluntati seu hoi agenti: honestas enim debetr illi agenti, qd pt et dt honestè agere, quoties liberè agit: atqui hoo pt et dt agere honestè, quoties libere agit, go honestas dtr hoi: go malitia, quae e in odio Dei e priuao honestatis debitae hoi.

exquo sequitr 1° falli eos qui aiunt honestatem deberi odio Dei, o quidem in sensu

composito, sed in sensu diuiso, quemadmodum visus dtr hoi cæco, o quidem in sensu composito, sed in sensu diuiso: quippe actui ex se et naa sua malo nequaquam dtr honestas: atqui odium Dei e actus ex se et naa sua malus, go odio Dei nullomodo dtr honestas.

neque par e rao hois cæci, quippe hoo ex se et naa sua o est cæcus, sed per accidens, vt per se patet, ideo dtr ipsi visus saltem in sensu diuiso.

colligitr 2° malitiam ee negaoem ru odii Dei: negao enim e absentia rei indebitæ: atqui malitia e absentia honestatis indebitæ odio Dei, go malitia e negao ru odii Dei.

colligitr 3° malitiam ee negaoem simul et priuaoem, sed diuerso ru, e enim negao ru actus, priuao verò ru agentis: quomodo carentia frigoris e negao ru caloris, e verò priuao ru aquæ calidæ.

obiiciunt leniq; si malitia e priuao, o erit discrimen inter peccatum omissionis et peccatum commissionis, vtrumq; enim erit priuao: absurdum cons. go etant.

nego sequelam mai. quasi verò priuao o differret a priuaoe, certe sicut ens differt ab ente, sic priuao differt a priuaoe sic cæcitas differt a surditate; go licet peccatum commissionis et omissionis sit priuatio, o

desinit vnum ab altero differre.

Et certè illæ priuaões differunt, quæ opponuntr diuersis fois: atqui peccatum commissionis et peccatum omissionis opponuntr diuersis fois, quippè peccatum omissionis ē priuaõ actus debiti, peccatum verò commissionis est priuaõ honestatis debitæ.

idem dicendum de peccatis per excessum et defectum, quippè illud ē peccatum commissionis, hoc verò omissionis.

appendix De pptib' et diuioe mali

celebris ē pptas mali ō poe amari.

docuit istuc ptius, libri 1. c. 1°. ō qd libet ~~illud~~ inquit amatr, sed solum amabile, illud autem vel honestum, vel iucundum, vel vtile.

docuit seneca 4°. de beneficiis, vbi sic ait. fructus nequitiæ amatr, ipsa nequitia odio ē et pudori, nec quisquam a naali lege, ita desciuit, et hoem exuit, vt ai caa malus sit.

docuit deniq; magnus Augustinus his verbis; nec ipse catilina, de quo scriptum est, qd est gratis malus, sua amabit facinora, sed aliud cuius caa ista perpetrabat.

Et verò malum, quatenus malum e totum turpe; sicut bonum, qtnus bonum e ipsum pulchrum: atqui turpe amari nequit, go malum, quatenus malum amari nequit.

verùm qd opus argtis in re tam clarâ, euidentia argtatatione eleuatr.

obiiciunt nominales. testatr stus Augustinus 2°. confessionum c. 4°. se gratis malum fuisse; quæro, inquit ille; qd me in furto delectauerit, ego furtum feci, nulla compulsus necessitate et penuria, sed fastidio iustitiæ et sagina iniquitatis, go malum, qtnus malum pt amari

Ronderi pt id a sto Augustino dictum hyperbolicòs et per piam quandam exagerationem, vt solent facere; quos criminum verè pœnitet, aut terret sceleris imago; qd si minus istuc responsum placet

dist. ppoem. asserit stus Augustinus, se gratis malum fuisse, comparatè, R. se furantr alii, vt si vnde suam leuant egestatem: atqui augustinus plurib et meliorib abundabat pomis, vt ipse narrat, go gratis quodam malus: absolutè, N. asserit enim ibidem

se nimis delectatum amicorum consortio, amaui amicorum consortium, nimis heu! inimica amicitia, si solus fuissem, ō fecissem; sed cum dr, eamus, faciamus, pudet ō ee impudentem

obii. 2°. testatr stus Bernardus diabolos quærere malum, qtnus malum.

dist. ppooem. malum, qtnus malum hoib, C. qtnus malum sibi. N. Est enim quædam voluptas hre socios miseriæ, cōsolatio miserorū hre pares.

neque dicas ~~malum~~ pœnam dæmonum crescere ex malo, qd inferunt hoib; ea enim e condio inuidiæ, vt ppriā lætetr ruinā, si maior inimico contingat. Sic ferunt hoem possum aliqdo vnum sibi erui oculum, vt inimico duo eruerentr.

obii. 3°. damnati appetunt ō esse, clamando, montes cadite super nos: atqui ō esse maximum malorum, qa ō esse e priuao ois boni

dist. mai. appetunt ō esse per accidens, C. per se, N. sc damnati appetunt 1°. et per se requiem a pœnis, quib durissime cruciantr, sed quia ō datr illic requies, quandiu dabitr esse, hinc fit, vt 2°. appetant ō esse oo, vt pœna cesset, qua in re suum quærunt bonum, qa carere malo e qddam bonum, vt ait phus 5i. Ethicorum. c. 2°.

obii. 4° ht se voluntas ad malum, sicut illectus ad falsum: atqui illectus versatr circa

falsum, go voluntas pt versari circa malum.

dist. min. illectus versatr circa falsum dissentiendo, seu negando, C. affirmando et assentiendo. N. unde etiam fateor voluntatem versari circa malum fugiendo, Nego verò voluntatem versari circa malum amando et prosequendo, qa malum totum turpe et inamabile.

instabis. go voluntas o e libera circa malum.

dist. o e libera libertate contrarietatis, C. libertate contradictionis, N. quippe voluntas pt odisse malum et o odisse, qua est libertas quam vocant contradictionis.

instabis. illectus verè illigit falsum, go voluntas verè pt amare malum.

dist. ant. illectus verè illigit falsum simplici illectione, C. illectione composita, qua e affirmao, N. fateor illectum illigere falsum, aliàs qui negare poet. Nego illectum poe assentiri falso, qtnus falsum e.

porrò amor o e similis simplici cogitationi sed affirmationi, ut rectè monuit Artes libri bi. c. 2o. ubi hæc scribit. amor in voluntate sicut affirmao in illectu.

obii. 5o. eadem poa versatr circa opposita eodem actu; go, sicut voluntas bonum amat, sic et o malum pt amare.

dist. ant. si opposita ambo participent raoem obti, C. sic visus versatr circa album et nigrum actu visionis, qa vtrumq; visibile, sic manus tangit calidum et frigidum, qa vtrumq; tactile; sic deniq; voluntas amat tacere et loqui, qa vtrumq; amabile. si opposita o participent raoem obti, N. sic visus videre nequit lumen et tenebras, qa tenebræ o st visibiles, go nec voluntas amare pt et malum; qa malum o est amabile

obii. 6°. voluntas pt illud amare, qd illectus iudicat amabile, qa voluntas dirigitr ab illectu: atqui illectus iudicat malum, qtnus malum, esse amabile, vt claret Exemplo nominalium, qui aiunt malum, qtnus malum poe amari, go voluntas pt amare malum, qtnus malum.

nego min. quippè 4i. mphcorum C. 25° nemo pt iudicare contrarium eius, qd e per se notum V. g. nemo pt iudicare totum esse minus sua ptes, qa totum esse maius sua pte e per se notum: atqui malum, qtnus malum ee inamabile e per se notum, vel paululum attendenti, malum enim, qtnus malum, e totum turpe, go illectus o pt iudicare malum, qtnus malum, ee amabile.

Et verò instat phus, impoibile est illectum iudicare idem simul ee et o ee: atqui illectus in ea hypothesi iudicaret malum ee malum et o ee malum, go impoibile e, vt iudicet aliquis malum, qtnus malum, esse amabile.

vnde colligitr guillielmum ochamum monacum et quidem seraphicum esse tn mendacem manifestò. Est enim mendax, qui aliud sentit, et aliud loquitr, aliud ht in mente, aliud in ore: atqui guillielmus ocham aliud sentit, aliud loquitr, aliud ht in ore, aliud in pectore, go guillielmus ocham mendax.

obii 7° vir temperans quærit honestatem ipsam, go intemperans quærit a contrario ipsam turpitudinem, seu malitiam.

nego cons. quippè honestatis facies est grata, et miros excitaret sui amores, si poet oculis cerni, vt ait Tullius: at verò turpitudo tota odiosa.

instabis. habitus oppositi inclinant ad raoes oppositas, go vt temperantia ad honestatem inclinat, sic intemperantia ad turpitudinem.

nego ant. quippè habitus oppositi o inclinant, qtnus st oppositi: st enim oppositi raoe honestatis et malitiæ: atqui o inclinent raoe honestatis et malitiæ, malitia enim nihil est, go inclinare nequit, vt per se patet, ex nihilo nihil.

obii. denique. qui peccat ex mera malitia, amat malum, qtnus malum.

nego ppooem. neque enim dr aliquis peccare ex pura malitia, quasi malitiam amet ipsam, quippè nemo intendit malum, sed qd nulla incensus cupidine, nulla excæcatus ignorantia, o dubitet deserere verum bonum, falso, vt fruatr, testis stus Thomas. peccat enim

enim ex malitia, qui prudens discedit a Deo, qd
ē maximum malum.

vnde colliges illud peccatum ēē grauissimum,
qa nec exusat libido nec ignorantia.

restat diuio mali.

malum autem aliud naale, aliud artificiosum,
aliud morale, de quib' alibi.

2°. malum, aliud culpæ, aliud pœnæ.

malum culpæ dr absentia honestatis, seu
difformitas cum recta raōe et lege diuinā, quale
ē mendacium.

malum pœnæ dr absentia boni cōientis,
qualis ē pestis, paupertas. &.

quæres vtrum peius?

Rondetr malum culpæ multo peius ēē. 1°
a malo culpæ dr hōo malus, simpliciter, ō ita
verò a malo pœnæ. ideo Stus dionisius 1° de
diuinis nōib', puniri ō est malum, sed fieri
pœna dignum. 2° malum culpæ opponitr bono
increato, et amori diuino, quo deo agglutinatr.
3°. denique per malum culpæ disiungimur a
Deo, quæ est mors āā, sicut enim āā ē vita
corporis, sic Deus ē vita āā; vnde sicut
separatio āā ē mors corporis, ita separatio
Dei ē mors āā, ita verò per malum pœnæ,
sæpius enim boni affliguntr in hac vita.

disputatio 2ª
de
fine.

finis generatim, quo spectant oia, in oib respice finem.

extere finem inde declaret, qd sublato fine cesset oia motus.

dfr gb strte, id cuius gra fit aliqd, vel propter qd aliqd fit.

pptates finis duæ st præcipuæ, satiare, si præsens, movere, si absens.

atqui qd movet, est bonum, ob id quæritr an oe bonum sit finis.

item an finis moveat oe agens seu an oe agens agat propter finem.

denique quomodo agens agat propter finem, quamobrem sit.

caput 1um.

sitne oe bonum finis affirmare videtr plus aiens bonum et finem ee qd idem, nihil omino sit

propositio

non oē bonum est finis,

quia vtile, bonum: sed vtile ō ē finis, nam character finis amari propter se: atqui vtile, qtnus vtile ō amatr propter se, vt declarat satis eius defio; vtile enindtr, qd seruit alteri, vel qd ordinatr ad aliud, go vtile ō ē finis, proindeq; ō oē bonum est finis.

Dices. pecunia est bonum vtile: atqui pecunia propter se amatr, go bonum vtile propter se amatr.

dist. min. pecunia amatr propter se per accidens, C. sc pecunia dominatr ~~a maris~~ auaris, ideo propter se amatr ab auaro: per se, N. quippè pecunia per se et nāā suā seruit alteri habendo. testis horatius:

> nescis quo valeat nummus, quem praebeat vsum,
> panis ematr, olus, vini sextarius, adde
> queis hūa sibi doleat nāa negatis.

Dices 2°. bonum vtile se ht ad voluntatem, sicut cluo ad illectum scdum phum: atqui illectus assentitr cluoi propter se, go voluntas amat vtile propter se.

nego min. quippè illectus ō assentitr cluoi propter se, sed propter ppium, vnde dependet, vt dictum in logica.

Dices deniq; si vtile ō est finis, tollendus erit finis medius, falsum cons, go et ant.

nego min. si enim finis medius, qtnus medius, o e verè finis, nec ametr propter se, quid, quaso, absurdi, si tollatr ex albo finium.

nec urget authoritas phi initio adducta, quippè phus o ait illic, oe bonum ee finem, proinde e ignoratio elenchi, o enim agitr, an aliqd bonum sit finis, sed agitr, an oe bonum sit finis.

caput 2um

an oe agens agat ppter finem?

affirmat phus multis in locis et sic ratiocinatr. si non oe agens agit ppter finem, aliqd agens temerè agit: atqui nullum agens temerè agit, nam vbi temeritas, nullus ordo quærendus, nullus sapientia locus: atqui ordo vbiqi in agentib, qd enim ordinatius motib formicæ, qd ordinatius motib et operib apum, quarum industria adeo mirabilis vis a veterib phis, vt istæc præstari o poe sine aliqua ra ois particula, ausi fuerint asserere. testis virgilius. his equidem signis, atqi hæc exempla secuti ee apib ptem diuinæ mentis, et haustus ætherios dixere.

atque id distinctius et clarius vt innotescat, iuuat rem latius exponere.

agens, aliud creatum, aliud increatum: atqui agens creatum agit propter finem: agens enim creatum duplex, ars et naa: atqui ars

agit propter finem: illud agens agit propter finem, qd ordinatè agit: atqui ars ordinatè agit: rāo ē ppium ordinis: atqui ars agit cum rāoe, vt declarat eius defio, ars ē habitus vera cum rāoe effectiuus, go ars agit ordinatè; Et vero qd ordinatius horologiis, organis, fontib':

ò miracula fontium, quot artes,
quot lusus temere iocantis vndæ.

go ars agit propter finem.

Nāa etiam agit propter finem, testis phus. si ars agit propter finem, multò magis nāa, ars enim simia nāæ: atque eius opera gaudet imitari: atqui ars agit propter finem, go et nāa.

Et certè illud agens agit propter finem, qd agit ordinatè: atqui nāa agit ordinatè, illic enim ordo, vbi vnum ordinatr ad aliud: atqui in operib' nāæ vnum ordinatr ad aliud, testis phus, sic inquit, folia arboris ordinantr ad tegendos fructus, sic hirundo facit nidum, vt pariat oua, parit oua, vt excludantr pulli similes, sicq; æternetr eius spies, go in operib' nāæ ordo, go nāa agit propter finem.

Et verò qd ordinatius corpore pulli, aut alterius aalis, sed maximè hois, cuius ptes tot tam variæ, tam aptæ inter se compositæ, vt reluceat illic Dei sapientia, vt adnouit Galenus, vt agnouerunt oes medici

Agens deniqi increatum, vt Deus, agit

propter finem: illud agens agit propter finem, qd agit ordinatè: atqui Deus ordinate agit, illius enim ordo, vbi vnum ordinatur ad aliud: atqui in operib' Dei vnum ordinatur ad aliud, sic enim ptes oēs mundi ordinantur ad mundum, mundus ad Deum: testis scriptura, oia propter semetipsum operatus ē dominus.

Et verò qd ordinatius mundo, qd ē opus Dei, qd ordinatius motu solis, qd ordinatius motu fluminum et maris, cetera taceo ſt attendentib'.

qo oē agens agit propter finem, qd erat probandum.

Dices. qd agit propter finem, mouetr a fine: atqui Deus ō mouetr, ego Deus et ō mutor, qo Deus ō agit propter finem.

dist. min. Deus ō mouetr a fine ppriè, C. quippè is dr moueri ppriè a fine, qui transitab amore finis, ad amorem mediorum, sicut æger transit ab amore sanitatis ad amorem pharmaci: atqui Deus ō transit ab amore finis ad amorem mediorum, siquidem vnico actu simplici amat oia, sicut nouit oia vnico actu, qo ō mouetr a fine ppriè. impropriè saltem et metaphoricos, R. quippè amor finis ē quidam motus, vt docent Plato et Arist: atqui Deus amat finem, nempè seipsum, qo ō ht maius qd amet, qo Deus mouetr a fine

saltem metaphoricòs.

et certè amat ille finem, qui vult aliqd propter finem: atqui Deus oia fecit propter seipsum, go Deus amat seipsum et finem, go movetr a fine, o quidem pprie, sed metaphoricos, qd breviter et elegantr expressit Stus Thomas, Deus non propter hoc vult hoc, sed vult hoc esse propter hoc.

caput 3um

quomodo agens agat propter finem, an maaliter, an foaliter.

certum est 1°. agens inanimatum agere propter finem maaliter. quippè illud agens agit propter finem maaliter, qd movetr instar maae: atqui agens inanimatum movetr in finem ab alio: sic lapis agitr deorsum pprio pondere, ignis agitr sursum a ppria levitate, sagitta pellitr in scopum a sagittario, go agens inanimatum agit propter finem maaliter.

certum est 2°. agens raoe praeditum agere ppter finem foaliter; quippè illud agens agit propter finem foaliter, qd movet seipsum foae: atqui agens raoe praeditum movet seipsum ad

finem, rao enim ppium motus, go agens raoe praeditum agit propter finem foaliter.

ambigitr de bellua sola, cuius motus adeo ordinatus, vt a raoe sola videantr proficisci. ob id pleriq; docent belluas agere propter foaliter.

certe si in belluis inest rao o e dubium, quin agat bellua propter finem foaliter, si vero negetr belluis rao, vix concipi pt, quomodo bellua agere poit propter finem foaliter: quippe sola rao ppium motus et ordinis.

itaque examinandum sitne in belluis rao. sit gr

actus prior sitne in belluis rao.

negat phus his verbis, in belluis inest phantasia, o rao.

negat et tullius in 2o. de finib. vbi sic scribit. hoc vno differt hoo a bellua, quod raoem habeat et mentem.

Et certè vbi rao, illic cogitatio: atqui in belluis o est cogitatio, nam cogitatio e actus mentis et aa spiritalis; atqui in belluis o est mens, inquit phus, in belluis o e aa spiritalis, testis scriptura, aa earum e in sanguine,

præterea vbi rāo, illic varius agendi modus, quippè rāo se vertit ad opposita, inquit ptus, hinc mille hominum spies, nec voto viuitr vno. atqui in belluis eiusdem spiei idem agendi modus, vt claret in apib, araneis, go in belluis o e rāo.

tandem oium belluarum par est rāo: quis verò sobrius vel micam aut scintillam raois tribuat scarabeis, ostreis, et porcis, quib aa pro sale data, go in belluis nihil raois.

obii. 1°. ibi rāo, vbi sensus oes et organa raoi dicata: sed in belluis sensus oes et organa raoi dicata, vt visus, auditus, cerebrum, qd e aa raalis domicilium, go in belluis e rāo.

Rondetr istæc oia o seruire raoi soli, sed maximè sensui et motui, sic visus videndo, auditus audiendo seruit, sic phantasia, sic deniq; cerebrum, vbi enim læsum est cerebrum grauius torpescit sensus hois, go sensus oes et cerebrum seruiunt maximè sensui, vel etiam motui, sc motus ois a spiritib: atqui spiritus a cerebro elaborantr et perficiantr, go o est frustra cerebrum in belluis, licet absit rāo.

obii. 2° illic rāo, vbi vnum ex alio infertr: atqui bellua colligit vnum ex alio, sic canis hærens in triuio, nescius, qua transierit herus, olfacit primam viam, mox secundam, vbi verò odorem defecisse videt, tertiam eligit, colligens illac transiisse herum. felis insidians sorici, o ante impetum facit, quam viderit soricem longius remotam a cubili, idem insidians carni de laqueari suspensæ

ō recta insilit, colligens sic fore irritum saltum. vulpes ō ante traiicit fluuium gelu concretum, quam aurem applicuerit, mox si audierit aquam subtus labentem, resilit colligens ō ee tutum iter. deniq; formica colligit æstate grana, quæ congerit in horrea, et qd mirabere magis, arodit germen oræ, ne putrescat, sicq; fiat irritus labor. dies deficeret, si oia eiusmodi enarrare velim.

fateor ista oia magna ee, ō tta tr, vt persuadeant oi pho inee in belluis verum ratiocinium; ō e enim verum ratiocinium sine aa spiritali: atqui in belluis ō e aa spiritalis, go nec verum ratiocinium.

accedit qd similia vel maiora videre sit in reb' inanimis, lapis ō descendit dextra aut sinistra, sed recta et mediâ linea, colligens sic fore breuiorem et faciliorem viam ad centrum arbor ō producit flores hieme sed vere aut æstate, colligens sic poe seruari: cætera taceo.

quare ō poum ō subirasci Galeno, plutarco, et aliis, quos ō puduit belluas vocare in societatem houm, si enim belluis rao concedatr, qd supererit, quo diferat hoo a bellua, bellua sentit, vt hoo, mouetr vt hoo, go restat vnica rao, quæ præditum ee præ cæteris solus hoo poit iure gloriari.

fateor gr esse in belluis ratiocinum metaphoricum et virtuale, qtnus nempè est aliqd

simile et fermè æquale ratiocinio, ō secus in hōe pulsante fides cytharæ, dum somniat, aut preces recitante, cum aliud cogitat. nego in belluis esse verum ratiocinium, quemadmodum nec in hōe dormiente, cum pulsat cytharæ fides, nec in eo, qui recitat preces, aliud cogitans,

Vt illigas plurima videri a rāōe profecta, quæ ō profiscuntr tn, quare cauendum, ne præcipitantius, atque inconsiderantius iudicetr.

Sed quæris qd sit illud ratiocinium virtuale in belluis?

Rondetr ō esse aliud, quam instinctum naātem, testis stus Thomas, dicendum, inquit, qd belluæ hnt naātem instinctum, impressum a Deo, per quem agunt motus similes motib' rāōis.

Sed quæris, qd ille naātis instinctus in belluis? dicetr statim. interea —

Obii. 3° vbi ordo, illic rāo: atqui motus belluarum sunt ordinatissimi, qd enim ordinatius motibus formicarum, qd ordinatius motib' apum, quæ intus cellulas conficiunt, pugnant pro aris et focis, regem venerantr,

Et sæpè attollunt humeris, et corpora bello obiectant, pulchramq; petunt per vulnera mortem.

qd ordinatius motib' hirundinis, arancarum telis

retorquetr argtum motus arborum ordinatissimi, vbi enim arbor prodiit e germine,

trudit radiculas, quib' alimentum sugat, mox assurgit in truncum, inde producit ramos, flores, folia, fructus, qd etiam ordinatius malo punico illic enim infinitæ cellulæ miro ordine dispositæ item ordinati motus horologiorum, ideone, obsecro, rao concedenda arborib' et horologiis, sed qd mirabere magis, st in nobis motus infiniti, ordinatissimi, in quib' rao nulla ht ptem, qd nutritione, locutione, pulsu citharæ ordinatius: atqui ista oia sæpius fiunt, nobis incogitantibus, go maior falsa.

accedit qd, si ordo ois sit argtum raois, plus erit raois in belluis, quam in hoib': illic enim plus raois, vbi plus ordinis: atqui plus apparet ordinis in motib' belluarum, illic enim nunquam erratr a fine proposito; imò belluæ plurimæ proponuntr hoib' imitandæ, estote prudentes, sicut serpentes, simplices, sicut columbæ, vade piger ad formicam et considera vias eius, go in belluis plus ordinis, proindeq; in belluis plus raois, qd nemo dixerit.

instabis. ordo procedit a raoe sola, go vbi ordo, illic rao.

retorquetr argtum. ordo e a raoe: atqui in arborib' ordo, in horologiis ordo, go illic rao, qd falsum.

dist. ant. ordo e a raoe mouentis aut mobilis, C. a raoe mobilis semper, N. sic ordo, qui est in horologio totus e a raoe artificis, o a raoe, quæ insit in horologio,

q̄o pariter ordo, qui est in arboribus, vel in belluis, totus a sapientia Dei: testis s.tus doctor. dicendum, q̄d virtus mouentis seu rāo apparet in mobili.

ideo in his, quæ mouentr, ab illigente, elucet ordo rāois mouentis, sic sagitta tendit in scopum quasi rāoem haberet, sic mouetr horologium, sic deniq; alia arte facta, iam vero res nāales se tnt ad Deum, sicut arte facta ad ~~Deum~~ artificem, hinc apparet ordo in rebus nāalib, quæ mouentr a Deo, sicut apparet in artefactis.

instabis. si rāo belluæ ō ē ppium motus ordinati, q̄dnam g̃o ppium erit illius?

retorquetr argtum. si rāo horologii ō. est ppium eius motus, q̄dnam g̃o erit?

itaq; Rondetr motus belluarum, sicut et arborum, proficisci ab instinctu nāali, sicut accepimus supra a s.to doctore: verum q̄d est ille instinctus nāalis?

scdum iuniores instinctus belluarum est ipsa corporis dispositio, sicut machinæ structura, in qua spiritus inclusus, atque per artus infusus, variè mouet machinam, prout ipse varius ē, et prout variè mouetr a diversis cāis et obtis quomodo spiritus organis inclusus varios excitat sonos, pro diversa organorum figura, et prout variè agitetr spiritus ille seu ventus.

hinc motus diversi belluarum, puta canum, felium, vulpium, q̄a diversa organa, et aliter structa machina: hinc eiusdem belluæ varii motus, prout spiritus varius, et varii motus, nunc lætatr, saltitat, currit, nunc vero maret, stupescit, quiescit; atque ea quisque in seipso sentit, maxime vero vbi surgit a mensa plus solito potus, vel prout ieiunus.

quanquam hæc sententia facilis, maximè iis, qui st anatomicæ peritiores, qa tn purior videtr atque in belluas crudelior, quas unico ictu iugulat oes.

Rondere malim instinctum belluarum esse phantasiam. id declarat Ethymologia, instinctus enim ab instigando dictus: atqui phantasia instigat belluas ad agendum; testis phus. phantasia, inquit in belluis, sicut rao in hoe; atqui rao est ppium motus in hoe, go phantasia e ppium motus in belluis. ~~hinc~~

hinc varii et motus et diversæ inclinationes belluarum, qa phantasia diversa: nam phantasia pendet maximè a temperamento: atqui varia st in belluis temperamenta, go et motus diversi, go et phantasia diversa. pendet etiam phantasia ex aëris et cæli dispositione, testis virgilius:

verum ubi tempestas et cæli mobilis humor
mutavere vias &.

atqui varia cæli et aëris dispositio, go variatr etiam belluarum phantasia, proindeque inclinatio et motus.

imò quisque sentit suam variari phantasiam cum ætate et temperamento, hodie nuces et caseum cras odimus, mutamus subinde personam, sed de re alibi dicendi locus. interea sit

articulus alter an belluæ agant propter finem foaliter.

Propositio

bellua ō agunt ppter finem foaliter.

Quia illud solum agens agit ppter finem foaliter, qd se mouet ad finem: atqui bellua ō mouet se ad finem, testis stus doctor, cuius st hæc verba solum agens raōe mouet se ad finem, ppterea qd dominium ht in suos actus per liberum arbitrium. atqui bellua ō est prædita raōe, vt superius ostensum est, gō bellua ō se mouet ad finem.

Et verò illud solum agens mouet se ad finem, qd nouit raōem medii: atqui bellua ō nouit raōem medii, quippe raōe medii ē eius coitia seu proportio cum fine, aut si mauis, ordo ad finem: atque bellua ō nouit coitiam aut ordinem, quippè bellua id solum nouit, qd est sensibile: atqui ordo ille ō est sensibilis, nam sensibile duplex est, aliud cōe aliud proprium; atqui ordo ille nec est sensibile cōe nec pprium, ō quidem cōe vt per se patet, neque etiam pprium, qa neque coloratus est, neque sonorus &. gō ille ordo ō est sensibilis, proindeq; bellua ō sentit illum ordinem, atq; ita ō sentit proportionem medii cum fine et sic ō se mouet ad finem, et consequenter ō agit ppter finem foaliter, qd erat probandum.

Dices bellua sentit media coitia, sumitq; gō sentit ipsam coitiam.

Nego cons. quippe et arbor sumit media coitia lapis ipse; neutrum tn sentit coitiam; sc medium est sensibile: sed coitia ō est sensibilis, sic cibus sensibilis est, sed coitia cibi ō est sensibilis.

Instabis si coitia ō est sensibilis, cur gō bellua sumit media conuenientiora? cur hæc, potius quam illa?

retorquetr argtum, si arbor ō sentit mediorum coitiam, cur sumit conuenientiora? si lapis ō sentit coitiam, cur sumit viam coitiorem et breuiorem?

sc vt lapis determinatr nāā suā ad cadendum rectā viā, sicut arbor nāā sua determinatr ad certum cibum sugendum, sic bellua ex se et nāā sua ad certos determinatr motus certaq; media, hinc currit ad panem relicto fœno, Equus contrà:

trahit sua quemq; voluptas.

instabis. canis venaticus, si fortè viderit prædam ad alteram fluminis ptem, traiicit flumen, sæuiente bruma, tantus ē amor prædæ. similiter castor, si vera ē historia, ipse sibi abscindit ptes, vrgente periculo, scdum illud iuuenalis:

imitatus castora, qui se
eunuchum ipse facit, cupiens euadere damno.

quæ autem rāo impellere pt canem ad flumen tradandum gelidissimo tempore, aut castora ad tale factum præter coitiam seu vtilitatem, illic enim certè voluptatis nihil aut iucunditatis, vt quisque testis.

Rondetr canem eo in casu moueri solo lætitiæ sensu, quo afficitr et titillatr ex visa præda: atque ita afficitr, vt statim rapiatr ad traiiciendum flumen.

Est, fateor, difficultas illic et dolor aliquis, tantus aliqdo, vt hæreat oo canis, vel ab incæpto resiliat, at sæpius,

vincit amor prædæ, fluuium tentare minacem
audet, et ignoto sese committere ponto,
sīa vincit amor.

Simile aliqd experiuntr, qui fortius amant et cuncta spernunt pericula, re vt potiantr amata,

iacet sub ioue frigido
venator teneræ coniugis immemor,

miles spernit pericula, nec terretr amans obiecto mari.

frigora ne possim gelidi sentire profundi,
qui calet in nostro pectore, præstat amor.

neque instes canem eo in casu comparare medium seu fluuium; cum præda seu fine.

Falsum istuc, quippe vt amans ō cogitat pericula seu media; occupatus nempè totus re amata; sic nec canis respicit ad flumen motus amore prædæ; imò si canis aut amans respiceret ad pericula quibus emenda præda, sæpius auocaretr ab incæptis. verùm non cautus amor persæpè mittit in freta, testis leander.

aut mihi continget felix audacia saluo,
aut mihi solliciti finis amoris erit.

de castore variant authores. plinius idem testatr qd iuuenalis, nempe istuc aat, vrgente periculo, abscindere sibi ptes, ob id gnarus se queri, negat verò sextius diligentissimus medicus, aitq; paruos admodum ee castoris testiculos, et spinæ adhærentes, ideo adimi ō posse sine vita aatis.

Vt vt sit certum est castora minimè ptes istas abeissurum, nisi vrgeret voluptatis et doloris sensus, est enim credibile tunc temporis confluere illuc spiritus acriores et copiosiores, quib' excitatr importunus pruritus, a quo liberari amat castor partium illarum dispendio: simile aliqd contingit hoib' scabiosis, qui si propius accesserint ad ignem, sentiunt eius modi pruritum, a quo liberari volupe est propriæ cutis dispendio, quam lacerant vnguibus, vbi stimulat acrior impetiginis morsus.

appendix de diuo fine

finis multifariam dr, vt dictum in compendio.

hic finis vel medius vel vltimus.

medius dr, qui alio refertr, vt pugna ad victoriam.

vltimus dr, qui ppter se expetitr, nec alio refertr, vt victoria.

finis vltimus duplex, vltimus secundum qd et vltimus simpliciter. vltimus secundum qd, si ver in aliquo genere dr ad quem oia referuntr sed in aliquo tm genere, vt victoria, ad quam oia referuntr in genere belli.

finis vltimus simpliciter dr, ad quem oia referuntr in oi genere.

hic finis duplex, verus et apparens.

verus dr ad quem oia oo referri natatt, vt Deus solus.

apparens dr ad quem oia referuntr, tm falso et cum errore, vt diuitia, honor &c.

de fine vltimo nonnulla quaeruntr. 1°. an extat finis vltimus. 2°. qui sit. 3°. vtrum hoo semper agat propter finem vltimum. 4°. denig. vtrum hoo poit agere simul propter duos fines vltimos.

1ª Ronsio datur finis vltim' simpliciter

quia nõe finis vltimi illigitr summum bonum seu felicitas: atqui extit summum bonum seu felicitas; vel enim extit summum bonum, seu felicitas, vel appetitus naãlis est frustra, qa ois hoo naa sua appetit felicitatem.

2º. vel datr finis vltimus simpliciter, vel datr progressus in infinitum, vt per se patet: atqui õ datr progressus in infinitum in finib; nam si daretr progressus in infinitum, ita vt õ poet inveniri finis vltimus simpliciter, nullum agens poet ager, qd sic probo. nullum agens agit, quin moveatr aliquo fine: atqui in ista hypothesi agens õ poet moveri fine vllo. rao est, qd movens secundum nequeat movere, nisi virtute primi moventis: atqui vltimus finis ẽ primum movens in raoe finium, sicut prima caa ẽ primum agens in raoe caarum efficientium, vnde sicut sublata 1ª caa efficiente tollitr virtus caarum secundarum, ita sublato vltimo fine tollitr virtus movendi in cæteris finib.

2ª Ronsio

Deus est finis simpliciter ultimus verus,

quia finis ultimus simpliciter verus, ad quem oia oo nata st referri: atqui ad Deum oia oo nata st referri, qa propter Deum facta st oia.

adde qd, idem e ppium primum, et finis ultimus rerum: atqui Deus e ppium primum rerum rerup oium, vt persepatet, go Deus est finis ultimus alpha et omega, ppium et finis.

3ª Ronsio

hoo semper agit propter finem simpliciter ultimum,

qua hoo finis simpliciter ultimi eligit summum bonum, seu felicitas: atqui ois hoo, dum agit semper intendit bonum seu felicitatem, go &c.

Dices 1° plurimi hoes o cognoscunt finem

simpliciter vltimum, qo o pount agere ppter finem simpliciter vltimum.

dist. ant. o cognoscunt finem vltimum maaliter, et in particulari, hoc est o cognoscunt rem, quæ est vere finis vltimus, **C.** o cognoscunt finem vltimum foaliter et in coi, **N.** nam vt supra dixi finis vltimus foaliter et in coi est felicitas seu summum bonum: atqui ois hoo cognoscit saltem confusè summum bonum et felicitatem, vnde h.

Dices 2°. si hoo quærat semper finem vltimum, nunquam peccabit.

dist. si quærat finem vltimum in particulari et verum, **C.** si quærat finem vltimum in coi ltum aut falsum, **N.** sic auarus quærit finem vltimum sed falsum nempè diuitias, atque ideo peccat.

cæterum pt aliquis agere ppter finem vltimum quatuor modis sc foaliter, virtualiter, habitualiter et interpretatiue.

O contendo hoem agere ppter finem vltimum foaliter is enim dr agere foaliter propter vltimum finem qui actu cogitat de vltimo fine et illum intendit: atqui plurimi hoes o actu cogitat de vltimo fine, vt per se satis constat, nec illum intendunt interagendum.

neque etiam virtute, is enim dr agere virtute ppter finem, qui o cogitat de fine, antea tn cogitauerit: atqui plurimi hoes o cogitant de fine, antea tn cogitauerunt, ita vt duret virtus prioris cogitationis illius et intentionis.

neque etiam habitu ppter eadem raoem.

dico gr oem hoem semper quaerere finem vltimum saltem interpretatiuè, rao est, qd qdqdagat hoo, possumus interpretari ipsum quaerere suam pfectionem, seu bonum suum: atqui quicunq; quaerit bonum seu perfectionem, quaerit finem vltimum, qa oe bonum est a fine vltimo, seu ipse finis vltimus.

Vlt. Ronsio

idem hoo nequit simul hoc est eodem tempore intendere duos fines simpliciter vltimos et totales.

addidi simul et eodem tempore, qa nihil vetat eumdem hoem diuersis temporib intendere diuersos fines, sic, inquit phus, dum hoo aegrotat, vult sanitatem, vbi conualuit, vult diuitias, si sit pauper.

addidi fines vltimos simpliciter, qa idem hoo pt intendere duos fines, quorum alter ad alium referatr.

addidi deniq; totales, qa fateor simul poe intendi plures fines partiales, qtnus ex illis oib exurgit finis totalis: sic quaerit aliquis sanitatem, diuitias, honores, veluti vnicum finem totalem. paganus quaerit plures Deos iouem, neptunum &c veluti vnicum Deum magnum, qtnus se apud Etnicos diuisa Deorum imperia his positis

Pbr Ronsio. finis simpliciter vltimus totalis dfr ille ad quem oia oo referuntr, quiq; explet penitus desiderium hois, adeo nil supersit expetendum: atqui impoibile est, vt quis eodem tempore intendat duos fines eiusmodi, vt considerenti patebit.

Et certè supponamus, si placet aliquem simul intendere diuitias et honores, facta ista hypothesi, clarum e, neque diuitias, neque honores hre poe raoem finis vltimi simpliciter et totalis: vel enim is hoo referet diuitias ad honores, vel non. si referat diuitias ad honores, manifestum e diuitias o hre raoem finis vltimi; qd si verò diuitias o referat ad honores, manifestum e etiam honores o hre raoem finis vltimi simpliciter, qa rao finis vltimi simpliciter postulat, vt ad ipsum oia oo referantr. sicq; neuter istorum finium habebit raoem finis vltimi.

Similiter rao finis vltimi totalis postulat vt nihil prater ipsum expetatr: atqui prater diuitias aliqd expetitr, se honor, prater honorem aliqd expetitr, se diuitia, go neque diuitia neque honores mereri pount noem finis vltimi totalis.

Dices 1.° pt aliquis esse ita affectus, vt duos fines, puta honores et diuitias prosequatr aequali amore, ita vt alter vtro sit contentus: atqui in ista hypothesi vterque iste finis videtr hre raoem finis vltimi totalis, qa vterq; explet desiderium hois, go &.

nego min. neuter enim raoem ht finis vltimi simpliciter, neuter ht raoem finis vltimi totalis 1°. neuter ht raoem finis vltimi simpliciter, qa ad neutrum refert oia, vt patet vel ex sola hypothesi; 2°. neuter ht raoem finis totalis, qa e de raoe finis totalis, vt propter ipsum oia oo amentr: nam vt inquit stus Thomas, in fine vltimo totali quiescit oo appetitus: finis vltimus totalis affectui dominatr, et rao est, qd finis vltimus totalis contineat oem raoem boni: atqui appetitus istius hois o acquiescit oo in amore divitiarum aut honorum, neque amor divitiarum aut honorum dominatr appetitui istius hois: tandem neque divitiæ, neque honores continent oem boni raoem ru istius hois: argtum esto, qd is hoo magis gauderet, si vtroq; isto fine frui poet.

Dices 2° pt aliquis ire Romam et desiderio salutandi summum pontificem et desiderio visendi reliquias storum Petri et Pauli: atqui iste hoo videtr vtrumq; illum finem appetere, velut vltimum et totalem, go &.

nego min. qa neuter iste finis est totalis, neuter est vltimus simpliciter, vt per se consideranti patebit.

instabis. sublato alter vtro fine, o desineret ire Romam, go vterq; videtr finis totalis.

Rondeo fortassis illum hoem iturum Romam sublato alter vtro fine, sed cum minori desiderio et affectu, rao est, qd mutato motivo voluntatis, mutatr etiam actus voluntatis, quippe actus voluntatis spiem ht a motivo seu fine pximo: atqui tunc mutatr motivum voluntatis, vt per se patet, go &.

Disputatio 3ª.

De Beatitudine

noe beatitudinis illigitr aliqd perfectissimum, iucundum, &.

extere beatitudinem satis persuadet, vel ille unus, qui nos ad felicitatem rapit ardor. oes beati esse volumus.

dfr a boëtio status oium bonorum aggregatione perfectus.

verum, cum ois defio explicet rei naam, quærenda prius naa beatitudinis, quam a nobis defiatr.

de noe oes consentiunt, inquit phus, de re varietas mira, quippe aliis pecunia, aliis honor, aliis sanitas pulchritudo, aliis virtus; se quisque iudicat, prout est affectus, ideo aliter iudicat princeps et magistratus, aliter subditus; aliter nobilis, aliter plebeius; aliter diues, aliter egenus; aliter puer, aliter vir; imò sæpè hoo idem concilia mutat, nunc regnare vult, nunc seruire, modò coniugium quærit, modò amicam, modo sanitatem, modò diuitias:

qd petit, id spernit, repetit, qd nuper omisit
æstuat, et vitæ disconuenit ordine toto.

istunc inter fremitum et clamorem houm in diuersa vocantium, vt loquitr seneca, quis

erit viæ dux. christus solus, quippe solus verba vitæ ht, solus via et veritas, solus denique felicitas vera, hæc est vita æterna, vt cognoscant te, et quem misisti iesum christum.

iuuabit tn aliorum de beatitudine sententias referre, o quidem oes, id enim foret infinitum, vt ait phus, sed præcipuas, et quæ plus hnt ponderis. sic monet grossius. notanda, inquit st sententiarum discrimina, de beatitudine, qd senserit seuera porticus, qd hortulus Epicuri, qd academia vetus et noua, iis enim ignoratis magna in veterum scriptis oritr caligo, et maxima periit vtilitas.

neque verò mediocri voluptate afficitr aus ista legens, admiratr enim singulare Dei Erga beneficium, qui passus olim, et nunc etiam infinitas errare gentes nouissimè misertus est nostri, misitq; filium vnicum, qui viam monstraret tutam et certissimam. felices nos, tantum si sentiamus beneficium, sed miseros nos atque ingratos, si negligamus oblatum.

atque id, vt fiat aliquo ordine disquemus cum pho duplex houm genus prius eorum houm, quorum vita illustrior et splendidior: posterius eorum, quorum vita obscurior.

in priori genere quæstuosi, voluptuarii, politici seu ambitiosi.

in posteriori verò phi, præcipuè stoici, platonici, peripatetici, quippe pyrronis et aliorum huiusce farinæ phorum iamdudum explosa sententia, vt monet tullius initio officiorum.

caput 1um

De opinione quæstuosorum

quæstuosis seu auaris beatitudo, diuitiæ.

reffellitr illa sententia. 1º quia beatitudo res iucundissima, inquit phus, et secura: at possessio pecuniæ plena sollicitudinis et parum secura, qa pecunia sine labore ō quæritr, sine difficultate ō inuenitr, sine cura ō seruatr, sine dolore ō perditr.

2º beatitudo ō alio refertr, vt quæ sit finis ultimus: atqui diuitiæ alio referuntr, nam diuitiæ vel st naates, vel artificiales: atqui diuitiæ naates et artificiales alio referuntr, cum diuitiæ naates, vt vinum, panis, boues referantr ad hoem, artificiales verò, vt nummi, referantr ad diuitias naates, vt egregiè expressit horatius.

nescis, quo valeat nummus, quem præbeat vsum,
panis ematr, olus, vini sextarius, adde
queis hua sibi doleat naa negatis.

qo diuitiæ alio referuntr, proindeq; diuitiæ ō st beatitudo.

denique beatitudo explet desiderium oe cum sit oe bonum: atqui diuitiæ ō implent hoem testis scriptura, auarus ō implebitr pecuniæ;

qui bibit ex hac aqua sitiet iterum. testes etiam pagani doctores, crescit amor nummi, qtum ipse pecunia crescit.

quo plus st potæ, plus sitiuntr aquæ.

Dices 1°. beatitudo in eo posita, cui obediunt oia, sed pecuniæ obediunt oia, vt ait sapiens, et vt inquit horatius:

aurum per medios ire satellites,
Et perrumpere amat saxa potentius
igne fulmineo.

qo pecunia beatitudo.

dist. mai. cui obediunt oia simpliciter, C. oia venalia et pretio comparabilia, N. porro pecuniæ oia obediunt venalia et pretio comparabilia o verò oia simpliciter, qd enim prodest stulto divitias hre, qdo quidem sapientiam emere nequit, vt scribitr prov. 17.

vel aliter dist. oia obediunt pecuniæ apud stultos, C. apud sapientes, N. vnde illud, divitiæ apud sapientem st in servitute, apud stultum in imperio. Et certè stultus est egregiè, qui honorem, virtutem, sapientiam auro post ht scdum illud sapientis: oe aurum o pt comparari cum sapientia, bonum noen pretiosius auro.

Dices 2° qd infinitè amatr est beatitudo. atqui pecunia infinitè amatr, go pecunia beatitudo.

qd infinitè amatr per se, vt deus, C. qd infinitè amatr per accidens, N. porro pecunia infinitè

quidem amatr, quis enim finis auari, sed per accidens et rāōe cupiditatis infinitæ, atque immoderatæ, vt ait ptus, cui assentitr tullius his verbis, delectant magnifici apparatus, et recti cultus cum elegantia et copia, quib' reb' effectum est, vt infinita pecuniæ cupiditas eet: at solus Deus infinitè amatr per se, qa solus infinitè bonus.

caput 2um

De

opinione voluptariorū

voluptariis et Epicureis beatitudo, voluptas.

Sed vox illa pecudum, ō hōum, inquit ptus. hinc tullius, qui voluptatem summum bonum esse decernit, ō cum ea ai pte, in qua inest rāo et concilium, sed cum cupiditate, idest ai leuissimissima pte deliberet.

Et certè beatitudo est aliqd hoi ppriū: at voluptas ō est hoi ppria, vnde seneca, qd mihi voluptatem nominas? quæro hois bonum, ō ventris qui belluis lactior est.

2°. felicitas aliqd excelsum et regale, inquit idem seneca, cuius throsnus in cælo: atqui voluptas aliqd humile et seruile, cuius statio et domicilium in fornicib' et popinis, go voluptas ō est felicitas.

3° deniq; beatitudo immortalis est, exire nescit, nec satietatem ht, nec penitentiam, inquit idem author: at voluptas citò extinguitr, cito tædio est:

pinguis amor nimiumq; potens in tædia nobis
vertitr et stomacho, dulcis vt esca, nocet.

Eadem sæpè penitentiam affert et dolorem, extrema gaudii luctus occupat, gō voluptas ō est vera felicitas.

iam verò quis numerare poit ex voluptate incommoda, ex voluptate cæcitas mentis, dæ dementat sapientes: ex voluptate corruptio cordis: voluptate frangitr aūs; ex voluptate detrimentum memoriæ, tremor corporis, egestas, paralisis, noua lepra, et qd malorum caput, conscientiæ cruciatus et terribilis expectatio iudicii, verbo vno malorum esca, voluptas.

quare sapienter monent prudentes, vt a voluptate abstineant iuuenes, sperne voluptatem; nocet empta dolore voluptas.

Dices. illud est summum bonum ad qd inclinat nāa: atqui nāa inclinat ad voluptatem, quisque sentit, gō voluptas summum bonum.

dist. min. nāa corrupta, C. nāa recta et qualis in adamo fuit. N. porro ō damnatr voluptas quælibet, est enim pura et sincera, quæ percipitr ex operaōe perfectissima qualis voluptas sapientis, aut potius sanctorum, torrente voluptatis potabis eos, imò ōis sapiens istanc

ambit voluptatem, si non tqm beatitudinem, saltem velut beatitudinis comitem.

damnatr qo sola voluptas, quæ percipitr ex cibo, potu et factu, quia illa dominante necesse est iacere voluptates maximas.

quæris vtri voluptati patrocinatus fuerit Epicurus?

Si verus est Seneca nemo frugalior epicuro fuit, vt qui paucis oleribus et modica aqua vitam sustentauerit, ideo nunquam patrocinatus voluptati carnali. restat qr vt eam quæsierit voluptatem, quæ vulgò dr apateia, seu indolentia.

cur qo dicti Epicurei, qui voluptatib' indulgent, et abdomini seruiunt.

audiendus Seneca, qui, inquit ille, libidinem amant, quærunt patrocinium vitiis, sic o habe Epicuro impulsi luxuriantr, sed vitiis dediti, luxuriam suam in fine phiæ abscondunt, et eo concurrunt, vbi audiunt laudari voluptatem.

caput 3um

De opinione politicorum

politicis beatitudo, honor, gloria, potestas, fama, nobilitas, et si qd aliud grande et magnificum sonat.

Errant etiam illi, quippè beatitudo ppter se, ō propter aliud amatur: atqui, sed sed honor ō amatr propter se, quin potius ppter aliud, tc propter excellentiam et virtutem, siquidem oē signum propter id amatr, cuius ē signum: atqui honor est signum et testimonium virtutis, gō honor amatr propter virtutem, atque excellentiam.

accedit qd beatitudo sit in nostra potestate: atqui honor ō est in nostra potestate, testis phus; atqui honor est magis in honorante, quam in honorato; et certè nemo quarit, qd in se ht. atqui amamus ab aliis honorari maximè a viris excellentib, gō honor ō est in nobis, proindeq; ō est beatitudo.

Dicesi°. beatitudo est præmium virtutis ut inquit phus: atqui honor est præmium virtutis, ut ait idem, hinc pronuntiat christus sti ioannis duodecimo, si quis mihi ministrauerit honorificabit eum pater meus, gō honor est beatitudo.

dist. mai. beatitudo est præmium virtutis æquale, C. inæquale, N. porro honor est quidem præmium virtutis apud hoēs, sed inæquale: testis stus doctor, solus Deus, inquit, est præmium virtutis æquale, scdum illud gloriam dabit Deus, glorificabo eum. adhibetr tn honos in hac vita, velut merces bonorum factorum, qā nihil excellentius honore his

in terris, quo virtus remuneretr dignius.

Dices 2°. illud est beatitudo, qd oes quarunt: atqui oes quarunt honorem, go honor est beatitudo.

dist. mai. qd oes quarunt propter se, C. propter aliud, N. porro soli ambitiosi quarunt honorem propter se, cateri hoes propter excellentiam et virtutem.

Sequitr ex dictis nec in potestate et imperio positam esse veram beatitudinem, quippè beatitudo est in nostra potestate: atqui dominari o est in nostra potestate, per me reges regnant, go potestas o est beatitudo.

accedit qd beatitudo sit res firma et stabilis: atqui imperium res admodum lubrica.
si fortuna volet fies de consule Rhetor.

Exemplo est Dionisius ille tirannus, qui eiectus a ciuib, nouissimè factus ludi magister, docebat in triuio, vt imaginem imperii aliquam conseruaret.

Denique vbi beatitudo, illic aggregatio bonorum oium, oia bona pariter cum illa venerunt: atqui in imperio plurima sæpè mala, vt st suspicio, formido, superbia, crudelitas, ingenia regum ad formidinem prona, suspectus inuisusq; principi, quisquis hæres proximus destinatus

Dices. beatitudo ~~[illegible]~~ sita est in eo,

perqd fit hoo similis Deo: atqui per potestatem fit hoo similis Deo, testis scriptura loquens de principib; ego dixi dii estis vos, go beatitudo posita est in potestate.

nego min. si enim sola potestate fieret hoo similis Deo, Nero fuisset Deo similis caligula et qdlibet tyrranus, qd falsum. restat qr, vt hoo fiat similis Deo benè operando: atqui o bene imperat nisi qui sapiens est et iustus, go per sapientiam fit hoo Deo similis sedem illud sapiens vno ioue minor.

Dices 2° seruire est summum malum, go imperare est summum bonnum; q

dist. ant. seruire diabolo, peccato, et cupiditati, c. seruire Deo, n. quippe seruire Deo regnare est: vnde etiam fateor imperare cupiditati summum esse bonum nego verò imperare simpliciter esse summum bonum; qd enim prodest imperare aliis, tibi imperare si non possis.

sequitr 2° nec gloriam, nec famam veram esse beatitudinem.

quia gloria et fama est illustris prædicatio rectè factorum.

Sum pius æneas, fama super æthera notus: atqui illa prædicatio o est beatitudo, quippe beatitudo quæritr propterse: atqui illa prædicatio o quæritr propterse, nisi a vanis hoib, sed pter virtutem et egrediè facta, go nec gloria nec fama est vera beatitudo.

addeqd beatitudo est aliqd firmum et verum; atqui gloria et fama aliqd incertum, fallax est gloria; et certè gloria est prædicatio virtutis: atqui illa prædicatio sæpè falsa, quippè illa prædicatio pendet ex iudicio houm: atqui iudicium houm sæpè falsum et iniquum;

Stultus honores
sæpè dat indignis, et famæ seruit ineptus.

go gloria et fama res incerta, go neque gloria, neque fama beatitudo.

sequitr vltimò nobilitatem o esse veram beatitudinem,

quia beatitudo est in nostra potestate: atqui nobilitas o est in nostra potestate, nobilitas enim est claritas sanguinis: atqui o est in nostra potestate nasci ex sanguine claro scdum illud nasci a principib fortuitum est.

accedit qd vbi felicitas, illic sint oia bona; atqui vbi nobilitas sæpè mala plurima; superbia et contemptor aus, coe nobilitatis malum, go nobilitas o est vera beatitudo.

Caput 4um

De opinione Stoicorum

Stoicis beatitudo. viuere scdum naam, aut conuenienter rectæ raoi est enim verè beatus, qui Deo similis est; sed qui viuit

congruenter rectæ rāoi, Deo similis est, semper sibi consentiens, et semper agens vitam unius coloris, vt loquitr seneca, semper ht velle idem et nolle idem, perpetuamq; seruat in vitâ constantiam, qo beatus, qui viuit scdum naam.

neque dicas fieri o poe, vt hoo eundem seruet semper viuendi modum, tot negotiis distractus, tot curis impeditus.

quippè vt ait Stoicus, vir bonus Deum semper sequitr ducem, suamq; vitam sic instituit vt Deo parere semper lætetr, testis Epicurus, malo, inquit, qd vult Deus, quam qd ipse volo, dve me, ô parens et moderator mundi, quocumq; libitum est.

hinc docet Stoicus facillimum esse cuiq; benè viuere, qa nos inuitat naa ad virtutem, eadem a vitiis auocat, testis seneca, virtus scdum naam est, vitia naæ inimica.

Et certè naa inclinat ad suum authorem, nisi praua admodum fuerit et distorta: atqui author naæ Deus, imo aus est quidam Deus in corpore habitans, inquit seneca, vnde et illud Stoicorum, corpus est domicilium Dæmonis, qo naa inuitat nos ad Deum seu ad rectè viuendum.

Docet praterea solam virtutem esse satis ad felicitatem perfectam, sicut vitium ad

miseriam, testis seneca, ~~ht~~ virtus in se bona oia sibiq; sufficientissima est, vnde et illud; ipsa quidem virtus pretium sibi, solaq; late fortunæ secura nitet.

Et certè felix ille, qui benè viuit: atqui virtus disponit ad benè viuendum, go sola virtus efficit oem felicem.

accedit qd sententia illa fulciatr sacris dogmatibus, oia pariter venerunt cum illa; quærite 1º regnum Dei et oia adiicientr vobis. vt iures istam sententiam oo consonare fidei.

quanquam huic opinioi o acquiescunt oo peripatetici, quib' visum est, inquit Tullius in vna quidem virtute beatam esse vitam, sed o beatissimam, nisi accedant bona corporis et fortunæ, et virtutum instrumenta, sine quib' iacent virtutes sine vllo splendore. ita docet ptus libri primi c. 8º. cui assentiuntr oes peripatetici, imò et antipater stoicus, qui testatr se tribuere aliqd bonis externis, et vero quæ felicitas esse pt hois ægrotantis et egeni.

quare et ipse salomon, quo nemo mortalium sapientior, prudenter admonet poma aurea fieri conspectiora in lance argentea signant virtutem trahere splendoris aliqd ex diuitiis, quis enim liberalis aut magnificus, nisi qui diuitiis abundat; sed istuc postea, vbi examinabitr sententia peripateticorum. interea sit

Caput 5um
De
opinione Platonis

Platoni beatitudo duplex, altera obiectiua, altera formalis, illa Deus ipse continens in se rerum omnium ideas et perfectiones: hæc possessio Dei.

Vtriusq; illius beatitudinis homo fit particeps tum in hac, tum in altera vitâ. rarò tamen in hac vita, propter tot incommoda, quib' affligitur homo mortalis, qui tamen sic viuit, vtra omnem sequatur ducem, felix ille, Deumq; contemplatur, quantum fieri hic potest.

Neque dicas Deum omnino videri ab homine mortali.

Quippe, vt ait Plato, Deus mentem interius illustrat, afflatq; instinctu, quo videtur quodammodo: quod si tamen visio illa minor videatur, iubet vti respiciamus solem, vt qui inter omnes creaturas Dei maiestatem, potentiam, magnitudinem, claritatem, Excellentiam, sapientiam adumbrat. hæc Plato de felicitate huius vitæ.

Vbi verò anus solutus est a corpore pergit ille, sistitur ante iudicem, terribilem et iustum qui trutinatis æquâ lance operib' committit bono dæmoni et albo ducendum ad locum optatissimum, si innocentem inuenerit: qui verò

reus præcipitatr in infernum, additr qi comes diabolis, seu dæmoni nigro, a quo torquetr gravissimè pro peccatis admissis, secdum illam vocem apocalipseos, qtum fuit in deliciis, ttum date ei tormentum.

quamobrem monet, vt qdiu hic vivimus, nosmet a vitiis immunes servemus, pravos affectus exuamus, mentem sanam atque innocentem induamus, sic fiet, vt in choatam hic felicitatem, illic Deo largiente plenam consequamur.

caput 6um

De opinione Artis et peripaticorum

pho felicitas est quædam operaõ.

recte id quidem, quippe felicitas qd est perfectissimum: atqui operaõ est res perfectissima.

Et verò tria st in hoc perfecta; essia, pptas, operaõ: atqui oium istorum operaõ præstantissimum est. Sic probat, illud est præstantissimum, ppter qd cætera st: atqui essia, et pptas st ppter operaõem: sic illictus et aa st ppter cogitationem: voluntas ob amorem, visus propter visionem &. Et cui bono, inquit ille, pugnandi virtus nisi pugnetr.

hinc ō coronabatr in ludis olympicis, qui egregiā pugnandi virtute pollebat, sed qui fortius pugnauerat, gō neque in vita ille felix, qui pt benè agere, sed qui benè agit.

O gō felix, qui virtutem ht, quia contingit sæpius hoi virtutem habenti dormire aut otiari, quæ, inquit phus, in somno felicitas aut in otio. hinc concludit medium esse tempus, quo felix vix differt ab infelici, qa per medium tempus ferè dormiendum est: atqui inter dormiendum nihil differt felix ab infelici, nisi qd somnia felici hois st puriora et placidiora, gō sola operaō felicitas.

NON tn ois, sed illa sola, quæ est hoi ppria, gō vegetare ō est felicitas nec sentire, qa vegetare coit plantis, sentire belluis.

VERÙM, inquies, estne aliqua operaō hoi ppria?

SIC rondet phus. difficini sua est operaō ppria; fabro, sutori: at quæso hoo solus factus ad otium. imò, inquit ille, oculo sua est operaō ppria, manui, pedi, quis credat hoem solum sua priuari operaōe?

QUÆRIS quæ sit illa operaō hoi ppria?

RONDET phus solam ai operaōem esse ppriam hoi, cuiusmodi cogitare et velle, neque tn ois operaō ai est felicitas et perfectio, sed quæ perfectissima est: sicut enim

operaõ cytharadi ō est cytharam pulsare simpliciter, sed benè et perfectè, sic operaõ hois seu felicitas ō cogitare simpliciter sed rectè et perfectè.

Porro ō est operaõ perfecta, nisi a poa rectè disposita: atqui disponitr aūs per sapientiam et iustitiam, illa enim sole speciosior, vt ait sapiens, hæc similis hespero, vt ait phus. gō operaões hois excellentissimæ sapere, et recte agere, gō felix, qui sapit et rectè agit ō quidem semel, qa vna hirundo ō facit ver sed qui semper sapit et semper iustè agit, vnde phus: felix ō mutatr in dies, instar cameleontis, sed firmus stat et immobilis instar rupis aut quadratæ turris.

Gō ō insolescit reb' secundis, nec frangitr adversis, sed vtramq; fortunam eodem aspicit vultu;

nec fascib' vllis
erigitr, plausuque petit clarescere vulgi.

Sed æquam memini reb' in arduis servare mentem, ō secus ac bonis:

si fractus illabatr orbis, impavidum ferient ruinæ.

Et verò, inquit ille, nihil virtute firmius in reb' huais, firmæ quidem artes, firmæ scia, sed firmissima virtus, stabilitr in dies et bonis actib' roboratr.

Quia verò cessant boni actus, si defuerint instrumenta, ideo phus ad perfectam beatitudinem requiri mediocres opes,

familiam castam, paucos, sed veros amicos, deniq; mentem sanam in corpore sano.

verum serviant divitiæ ō imperent, sufficiant, ō affluant scdum illud, divitias aut paupertatem ne dederis mihi. porro sapiens divitias ō amat, sed mavult, ideo ō affligitr præter modum, si auferantr; enimvero Deo indignus est, qui divitiarum iacturam impatienter fert;

aude, hospes, contemnere opes et te quoq; dignum
finge Deo.

hæc phus de felicitate, ubi præmisit, postea,

quærit 1°. sitne aliquis dicendus felix in hac vita.

negabat solon. felix enim, cui nihil deest. atqui nullus est, cui nihil desit; similiter felix, qui dominatr fortunæ, ipsi monstrans laqueum, mediosq; ostendens ungues: quis verò hoūm positus extra fortunam, declaravit istuc exitus crasi, qui se oīum hoūm potentissimū et felicissimum prædicabat. cum enim captus est a cyro, namq; ultimo suplicio afficiendus agnovit tandem, quam egregiè falsus fuisset te

expectanda dies hoī est, ultima semper diciq; beatus
ante obitum nemo, supremaq; funera debet.

quem tn ornat sapia et iustitia, decorant divitiæ; tu tantr amici, hunc vocat phus

felicem o simpliciter, sed vt hoem.

quærit 2° an posterorum fortuna pertineat ad mortuum felicem?

affirmat ptus. Est enim, inquit, alienus abomicitia nihil mortuos moueri posterorum fortunis, vt declaret bona vel mala posterorum conferre vel ad felicitatem, vel ad felicitatis diminutionem. credibile enim o est mortuos parentes fieri sua felicitate crudeliores, qo lætantr prospera liberorum fortuna, sicut aduersa dolent.

monet tr mortuos leuius affici, ne turbetr felicitas.

quærit 3° Sitne felicitas bonum honorabile, an laudabile.

Respondet honorabile, o laudabile. Est enim laus testimonium virtutis inchoatæ, nec dum perfectæ; honor verò testimonium virtutis perfectæ, hinc laudantr iuuenes, in quib' apparebt virtutem specimina et micant scintillæ meritorum, qo laus stimulus ad gloriam: contra verò honorantr senes qui vitam factis decorarunt egregiis.

Est honor in posterum propris ab æquo venit, laudib' inceptum continuatr iter.

porro felicitas est bonum consummatum et perfectum, go felicitas laude maior.

dicet Deus est honorabilissimus: atqui tr Deus laudatr, go honor o est supra laudem.

Rondet stus Thomas Deum spectari dupliciter, 1°. scdum essiam et raoe sui, 2°. raoe effectuum, qui ordinantr ad nostram vtilitatem. priori modo Deus est ineffabilis et oi laude maior, scdum illud: tibi silet laus, ô Deus, et tibi votum redditr. posteriori modo laudatr Deus, scdum illud isaiæ: miserationum domini recordabor. laudatr, inquam, o per se, sed qtnus excitatr affectus noster, vel audientium in Deum ipsum. vnde illud, semper laus eius in ore meo, audiant mansueti et lætentr.

caput vlt.

vbi proponitr vera et christiana de beatitudine sententia

christianis beatitudo duplex, obiectiua et foalis. de vtraq; dicemus breuiter.

prior ppoo

beatitudo obtiua Deus solus,

quia beatitudo obtiua est summu bonum

et finis vltimus: atqui Deus est summum bonum; cum sit independens, Deus est finis vltimus, nam duo st characteres finis vltimi, mouere, et satiare: atqui solus Deus mouet oia immotus; solus Deus pt satiare aum, qa solus Deus est oe bonum: hinc illud sti bernardi; aa raatis ad imaginem Dei facta cæteris reb' occupari pt satiari o pt, qa capacem Deo aam, qd qd Deo minus est, o implebit, go solus Deus finis vltimus, proindeq; solus Deus est beatitudo obtiua.

obiectiones

obii. 1°. beatitudo obiectiua pt ab hoe possideri; at Deus o pt ab hoe possideri, go Deus o est beatitudo obiectiua.

dist. mai. beatitudo obtiua pt ab hoe possideri possessione phca; C possessione ciuili; N. distinguo min. Deus nequit ab hoe possideri possessione ciuili, C. possessione phca, N. et nego cons. possessio ciuilis est ius disponendi de re ad libitum, puta emendi, vendendi, locandi, sic possidetr domus, ager, prædium; possessio phca est intima coniunctio obti cum poa. fateor Deum o possideri priori modo, quis enim de Deo disponat ad libitum, qui est oium dominus, sed contendo Deum poe possideri posteriori modo, pt enim Deus intimè et clarè ab hoe videri, sedum illud sti Pauli, tunc autem facie ad faciem.

instabis. testatr scriptura Deum videri o poe, nemo videbit me, et viuet. habitat

Deus lucem inaccessibilem.

duplex est ronsio. prior est Deum videri ō poe in hac vita. poe videri in altera. testis stus Paulus iam citatus, nunc per speculum et aenigmate, tunc autem facie ad faciem.

posterior, Deum ō poe videri perfecte et comprehensiue, vt loquuntr, Deus enim infinitus oo, ideo ō pt comprehendi ab illectu finito: poe vero videri clare et pro virib' illectus. testis stus Ioannes, cum apparuerit, videbimus eum, sicuti est.

instabis. qd videtr ab hoe, ht proportionem cum hoe: atqui Deus ō ht proportionem cum hoe, quia finiti ad infinitum nulla proportio, go Deus ō pt ab hoe videri

dist. mai ht proportionem habitudinis, C. ht proportionem identitatis, N. dist. min. atqui Deus ō ht proportionem identitatis cum hoe, C. proportionem habitudinis, N. et nego cons.

itaque fateor ō esse propostionem seu relationem identitatis Deum inter et hoem illic enim proportio identitatis, vbi naa eadem, vt notum est ex logicis: atqui ō est eadem naa Dei et illectus, vt perse

potest, qo o est relao identitatis inter Deum et intellectum; sed contendo esse proportionem habitudinis inter intellectum et Deum. — quippe proportio habitudinis est ipse ordo poss ad obtum, qualis est ordo visus ad visibile: atqui Deus est obtum intellectus: quippe obtum intellectus veritas: atqui Deus est prima veritas, qo Deus est obtum intellectus, proindeq; est aliquis ordo intellectus ad Deum, seu proportio habitudinis

instabis. proportio habitudinis est relao mensurae seu commensurationis qualis relao calcei ad pedem, pilei ad caput: atqui o est commensuratio inter finitum et infinitum, seu inter intellectum et Deum, qo nec proportio habitudinis.

dist. min. o est commensuratio aequalis, c. inaequalis, n. sicut enim foret quaedam commensuratio inter corpus infinitum et visum, seu manum, o quidem aequalis, qa infinitum o pt capi manu totum; sed foret aliquatenus commensuratio, sic inter Deum et intellectum o est commensuratio aequalis, Deus enim multo maior intellectu creato sed aliquatenus, quia est aliqua commensuratio inter intellectum et verum.

Obii. 2°. ex Arte mens hois caligat ad Deum; sicut nocfua ad solem.

dist. in hac vita, C. in altera, N. sc mens hois assueta cognoscendis reb sensibilib; inescata etiam amore creaturarum, vix gustat diuina, vt ait scriptura, vbi verò liberata est a vinculis corporis, suum incipit agnoscere authorem.

instabis. excellentissimum sensibile lædit sensum, sic sol lædit visum, tonitru lædit auditum, go similiter excellentissimu illigibile lædit illectum creatum et infirmum.

Rondeo 1°. solem o lædere visum aquilæ, vt ait claudianus; atqui illectus separatus erit similis visui aquilæ, nempè vbi roboratus erit lumine gloriæ, go tunc o lædetr claritate Dei.

Rondeo 2°. o esse parem raoem sensus et illectus, testis 3°. de aa, vbi docet sensum pendere ex bono organi temperamento, sic visus pendet ex temperamento oculi: atqui organum turbatr a nimio sensibili sic oculi temperamentum turbatr lumine solis, aut fulgetri.

Obii. denique appetitus hois finitus est, go pt satiari bono finito.

dist. finitus intrinsecè, subtiuè, entitatiuè, C. finitus est extrinsecè, obtiuè, terminatiuè, N. sic visus naã suã finitus est, vt per se patet, sed finitus extrinsecus, neque enim satiatr videndo, sicut nec auris audiendo.

posterior ppoo beatitudo foatis cognio et amor;

quia beatitudo foatis est possessio Dei: atqui Deus possidetr cognioe et amore testis Bernardus, istis duob veluti bracchiis comprehenditr longitudo, latitudo, et profunditas beatitudinis, testis etiam scriptura, hæc est vita æterna, vt cognoscant te.

accedit qd beatitudo sit operao perfectissima, vel potius operaoes perfectissimæ vt docuit supra ptus: atqui cognio et amor st operaoes perfectissimæ, nam operao perfectissima sedum Arlem dr, quæ oritr ex facultate ai præstantissima et habitu præstantissimo: atqui vtraq; illa operao oritr ex facultate præstantissima, illa ex illectu, hæc ex voluntate, illa ex lumine gloriæ, hæc ex charitate ardentissimã, qo vtraq; illa operao perfectissima, proindeq;

vtraq, beatitudo foatis

obiectiones

obii 1° Scotistæ. beatitudo est fruitio Dei: atqui cognio ō est fruitio, fruitio est actus voluntatis, vt per se notum, go &.

Rondet stus Thomas fruitionem esse vocem ambiguam, aliqdo fruitio est ipsa obti perceptio, aliqdo verò est quædam delectatio orta ex perceptione obti, vt satis experitr, qui colligit fructus: fateor cognioem ō esse fruitionem posteriori modo, delectari enim solius est voluntatis: contendo cognioem esse veram fruitionem priori modo, quippe illectus suum obtum perfectè percipit; atquè apprehendit, vt ita dicam, testis stus Thomas, cuius st hæc verba sensus eattum percipit, quæ extrinsecus apparent: at illectus interiora rimatr, est enim illigere, quasi intus legere, go cognio est vera fruitio.

obii. 2° beatitudo foatis est possessio summi boni: atqui cognio ō est possessio boni, sed veri, go &.

Rondet stus doctor bonum esse etiam vocem ambiguam. aliqdo enim bonum idem ~~fd~~ amabile: aliqdo verò ipsa perfectio: fateor cognioem ō esse boni possessionem

priori modo, sola quippè voluntas respicit amabile, contendo cognioem esse possessionem boni posteriori modo: quippe cognio est possessio veritatis: atqui veritas est summa hois perfectio, testis Tullius, ex quatuor locis in quos honesti naam diuisimus, primus ille qui in cognioe veri versatr, maximè attingit naam huam.

Obii. 1°. thomistæ: beatitudo foatis ē operao perfectissima: atqui amor ō est operao pfectissima, sed sola cognio, go amor ō est beatitudo foatis.

Rondetr amorem esse operaoem prastanssimam, sicut et cognioem; vtraqi enim illa operao oritr ex facultate prastantissima, et habitu prastantissimo, vt supradictum.

Obii. 2°. beatitudo foatis est possessio Dei: atqui amor ō est possessio Dei seu amore ō possidetr Deus, go &.

nego min. quippè per illum actum possidetr Deus, perquem intimè coniungitr cum aa: atqui Deus amore coniungitr cum aa, ea enim est vis amoris, vt ex duob vnum fiat, nempè vna vita et aa vna, vnde stus augustinus: amor ē vinculum et iunctura duo copulans, vnde et stus ~~augustinus~~ doctor, amor est vinculum et vnio rei amantis cum amata.

instant thomistæ. ista actione ō possidetr

Deus, qua ō fit presens Deus; atqui amore ō fit Deus presens, go ō possidetr amore.

nego min. si enim ea vis amoris, vt ex duobus fiat vnum, si amor est vinculum et iunctura duorum, si amor est vnio amantis cum re amata, vt asserit ipse doctor, quomodo fieri pt, vt amor ō fiat res amata presens, certe obi thesaurus, illic cor.

nec moueat vox ista tam temere iactata, amans ex it extra se, trahitr a re amata;

——— trahit sua quemque voluptas.

neque enim ista huc intligendum ad litteram, vt aiunt, quasi amans trahatr ceu lapis, id metaphorice, qtnus amans pprio amore ceu pondere fertr in rem amatam, testis doctor, ipse amans, inquit, dr trahi a re amata, qtnus de ea semper cogitat, ipsam somniat, letatr eius bonis, affligitr malis.

vos quoq; pectorib' nostris hæretis amici,
——— intra mea pectora quemque alloquor.

instant. triplex est ōo amor, amor simpliciter, amor desiderii, amor denig; fruitionis, vulgò fruitio aut gaudium; atqui nullum amor reddit obtum presens, go &.

nego min. quippè ois amor effect obtum presens, go ois amor est vinculum et iunctura vt ait st⁹ Augustinus, ois amor est vnio amantis cum re amata, inquit ipse doctor, præcipuè

tr amor fruitionis, hic enim oritr ex bono praesente.

instant. amor, qui oritr ex obto praesente o reddit obto praesente: sed ex concessis amor fruitionis oritr ex obto praesente, go o reddit obtum praesens.

dist. mai. amor, qui oritr ex obto praesente aequaliter C. inaequaliter, N. dist. min. sed amor fruitionis oritr ex obto praesente inaequaliter, C. aequaliter, N. et nego cons. tc Deus possidetr duplici noe, nempè vt verus, et vt bonus. certè amor ~~cognioe~~ fruitionis supponit Deum praesentem, vt verum, amor enim ex cognioe nascitr; o verò supponit Deum praesentem qtnus est bonus: go o supponit Deum aequaliter possessum, proindeq; amor reddit Deum praesentem, saltem ex pte.

instant. Deus etiam, vt bonus, possidetr per cognioem.

dist. sub facie veri, C. sub facie amabilis, N. sic Rondet ipse stus doctor. ipsum bonum est qddam verum, ideo percipitr ab illectu: et alibi, illectus cognoscit bonum, qd est obtum voluntatis, qa est qddam verum, et alibi: sicut verum est qddam bonum, qdo quidem appetitr a voluntate, sic bonum est qddam verum, alias o illigeretr: sola tn voluntas percipit bonum sub raoe amabilis et boni, sicut solus illectus percipit bonum sub specie veri.

corrollarium.

claret ex dictis beatitudinem recte dfri cognioem et amorem Dei.

hæc defio ht oes characteres legitimæ defiois, explicat totam beatitudinis essiam; proindeq; bona est.

sed quæris, quomodo delectatio seu gaudium habeat se ad beatitudinem.

certè o pt negari, quin delectatio seu voluptas pertineat quodammodo ad beatitudinem, testis phus mille in locis. beatitudo, inquit, est actus, vt perfectissimus, sic iucundissimus: testis etiam scriptura, inebriabuntr ab vbertate domus tuæ, de torrente voluptatis potabis eos. intra in gaudium domini tui.

quare Rondeo delectationem esse saltem comitem seu pptatem beatitudinis. testis phus. ht se voluptas ad beatitudinem, sicut decor ad iuuentutem: atqui decor est comes iuuentutis, et velut pptas. go et delectatio est comes felicitatis. testis etiam stus Thomas. testis deniq; rao. pptas dr, qd nrio oritr ex alio: atqui gaudium oritr ex ~~[illegible]~~ possessione Dei, magna enim voluptas est, inquit, phus, possidere bonum sibi coiens, spe, vel memoria, vel reipsa,

Ergo errant, qui aiunt gaudium propter in beatitudine, quippe voluptas sequitur ex beatitudine, comes est beatitudinis, sed non est pars.

quæris etiam uter actus nobilior, cognio an amor.

huic quæstioni ut fiat satis sit

arlus vnicus

sine cognio amore præstantior

quamquam uterq; ille actus per se nobilissimus est, placet tamen utrumq; inter se comparare, ut iudicari posit, uter excellentior.

Scotistæ amorem ubiq; prædicant, thomistæ cognitionem, ea dere sit

cognio est præstantior absolutè,

quia actus ille præstantior, in quo sita est similitudo hois cum Deo, nam perfectio hois esse Deo similem, illud spectat studium ejus,

illud spectat spiritus grãæ, testis S.tus Augustinus alibi citatus, id agit spiritus grãæ, ut imaginem Dei instauret in nobis: atqui similitudo hois cum Deo sita est in cognioe. testis S.tus Doctor similitudo imaginis penes driam: atqui dria hois cogitare, ut per se patet, go similitudo hois cum Deo sita est in cognioe.

Et certè ille actus præstantior, in quo sita est hois essia; ~~essia~~ atqui essia hois cogitare, seu ratiocinari, cuius vivere est cogitare, go cognio absolutè præstantior.

obiectiones

obii. 1º ille actus melior, cuius oppositum deterius 8.i Ethicorum c. 10. atqui oppositum amoris deterius, go amor actus nobilior.

maior o est oo certa, nam diligere inimicum est aliqd excellentius, quam diligere amicum; ille enim actus nobilior, in quo exercendo plus difficultatis: atqui in diligendo inimo plus difficultatis, ut per se patet, quæ enim difficultas in diligendo amico: unde christus ipse. si tum amicos diligitis, id etiam faciunt pagani, go diligere inimicum aliqd excellentius: atqui tn odisse amicum est aliqd peius, quam odisse inimicum, illud enim ai ingrati, tu quoq; fili mi ex illis es, qui dulces mecum capiebat cibos, magnificavit supplantationem.

falsa etiam minor. oppositum exim

amoris odisse, oppositum cognīois error: atqui error peior est odio, argto est qd licet sæpè odisse hoi, odimus enim peccatum et peccatores, perfecto odio oderam illos, errare nunquam licet, vnde tullius, errare autem et decipi turpissimum ducimus.

instabis. peius est odisse Deum, quam nescire aut ignorare, go odium peius errore.

1° inepta consequentia, si enim aliquis asinus melior aliquo equo, ideone asinus melior equo. sc ab vno particulari o concluditr vrliter

sed distinguo antecedens. odisse Deum est aliqd peius moraliter, C. phcè, N. certè ille actus peior moraliter, in quo plus culpæ: atqui in odio Dei plus culpæ et plus peccati: peccatum enim est auersio a Deo: atqui odium Dei est maxima auersio a Deo, go odium Dei est aliqd peius moraliter: ille actus est peior phcè, qui est contrarius magis naæ hois: atqui ignorantia et error magis opponuntr naæ hois, quippè naæ hois cogitare verum, vt supra dictum, go errare est aliqd peius phcè.

obii. 2° ille actus nobilior, cuius obtum nobilius: atqui obtum amoris nobilius, nempè ipsum bonum.

nego min. obtum enim cognīois ipsa veritas, obtum amoris to amabile: atqui veritas est optimum bonorum, quippe in

cognioe veritatis sita est vita et essia hois forte vinum, fortis rex, fortior mulier, oia vincit veritas.

Obij. 3° ille actus nobilior, cuius ppium nobilius: atqui ppium amoris nobilius, go &.

nego min. nam ppium amoris voluntas simul et charitas, seu iustitia, ppium verò cognioīs illectus cum lumine gloriæ seu sapientia: atqui illectus nobilior voluntate sapia melior est iustitia. 1°. illectus nobilior est voluntate: nam illa poa nobilior, quæ est radix alterius: atqui illectus est radix voluntatis, go illectus nobilior voluntate. 2°. sapia est nobilior iustitia, est enim sapia sole speciosior, ut ait sapiens, iustitia verò est similis hespero: atqui sol multò clarior et excellentior hespero, go sapia nobilior est iustitia, proindeq; ppium cognioīs excellentius est ppio amoris.

instabis. illa poa nobilior, quæ aliam mouet, quæ imperat alteri, quæ deniq; libera est: atqui voluntas mouet illectum, voluntas imperat illectui, deniq; voluntas libera; go voluntas nobilior illectu.

dist 1am ptem min. voluntas mouet illectum, ita ut moueatr ab ipso vicissim, C. ita ut ō moueatr, N. sicut enim voluntas mouet illectum, sic illectus voluntatem, imò oīs motus voluntatis ab illectu, seu cognioe, scdum illud, ignoti nulla cupido.

vnde S.tus Thomas. quæ rao probat voluntatem mouere illectum, eadem probat illectum mouere voluntatem. ideo voluntas mouet illectum, qa vult illectum et amat ~~obtum~~ qa vult et amat actum illectus, qo deniq; vult et amat obtum illectus, quæ est veritas: atqui etiam illectus illigit voluntatem, actum, voluntatis, obtum denique voluntatis, go par ratio.

restat videre vter motus nobilior illectus ne an voluntatis.

certè motus illectus per se ordinatus est rao enim ppium ordinis: motus verò voluntatis temerarius et inordinatus, nisi præierit rao, voluntas enim per se cæca est et temeraria go motus illectus nobilior motu voluntatis.

nego 2.am ptem min. nego, inquam, voluntatem imperare illectui, imperare enim, inquit S.tus Thomas, eius est, cuius est ordinare. atqui ordinare solius mentis, go solius est mentis imperare. vnde idem doctor. imperium est actus raois, ideo bellua nequit imperare.

neque dicas voluntatem mouere illectum, et cæteras aæ poas, proindeq; imperare.

neque enim ois motus imperium est, sed motus ordinatus et procedens a raoe; vnde doctor citatus, bellua mouet o imperat infans mouet, sed o imperat, qa nec bellua nec infans raoe vtitr.

ad tertiam ptem Rondeo libertatem esse simul illectus et voluntatis, vt declarat eius defio, libertas est facultas raois et voluntatis.

Et certè actus pprius libertatis est electio: atqui electio pertinet ad illectum et voluntatem: testis phus electio est illectus volens, et voluntas illigens, ita vt dubium reliquerit vtrius facultatis sit electio.

Verum esto, libertas pertineat ad voluntatem, ideone voluntas erit perfectior illectu: erit quidem perfectior moraliter, o erit verò phcè, erit quidem melior moraliter, nam illa poa melior moraliter, quæ est ppium meriti et morum: atqui poa libera est ppium meriti et morum, go erit melior moraliter; o erit verò phcè: illa enim poa melior phcè in qua sita est hois essia: atqui in illectu sita est hois essia vt supra dictum, go illectus est melior phcè.

appendix De pptibus et diuioe beatitudinis

pptates beatitudinis sequentib quæstiunculis explicabuntr.

quæritr 1°. poitne beatitudo amitti?

Rondetr 1°. beatitudinem huius vitæ poe amitti: est enim beatitudo huius vitæ graa et charitas: atqui graa amitti pt, sicut charitas, vbi enim peccatum, o est graa aut charitas: atqui quilibet hoo peccare potest,

qa ois hoo liber. Et certè peccauit Adam, peccauit David, peccauit Salomon et quis non, go beatitudo huius vitæ facilè amitti pt.

Rondetr 2°. beatitudinem alterius vitæ amitti o poe, nam iactura beatitudinis est pœna peccati: atqui in cælo peccari o pt. testis stus Augustinus, maior tunc erit libertas o poe peccare. Et certè o peccat, qui diligit Deum ex toto corde, ex tota aa: atqui beatus Deum diligit ex toto corde, ex tota aa, qa illic charitas perfecta, inquit stus doctor.

denique si beatitudo alterius vitæ poet amitti, o eet perfecta, illic enim o est beatitudo perfecta, vbi metus amittendi boni, vt per se patet.

quæritr 2°. an beatitudo futura sit æqualis?

Rondetr beatitudinem obtiuam fore æqualem. qa beatitudo obtiua Deus est: atqui Deus oib idem, go &. beatitudinem verò foalem fore inæqualem; quippe beatitudo foalis est fruitio Dei, possessio Dei, atqui o erit æqualis fruitio, possessio Dei testis scriptura, sicut stella differt a stella sic beatus differt a beato: Et certè beatitudo foalis est merces laborum: atqui labor inæqualis, go inæqualis merces, scdum illud, reddet cuiq; scdum opera.

quæritr 3° an beati cognoscant, quæ hic gerunt?

affirmant patres communiter, vnde st. Thomas, Si beati ignorarent, quæ hic gerunt, quomodo orarent pro nobis: atqui sti orant pro nobis. testis scriptura. hic est ieremias propheta, qui multum orat pro populo et sanctâ ciuitate ierusalem; et alibi: ascedit fumus de orationib' sanctorum, vnde stus hyeronimus, Apostoli et martyres adhuc viuentes pro aliis orant, qto magis post coronas et victorias: qo sti norunt, quæ hic gerunt.

Dicest isaiæ 63° abraham nescivit nos et iacob ignorauit nos, vnde stus Augus. sti nesciunt, qd faciunt viui; qd confirmat exemplo matris, quæ se ō inuiseret: atqui, inquit, ō est facta mater crudelior vitâ feliciore, qo, inquit, ignorat illa, quid hic rerum agam.

Rondet stus thomas sanctos ō cognoscere quæ hic gerunt ppriæ cognioe, sed in Deo, in quo oia vident, tqm in speculo limpidissimo.

Rondent alii id dictum, qd ō sentiret auxiliu' Abrahami et iacobi: porro vulgaris est ille hoium sermo, se ab iis ignorari, a quib' deserunt, vel ō adiuuant, sic queritr Dauid vbiq; se a Deo ignorari, christus ipse sic deniq; stus Aug. ipse quæritur se a matre ignorari.

quæritr 4°. quo tempore beestr aa.
Est fidei dogma aam beari statim a morte si innocens fuerit, o beari verò statim, si qd superfuerit purgandum flammis: quippe nil nisi purum itrat in regnum Dei.

hinc damnatr error millenariorum, qui aiebant aas errare mille annos, priusquam ingrederentr limen paradisi.

quæritr 5°. sitne aa beatior resumpto corpore?

ita censet stus Aug. aiens aam torqueri nescio, quo desiderio corporis, sicut amans torquetr desiderio rei amatæ.

idem censet stus Thomas, cuius hoc est ratiocinium. beatitudo aa est eius operao: atqui aa perfectius operabitr, resumpto corpore. sic probat. operari sequitr esse: atqui aa perfectius erit, resumpto corpore. sic probat. perfectio ptis est esse in suo toto: atqui aa resumpto corpore erit in toto, a quo absens est separata, go perfectius erit resumpto corpore, proindeqi perfectius operabitr, atque ita beatior erit.

quæritr vlt. sitne sua corpori futura beatitudo?

cois est sententia suam corpori futuram beatitudinem; est enim æquum vt sit particeps mercedis, qui fuit socius laborum.

atqui corpus fuit comes laborum et meritorum, go aequissimum est, ut suam recipiat beatitudinem.

Et verò si corpus nullam ht ptem in beatitudine, frustra resurgent corpora: atqui o frustra resurgent corpora, o est enim frustra, qd naaliter desideratr: atqui desiderium resurrectionis est naale: ut declarat ubiq; scriptura, go o frustra resurgent corpora, proindeq; corpus suam recipiet beatitudinem.

Porrò felicitas corporis in eo sita o est qd sit visurum Deum ipsum, spiritus enim o videtr oculis, ut per se notum, sed in eo, qd futurum sit auspicium aa gloriosa et Dei ipsius, scdum illud Deus erit in oib, qd autem gloriosius et beatius, quam esse thronum Dei et aa domicilium.

accedent gloriosae dotes, nempè pulchritudo admirabilis scdum illud sapientis, fulgebunt iusti, ut sol.

impassibilitas, qd enim fortius corpore glorioso et Deum in se ipso portante.

subtilitas, o qd corpus gloriosum penetretr ab alio corpore, ut quidam falsò opinantr, penetrari enim argtum infirmitatis, sed qd corpus gloriosum penetrabitr oo claritate et gloria aa, sicut corpus solis penetratr lumine solis, testis Stus Gregorius.

agilitas, quæ ~~corpus~~ ~~ta~~ erit, vt corpus gloriosum momento transiturum sit ad locum remotissimum, testis s.tus aug. corpus gloriosum, sequetr aa et cogitationis Cederitalem.

claritas, vt dictum supra, fulgebunt iusti, sicut sol; quamquam diuersa erit claritas pro diuersa beatitudine. testis s.tus Paulus, sicut alia claritas solis et lunæ, sic alia claritas beatorum.

deniq; immortalitas, testis s.tus Paulus, seminatr corpus mortale, resurget immortale, Et certè resurgent sancti, vt regnent cum christo, vt ait scriptura; atqui christus resurgens ex mortuis, iam o moritr nec mors vltra ei dominabitr, go nec sancti vltra morientr, nec mors ipsis vltra dominabitr.

hæc tot et ~~tta~~ corporis atq; aa dona longè antè cernens ao propheta Rex, sic exclamat, inebriabuntr ab vbertate domus tuæ, ~~de~~ torrente voluptatis potabis eos.

qd attinet ad diuioem beatitudinis.

memineris duplicem esse beatitudinem alteram huius vitæ, alterius vitæ. beatitudo huius vitæ est cognio et amor Dei per fidem et charitatem, beatitudo alterius vitæ est cognio et amor Dei per lumen gloriæ et charitatem perfectissimam.

præterea beatitudo alterius vitæ, alia obtiua, alia foalis, vt dictum supra.

2ª pars phiæ moralis vbi De ppiis actionis huæ

ppia actionis huaa, alia st innata, alia acquisita. ob id duæ erunt huius ptis disputationes: prior de ppiis innatis; posterior de ppiis acquisitis. sit gr

disputatio prior De ppiis innatis actionis humanæ

ppia innata dnr, quæ st a naa, vt st illectus, voluntas &.

duplicis st generis: alia enim resident in pte superiori aa, vt dictum alibi: alia in pte inferiori.

In pte superiori resident illectus practicus, voluntas et libertas.

In pte verò inferiori, phantasia, appetitus sentiens.

Porrò cognio ppiorum istorum, quam sit utilis moralis pho, sic probat phus, medico nria est cognio corporis naatis, qa sæpè laborat pars aliqua corporis, puta oculus, pes, &c. qto magis nria est morali pho cognio partium aæ cuius salus seu sanitas multo pretiosior sanitate corporis.

Duæ gr erunt huius disputationis questiones, prior de ppiis innatis, quæ st in superiori pte aæ, posterior de ppiis innatis, quæ st in pte inferiori aæ.

Quæstio prior De ppiis innatis, quæ resident in pte superiori aæ.

caput 1um
De
illectu morali

illectus moralis dfr poa aa dictans qd bonum aut malum, qd fas aut nefas: dr etiam sensus eois, seu bonus sensus.

officium illectus moralis prælucere voluntati et monstrare qd agendum, qd fugiendum, vnde illud: ignoti nulla cupido.

neque dicas voluntatem mouere seipsam.

quippè voluntas o ante seipsam mouet, quam præeat illectus, sicut o ante mouetr pes, quam præluceat oculus.

Et certè voluntas per se cæca est, sicut pes per se cæcus: go sicut motus pedis, aut nullus aut incertus, nisi oculus præierit, sic motus voluntatis aut nullus erit aut falsus et incertus, nisi illectus monstret iter. id docet phus in ethicis, in libris de aa.

go siue voluntas amare velit aut odisse, siue hic et nunc agere velit, semper eget lumine illectus: verbo vno, si o est illectus, sterilis erit amor, ignoti nulla cupido.

Dices. dum aa patitr extasim, priuatr cognioe et tn amat.

Rondeo aam eo in casu priuari quidem cognioe rerum externarum, sed occupari totam cognioe rei amatæ. testis Stus paulus, qui cum raptus est ad tertium vsque cælum, cætera ignorabat, sed Deum et mysteria maximè nouerat, vt ipse testatr his verbis, illic vidi arcana, quæ o licet hoi loqui: go qui patitr extasim, ignorat quidem cætera, sed occupatr totus cogitatione rei amatæ.

Sed quaris per quam actionem illectus moueat voluntatem, per simplicem cogitationem, an per iudicium?

Rondeo illectum mouere voluntatem iudicio, o simplici cogitatione. prius enim est illectum iudicare aliqd esse bonum aut malum, quam voluntas amet et fugiat.

Et verò iudicium ad hoem, sicut æstimatio ad belluas ex pho passim: atqui bellua o ante ierit prosequitr aut fugit rem obtam, quam æstimà esse bonam aut malam, go nec hoo seu voluntas anteamat aut odit obtum, quam iudicauerit esse bonum aut malum: go sicut imaginatio simplex o mouet appetitum bellua, ita nec simplex cogitatio mouet hois voluntatem.

Sed quaris quo iudicio illectus moueat voluntatem contemplatiuone an practico?

Rondet phus 3i. de aa textu 46o. voluntatem nequaquam moueri iudicio contemplatiuo, sed solo practico, suffragatr stus doctor, suffragatr etiam rao, quippe voluntas eo duntaxat iudicio mouetr, qd ht ordinem ad praxim seu ordinem: atqui iudicium contemplatiuu nullum ht ordinem ad praxim, vt declarat eius defio, go o mouetr iudicio contemplatiuo, sed solo practico.

Et certè motus voluntatis amor et fuga: atqui iudicium practicum est ppium amoris et fugæ, nam, vt inquit phus, cùm illectus iudicat aliqd esse bonum vel malum, nascitr amor et odium.

tandem iudicium contemplatiuum et practicum, sicut imaginatio simplex et opinio: atqui simplex imaginatio o mouet aat sed opinio, tunc enim mouemur, qdo opinamur quædam imminere nobis bona aut mala.

verùm memineris iudicium practicum esse duplex aliud vrle, quo iudicatr aliqd esse agendum gnatim, puta Deum orandum, colendos parentes: aliud verò particulare quo iudicatr aliqd esse agendum hic et nunc.

porrò licet moueatr voluntas vtroq; iudicio maximè tn particulari, vt testatr illic phus. vnde stus Thomas. iudicium particulare, quo iudicatr aliqd esse hic et nunc agendum, præcipuè

mouet ad agendum, vix vrte, qa actio in singularib' versatr.

Et verò docet experientia plurima nos iudicare agenda gnatim aut fugienda, quæ tn o agimus aut fugimus; quis enimuerò o iudicat fugiendam esse intemperantiam, et quis tn o vincitr intemperantia.

— — video meliora proboque deteriora sequor.

Quis similiter o iudicat colendam virtutem, Deum amandum ex toto corde, cum sit summè bonus et oium dominus, quis tn de Deo cogitat aut virtute, vt queritr propheta.

Obseruabis præterea iudicium particulare aliud esse hypotheticum, aliud absolutum, vulgò practicè practicum, illud dr, qd pendet ex aliqua condioe, quale illud iudicium, danda nunc eleemosyna si vis peccata redimere. hoc dr, qd ex nulla condioe pendet, quale est hoc iudicium, hic et nunc agendum absolutè.

Ad illectum moralem pertinent synderesis, et conscientia, sed de vtraq; in compeis satis dictum.

Caput 2um

De voluntate

Voluntas dtr poa aa illigentis prosequens

aut fugiens obtum raoe repraesentatum.

Officium voluntatis mouere caeteras aa poas et ad vsum applicare. testis phus plerisq; in locis, idem asserit S.tus Thomas, cuius haec est rao. illa poa caeteras mouet, quae respicit finem vrlem, sic imperator mouet milites et centuriones, sic pater familias mouet domesticos, sic rex subditos: atqui voluntas respicit finem vrlem, seu bonum gnatim, go mouet caeteras aa poas, hinc vulgò dr regina inter poas aa, qa quamlibet poam suo mouet imperio:

Sic volo, sic iubeo, sit pro ratione voluntas.

Et verò poa aa, aliae ipsi ppriae, vt illectus et voluntas, aliae coes ipsi cum belluis, vt sensus et vis motrix; aliae deniq; coes cum plantis, vt virtus nutrix, auctrix, altrix, genitrix: atqui voluntas imperat illis oib' pois, vt per se patet,

1°. imperat sibi ipsi, quis dubitet, Et certè quisque sentit velle se, si velit, nolle se, si nollit.

2°. imperat illectui, testis Paulus, captiuantes illectum sub obsequium fidei. Et certè quisq; sentit se credere, aut illigere, qdo libet.

3° imperat phantasia, quam retrahit saepè a phantasmatib' molestis, quib' cum ludere illa amat, vt quisque satis in se experitr, vnde saepè peccat voluntas, si permittat phantasiam istis ludi imaginib', vel qa periculum est, ne tentetr voluntas et succombat, sicut Adamus

tentatus est blanditiis vxoris et illectus ad peccandum, vel qa tempus alio vocat:
ō hoc ista sibi tempus spectacula posit.

4°. imperat appetitui sentienti. testis scriptura: sub te erit appetitus tuus et tu dominaueris illi. Et certè quisque sentit irasci se vel ō irasci, si voluerit, irascimini, sed nolite peccare, vnde illud:

——— pone iræ fræna modumque
pone et auaritiæ.

5°. imperat sensui et virtuti motrici, sentimus enim aut mouemur pro arbitrio, vt per se patet.

imperat deniq; virtutib' aa vegetantis, nutrimur enim pro arbitrio, vt etiam per se notum.

Sed quæris qdnam sit voluntatis imperium in alias poas politicumne an despoticum?

Rondetr 1° voluntatem imperare illectui imperio politico, ō despotico. pbr facillimè imperio despotico nunquam resistitr sed politico sæpè: atqui illectus sæpè resistit imperio voluntatis, nam quisq; experitr vagari sæpè mentem, et molestis vel falsis detineri cogitationib' inuita voluntate.

idem dicendum de phantasia, qua sæpè contumax est in voluntatem, falsis delusa imaginib' et phantamastis, vt quisque satis experitr.

caa huius rei temperamentum corporis, mala consuetudo, praesentia obti, deniq; diabolus instigans.

denique phantasia comparatr eua, qua primum hoem tentauit et in peccatum induxit.

idem etiam dicendum de appetitu sentiente, qui saepius rebellat in voluntatem et raoem. testis Apostolus, sentio in membris meis legem repugnantem legi mentis: et alibi caro concupiscit aduersus spiritum: ob id optat paulus liberari a seruitute corporis, quis me liberabit.

Rondetr 2°. voluntatem imperare sibi despoticè, voluntas enim o resistit sibi ipsi, dum sibi imperat.

Dices. vellet incontinens o esse incontinens, vellet peccator o esse peccator, et tn frustra vult.

Rondetr o esse illic plenam et efficacem voluntatem, sed ineficacem ttum, qua vulgò velleitas dr.

idem dicendum de sensib' externis, et de virtute motrice; quippè sensus externi nunquam resistunt imperio voluntatis, virtus motrix nunquam resistit imperio voluntatis, ut quisque experitr. certè videmus, si volumus, vel audimus, mouemus pedem aut manum ad nutum voluntatis, nisi aliquo laboret morbo.

idem de virtutib' aa vegetantis, nutrimur enim, si volumus, vel o nutrimur, quippè nutritio dependet ex cibo in stomachum iniecto per os: atqui est in nostra potestate sumere cibum, vel o sumere, vt per se patet, go nutritio pendet oo ex voluntate.

caput 3um

De libertate hua

nulla est pho morali maa proposita, de qua sit aquè sollicitus, ac de libertate, nullum argtum, in quo maiori cum cura laboret, neq; id mirum, si enim o est in hoe libertas, o est actio hua, si o est actio hua, o est moralis.

obid plurima de libertate copiosè, subtiliter disputare solent: et nos de libertate quam poterimus accuratissimè et studiodissimè dicemus.

artus 1us

De noe et extia libertatis

libertas gnatim est quælibet immunitas, libertas pprie, de qua disputant phi morales est immunitas a violentia et necessitate,

vbi enim regnat violentia aut necessitas, — illic ō est locus libertati, vt recte ait S.tus Thomas.

Et verò liber ille dr, qui est dominus sui — actus: atqui ō est hōō dominus sui actus, vbi — violentia et necessitas, vt per se satis patet: gō &c.

gō nōe libertatis illigitr immunitas a violentia est a necessitate.

Extere libertatem nusquam probauit phus: quippè ppia ō egent probaōe: atqui — extere libertatem est ppium phiæ moralis, si — enim ō est libertas, ō est actio hua, si ō est actio hua, periit moralis, gō extere libertatem est ppium phiæ moralis.

Vt mirum sit inuentos fuisse, qui negauerint hōem liberum, cuiusmodi fuerunt genethliaci, astrologi iudiciarii, Stoici, et democritici, qui ōes agnoscebant fatalem aliquam necessitatem, qua erant constricti hōes, imò Iupiter ipse.

atqui tolerabile istuc fortasse olim, cùm vigeret gentilitatis regnum: at verò exortā — euangelii luce, inuentos, qui istuc dogma — prædicarent, vt lutherus, caluinus, et — sequaces, id profecto longè impudentissimum: quare sit

ppōō

hōō est verè liber.

1.° id clamat vbiq; scriptura, Deus fecit hōem et reliquit eum in manu concilii, —

id est libertate arbitrii, vt explicat glossa et alibi: testes inuoco cælum et terram, qd proposuerim vobis ignem et aquam, vitam et mortem, ad qdcumq; volueritis, porrigite manum, sed vitam eligite, vt bene viuatis. cætera mitto, quæ ipse leges in vtroq; testamento.

2°. quia nõe libertatis illigitr poa agendi et ō agendi, agendi hoc vel illud: atqui est in hõe potestas agendi et ō agendi, agendi hoc vel illud. nam potestas hois est eius voluntas, vt inquit stus doctor. atqui est in hõe voluntas agendi et ō agendi, agendi hoc vel illud. sic probat stus Thomas. voluntas sequitr condiõem facultatis cognoscentis sibi prælucentis: atqui est in hõe facultas cognoscens, scilicet intellectus, qui diuersas exhibet boni et malirãoes, qui iudicat agendum esse et ō agendum, hoc amandum, illud fugiendum, vt quisque sentit, et declarant tùm Rethoricæ declarationes, tùm dialecticæ disputationes, go est in hõe voluntas, quæ poit agere et ō agere, quæ possit hoc amare, illud odisse, proindeque est in hõe potestas agendi et ō agendi, agendi hoc vel illud: atque ita est in hõe libertas, qd erat probandum.

accedit qd si ō est in hõe libertas, frustra erunt consilia et deliberationes, frustra præcepta, frustra deniq; præmia et supplicia: frustra quidem consilia et deliberationes, nemo enim sanus deliberat de iis, quæ ō st in nostra potestate, quis enim

deliberet de ortu solis, de Ecclipsi futurâ; frustra etiam præcepta Dei, vt recte argtatur Sanctus Augustinus aduersus pelagianos, qd prosunt hoi diuina præcepta, nisi liberum habeat arbitrium, quo illa implens perueniat ad promissa, quomodo iubet Deus, si o est liberum arbitrium; frustra deniq; præmia et supplicia, quis enim præmium aut supplicium meretr, nisi qui volens et liberè agit, vnde illud sapientis, stabilita st bona iusti, qa potuit transgredi et o est transgressus, aquam petiit, et dare noluisti, ideo abiit in ignem æternum.

Neque dicas belluis et pueris quadam decerni præmia et supplicia in quib' o est tn libertas.

Quippè id fit, vt assuescant paulatim rectius agere, vel deterreantr a malè agendo, o verò, quasi præmia aut supplicia illa meruerint, nam vt rectè monet phus, 2i Ethicorum c. 4o. o meruit pprie, nisi, qui benè egit aut malè: atqui bellua aut puer nec benè aut malè agit, illic enim benè aut malè, vbi iudicium et electio: atqui in belluis o est iudicium aut electio, vt per se patet go in belluis o est benè aut malè, go in belluis o est meritum, proindeq; nec merces, aut supplicium pprie.

Neque instes esse in belluis qddam iudicium, quo iudicat qd sibi bonum aut

malum, vt patet exemplo pulli, qui statim a natiuitate iudicat miluium sibi hostem, sicut ouis lupum.

quippè iudicium illud ō aliud, quam instinctus naatis, cuius beneficio eadem fermè praestat bellua ac agens illigens, vt supra expositum.

quamquam qd opus argtis, vbi res per se euidens; aa raatis seipsam interrogans, satis in se sentit sit ne libera, ne go quaesieris extra te, an sis liber et tui iuris. qd petis, intus habes.

obiectiones

obii. 1° ille ō est liber, qui ō ht in potestate suâ viam suam: atqui hoo ō ht in potestate suâ viam suam Ier. 1°. go hoo ō est liber.

dist. mai. qui ō ht in sua potestate viam suam, tam raoe electionis, quam raoe exitus, C. raoe tlum exitus, N. dist. min. sed hoo ō ht in sua potestate viam suam raoe exitus, C. qa

pro molli viola, pro purpureo narcisso
carduus, et spinis surgit paliurus acutis.

raoe electionis N. nam quisque sentit se rem eligere pro arbitrio, licet saepius voto frustretur suo.

obii. 2°. qui est liber, facit, qd vult: atqui hoo o facit, qd vult, testis S.tus Paulus, o, qd volo bonum, illud ago, sed, qd nolo malum, illud ago; go o est hoo liber.

dist. min. hoo o facit, qd vult voluntate ineficaci, C. voluntate efficaci, N. itaq; duplex in hoe voluntas, altera efficax, altera ineficax: illa dr, perquam ea volumus, quae st in nostra potestate, vt st loqui, tacere &. voluntas ineficax dr, perquam ea volumus, quae o st in nostra potestate, cuiusmodi st regnare, volare, fateor hoem o poe illud agere, qd vult voluntate inefficaci, qa illud agere o est in nostra potestate, sed accidit nobis inuitis, vnde S.tus Augustinus, o hoo, in eo, qd pateris potestas tua o est. sed contendo hoem posse illud agere, qd vult voluntate plena et efficaci, nam vt recte ait S.tus aug. voluntas nostra est nostra potestas. porro, qd volebat bonum diuus Paulus volebat tum voluntate ineficaci, qa volebat bonum, qd o erat in eius potestate; volebat enim o tentari, volebat liberari a stimulo carnis: atqui o est in potestate hois o tentari, vt declarat conc. trid. christus ipse tentatus est. qd nihil mirum si ait apostolus, o poe se illud bonum facere, qd volebat.

obii. 3°. testatr idem diuus Paulus o esse hois volentis, aut currentis, sed miserentis Dei, go scdum diuum Paulum o est in hoc libertas.

nego cons. neque enim docet illud diuus Paulus periisse liberum arbitrium, sed nihil poe sine auxilio Dei, sic explicat stus Thomas, sic stus aug. cuius st hac verba fides catholica o negat liberum hois arbitrium, nec ttum illi tribuit, vt sine graa valeat aliqd, itaq; confitemur liberum hois arbitrium egere semper auxilio Dei, vnde illud, sine me nihil potestis facere.

obii. 4°. ille o est liber, qui malè vtens libero arbitrio se perdidit et liberum arbitrium. atqui hoo malè vtens libero arbitrio, se perdidit et liberum arbitrium in enchiridio. ex sto aug. go hoo o est liber.

dist. mai. qui male vtens libero arbitrio se perdidit et liberum arbitrium, tum ru actuum supernaalium, tum ru actuum naalium et ciuilium, C. ru actuum supernaalium, N. dist. min. atqui hoo male vtens libero arbitrio se perdidit et liberum arbitrium ru supernaalium, C. ru actuum naalium et ciuilium, N. et nego cons. duplex go erat in adama libertas altera ru actuum supernaalium, vt st credere,

sperare, diligere Deum super oia, altera ru actuum naatium civilium, vt st ambulare, loqui &. fateor priorem periisse libertatem sic docet stus aug. liberum arbitrium ad diligendum Deum peccati granditate amisimus, nego hanc periisse. testis idem stus aug. non negamus hois arbitrium liberum. quis nostrum dixerit peccato primi parentis oem periisse de genere huao libertatem; periit quidem libertas, sed illa, quæ fuit in paridiso, hndi plenam cum immortalitate iustitiam.

hæc rontio ducitr ex ipso Aug. lib.o 1.o contra duas cptas pelagianorum cap. 2.o et lib.o 2.o cap. 3.o

instabis. go periit vera libertas, quis enim illam curet libertatem, quæ respicit ttum actus naates et officia civiliæ.

dist. periit ex pte, C. oo, N. sc primus parens ante peccatum ex se poterat et naa sua Deum diligere et sic servare plenam cum immortalitate iustitiam, sed nunc ista o possumus, nisi singulari graa Dei adiuvemur, vt prædicat vbiq; divus Paulus, et stus aug. cuius st hæc verba, peccato Adæ periisse oo libertatem o dicimus, sed o valere ad beate viuendum, nisi voluntas graa Dei fuerit liberata.

porro qua possumus ope amicorum, dicimur illa nos poe, vt docet phus in 3.o Ethicorum, amicus enim alter Ego, cum go noimus recte agere et bene viuere graa christi, recte dicimur per nos illud posse, proindeq; vero pollere

libertate, et quæ respicit actus supernaales.

obii. 5°. actus hois st oes prævisi et decreti a Deo, go o st liberi.

Retorquetr argtum. creatio mundi et conservatio prævisa fuit a Deo et decreta, idcone o libera; quare?

nego cons. nam vt ait stus Aug. Deus ita est præscius futurorum, vt nos velimus tn liberè qd volumus. et alibi, o nego fieri quæcumq; Deus præscivit et decrevit, ita tn, vt maneat voluntas libera et posita in nostra potestate.

fateor vix concipi ao poe, [illegible] modo servetr integra hois libertas cum decreto Dei, præsertim verò ru actuum supernaalium in quib' verius aguntr hoes, quam agant vt ait Apostolus, res est certissima tn, et de qua dubitare nefas, fateamur, inquit divus Aug. multa a Deo fieri poe, quæ nos fateamur assequi ao o poe, altiora te ne quæsieris.

obii. 6°. libertas seu electio sequitr iudicium: atqui o est in potestate hois, quomodo iudicet, go o est in eius potestate quomodo eligat.

nego min. quisque iudicat de iis, quæ novit, vt docet phus: atqui est in hois,

potestate recte nolle, nemo enim castigatr,
nisi ob ea qua agere aut o agere estin
potestate: atqui castigatr hoc propter —
ignorantiam vt ait phus, go scire estin
nostra potestate, proindeq; et recte iudicare.

instabis. quisq; iudicat prout est
affectus: atqui o est in hois potestate —
quomodo afficiatr bene v malè, go nec
est in potestate hois, quomodo iudicet.

nego min. quippe hoc afficitr
per virtutem, male per vitium, vt inquit
phus: atqui virtus et vitium st in nostra
potestate, vt expressè inquit phus: et
verò virtus comparatr bonis actib, vitium
malis, vt a pius cantatur; atqui actus —
boni, sicut et mali st in nostra potestate,
atqui sequitr sentit, go et virtus et vitium.

instabis. hoc afficitr etiam maximè
per temperamentum et affectus natos, st
enim quidam iracundi, st alii audaces,
alii timidi, &. imo afficitr etiam ab aëre,
a cœlo et astris, si credere dignum est.
atqui ista o st in nostra potestate, —
go o est in potestate hois, quomodo —
afficiatr.

dist mai. afficitr hoc a temperamento,
ab affectib, ab aëre, a cœlo et astris, ita vt

illis affectib' atqui inclinationib' resistere poit, C. ita vt illis affectib' et tentationib' resistere ō poit, N. testis scriptura, subte erit appetitus tuus, in quo insunt affectus naātes, et tu dominaueris illius. et certe quisque sentit posse se ire resistere, si voluerit, vnde illud

— — pone ira frena modumque

testis etiam ptolomeus his verbis, vir sapiens dominabitr astris, quib' innuit voluntatem hois tentari aut inclinari forsan poe, virtute a cœlo et astris demissa, sed vinci nequaquam poe.

Obii. vlt. si hoo est liber vel antequam agat, vel postquam egit, vel dum agit: atqui nullum dicipt, go &.

Retorquetr argtum, si Deus est liber vel antequam agat, vel dum agit, vel postquam egit.

Rondetr hoem esse liberum, antequam agat, dum agit, et postquam egit. 1°. quidem est liber, antequam agat, qa potestatem ht agendi et o agendi. 2°. liber est, dum agit, qa ita agit, vt & poit o agere. 3°. liber est cum egit, quia remanet potestas in eo agendi et o agendi, go est semper liber.

Vt dicam tn, qd sentiam, existimo hoem esse liberum proprie, dum agit reipsa, qa tunc libertas vere est, suumq; exerit actum.

instabis determinatio tollit indifferentiam: atqui vbi actio illic determinatio, go actio tollit indifferentiam seu libertatem.

dist. maj. determinatio tollit indiferentiam passiuam, C. indifferentiam actiuam, N. itaq; duplex indifferentia, actiua et passiua: indifferentia actiua est vis agendi et non agendi, indifferentia passiua est indeterminatio rei, qualis est indifferentia ceræ ad hanc vel illam foam. fateor determinationem tollere indiferentiam passiuam, nego determinationem tollere indifferentiam actiuam, nullus enim actus tollit suum ppium, imò perficit, V. G. actus videndi o tollit poam videndi, sed perficit, actus audiendi o tollit poam audiendi, sed perficit: atqui determinatio est actus indifferentiæ actiuæ, go determinatio o tollit indifferentiam actiuam; porrò libertas o est qualibet indifferentia, sed actiua ttum, quæ est vis agendi et o agendi.

arlus 2us

De

cais libertatis

sinis libertatis, recte operari.

caa efficiens libertatis duplex, 1a et 2a.

illa Deus, qui fecit hoem liberum initio, permisitq; suis legib vivere, vt ait scriptura hæc aa raatis, quippe aa est ppium et radix suarum pptatum: at qui libertas est aa ppta, go aa est caa 2ª. et proxima libertatis:

de caa maati et foati plus difficultatis, ideo sit

Sectio prior

De subto libertatis

tres super ea re sententiæ 1ª est Durandi qui ait subtum libertatis esse ittectum et voluntatem.

2ª est Baludani, qui asserit solum ittectum esse sedem libertatis:

3ª denig; St. Thomæ et Scoti docentium solam voluntatem esse subtum libertatis. hæc vltima sententia, qa cæteris videtur verior, ob id sit

refellitur 1ª

sententia

non est multiplicanda subta sine necessitate

atqui illa prima sententia multiplicat subta libertatis sine necessitate, cur enim duo subta, vbi vnum sufficit, go illa sententia falsa est.

neque dicas libertatem vulgò dici liberum arbitrium, liberum quidem ratione voluntatis, arbitrium verò ratione intellectus quippè cùm solius intellectus arbitrium esse dr, sed etiam voluntatis: enim verò de iudicium iure arbitrium dr. atqui iudicium cùm est solius intellectus, sed etiam voluntatis: testis phus, cuius hoc est ratiocinium. eius est iudicare, cuius est concludere: atqui voluntatis est concludere, eius enim est concludere, cuius est eligere et statuere. atqui eligere pertinet ad voluntatem, vt ocs fatentr, go et voluntatis est concludere, proindeq; voluntatis est iudicare, & atqui ita arbitrium pertinet ad voluntatem.

instabis. electio est etiam intellectus, vt docet Arles.

dist. electio est intellectus secundum qd et per accidens, C. per se, N. electio enim per se est desiderium eorum, quæ sunt in nostra potestate ex 3°. Ethicorum: atqui desiderium per se est actus voluntatis, vt per se patet, go electio est per se voluntatis.

quia verò electio est electio, sine deliberatione prouiâ, vt monet phus, hinc fit vt electio

rao deliberationis pertinere ad illectum
iure dicatr, sed peraccidens, vt dixi.

reprobatr etiam
2a. sententia
quia poa, quae est sedes libertatis, est
foaliter libera: atqui illectus o est foaliter
liber. nam poa foaliter libera pt seipsam
determinare: atqui illectus o pt seipsum
determinare. siquidem illa poa o pt seipsam
determinare, qua vel ab alio determinatr
vel manet indiferens: atqui illectus vel ab
alio determinatr, vel manet indiferens.
quandoquidem vel illectus versatr circa
rem per se claram, vt o est totum est maius
sua pta, aut circa rem obscuram, vt verbum
caro factum est, aut circa duo obta aequè
probabilia, vt terra mouetr, terra o —
mouetr, aut denig; circa duo obta, quorum
alterum probabilius, vt licet tenere duo —
beneficia pinguia, o licet occupare duo
beneficia pinguia; si illectus versetr circa
rem per se claram, determinatr evidentia
rei, si versetr circa rem obscuram —
determinatr authoritate dicentis, credo
Deo, si versetr circa duo obta aequè —
probabilia, putat anceps et dubius, vt libra
lances aequalib' pressa ponderibus; si denig

versetr circa duo obta, quorum alterum probabilius, determinabitr maiori alterius probabilitate, quomodo alterutra lanx libræ deorsum libitr, vbi premit maius pondus, go illectus aut ab alio determinatr, aut manet indifferens, proindeq; o pt seipsum determinare; et sic illectus o est foaliter liber, et consequenter illectus subtum libertatis, qd erat demonstrandum.

obiectiones

obii. 1°. illic libertas, vbi indifferentia: atqui in illectu est indifferentia, go in illectu libertas

dist. mai. illic libertas, vbi indifferentia actiua, C. passiua, n. porro illectus est quidem indifferens, sed indifferentia passiua o actiua. nam illectus est indifferens instar libræ, cuius lances æqualib' premuntr ponderib'. atqui indiferentia libræ tota passiua, go indifferentia illectus tota passiua, hinc illæ voces, quo me vertam, nescio:

atque aum nunc huc celeram, nunc
diuidit illuc,
in ptesq; rapit varias, perque omnia versat.

obii. 2°. illectus determinat ipsam voluntatem, go pt seipsum determinare, proindeq; indifferens indifferentia actiua, proindeq; liber.

dist. ant, illectus determinat voluntatem extrinsecus, nempè exhibito obto, C intrinsecus atque efficaciter, N. sc illectus determinat voluntatem, sicut consiliarium determinat regem: atqui consiliarius ō determinat regem intrinsecus, et propria voluntate, sed extrinsecus ttum et proposita sententia, go nec illectus determinat voluntatem intrinsecus sed extrinsecus ttum, et exhibito obto, —

quare sicut Rex acquiescit sententiæ consiliarii, vel ō acquiescit pro arbitrio, sic voluntas respuit vel probat iudicium illectus pro arbitrio: et verò Rex acquiescit vel ō acquiescit consiliario, quia dominus est et nemo dicere audet, cur ita facis: — atqui etiam voluntas est domina et Regina, go probare vel respuere iudicium illectus pro sua authoritate,

sic volo, sic iubeo, sit pro raōe voluntas.

instabis. si voluntas poet respuere iudicium illectus pro arbitrio, poet aliqdo — peccare, rectè iudicante illectu. falsum — cons. go et ant.

nego min. nam quam sæpè peccatr, recte licet iudicante illectu. certe ōis christianus iudicat Deum esse amandum, amandum proximum, colendos parentes, nemini nocendum: atqui vix Deus amatr, vix amatr proximus, spernuntr parentes, nocetr ubiq; proximo, go sæpè peccat voluntas recte licet iudicante illectu: unde Stus Aug. explicans illa verba psalmi 118. concupiuit

aa mea desiderare iustificationes tuas, sic ht
praeuolat illectus, sequitr tardus aut nullus
affectus, scimus bonum, sed facere o placet
hinc illud Sti lucae 18o. qui nouit voluntatem
domini, et o facit virgis vapulabit multis.

instabis oe peccatum ex ignorantia et
errore, testis phus, testis Stus Thomas, go
nequit peccare voluntas, recte iudicante illectu.

dist. cons. recte iudicante illectu hic
et nunc, **esto** recte iudicante illectu gnatim, **n.**
itaque duplex iudicium, inquit phus illic
aliud generale, vt o est mentiendum, aliud
particulare, vt hic et nunc danda est
eleemosyna. Esto, voluntas o peccet illectu
recte iudicante hic et nunc, at nihil certius
est voluntatem saepius peccare, illectu recte
iudicante gnatim, vt probatum supra
plurib exemplis.

instabis go posito iudicio particulari
praesertim absoluto seu practice practico
determinatr voluntas ad agendum, go illectus
ex se et ppria virtute voluntatem determinat.

duplex est ronsio. prior quorundam
phorum praesertim iuniorum, qui fatentur
vltro voluntatem determinari ad agendum
posito practice practico, qa, inquiunt iudicium
illud est voluntatis, o illectus, ecquid verò
mirum, qd voluntas a seipsa determinetr.

Scdum illam Rationem percipere obto solius est illectus, at iudicare solius voluntatis quippè iudicium est ipsum eligere: atqui eligere est solius voluntatis.

alii rondent voluntatem determinari posito iudicio practico practico seu absoluto virtute electionis ppriæ, negant determinari solius judicii. Sic determinatr rex sententia consiliarii, vbi propriâ accessit electio, sed minimè virtute sententiæ consiliarii, qa positâ sententiâ consiliarii penes regem est acquiescere vel o acquiescere, sic voluntas acquiescit vel o acquiescit iudicio illectus, sed ppria nutu, sic determinata est voluntas cæsaris ad inferendum patria bellum, vbi vicit dominandi libido et dictum est, eamus, quo deos vocant, iacta est alea.

Ex dictis quædam sequuntr.

1°. voluntatem nunquam determinari ad agendum, nisi a Deo oipotente aut a seipso: a Deo quidem, tum qa Deus oipotens, proinde q; fingit voluntatem et monet ad libitum, cor Regis in manu Dei, quocunque vult, vertit illud, tum etiam qa Deus est oe bonum et totum pulchrum, proinde rapit voluntatem ad amorem sui, vbi cernitr clarè.

2°. ridiculos esse, qui alios accusant criminis peracti, quasi ab illis ad peccandum inducti fuerint et illecti; si enim voluntas est libera et domina sui actus, certè ō vincitr, nisi velit vinci, sic mulier falsò accusauit serpentem, sic primus hōō euam, sed vterq; falso prætexit nōe culpam, proindeq; vterq; a Deo reiectus, et è paradiso pulsus.

3°. voluntatem posse reiicere absolutè qd-libet iudicium, imò aliud extorquere vel imperare, si modo arte malitiam adjuuet se voluntas pro suā authoritate retrahit illectum a re aliqua consideranda et figit ipsum vel applicat in alia contemplanda; hinc nascitr iudicium priori contrarium.

Id claret maximè in incontinentib, qui vbi vacui sta libidinib, rectè iudicant de reb agendis, sed vbi irrepsit libido tentatrq; voluntas, tum retrahitr illectus a priori iudicio, nascitrq; aliud priori contrarium.

Docet istuc phus 5°. Ethicorum, vbi ait silmum incontinentis constare ex quatuor ppooib, quarum duæ maiores vrtes et contrariæ, vt fugienda est libido, et voluptas, parendum est libidini. qd si foret aūs liber, primam sequeretr, quæ est raoi congrua, sed qā victus est libidine,

contrariam sequitr, vnde concludit parendum esse libidini, vnde sequitr malus actus, istuc satis experti st viri fortissimi et sanctissimi, vt dauid, sanson et alii.

4°. denique voluntatem ex duobus bonis aequalibus posse alterutrum eligere, jmò minus de duob. ō quidem in sensu composito et qtnus aequale aut minus, sed in sensu diuiso, qtnus nempè voluntas retrahit illectum a consideratione alterius boni, vt applicet eum ad considerationem alterius.

pbr 3ª Sententia

Subtum libertatis vel illectus et voluntas simul, vel illectus solus, vel deniq; voluntas sola: atqui ō illectus et voluntas sola, ō illectus solus, vt supra probatum, go sola voluntas.

Fauent etiam scripturae, vbi fit mentio voluntatis, quoties fit sermo libertatis, vt si vis mandata seruare, seruabitte ad qd cumq; volueris, porrige manum, elige vitam et viuas.

Denique expressa est vox consilii arosicani, libertas est liberum voluntatis arbitrium, liberum arbitrium nihil aliud est, quam voluntas.

Sectio posterior

De caa foali libertatis

caa foalis libertatis continetr eius defioe.

dfr autem libertas, poa spiritalis sui determinatiua vel electiua.

illa defio bona est, quæ constat ex gre et dria ppria: atqui illa defio libertatis constat ex gre et dria.

genus libertatis poa spiritalis.

quia genus libertatis vel poa, vel habitus, o habitus, go poa spiritalis.

pbr min. habitus alter naalis, alter acquisitus: atqui libertas neque est habitus naalis neque acquisitus, o quidem acquisitus, quippe libertas innata est et naalis hoi, o labore parta; o etiam habitus naalis; quippe habitus naalis circa ea versatr, quæ o st in nostra potestate, nempe circa prima ppia, quib assentiri vel o assentiri o est liberum hoi: atqui libertas circa ea versatr, quæ st in nostra potestate, go libertas o est habitus naalis, proindeq; libertas o est habitus: atque ita libertas est poa spiritalis.

dria libertatis τὸ electiuum, testatr id S.tus Thomas mille in locis, vbi hanc vocem sæpius repetit, liberum arbitrium secdum qd eligimus.

id etiam persuadet rao: quippè dria poa sumitr ex obto: atqui τὸ electiuum sumitr ex obto libertatis, quippè τὸ electiuum sumitr ex mediis, vt per se patet, electio enim est actus voluntatis circa media, vt definitum alibi: atqui sola media st obtum libertatis, vt clamat idem doctor vbiq; go electiuum sumitr ex obto pprio libertatis go τὸ electiuum est vera libertatis dria, proindeq; illa defio libertatis, poa spiritalis electiua, constat ex gre et dria: atque ita bona est.

Dices. finis vltimus est etiam obtum libertatis, go o sola media.

nego ant. nam finis vltimus ht se ad libertatem, sicut ppium primum ad raoem atqui rao o versatr circa prima ppia, sed circa cluoes ttum, go nec libertas versatr circa finem vltimum, sed circa media ttum go finis vltimus o est obtum libertatis, sed sola media.

instabis. secdum S.tum Aug. et alios authores, amor finis vltimi est maximè liber, go libertas versatr circa finem vltimum.

dist. ant. amor finis vltimi est maximè liber a coactione seu violentia, C. est maximè liber a necessitate, N. itaque duplex libertas alia a coactione et violentia, alia necessitate. fateor amorem vltimi finis esse maximè liberum a coactione, quippè finem vltimum seu felicitatem maximè amamus, et in eius amorem toto impetu rapimur: Nego amorem finis vltimi esse liberum a necessitate, quippe finem vltimum nrio amamus, vt fatentr authores oes ad vnum, vnde Stus Thomas, amor vltimi finis o est eorum, quorum sumus domini.

Ex quib verbis liquet solam libertatem a necessitate veram esse libertatem, alteram verò libertatem, quæ dr a coactione, abusiuè libertatem dici.

monitum

cæterum quamquam finis vltimus o est obtum libertatis, sed media ltum, nihilominus tn tota rao libertatis pendet ex fine vltimo. cùm go solus Deus sit sit vltimus hois finis, claret hoem dici verè liberum relatè ad Deum.

go o est liber, qui sibi seruit, vt superbus o est liber, qui seruit pecuniæ, o est liber, qui seruit honorib, o deniq liber, qui seruit affectib, imò miser seruus, est enim

dura seruitus et misera tot seruire dominis et tyrrannis, mundo, diabolo, peccato, q̄o solus ille verè liber, qui Deo seruit, seruire Deo, regnare est.

arlus 3us

De pptib libertatis

duæ st libertatis pptates. prior q̄d sit ppium meriti et demeriti, tolle enim libertatem, ō est merito locus, vt claret in belluis, infantib, stultis.

posterior, indifferentia, ō quidem passiua, quæ est meræ indeterminatio, qualis est indifferentia mā ad hanc vel illam foam, sed indifferentia actiua, quæ est virtus agendi, et ō agendi.

verùm indifferentia actiua duplex, altera contrarietatis, altera contradictionis, illa dr poa benè vel malè agendi, hæc dr poa agendi et ō agendi. his positis

claret indifferentiam contrarietatis ō esse pptatem libertatis veram: quippè proprietas vera coit oi: atqui indifferentia contrarietatis

ō coit ō libertati, est enim in Deo vera libertas, est in sanctis vera libertas, erat in christo vera libertas: atqui ō est in Deo poo bene vel male agendi, vt ait S^tus Aug. disputans aduersus Pelagianos, ō est in sanctis poo bene vel male agendi, nec in christo. gō indifferentia contrarietatis ō est ppta vera libertati.

restat gō, vt indifferentia contradictionis sit ppta libertatis ppriè dicta.

demonstratur. indifferentia contradictionis est ppta libertatis a necessitate: atqui sola libertas a necessitate est libertas ppriè dicta.

pbr. illa sola libertas est verè libertas ppter quam negatam damnati sunt genethliaci, heretici, nouissimè Lutherus et caluinus in concilio tridentino. atqui oēs illi damnati st ppter negatam libertatem a necessitate, ō ppter negatam libertatem a coactione, aut sponte agere, testis caluinus in se plerisq; in locis, præcipuè verò in stitutionum libro 2°, vbi scribit, liberi arbitrii dicatr hoc, ō quia libera habet boni et mali electionem; sed gō agit voluntate, ō coactione, gō damnatus est caluinus propter negatam libertatem a necessitate, proindeq;

sola libertas a necessitate est propriè libertas.

accedit qd illa sola libertas est verè libertas, per quam meremur et demeremur: atqui per solam libertatem a necessitate meremur et demeremur. quæris argtum? damnata est illa ppoo a duob summis pontificibus Innocentio decimo, et Alexandro 7°: ad merendum et demerendum in statu naturæ lapsæ sufficit libertas a coactione, go constructa fuit ppoo contraria, ad merendum et demerendum in statu naturæ lapsæ requiritur libertas a necessitate, go per solam libertatem a necessitate meremur et demeremur, proindeq; sola libertas a necessitate est vera libertas.

tandem illa sola libertas est verè libertas, per quam hoo est dominus suorum actuum, per quam fit actum in sua potestate atqui per solam libertatem a necessitate fit hoo dominus suorum actuum, per solam libertatem a necessitate fit actum in sua potestate, go sola illa libertas est vera libertas.

obiectiones

obii 1° actus, qui est in nostra potestate, est verè liber: atqui ois actus voluntatis, etiam nrius, est in nostra potestate, go ois actus voluntatis, etiam nrius, est liber.

nego min. o est enim ille actus in nostra potestate quem o possumus o ponere: testis phus, testis stus Thomas, cuius st hæc verba, si operari est in nostra potestate, erit etiam o operari; atqui actum nrium o possumus o ponere, vt per se patet; go actus nrius o est in nostra potestate, sic amor finis vltimi o est in nostra potestate, vt docuit supra stus Thomas, qa o possumus o omare finem vltimum seu felicitatem.

instabis. voluntas nostra est nostra potestas, inquit stus Augustinus, go ois actus voluntatis est in nostra potestate.

dist. ant. voluntas nostra est nostra potestas, si spectetr voluntas, qtnus est poa electiva; C. si spectetr, vt est poa naatis, N. nam voluntas sic spectata est similis igni: atqui ignis o ht actum in sua potestate, vt satis per se patet, go neque voluntas sic spectata.

instabis 2°. actus ille est in nostra potestate, qui fit cum volumus: atqui ois actus voluntatis, etiam nrius fit cum volumus, go ois actus voluntatis, etiam nrius, est in nostra potestate.

nego min. quippè solus ille actus fit, cum volumus, quem imperat voluntas: atqui voluntas o imperat actum nrium. nam illum actum o imperat voluntas, qui fit instinctu naali: atqui actus nrius fit instinctu naali, go actum nrium o imperat voluntas, proindeq; actus nrius o fit, cum volumus.

fateor actum nrium fieri a voluntate sed nego actum nrium fieri imperio voluntatis, vbi enim regnat necessitas, illic o est imperio et libertati locus, vt per se patet.

instabis. sola coactio tollit libertatem, go necessitas, id testantr o modo sancti ecclesiæ patres, verum etiam scolastici ferè oes, Richardus, lombardus, scotus, ipse stus Thomas, go necessitas o tollit libertatem.

neg. ant. neitas enim tollit etiam libertatem.

dist. ant. sola coactio destruit libertatem oo, id est tum ru finis, tum ru mediorum, **C.** sola coactio destruit libertatem absolutè, **N.** itaq; illud est discriment inter coactionem et necessitatem, qd coactio tollat penitus libertatem, vbi enim coactio o est inclinatio aut amor seu voluntas, vbi o est inclinatio aut voluntas, o est libertas,

quæ enim obsecro libertas sine voluntate, quod contra verò necessitas tollit quidem libertatem rū actus, vbi reperitr, at ō tollit libertatem ab alio actu, nimirum ab amore mediorum.

Sic probat Stus Thomas.

qd est ppium libertatis, ō tollit oo libertatem; atqui necessitas naalis est ppium libertatis. nam naa est ppium motus: atqui libertas est quidam motus, go necessitas naalis est ppium libertatis, proindeq; necessitas naalis ō tollit oo libertatem, sed ex pte ttum, nempè ab amore finis, ō verò ab amore mediorum; unde nihil mirum, si coactio sola dicatr tollere libertatem.

Obii. 2°. Deus est verè liber: atqui Deus ō est indifferens. christus fuit verè liber: atqui christus ō fuit indifferens, sti sunt verè liberi, nec tn st indifferentes. deniq; liberi st hoes, quos mouet seu agit spiritus graæ, nec tn illi st indifferentes go libertas pt esse sine indifferentia, proindeq; indifferentia ō est pptas libertatis.

Nego min. nego 1°. Deum ō esse indifferentem. est enim ille indifferens, qui pt agere et ō agere: atqui Deus pt agere et ō agere, potuit enim creare mundum et ō creare, pt conseruare et ō conseruare; go Deus est verè indifferens.

neque instes Deum ab æterno fuisse determinatum, proindeq; nunquam fuisse indifferentem.

quippè determinatio et indifferentia benè inter se coiunt, est enim determinatio proles indifferentiæ actiuæ, go determinatio et indifferentia simul esse pount.

neque instes indifferentiam præire determinationi, ut claret in his hoibus, qui multò ante deliberant, quam se ad agendum determinent, quippe istuc verum est de indifferentia imperfecta et quæ oritr ex ignoratione agendorum; at verò id falsum de indifferentia perfecta, cui prælucet scia seu lumen perfectum: porro indifferentia Dei tota perfecta est, cui prælucet diuinum lumen, go illa indifferentia diuina o præit determinationi, nisi naa et cogitatione.

nego 2° christum o fuisse indifferentem. Est enim ille indifferens, qui pt actum ponere et o ponere: atqui christus potuit actum ponere et o ponere. testis ipse, aam meam ponere est in potestate, go christus fuit indifferens.

instabis o potuit christus o mori id enim definitum erat a patre, ut ipse testatr, oportet christum pati. o potuit christus o amare Deum: quippe clarè cernebat Deum ipsum seu Estiam diuinam, quæ tota pulchra

est. denique ō potuit ō implere alia praecepta, ut st honorare proximum; gō ō fuit christus indifferens.

dist. cons. christus ō fuit indifferens rū actus simpliciter, seu ad agendum simpliciter, C. rū huius vel talis actus, N. est enim ille indifferens rū huius actus, qui pt hunc actum ponere et ō ponere: atqui christus potuit hunc actum ponere et ō ponere. nam ille pt hunc actum ponere et ō ponere, qui pt alium exercere: atqui christus potuit exercere alium mortis vel amoris actum.

dist. ō fuit indriens circa substiom, e. circa modum p. vel alite dist. ō fuit indriens ad moriendum circa executionem praecepti, e. circa acceptaoem p. potuit fere ō astringere morti subeundae, sicq; patris praeceptum de morte subeunda ō acceptare.

pbr. ille actus alius est, cuius aliud motivum, vel aliud obtum, vel aliae circonstantiae: atqui christus potuit elicere actum mortis, cuius aliae circonstantiae, vel aliud motivum, aliud obtum; christus enim mortuus est hierosolymis, in monte, qui dicebatr calvariae locus, anno aetatis trigesimo tertio circiter, mense martio, die parasceves hora post meridiem circiter tertia, vel sexta atqui christus potuit elicere actum mortis cuius aliae eant circonstantiae, vel aliud motivum vel aliud obtum, potuit enim mori alio loco alio die, alio anno &. gō christus elicere potuit actum mortis, cuius aliae essent circonstantiae, et qui proinde esset alius, proindeqi christus potuit eligere hunc mortis actum, vel ō eligere, atque ita christus fuit indifferens rū huius actus.

neque dicas ista oia fuisse decreta a Patre, sectum illud, sicut mandatum dedit mihi pater, sic facio; sicut etiam figurabatr veteri lege.

quippe verisimile est ista oia o plus imperata fuisse christo, quam cæteris oib. atqui cæteris hoib o imperantr circonstantiæ, sed eorum arbitrio permittentr, vt satis per se patet, go nec credibile est ista imperata fuisse christo.

neque vrget locus adductus, quippè claret inde christum nihil omittere eorum, quæ erant a patre definita, atque imperata, minimè verò ista oia prædicta fuisse christo imperata.

nec magis vrget, qd istæc oia fuerint præfigurata in veteri lege.

quippè o oia istæc præfigurata, sed aliquattum, vbi enim crux præfigurata in veteri lege.

accedit qd minimè nrium est veritatem vmbris et figuris penitus Rondere, vt declarat stus Thomas, alias o iam similitudo foret et figura, sed veritas, vt ait idem doctor.

similiter christus potuit eligere amoris actum, cuius foret aliud obtum. quippe obtum amoris christi Deus et creatura: atqui christus potuit eligere amoris actum, cuius obtum

fuisset Deus solus, go potuit elicere alium amoris actum, proindeq; potuit elicere hunc actum amoris vel o elicere: atque ita fuit indifferens huius actus amoris, qd erat probandum.

neque dicas christum o potuisse o amare creaturas, sicut nec potuit o videre creaturas.

quippè o est par ratio cogniois seu visionis et amoris. visio est actus nrius ru cuiuslibet obti visibilis et veri: amor verò actus liber oo, neque nrius, nisi ru Dei, in quo lucet bonitas ois, vt sæpius dictum.

idem dicendum de aliis præceptis implendis, si enim christus fuit indifferens circa primum et excellentissimum præceptum, diliges Deum ex toto corde, certè fuit indifferens ru aliorum præceptorum, quæ pendent oia ~~ex alla~~ quodammodo ex allato præcepto.

nego 3°. illum o esse indifferentem, quem mouet et instigat spiritus graæ, ille enim indifferens, qui pt agere et o agere: atqui pt ille agere et o agere, quem agitat sæpius graæ, nam pt ille o agere, qui pt resistere spiritui mouenti si velit: atqui pt ille resistere spiritui mouenti, si velit; ita definit concilium trid. sess. 6a can. 4°. vbi hæc legas.

si quis dixerit liberum hois arbitrium motum et excitatum a Deo o poe dissentire; si velit, anathema sit.

Et certè pt ille resistere graa, qui pt peccare: atqui ois hoo, quandiu hic viuit peccare pt si velit, etiam ille, quem agitat spiritus graa: illic enim pt esse peccatum, vbi regnat cupiditas et comes peccati: atqui in oi hoe regnat cupiditas et comes peccati vt declarat idem concilium: go in quolibet hoe est libertas dissentiendi graa mouenti go: quilibet hoo pt o assentiri graa, si velit proindeq; hoo ille, quem stimulat spiritus graa, pt o agere, si velit, atque ita hoo ille indiferens, qd erat probandum.

Fateor hoem illum, quem agitat spiritus graa vix vnquam dissentire ~~spiritui~~ graa mouenti, necesse est enim, vt operetur hoo sedum qd magis delectat, vt ait stus Aug.

trahit sua quemq; voluptas

atqui hoem illum, quem mouet graa, delectat maximè Deum amare, qd enim dulcius et suauius Deo ipso, vel amore Dei, go vix fieri pt, vt hoo ille dissentiat graa mouenti, quandiu illa regnat in corde hois.

Qd attinet ad sanctos, qui Deum clarè vident, o satis constat inter authores, sintne liberi necne; estq; coior sententia beatos

priuari vsu libertatis, libertas enim est quidam motus ad felicitatem: atqui fine acquisito cessat motus, go viso Deo vel possesso cessat vsus libertatis, sic centro acquisito cessat motus lapidis.

arlus vlt

De

Diuioe libertatis

libertas duplex, alia contrarietatis, alia contradictionis, de quib' alibi.

additr 3a libertas, quæ vulgò dr libertas disparitatis, quæ est potestas eligendi ex pluribus bonis, qd plus arridet.

verum est celebris diuio libertatis in libertatem a necessitate, in libertatem a peccato, in libertatem a miseria.

libertas a necessitate est potestate agendi et o agendi, vt dictum supra.

libertas a peccato dr ea, per quam hoo liberatr a peccatis beneficio Dei singulari. hæc libertas maximè commendatr a diuino Aug. immo et ab ipso christo his verbis, tunc verè liberi eritis, cum vos veritas liberauerit, qui enim facit peccatum,

seruus est peccati.

libertas a miseria dr ea, per quam hoo fit liber et immunis ab oib' miseriis, quib' exposita houm vita, qualis est libertas sanctorum, qui cum Deo regnant in cælo. illic enim o est locus lacrymis et fletib' sedum illud absterget oem lacrymam ab oculis eorum, vt ait scriptura.

quæstio altera

De

ppiis innatis, quæ st in pte aa inferiori

duo st ppia in pte inferiori aa, quæ st, nempè phantasia, et appetitus sentiens de quib' breuiter.

caput prius

De phantasiâ

phantasiâ dr poa aa sentientis representans appetitui sentienti

qd bonum vel malum acti.

hinc claret officium phantasiæ praire appetitui sentienti, sicut illectus voluntati, ut alibi insinuatum.

Est etiam aliud phantasiæ officium, nempè tentare voluntatem et sæpè a bono avocare, sicut eva tentavit maritum, atque adim peccatum illexit.

Sic phantasia sæpè ludit cum phantasmatis iucundis, et gratis imaginib', quas voluntati porrigit, seu qdam venerum, qd sæpius bibit voluntas delusa imagine falsa, sicut mulier edit de pomo, cuius spies aum deceperat.

caput posterius De appetitu sentiente

appetitus sentiens dfr poa aæ sentientis prosequens vel fugiens, bonum sensibile, qd reprasentat phantasia.

officium appetitus sentientis prosequi bonum sensibile, et fugere malum sensibile hinc ille horror mortis ttus, hinc furiosus ille voluptatum amor.

hinc fit vt appetitus sentiens sæpius tentet voluntatem, immò et eam sæpius vincat, vt patet in incontinentibus, quorum voluntas voluptatum illecebris vincit secundum illud videns viuus q; pereæ sicut minis et mortis imagine frangitr.

qd tn vincatr voluntas sua oo culpa est sub te enim erit appetitus tuus, vt ait scriptura, qo tentari o est in nobis, inuiti enim tentamur, vt claret exemplo Pauli; sed vincit et vincere est in nostra potestate, si modo adiuuet christus: ob id oramus Deum o, vt nos liberet a tentatione, sed ne sinat nos vinci a tentatione.

disputatio altera

De

ppiis acquisitis

ppia acquisita st habitus sic dicti, quia labore comparantur.

cuius disputationis tres erunt qeastiones, 1a. de habitu gnatim, 2a. de virtute gnatim, 3a. de virtutib speciatim.

accedet appendix de vitiis et peccatis, qa oppositorum eadem est scia. sit gr.

quæstio 1ª
De
habitu gnatim

Noen et extia habitus alibi dicta.
Sl noe habitus illigitr qualitas disponens
poam ad benè operandum, facilè et iucundè.
Extere habitum persuadet raa,
quoties enim poa ex se et naa sua o est
dispositio ad benè operandum, toties nrius
habitus, perquem disponatr: atqui plurimæ
in hoe poæ, quæ ex se et naa sua o st satis
dispositæ ad benè operandum, go nrius
habitus, perquem disponatr, go extit habitus.
Persuadet etiam experientia,
experitur enim quisq; se multò facilius et
iucundius operari, postquam sæpius
operatus est, quis enim o ludit facilius
seu pingit, seu saltat, ubi sæpius illos
actus repetiit, go illic habitus; nam ut
rectè ait phus, iucunditas et facilitas
operandi est signum habitus, go extit
habitus
Quæris, unde illa difficultas tta maatis
operandi?

Rondetr illam difficultatem ō aliunde oriri, quam ex indispositione pōæ, sc naā hōis imperfecta; gō pōæ hōis indispositæ et imperfectæ. verùm ars perficit naām, vt aiunt phi. atqui ars est habitus, gō habitus perficit naām hōis disponendo pōas ad benè agendum et facile: hæc de nōe et extiā habitus.

De cāis habitus plus difficultatis, ideo sit

caput 1um

De cāis habitus

Finis habitus disponere pōam ad benè et facilè operandum.

Cāa efficiens actus sæpè repetitus, testatr id phus plurimis in locis, iustè agendo iusti fimus, monetq; plurimi interesse, quib reb assuescamus a pueris, qa consuetudo est altera naā.

Pbr etiam raōe. cāa efficiens dfr, quæ pprie effum producit: atqui artib producitr habitus, vt satis declarat experientia, fabricando fabri, saltando saltatores, cytharisando cytharædi fimus, gō actus est cāa efficiens habitus.

quare errat Durandus, qui ait actum esse meram indispositionem rū habitus, ō veram caam efficientem, sicut calor et siccitas st dispositiones rū ignis producti, ō caæ efficientes, seu sicut mollities vera est dispositio characteris impressi; ō caa est figuræ impressæ.

quare ōis dispositio pellit contrarium a subto, vt patet exemplis allatis, sic calor pellit frigus, siccitas humorem, mollities duritiem: atqui actus ō semper pellit contrarium a poa, st enim poæ, vbi nihil contrarii, sic in illectu initio nulla est contraria dispositio, illectus enim est similis est tabulæ rasæ, vbi nihil ōō scriptum; gō actus ō semper pellit contrarium; gō actus ō est mera dispositio: gō errat Durandus.

obiicit ille caa efficiens producit effum media actione; atqui actus ō producit habitum mediā actione, alias daretr actio actionis, qd falsum.

nego min. actus enim producit habitum media actione anonima, sed quam ō malè assuefactionem nominaueris.

neque verò par est rāo actus et actionis, fateor equidem actionem ō esse caam efficientem: atio enim nihil producit, sed est id quo producitr, vt claret

exemplo ædificationis, qua media producit ædificium, sed contendo actum agere aliqd — actus enim est terminus actionis, vt calor, finis actionis est sæpè qualitas. atqui qualitas agit seu actiua est, go actus agit, producitq; effectum media actione, vt dictum supra.

quæris, vtrum vnicus actus sufficiat producendo habitui.

Respondet s.tus thomas vnicum actum non sufficere producendo habitui, sc, inquit ille, actus est similis medicinæ, proportione seruata, atqui aliqdo medicina sufficit vnica restituendæ sanitatis, aliqdo o sufficit pluries sæpius iteretr, si enim perfectissima est, producit sanitatem vnica, si verò mediocris o producet, nisi iteretr, go similiter actus vnicus producet habitum si fuerit perfectus, o verò producet, si fuerit mediocris. verùm sic rarò contingit habitum perfectum produci vnico actu, go sicut sanitas paulatim restituitr, iteratis remediis, sic habitus iteratr actib.

maa seu subtum habitus ac agens imperfectum illigens.

verum, vt illud clarius illigatr sit

artus prior
De
caa maati hitus

agens ōō triplex; illigens, sentiens, naate.

certum est agens naate ō esse capax habitus, qō agens naate determinatr ad agendum ex se et naa sua, vt claret exemplo lapidis et ignis.

nec bellua ipsa est capax habitus, nam vt inquit commentator, habitus est id, quo vtimur, qdo volumus. atqui bellua ō vtitr suis pois, vel actib, qdo vult, quia ō est libera, qō in belluis ō est habitus.

fateor in belluis esse quasdam assuetudines, similes habitib, sic elephas genuflectit, canis venatr, imò et saltat; sed nego esse in belluis habitus pprie, ō est enim habitus sine raōe et voluntate.

restat agens illigens, Deus, Angelus, hōō.

Deus est agens perfectissimum, qō ō eget habitu.

Angelus per se ō est perfectus, ideo

sed maximè hōō eget habitib, qa totus ex se indispositus, vt ita dicam.

quamquam ō ōis poa hois ō recipit habitum, qa ō ōis poa indisposita.

vt 90 notum sit, qua poa hois recipiant habitum, sit

1a propositio

Illectus recipit habitum.

praeit phus aiens esse quosdam habitus illectuales, in quib praecipuè sapia, illigia, scia, ars et prudia.

Et verò illa poa recipit habitum, qua ex se et naa suâ ō satis est disposita ad operandum: atqui illectus ex se et naa suâ ō satis est dispositus ad operandum, nam illa poa ō satis est disposita ad operandum, qua saepè errat, et difficultatem patitr in operando: atqui illectus saepius errat, illectus magnam patitr difficultatem in operando, vt

quisque satis sentit, go illectus o est satis ex se dispositus ad operandum; proindeq; recipit habitum, qd erat probandum.

Dices. si illectus eget habitu, vel ru ppiorum, vel ru cluonum, neutrum dici pt, go &.

Respondeo illectum egere habitu et ru ppiorum, et ru cluonum: ru quidem ppiorum, quippè in illectu est illigia secdum Artem: atqui illigia est habitus disponens illectum circa ppia, vt ait idem ille, go illectus eget habitu, vt versetr circa 1a ppia.

neque obtes 1a ppia esse per se clara, proindeq; illectum o egere habitu, vt ea illigat.

quippè 1a ppia o st clara per se, nisi illectui bene disposito, sicut lumen o est clarum; nisi visui rectè disposito: atqui illectus benè disponitr per habitum illigiæ, go ppia o st clara, nisi insit habitus illigiæ.

neque instes voluntatem o egere habitu ru vltimi finis, proindeq; illectum o egere habitu ru primi ppii.

quippè voluntas ipsa eget habitu ru finis vltimi, saltem veri: nam finis vltimus verus Deus solus: atqui voluntas eget

habitu, nempè charitate, quo disponatr ad amandum, ut clamat totus doctorum chorus.

2°. illectus eget habitu rū cluonum, est enim scia in illectu: atqui scia disponit illectum circa cluoes, ut sæpius dictum, go illectus eget habitu rū cluonum.

Et verò si illectus eget habitu rū primorum ppiorum, qto magis rū cluonum, quæ ex ppiis emanant, velut ex fonte riuuli.

neque obtes illectum statim assentiri cluoi per se clarè, proindeq; ō egere habitu rū cluonum. quippe nulla cluo clara esse pt, nisi illectui benè disposito: atqui illectus disponitr benè per habitum scia, go cluo ō est clara illectui, nisi accesserit habitus logicæ et scia.

Et verò ō est ante cluo clara, quam fuerit notum esse benè deductam ex premissis, quis autem noverit cluoem rectè deductam ex præmissis, si fuerit logicæ rudis, go ō est cluo clara ante sciam et habitum.

2ª. ppoo

voluntas recipit etiam habitum,

præit iterum phus asserens liberalitatem iustitiam esse in voluntate: atqui liberalitas

et iustitia st veri habitus.

persuadet etiam rao. illa poa recipit hitum, quae ex se et naa sua o est satis disposita ad operandum: atqui voltas ex se et naa sua o est satis disposita ad operandum: nam illa poa o est satis disposita, quae patitr difficultatem et saepius errat in operando, atqui voluntas maximam patitr difficultatem in operando, testis stus Aug. sequitr tardus aut nullus effus: eadem voluntas errat saepius, errat enim, qui operatr malum, vt ait sapiens: at quam saepe malum operamur. septies in die cadit iustus, vnde stus Thomas. voluntas sequitr bonum ~~[illegible]~~ priuatum propter corruptionem mentis, nisi senetr. per graam, go voltas &, proindeq, eget hitu.

Dices. si ponatr habitus in voluntate minuet libertatem et meritum, qd certè incommodum erit.

Negoant imò habitus bonus, nempè virtus auget et libertatem et meritum.

1°. auget libertatem, nam libertas est vis se determinandi, vt dictum supra: atqui habitus auget vim sese determinandi, vt declarat defio habitus, sc habitus est qualitas disponens poam et determinans ad benè et facilè operandum, go hitus auget libertatem.

Neq; obtes habitum minuere indifferentiam proindeq; minuere libertatem.

neque enim hitus minuit quamlibet indifferentiam, sed passiuam duntaxat et imperfectam, quæ oritr ex ignoratione atque inopia consilii: porro libertas nescit talem indifferentiam, sed solam indiferentiam actiuam et perfectam parentem agnoscit.

2°. hitus auget meritum. meritum enim eo maius, quo maior ai affectus: atqui hitus auget affectum ai: nam affectus eo maior esse solet, quo facilior operao: atqui hitus efficit operaoem faciliorem et iucundam, vt per se patet, go hitus auget affectum, proindeq; et meritum.

instabis. illic plus meriti, vbi plus difficultatis, teste pho: atqui habitus minuit difficultatem, go et meritum minuit

dist. min. hitus minuit difficultatem operantis, C. minuit difficultatem operis, N. itaq; duplex difficultas, alia operis, alia quam vincere o est in nostra potestate, qualis est gigas debellandus: alia operantis, quam vincere est in nostra potestate, qualis difficultas ieiunandi in hoe guloso et ventri addicto, qualis etiam difficultas pugnandi in hoe ignauo, cui soluunt cornua ventrem. fateor hitum tollere difficultatem operantis, temperans facilè ieiunat, fortis facilè pugnat: nego habitum tollere difficultatem operis, qa mors semper terribilis.

porro meritum ō venit ex difficultate operantis, alias plus mereretr gulosus ieiunans, quam temperantissimus cartusianus, plus etiam mereretr miles ignavus, quam dux fortissimus: restat gō vt meritum oriatr ex difficultate operis, sic plus meretr, qui virum debellat, quam fœmina, vnde illa derisio iunonis apud virgilium:

egregiam verò laudem et spolia ampla refertis,
tuq; puerq; tuus, magnum et memorabile nomen.
vna dolo diuum, si fœmina victa duorum est.

item plus meretr qui centum debellet hostes, quam qui decem; plus meretr, qui mille, quam qui centum, et sic deinceps. hinc laudatr David, qd goliad gigantem adhuc puer funda occidisset et vniuersum exercitum fugasset. laudatr etiam sanson, qd sola asini mandibula armatus ingentem hostium stragem edidisset.

3ª ppoo

appetitus sentiens recipit etiam hitum.

testis ptus pluribus in locis, et præcipuè vero 3ª eth. c. 10, vbi ait diuersam fortitudinem et temperantiam esse in appetitu sentiente.

Et certe illa pōa recipit hitum, quæ ō est satis disposita ad operandum: atqui appetitus sentiens ō est satis dispositus ad operandum.

pbr operaõ appetitus sentientis obedire raõi: atqui appetitus per se ō obedit raõi, testis phus, appetitus, inquit, est similis equo ferociori: atqui equus ferocior ō benè obedit equiti, nisi sit domitus arte, go nec appetitus sentiens obedit raõi, nisi arte dometr, et habitib, scdum illud sti Pauli, sentio legem in membris meis repugnantem legi mentis, sed castigo corpus meum et in servitutem redigo, necùm aliis prædicavero, ipse reprobus fiam, go appetitus sentiens ō est benè dispositus ad operandum, proindeq; eget habitu.

4.a ppoo

phantasia recipit etiam habitum.

præit idem phus aiens phantasiam assuescere paulatim benè imaginari: atqui illa assuetudo est habitus, go phantasia recipit habitum.

idem dicendum de memoria, hæc enim assuescit etiam paulatim benè operari, sc benè memorari, testis experientia, nam quisque experitr memoriam sentim perfici suam, et roborari continua et

acri rei eiusdem imaginatione et meditatione, qo memoria recipit etiam habitum.

5.a ppoo

Sensus externi non recipiunt habitum.

testis phorum ojum vniuersus consensus, nec longè quaerenda rao. quippè sensus externi ex se et naâ suâ sunt satis dispositi ad benè operandum, sicut auris disposita est ad audiendum, oculus ad videndum &.

neque dicas linguam sensim assuescere et paulatim melius gustando vino, aurem audiendis sonis, vt satis norunt periti musices.

id enim contingit per accidens et remotis impedimentis, quib impediebatr lingua a gustando vino, et aliis liquorib gustandis vel ex illigia sonorum, qtnus doctus cantare diuersos tonos melius sentit.

restat vis motrix, quae residet in membris externis, vt puta in manu et pede, de qua plus difficultatis.

constat tn experientia hanc virtutem paulatim perfici et sensim assuescere melius operando, sic rectius pingit aut scribit, qui saepius pinxit aut scripsit,

idem dicendum de vi motrice quæ residet in lingua; hæc enim etiam paulatim assuescit vocibus melius efformandis, quare sit

Vlt. ppoo

vis motrix recipit etiam habitum.

pbr eodem argto. illa poa recipit habitum, quæ ex se ~~ost~~ satis disposita ad operandum: atqui vis motrix o est ex se satis disposita ad operandum, id satis per se constat, sic manus o est ex se docta pingere, nec pes saltare doctus, nec lingua docta satis formare voces.

Et verò illa poa o est satis disposita, quæ sæpius errat et difficultatem patitr. atqui illæ poæ errat sæpius in operando et difficultatem patiuntr maximam, sic manus errat pingendo et scribendo, pes saltando, vt nimis per se clarum.

accedit qd illæ poæ paulatim assuescant melius operari, vt testatr experientia, go vis motrix recipit habitum.

neque dicas illam difficultatem oriri ex remotis impedimentis, quib' manus, pes, et lingua solet impediri,

quippè remotis illis impedimentis illa pōa patientr difficultatem praterea, nisi disponantr per habitum, sic manus remotis impedimentis sentiet difficultatem in pingendo, nisi accedat habitus, per quem disponatr. festis stus Thomas, cuius hoc est ratiocinium. actus procedens ex duab' pōis subordinatis, ō est ante perfectus, quam vtraq; pōa fuerit rectè disposita per hitum. atqui actus pingendi oritr ex duab' pōis subordinatis, nempè ex manu pingente, et illectu dirigente, go. actus ille ō erit perfectus, priusquam manus fuerit disposita per habitum, et illectus per artem, go facilitas pingendi ō solutio oritr ex remotis impedimentis, sed ex vero habitu, qui manui succrescit.

addeqd eadem opera tollitr habitus illectus et voluntatis, qa eodem iure et colore dicet aliquis facilitatem illectus et voluntatis oriri ex remotis impedimentis.

instabis. disponitr cythara ad melius cytharisandum longo vsu sicut clauis aut organum et simile aliud ~~opera~~ instrumentum: atqui

dispositio illa ō est verus hitus, qō neq; illa dispositio, quæ sentitr in manu et pede ad melius operandum erit verus habitus

nego cons. rāo discriminis est qd illa instrumenta ō habeant in se ppium motus, ideo disponuntr ttum passive: at verō pes et manus hnt in se ppium motus, proindeq; ō est par rāo.

adus posterior

De

caa foali hitus

caa foalis hitus continetr eius defiōe

dfr hitus qualitas disponens poam ad melius et facilius operandum.

verum ambigitr, an habitus sit qualitas distincta a spieb expressis, seu idæis.

plerique authores asserunt habitum ō esse distinctum ab idæis seu spieb expressis: alii aliud sentiunt. ea dere sit

propositio

habitus est verè distinctus a spiebus expressis seu idæis

pbr. ois effus est verè aliud a sua caa: atqui hitus est effus specierum expressarum: nam hitus ht se ad spiem expressam, sicut vestigium se ht ad pedem: atqui vestigium est effus pedis, vt per se patet, go etiam hitus est effus spiei expressæ, proindeqi hitus est verè aliud a spieb' expressis.

obiiciunt 1°. o st disquenda entia sine necessitate: atqui nulla est necessitas disquendi hitum a spieb' expressis, go hitus o est distinctus a spieb' expressis.

nego min. nam illa disqui dnt quorum munus diversum: atqui hitus et spiei expressæ diversum est munus, munus enim habitus disponere intrinsecus poam atque perficere, munus spiei expressæ seu ideæ representare obtum, vt docet ipse phus 3°. de aa,

qo aliud est munus hitus et spiei expressæ, proindeq; hitus et spies expressa disqui dnt.

obii. 2° stum Thomam, qui expressè asserit hitus illectuales esse ipsas spies expressas, seu ideas.

dist. ppoōem. habitus st spies, vel qa nascuntr ex spieb, vel qa disponunt, ad facilius vtendum spieb, C. habitus st spies reipsa, N. sc hitus dnr spies, sicut vestigium dr pes: atqui vestigium pedis o dr pes, quasi sit pes verus, sed qd productum sit pede et qd repræsentet pedem, qo similiter hitus dr spies, qd sit effus spiei, vel qd disponat ad recte vtendum illis spieb. testis stus doctor, cuius st hæc verba, per spies acquiritr habitus, seu facilitas vtendi illis spieb.

adde qd o iuravimus in verba sti Thomas. amicus stus Thomas, sed amica magis veritas.

obii. 3°. habitus est similis actib, seu spieb, quib productus est, vt ait phus passim, sic habitus sapientiæ est similis actib sapientiæ: atqui nihil est similius spiei, quam altera spies, spies

enim est similis spiei, sicut lac est simile lacti, go hitus

dist. mai. habitus est similis spieb analogicè, C. vniuoce, N. nam habitus est similis actui seu spiei, quomodo vestigium pedis est simile pedi; atqui vestigium pedis o est simile pedi nisi analogicè, go neque actus similis habitui, nisi analogicè.

monitum

dictum est alibi, qd sit spies expressa, qd impressa, nempè in campao pheo, vbi actum est de illecto et sensu, tu id loci adibis, si placet,

caput 2um

De pptib habitus

tres st habitus pptates praecipuae, intentio, diminutio, corruptio, de quib deinceps.

arlus 1us

De intentione

certum est intendi sensim hitum

et perfici

certum est etiam intendi per actus, quippè eadem est caa augens et producens; sic alimentum et nutrit hoem et auget. ignis producit calorem in aquâ et auget sol producit lumen, conseruat et auget.

sed dubitatr quib actib perficiatr habitus.

se triplex est actus, intentior seu perfectior, remissior seu imperfectior, æqualis. 1us dr, qui plures continet gradus. 2us qui pauciores, 3us deniq; qui totidem continet.

certè habitus intenditr actib perfectiorib, vt oes fatentr; nec dubium, quin moueatr æqualibus.

qo id solum disputatr, poitne intendi habitus actib remissiorib, ea de re sit.

ppoo

habitus o pt intendi actib remissioribus,

quia per eum actum o intenditr habitus, per quem minuitr: atqui minuitr habitus per actum remissiorem testis stus Thomas, cuius tt hæc verba: actus remissior diminuit habitum,

et alibi: actus charitatis cum tepore et remissione factus disponit ad minorem charitatem. testis ipse phus 2i Ethicorum c. 2o. vbi sic ratiocinatr. aliquis actus minuit habitum, go vel intentior, vel æqualis, vel remissior. o certe intentior quia auget, o æqualis, quia fouet, go remissio, qd firmat exemplo athletarum, qui sensim robur et vires amittunt, vbi minus sæpè aut ignauius atque remissius pugnarunt.

Et certè nulla caa largitr effectui perfectionem, quam o ht qa ex nihilo nihil fit: atqui si actus remissior et imperfectior intenderet habitum, largiretr ipsi perfectionem, quam o ht ipse, vt per se patet, go actus remissior nequit intendere habitum neque perficere.

Verum quo ratiocinii vis clarius appareat sic disputo. Esto aliquis instructus habitu temperantiæ intenso, vt quatuor quæro, num ille habitus intendi poit per actum temperantiæ intensum, vt tres ttum.

Ita, aiunt aduersarii. ego nego, et sic disputo. impoibile est actum temperantiæ, intensum, vt tria, intendere habitum, vt quatuor, qd largiatr ipsi quintum gradum: atqui fieri nequit, vt actus intensus, vt tria ttum largiatr

quintum gradum, quomodo enim largiet gradum, quem ō ht, qō aut actus ille ō largietr gradum, quintum, aut quintus ille gradus fiet, alterutrum aligat aduersarius.

distinguit aduersarius. actus ille ō continet quintum gradum formaliter seu reipsa, C. ō continet quintum gradum virtute, N.

facilè, exsufflatr illa distinctio. continere perfectionem aliquam seu gradum virtute est posse eum largiri effectui: atqui actus ille remissior ō ht vim largiendi illum gradum, qd sic declaro. ō ht vim largiendi illum gradum, quem ō continet vllomodo: atqui actus ille nullo modo continet quintum gradum, si enim contineret quintum gradum aliquo modo, vel formaliter seu reipsa vel eminenter, ō formaliter seu reipsa, vt fatetr aduersarius, ō etiam eminenter, quia eaa, quae continet eminenter aliquem gradum, continet illum excellentiori modo, sic Deus eminenter continet perfectiones corporum, quia modo excellentiori continet. atqui actus intensus, vtpote ō continet excellentiori modo quintum gradum, nam eaa, quae excellentiori modo gradum continet, excellentior vt quoq; modus enim contingendi sequitur modum essendi, vt per se patet. atqui

actus prædictus ō est perfectior, quin imò imperfectior, q̄do quidem remissior supponitr, vnde &c.

Dices. cāa æquiuoca pt largiri effectui perfectionem, quam ō ht; at claret exemplo solis, qui vitam murib' et ranis largitr, item exemplo radiorum solis, qui aggregati beneficio speculi ignem excitant; atqui actus est cāa æquiuoca rū habitus, g̃o &c.

Nego mai. quippe oium cāarum par est rāo, g̃o si cāa vniuoca nequit largiri perfectionem, quam ō ht, nec certè poterit cāa æquiuoca, tō ex nihilo nihil fit.

Nec mouent exempla adducta, si enim im murib' et ranis est vera vita, vt ferè oēs arbitrantr, contendo vitam illam ō venire ex sole.

Vnde g̃o, inquies, vita illa ranarum aut murium, quæ sine patre nascuntr?

Nescio. quasi verò nostrum eēt reddere cāam oium effectuum, quos nāa diues operatr vbiq; ludens.

Si tn in re obscura diuinare licet cio cāam illius vitæ, vel esse genium quemdam, cui Deus istanc mandauit prouinciam, vt crediderunt anaxagoras et ~~a~~ Avicenna, vel Deum ipsum, qui-

prouidet reb' oib' pro sua sapientia et bonitate:

Spiritus intus alit, totamq; infusam per artus
mens agitat molem et toto se corpore miscet.

Sic opinatus est Scotus aiens Deus o deesse in nriis, vel deniq; alterum murem vel ranam, a quo decidit casu aliqd seminis, vnde formatum est aal simile opera solis, aëris et aliorum elementorum.

qd attinet ad radios solis producentes ignem in maa apposita, nihil sane mirabile his, qui vel tantillum phiae seu veteris, seu nouae degustarunt. qd enim mirum, si positis oib' necessariis ad ignem excitetr ignis: atqui coactis ad punctum vnum radiis plurib', beneficio speculi, siue concaui, siue conuexi ponuntr oia nria ad excitandum ignem, nam si credas peripateticis, conditiones ad excitandum ignem duae calor summus et egregia siccitas: atqui coactis in vnum plurib' radiis excitatr calor summus cum egregia siccitate. cogita enim 1°. singulis radiis inee aliqd caloris et aliqd siccitatis, qd nemo sane inficietr, puta centesimam vel millesimam gradus ptem, tum fac vt mille radii vel decies mille in amicitiam coeant et foedera iungant, statim excitabitr summa vis caloris et siccitatis nria ad excitandum ignem.

haec explicatio o pt o esse grata et acceptatiis, qui in schola peripatetica nati atque educati tt.

iamverò si recentiores placeat consulere, rem certam atque claram efficient, se ignis tum excitatr, cum particulæ alicuius corporis puta ligni, diuelluntr ab inuicem impetu alicuius agentis, rapiuntrq; motu citatissimo mãæ subtilissimæ seu primi elementi: atqui coacti radii beneficio speculi vim hnt 1º diuellendi ptes corporis appositi, puta ligni; vim præterea hnt sciendi diuulsas particulas motu citatissimo, sicq; nihil mirum, si radiis sic coactis statim excitetr ignis in corpore obto.

Si ita est, inquies, cur gr ō accenditr aër.

Respondeo ō accendi aërem, qa aër ō est aptus inflammari, saltem ita facilè. rao est, qd ptes aëris st impeccæ brachiolis mutuis instar veprum, ideo ō nisi ægrè admodum diuelluntr ab inuicem, sicq; difficile admodum inflammantr.

adde qd aër naa sua est humidissimus scdum peripateticos, ideo minus aptus inflammari, qa difficillimè exsiccatr.

tandem eodem iure poteras quærere, cur liquefiat cera, ō lutum, et statim audiuisses, actus actiuorum sunt in patiente disposito.

Soluuntr alix obiectiones —

obii. 1°. si quis furetr hodie nummum, cras libellam, postridie denarium, — tandem comparabit habitum furandi intentissimum, ꝯ habitus crescit — actib' imperfectioribus.

dist. ant. si augeatr propositum furandi, C. si minuatr affectus, N.

obii. 2°. si quis ieiunet quotidie eodem affectu, sentiet tandem — maiorem facilitatem ieiunandi, ꝯ habitus crescit actib' æqualib'.

nego cons. quippe maior illa — facilitas, quam quis sentit post aliquot dies, ō venit ex maiori perfectione — habitus vel actus, sed ex remotis impedimentis. sic carthusianus, cum ex mundo traxit in solitudinem, portat secum — impedimenta plurima, quib' cum luctari ht per multum tempus, vnde maxima illo in operando difficultas, vbi verò remota sit illa impedimenta, tùm succedit facilitas; sic peregrinus luctans aduersus ventos difficile graditr, vbi verò mutatus ventus, facilius — graditr.

obii. 3°. vt actus temperantiæ intensus
vt tria, poit augere habitum intentum,
vt quatuor, satis est, vt poit, vel vnum
producere gradum temperantiæ in
voltate. atqui actus temperantiæ intensus,
vt tria, pt producere gradum vnum
in voltate instructa habitu temperantiæ
intenso, vt quatuor, go actus temperantiæ
intensus, vt tria, pt intendere habitum.

concessa mai. nego min.
tam enim impoibile est actum illum
temperantiæ producere vel vnum gradum
in voltate, quam impoibile calcem
minorem pulueri impressum, vel minimum
augere vestigium impressum per
maiorem calcem, aut quam impoibile
est minorem terebram augere foramen
relictum a maiori terebra: atqui palam est
vestigium impressum pulueri per
maiorem calcem ō poe augeri, vel
minimum impressum minori calceo;
palam est foramen factum per maiorem
terebram ō poe vel minimum augeri
per minorem terebram. go similiter
impoibile poer instructam potentiori
habitu disponi poe, vel minimum per
actum remissiorem.

instabis si nullus præexisteret
in voltate habitus, disponeretr voltas
per actum temperantiæ intensum, vt
tria, go pariter poterit disponi per eundem
actum ~~intensum~~ habitus.

retorqueo argtum; si lignum ō esset terebratum maiori tenebra, poterit terebrari minori tenebra, qdni go poterit terebrari minori terebra, licet sit terebratum maiori. si pulueri ō eet impressum vestigium a maiori calceo, poet minor calceus vestigium imprimere pulueri; qdni go poterit minor calceus imprimere vestigium, licet iam impressum sit vestigium a maiori calceo.

certè, si quis roget te, cur minor terebra nequit terebrare lignum iam terebratum maiori terebra?

Rondebis, qa iam terebratum est. ego similiter aio voltatem instructam perfectiori habitu ō poe disponi vel minimum per remissiorem actum, qa iam disposita est. se oe agens agit ppter aliquem finem, sublato go fine nihil aget. atqui finis terebræ est terebrare lignum, finis actus est disponere poam, fac go terebratum lignum nullus erit amplius finis terebræ minoris, fac dispositam voltatem per excellentiorem habitus nullus erit finis actus remissioris, atque ideo ō poterit agere.

instabis, fax debilior adiuncta maiori augebit lumen, go pariter actus remissior adiunctus actui intentiori augebit habitum.

nego cons. ~~ꝺ~~ ꝺ̄ discrimini ~~ꝺ~~ ~~ꝺ~~ ~~ꝺ~~

sic pereunte hoe pereunt habitus scribendi, pingendi, saltandi, vel etiam abscissis brachio aut pedib'; 3°. deniq; desinente caa conseruante, sicut dr perire in aëre sonus.

1ª propositio

quidam habitus pereunt per se,

1°. id asserit phus, deceptio est corruptio scientiæ.

2°. res per se patet, nam quæ contrarium hnt per se corrumpuntr: atqui plurimi habitus contrarium hnt, sic sciæ contrarius error, iustitiæ iniustitia temperantiæ intemperantia, go oes illr hitus per se corrumpuntr.

2ª ppoo

quidam habitus corrumpuntr per accidens seu pereunte subto,

quia habitus oes, qui inhærent subtis corruptibilib' per aliud pount corrumpi: atqui plurimi habitus inhærent

subtis corruptibilib, vt oes habitus corporei, go quidam habitus corrumpuntr per accidens, hoc est pereunte subto.

hæc cum sint certa, illud incertum an habitus perire poit, desinente caa conseruante. caa autem conseruans habitus st actus, est enim eadem caa efficiens et conseruans, quaritr go, vtrum sola cessatione pereat habitus.

ita opinantr aliqui, citantes vnum aut alterum ptis locum, contra quos sit

nostra ppoo

habitus o perit solâ cessatione.

testis Artes aiens prudiam o deleri obliuione, testis stus Thomas aiens illigiam et synderesim nunquam perire, qd sint habitus naales.

accedunt etiam duo argta. prius est. qualitas naa sua tenax o perit sola cessatione actus: atqui habitus est qualitas naa sua tenax et difficulter mobilis, vt declaratum alibi, go hitus o perit, nisi accedat insignis mutao, qualem contigisse ferunt olim orbilio grammatico, georgio trapetontio, messala coruino, quos oes antea doctissimos

incidisse aiunt in ttem obliuionem rerum oium, vt vix sui meminissent nois.

posterius est. res semel producta nunquam periit, nisi ab alio; declarant istuc infinita exempla. figura impressa ceræ o deletr, nisi ab alio, qd figura debilius. pluma et palea o ante tolluntr a loco, quam ab alio tollantr, go nulla res perit, nisi ab alio, qd enim leuius pluma aut palea.

Sc res quauis amat esse et suum tutari locum, qtum pt.

Dices. amicitia dirimitr silentio, vt ait Artes, 8o ethicorum, et vt experientia constat

dist. per accidens, C. per se, N. sc vbi amicus abest, cessant actus amicitiæ, vbi verò cessant actus amicitiæ, succedit alter affectus, veterem pellens et paulatim abolens, sic viso ænea paulatim aboleta est imago sichæi, vt testatr virgilius.

Sic pereunt virtutes, sic pereunt sciæ, sic pereunt artes, nempè vbi cessat exercitium virtutis irrepunt vitiosi affectus, quib pellitr virtus; sic deniq; perit amicitia, hæc enim mutuis fouetr colloquiis et officiis; quib cessantib irrepit alter amicus, vt recte ait horatius:

nunc me thressa regit chloe
dulces docta modos et cytharæ sciens.

quæstio 2ª
De virtute gnatim

virtus sic dicta, qd virum deceat vnde ille verè vir, qui virtutib' decoratr.

atq; vel hac vnica cogitatio nos ad virtutis studium vehementer inflammare dt, quis enim ō lætetr se inter viros iure censeri. inflammant etiam elogia, quib' insignita est virtus approbatis authorib'.

virtus repulsæ nescia sordidæ,
intaminatis fulget odoribus.
ipsa quidem virtus pretium sibi, solaq; late
fortunæ secura nitet, nec fascib' vllis
erigitr, plausuue petit clarescere vulgi.

itaque, quæad virtutem pertinent oia, quam studiosissime potero, expositum eo. sit gr.

caput 1um
De
nōe et extiâ
virtutis

nōe virtutis illiqitr habitus disponens ad benè agendum, hoc est congruenter rectæ raōi, testis phus alibi citatus. virtus est dispositio perfecti ad optimum, id est dispositio rei scdum naam: atqui naa hois est recta rao, go virtus hois est habitus seu dispositio hois scdum recta raoem, seu congruenter rectæ raoi.

extere virtutem certius et notius est quam vt probatione egeat, quippe nemo vir sine virtute.

caput 2um
De
cais virtutis

quatuor virtutis caa, sicut rerum aliarum, finis, efficiens, maa, et foa. verum de fine virtutis peculiaris difficultas, item de caa efficiente, deniq; de maa et foa virtutis plurima occurrunt dicenda: itaq; sit

articulus 1us

De

fine virtutis

finis virtutis rectè agere et congruenter rectæ rāoi.

verùm exurgit dubium, an virtus inclinet semper ad benè operandum.

negat scotus aiens habitum virtutis inclinare aliqdo ad malè agendum, proindeq; ō esse habitum virtutis nāa sua bonum.

affirmat contra stus Thomas mille in locis virtutem inclinare semper ad benè agendum, proindeq; esse habitum nāa sua bonum, ea de re sit.

nostra ppoo

virtus inclinat semper ad bene agendum proindeq; est hitus naa sua bonus,

quia ille habitus inclinat semper ad benè agendum, qui inclinat ad eliciendum opus medium, cuius grāa oportet

atqui virtus inclinat semper ad eliciendum opus medium, cuius gratia oportet, testis phus virtus respicit semper medium, agitq; cuius gratia oportet, go secundum phum virtus inclinat semper ad benè agendum, proindeq; est habitus natura sua bonus.

Obiicit Scotus. ille habitus inclinat aliqdo ad male agendum, qui inclinat ad agendum ppter malum finem: atqui habitus virtutis inclinat aliqdo ad agendum ppter malum finem, go hitus virtutis inclinat ad malè agendum.

Nego min. nam virtus se ht in voltato sicut scia in illectu, vt ratiocinatr phus. atqui scia nunquam inclinat ad assentiendum cluoi ppter malum pprium, go nec habitus virtutis vnquam inclinat ad agendum ppter malum finem, et verò nullus hitus inclinat ad agendum ppter finem, qui sit contrarius pprio fini; atqui finis malus est contrarius fini virtutis, finis enim virtutis honestas, vt inquit phus sæpius qd autem contrarium magis honestatati malo fine: go impoibile est, vt habitus virtutis inclinet vnquam ad agendum ppter malum finem.

Vrget Scotus. si cartusianus aliquis fiat apostata sentient facilitatem in iciunando

propter falsum Deum: atqui facilitas illa
ieiunandi venit ex habitu temperantiæ,
quem prius contraxerat christianus, ꝯ
actus virtutis inclinat ad agendum ppter
finem malum.

similiter, si iudex christianus turca
factus dicat apud turcas, sentiet etiam
facilitatem in reddendo iure ppter —
mahumetem: atqui facilitas illa venit ex
habitu iustitiæ, quem contraxerat —
christianus, ꝯ actus virtutis pt inclinare ad
agendum propter malum finem.

falsa mai. neuter ille facilitatem
sentiet, quippe facilitas ex habitu: atqui
in utroq; periit facilitas, simul cum fide,
ꝯ neuter sentiet facilitatem.

fateor utriunque centuriem minus —
difficultatis, quippe difficultas ieiunandi ex
appetitu essent atque indomito: atqui —
carthusianus ille factus apostata ht appetitum
domitum et ieiuniis assuetum, ꝯ nihil
aut minus sentiet difficultatis in ieiunando.
similiter difficultas reddendi ius venit
ex ignoratione legum, vel ex habitu —
iniustitiæ: atqui iudex ille factus turca
legis ad unguem callet, nec laborat
habitu iniustitiæ, ꝯ iudex ille factus
turca, vel nihil aut minus sentiet —
difficultatis.

nego vtrumq; sensurum facilitatem propter illam, quam dixi, caam.

obii. 2°. finis externus, qualis est Deus vel mahumetes ō est pprius habitui virtutis, qo habitus virtutis inclinare pt ad agendum propter quemlibet finem externum, siue bonum, siue malum.

nego cons. quippè nullus habitus inclinare pt ad agendum propter finem qui sit contrarius pprio fini: atqui finis manus contrarius est pprio fini virtutis, vt supra monstratum est, qo habitus virtutis ō pt inclinare ad agendum ppter quemlibet finem externum.

fateor habitum virtutis inclinare poē ad quemlibet finem externum bonum, siue Deus, siue christus, siue patria, siue parentes &. sed nego inclinare poē ad finem externum malum, qualim mahumetes, aut falsus alius Deus, qa finis malus contrarius est fini virtutis, quae enim conuentio lucis cum tenebris, christi cum belial.

hac st praecipua scoti argta, quib' hoc vnum addere placet.

habitus virtutis pt inclinare ad benè vel malè agendum, sicut habitus

scribendi, saltandi &c.

nego ppoem. nam habitus, qui inclinat ad benè vel malè agendum indignus est nae virtutis. testis phus aiens opinionem et dubitationem o esse virtutes illectus, qa inclinant aliqdo ad falsum, go ex Arte habitus virtutis nunquam inclinat ad malè agendum, sed semper ad benè.

neque mouent exempla adducta, quippè habitus illi o st habitus virtutis moralis, proindeq; seruire pount malo fini: at vero hic sermo de habitu virtutis moralis.

instabis. pt etiam aliquis sua abuti virtute.

dist. tamquam obto, qtnus st, qui de sua virtute superbiunt, &c. tanquam caa, N.

articulus 2us

De caa efficiente virtutis

sedum platonem virtus inest a naa, sed contagione corpori laditr et fermè deletr, donec bonis operib redeat ad splendorem, quomodo as aruginalatum

o arte splendescit, quam excolatr et tundatr manu artificis.

Refellit ptus istam platonis opinionem hoc maxime argto, si virtus inest a nãa, hoc foret nãa sua bonus, virtus enim bonum efficit: atqui o est hoc nãa sua bonus. nam si foret hoc nãa sua bonus nunquam fieret malus, nãa quippe immutabilis: atqui hoc sepe fit malus et satis patet experientia, go o est nãa sua bonus, proindeq; virtus o est a nãa

Dices. testatriob notam esse secum misericordiam, go virtus inest a nãa.

dist cons. virtus inest a nãa imperfecta et secum initio, C. virtus perfecta, N. ts hoc constat ex aa et corpore: atqui in corpore et aa tt quedam virtutum semina: ex pte aa tt prima ppia morum: atqui insunt nobis a nãa prima morum ppia, vt monstratum tibi, si gnatum et super nos lumen vultus tui, go insunt quedam semina virtutum ex pte aa. semina virtutum ex pte corporis ex bonum temperamentum et bona indoles: atqui quib hoib bonum temperamentum et generosa indoles, atque ad virtutem facta secum illud gaudeant benenati, go insunt etiam nobis semina virtutum ex pte corporis, go inest nobis virtus a nãa secum initium seu imperfecta.

verùm vt semina frugum citò arescunt, nisi rore, et pluuia et dura agricolæ fœcundentr, sic virtutum semina citò extinguuntr, nisi bonis actib' foueantr et promoueantr.

sequitr ex dictis maiorum claritatem parum prodesse ad virtutem, quippe a maiorib' aam solam et corpus accipimus cum paucis virtutum seminib', quæ subito pereunt, nisi labore nostro atque industria promoueantr.

neque dicas fortes creari fortib', nec imbellem feroces progenerare aquilas columbam.

quippe id probat ex parentib' deriuari certum temperamentum et generosam indolem, qualis extitit in Alexandro magno et iulio cæsare, qd vltro fateor.

imò narrat phus inesse quib' familiis certam indolem singulari quodam prouidiæ fato, qd confirmat exemplo cuiusdam hois, qui cum obiurgaretr, qd patrem domo eiecisset, rondit suum ipse Patrem sic eiecit, et me meus aliqdo sic eiiciet filius. narrat etiam tullius Brutorum familiæ innatam fuisse generosam indolem et vehementissimum erga rem publicam amorem.

verùm, vt iam dixi, hæc tt ttum ttum virtutum initia, quæ statim marcescunt, nisi studiosè excolantr, vnde illud, filii heroum noxæ. qo ridiculus, qui factis et virtute maiorum plus a quo gloriatr.

miserum est aliorum incumbere famae.
— — namque ō feimus ipsi
vix ea nostra puto. — — —

corrollarium

daret ex dictis virtutem produci bonis operib, clamat id Artes vbiq, iustè agendo fimus iusti, gō, inquit, prima hæc dt esse cura principis, vt cives assuescant bonis actib, sic enim fient boni cives.

Et verò ōis habitus producitr actib: atqui virtus est habitus bonus, gō virtus producitr bonis actib.

atqui boni actus st in nostra potestate vt ait idem phus, gō virtus est in nostra potestate, gō quisque nostrum est artifex suæ virtutis, hinc laudari solet vel honorari, qui virtutes sibi peperit studio et labore: contra verò culpatr, qui vitam turpefactis et vitiis maculat, velut monstrum hōis.

articulus 3us

De subto virtutum

quæritur, quæ pōa āæ sit domicilium virtutum?

quatuor st virtutes principes, ex quib alia oēs nascuntr, velut surculi, nempe

prudia, iustitia, fortitudo et temperantia.

certum est 1°. prudiam esse in illectu, prudens enim, quasi porrovidens: atqui videre solius est illectus.

certum est 2°. iustitiam esse in voluntate, iustitia enim est constans et perpetua voltas reddendi vnicuiq; qd suum est.

restat dubium de fortitudine et temperantia.

thomistæ volunt fortitudinem et temperantiam esse in appetitu sentiente qui vel irascens, vel concupiscens, adduntq; temperantiam esse in appetitu concupiscente, quem refrænat, fortitudinem verò in appetitu irascente, cui moderatr.

præire videtr 1tus Thomas multis in locis, imò Artes ipse lib. 3i. c. 10. vbi ait fortitudinem et temperantiam esse in ptib irraatib, sit nihilominus.

prior ppoo

fortitudo et temperantia ō. st in appetitu sentiente,

1°. quia fortitudo et temperantia ō st in ea pte ai, quæ nequit exercere pprium virtutis actum: atqui appetitus sentiens exercere nequit proprium virtutis actum: nam pprius virtutis actus est electio,

vt declarat defio virtutis, qua dfr hitus electiuus &: atqui electio o est appetitus sentientis, sed solius voluntatis, vt supra monstratum, qo &.

2°. quia temperantia et fortitudo o st in ea pte aae, quae o pt agere propter verum virtutis finem: atqui appetitus sentiens o pt agere propter verum virtutis finem. nam finis virtutis verus est honnestas, vt declarat vbiq; phus, magnificus tamptus facit honestatis caa, et hoc est coe oib virtutib: atqui appetitus sentiens nequit agere ppter honnestatem; siquidem appetitus sentiens agit solummodo propter illam boni raoem, quae ipsi exhibetr per phantasiam, vt dictum supra: atqui honnestas o exhibetr appetitui sentienti per phantasiam, qa solum sensibile exhibetr per phantasiam: atqui honestas o est sensibilis, honestas enim est quaedam relao, vt dictum etiam alibi, nempè conformitas cum rectâ raoe: atqui relao o est sensibilis, qdo quidem neque est colorata, nec sapida neque tactilis, nec sonora & go honestas nequit exhiberi appetitui sentienti per phantasiam, proindeq; appetitus sentiens nequit agere propter honestatem: atque ita nequit agere propter verum finem virtutis, qd erat probandum:

Dices 1°. contingit aliqdo vt vir fortis moriatr lætus, dulce est pro patria mori: atqui in ea hypothesi appetitus sentiens agit ppter honestatem, go appetitus sentiens agit aliqdo propter honestatem.

Respondeo 1°. vix poe fieri, vt vir fortis lætetr præsente morte, et cum in extremis versatr, vnde rectè monet phus o esse quærendum a viro forti vt delectetr in periculis, sed satis superq; esse, si modo terrore mortis et tristitia o opprimatr. Et verò christo fortius: atqui tn christus visus est turbari mortis imagine, tristis est aa vsque ad mortem, sc durum est forti cruciari tormentis, testis Eleasarus ille 2i. machab. c. 6°. durius est mori, mors enim terribilissima inquit phus: durissimum deniq; hoi heroi et de republicâ bene merito,

cum tot ab hac aa populorum vita salusq;
pendeat et tti caput hoc sibi fecerit orbis,
sæuitia est voluisse mori.

Quare nisi aum retineat, erigatq; amor patriæ et foa honnestatis, necessæ est concuti aam, ne dicam frangi.

Qd si narrentr quidam risisse in tormentis, quales Anaxarcus, fabricius, Regulus apud veteres, apud nostro laurentius, tiburtius, qui premendo pedib nudis carbones accensos putabat se calcare rosas,

id certè prodigii simile.

Respondeo 2°. appetitum sentientem eo in casu agere quidem propter honestatem, sed per accidens et mãaliter ttum, vt ita dicam: qtnus nempè seruit vel obedit voluntati et rãoi honnesta imperanti, ō verò per se et foaliter: quippè sola illa poa agit ppter honestatem foaliter et per se, quæ mouet seipsam ad honnestatem: atqui appetitus sentiens ō se mouet ad honestatem, qa ignoti nulla cupido: atqui honestas ignota est appetitui sentienti, vt probatum supra.

restat qo, vt appetitus sentiens agat ppter honestatem mãaliter, sicut manus, ensis, imò et equus, verbo vno oia quæcumq; seruiunt hoi forti honestè pugnant et fortiter, siue pro patriâ, siue pro relligione, siue pro fide.

Dices 2°. ex Arte primi ethicorum c. vlt. temperantia est in pte irraali, qui est appetitus.

Nego istuc additamentum, quippè ipsa voluntas dr pars irraalis ab Arte, testis ipse Stus doctor, testis Artes ipse, qui [illegible] liberalitatem esse in pte irraali: atqui certum est liberalitatem esse in voluntate, nam liberalitas est pars iustitiæ, quæ sedem ht in voluntate, vt superius declaratum.

instabis libri 3i. c. 10. temperantia et fortitudo sunt partium irrationalium, vel in partib. irrationalibus, id est in appetitu concupiscente et irascente.

dist. directiuè, C. subtiuè, N. sic visus est in pede directiuè, ō subtiuè, quia visus dirigit pedem, sed ō habitat in pede, vt perse patet.

atque eam esse phi mentem sic probat ipse temperantia, inquit, et fortitudo sunt in appetitu, sicut prudia patris est in filio, aut ars æquitandi in equo: atqui certum est prudiam patris esse in filio subtiuè, sed directiuè tantum, certissimum est artem æquitandi ō esse in equo subtiuè, sed directiuè tantum, quo pariter temperantia et fortitudo sunt in appetitu sentiente directiuè, ō subtiuè.

Et verò temperantia et fortitudo sunt habenæ, quib. regitur appetitus sentiens: atqui habena ō sunt in equo, nisi directiuè, quo fortitudo et temperantia, ō sunt in appetitu sentiente, nisi directiuè.

instabis. habitus est in ea facultate, quam dirigit, quo fortitudo et temperantia sunt in appetitu sentiente, quem dirigunt.

argtum istuc probat visum esse in pede, artem æquitandi esse in equo, quod falsum, quo nimis probat, quare

dist. ois habitus est in ea facultate, quam dirigit immediate, et proximè, C.

mediatè, N. porrò fortitudo et temperantia
ō regunt appetitum sentientem immediate
sed mediate, sc mediante voluntate, sicut
ars equitandi ō regit equum
immediate, sed mediante manu equitis.

altera ppoo

temperantia et fortitudo st in voltate,

quia temperantia et fortitudo, vel
st in appetitu sentiente, vel in voluntate:
atqui ō st in appetitu sentiente, go st in
voluntate.

Et verò temperantia et fortitudo st in
ea pte oi, quæ pt elicere veram virtutis
actum, Et agere ppter pprium virtutis
finem: atqui voltas vtrumqi pt, go &.

qdqd ipse stus Thomas ait oem virtutem
esse in raoe: atqui noe raois illigitr
solus illectus seu voluntas, go cum
fortitudo et temperantia sint veræ
virtutes, vel st in illectu vel in voltate:
atqui ō st in illectu, go in voltate.

Dices 1°. temperantia et fortitudo
st in ea facultate, qua patitr difficultatem
circa obtum: atqui solus appetitus sentiens
patitr difficultatem circa obta fortitudinis

et temperantiæ, ergo temperantia et fortitudo est in voluntate,

nego min. voluntas enim suas etiam patitur difficultates circa obtum fortitudinis et temperantiæ; et verò obtum fortitudinis sunt terribilia, præcipuè verò mors in bello; obtum temperantiæ sunt voluptates gustus et tactus: atqui nimis constat voluntatem mortem horrere nimium quantum, constat eandem proniorem esse ad voluptatem secundum illud, proni sunt sensus hois in malum, apparet enim voluntatem illud velut pondere proclivem esse, ergo voluntas eget habitib' quib' disponatur circa mortem et voluptates.

neque instes voluntatem esse immortalem, proindeq; ō timere mortem.

quippè inde sequitur ad summum voluntatem ō timere mortem sibi, at minimè sequitur voluntatem ō timere mortem hoi, cui sit providere.

neque iterum instes voluntatem sitam esse in ipsa raōe, proindeq; ex se et nāa sua ipsorum appetere, qd est honestum, et raōi congruum.

quippè peccato primi parentis ipsa rāo lasa fuit, ō solum appetitus sentiens, ergo sicut appetitus sentiens eget habitu, per quem disponatur et in pristinum statum quodammodo restituatur, sic voluntas eget habitu, quo sanetur et in meliorem statum

sanetr, testis S.tus Thomas voltas corrupta

instabis. tolle appetitum sentientem voluntas nihil sentiet difficultatis circa mortem et voluptates, go ois difficultas venit ex appetitu sentiente.

ridicula sane obiectio, quippè eadem opera tollitr ars equitandi, ars navigandi &. tolle enim equum; eques nihil patietr difficultatis, tolle navem et ventos, qd opus erit arte navigandi.

quare sicut in equite duplex difficultas, altera exterior, quæ venit ex equo, altera interior, quæ venit ex ppria naa indisposita, sicut in nauita difficultas duplex; alia externa, quæ venit ex ventis et naui, altera interna, nempè ex naa indisposita, sic in voltate duplex difficultas altera exterior, et quæ oritr ex appetitu sentiente nimis in voluptates ruente aut mortem plus æquo horrente, altera interna et ex seipsa o satis sana et disposita.

Dices 2°. fortitudo et temperantia st fræna appetitus sentientis, go st in ipso appetitu.

nego ant. quippè vt dictum supra, temperantia et fortitudo st habenæ appetitus sentientis, o fræna.

quæris, quæ sint go fræna appetitus sentientis?

Respondeo esse quosdam habitus inferiores, et famulantes fortitudinis et temperantiæ, quib' disponitr appetitus ad obediendum voluntati fortiter aut temperanter agenti, quemadmodum disponitr manus ad pingendum per habitum quemdam famulantem arti pingendi.

obiectant vlt. actus appetitus sentientis bonus est, go procedit ex virtute.

dist. ant. bonus est extrinsecus, C. qtnus nempè imperatr a bonâ voluntate. bonus est intrinsecus et per se, N. verbo vno bonus est, sicut actus manus aut pedis: atqui actus pedis bonus est ttum extrinsecus, go et actus appetitus sentientis.

artus vlt

De

caa faali seu

De

defioe virtutis

dfr ab Arte habitus electiuus in medio positus, prout vir prudens defierit

explicantr ptes huius defois, 1° quidem virtutem esse habitum.

hic probat ptus. virtus vel est poa vel passio, vel habitus: atqui virtus o est poa, poa enim inest a nāa: virtus labore paratr.

non est etiam passio, quippe passio nec perse bona est, nec bonum efficit hoem perse: virtus vero perse bona est, et hoem efficit bonum, go virtus nec est poa, nec passio.

restat go, vt sit habitus: et vero bitus dfr qualitas disponens ad agendum: atqui virtus disponit poam hois. testis ptus sæpius citatus. virtus est dispositio perfecti ad optimum.

2° virtus est habitus electivus, qui disponit ad bene eligendum: atqui virtus disponit ad bene eligendum, quippe bene eligere pendet ex bene iudicare: atqui virtus disponit ad bene iudicandum, ille bene iudicat, qui est bene affectus pter finem, quisque iudicat, prout est affectus: atqui virtus reddit hoem bene affectum circa finem, testis ptus his verbis: virtus efficit bonam intentionem finis, id est reddit hoem bene affectum circa finem: go disponit ad bene iudicandum, go est habitus electivus.

3° virtus est habitus positus in medio, ille enim est habitus positus in medio, qui medius inter duo extrema, vel qui inclinat ad eligendum medium inter excessum et

defectum: atqui virtus posita est inter duo extrema, sic fortitudo media est inter temeritatem et ignauiam, temperantia inter intemperantiam et stupiditatem. liberalitas inter prodigalitatem et auaritiam. item virtus disponit ad eligendum medium inter excessum et defectum, go virtus est in medio sedum illud, in medio virtus.

Dices. medio distat æqualiter ab extremis: atqui virtus o æqualiter distat ab extremis, quippe fortitudo multo vicinior audaciæ, quam ignauiæ. liberalitas propinquior prodigalitati quam auaritiæ, go virtus o est in medio.

dist. mai. medium rei seu mathematicum æqualiter distat ab extremis, c. medium raois seu morale, nego. sic rondet phus ipse, vltro fassus virtutem o esse in medio rei seu mathematico, sed in medio raois, vt satis declarant vltima illa verba, prout vir prudens definierit, seu recta rao. ex quib verbis claret medium raois dici, qd est conforme rectæ raoi, seu regulæ suæ quomodo calceus dr medius, pileus, et alia.

Sed quæris, sitne ois virtus oo in medio?

prior ppoo

ois virtus est in medio efficienter, vt aiunt.

pbr. ille habitus est in medio efficienter, qui inclinat ad actus medios in excessum

defectum: atqui oīs virtus inclinatad actus medios, inter excessum et defectum, est enim ille actus medius, qui congruit rectæ raoi: atqui virtus oīs inclinatad agendum conformiter rectæ raoi, seu prout recta rao defierit, vt declarat defio, go oīs virtus est in medio efficienter.

Dices. tt quædam virtutes, quæ excessum nesciunt, vt tt magnanimitas, magnificentia, virginitas, christiana, paupertas, go ō oīs virtus media est inter excessum et defectum, go ō oīs virtus est in medio efficienter.

dist. ant. Si spectes obtum, C. obtum enim illarum virtutum per se est aliqd summum, V. g. obtum magninimitatis summæ honores, magnificentiæ summi sumptus, virginitatis carentia oīs voluptatis, veneris, christianæ paupertatis carentia bonorum oium. Si spectes modum agendi, N. quippe modus agendi multa continet; 1º agere, qdo et quomodo oportet, propter qd oportet: atqui in his sæpius peccat magnificus, virgo, pauper, siue per excessum, siue per defectum, est enim, qui sumptus facit magnos, qdo ō oportet, et ppter qd ō oportet. est etiam, qui ambit honores, qdo ō oportet, qui sugit voluptatem qdo ō oportet. est etiam, qui negligit bona fortunæ, qdo ō oportet et quomodo ō oportet go in his peccatr per excessum sedum agendi modum, ō sedum obtum, vnde illa vox ptis,

memorabilis: magnanimus est magnitudine extremus, sed eo ut oportet melius.

neque instes charitatem nescire excessum etiam raõem modi agendi, ut ait Bernardus, quippè charitas est virtus Theologica, proindeq; ō iuris phi.

posterior ppoo

virtutes ferè oes sunt etiam in medio foaliter, id est inter duo extrema seu vitia opposita.

declaratr inductione, fortitudo est inter audaciam et ignauiam, liberalitas inter auaritiam et prodigalitatem, clementia inter crudelitatem et inter indulgentiam nimiam.

exceptio

excipienda est saltem iustitia, testis phus, qui ait expressè iustitiam ō esse in medio instar aliarum virtutum, hoc est inter duo vitia.

Et verò virtus illa ō est inter duo vitia contra quam peccatr eodem actu per excessum et defectum: atqui contra iustitiam peccatr eodem actu per excessum et defectum. claret istud vel vnico exemplo. iudex aliquis adiudicat titio quinquagenta nummos cui dtr centum a sempronio, certe eodem

illo actu peccat iudex et per excessum et per defectum; per excessum quidem rū sempronii, per defectum rū titii, illic enim defectus, vbi damnum: atqui damnum patitr titius, gō peccat per defectum rū titii, gō iudex peccat eodem actu per excessum et per defectum contra iustitiam, gō contra iustitiam peccatr per excessum et per defectum, gō iustitia ō est inter duo vitia, gō ō est in medio foaliter, qd erat probandum.

Dices. iudex decernens eo grauiores pœnas quam par sit, peccat per excessum, ō per defectum, gō contra iustitiam ō peccatr semper eodem actu per excessum et defectum.

Nego ant. quippe iudex ille similis est hoī diuidenti lineam in duas ptes inæquales, teste pho: atqui ex diuisio lineæ in ptes inæquales includit excessum et defectum, vt per se patet, gō illa actio iudicis includit excessum simul et defectum.

Et vero oē iniustum est inæquale, teste pho: atqui illa actio iudicis est iniusta, gō inæqualis: atqui oē inæquale includit excessum et defectum, gō illa actio iudicis includit excessum et defectum, defectum quidem rū rei; illic enim defectus vbi damnum: atqui damnum rū rei; illic enim damnum, vbi iniuria: atqui fit iniuria reo; illic enim iniuria, vbi ius violatr: atqui ius rei violatr, quippe

reus ius ht ō recipiendi ttum supplicium
qtum infertr; excessum vero rū iudicis;
illic enim excessus, vbi lucrum: atqui
lucratr iudex; illic enim lucrum, vbi
amplificatio iuris: atqui amplificatr ius
iudicis plus æquo, vt per se patet, gō
lucrum rū iudicis, gō excessus.

verbo vno iudex ille similis est hoī hoēm
percutienti: atqui hōo percutiens lucratr.
argto est, qd si vocetr ad tribunal iudicis
cogitr retribuere aliqd percusso, siue in
asse, siue in cute, vt satis per se patet, nempè
eo modo res ad æqualitatem reducatr, gō
lucrum erat in percutiente, gō est lucrum
in iudice, gō excessus.

instabis. aiunt vulgò iudicem
excedere rū rei.

dist. raōe pœnarum, C. raōe iuris, N.
porro in negotio iustitiæ habenda raō
iuris, ō pœnarum, nisi remotè, et per accidens,
quippe ius est obtum iustitiæ, ō vero pœnæ,
nisi remotè et per accidens.

Est autem ius actio æqualis, per quam redditr
vnicuiq; qd suum est, vt inferius dicetr.

daret ex dictis peccaturum esse iudicem
etiam per excessum et defectum, si leuiores
irroget pœnas, sed contrario modo, te
peccabit per excessum rū rei, per defectum
verò rū actoris, te reip. cui relicta est
conseruatio iuris, illic enim excessus,
vbi lucrum, defectus, vbi damnum.

atqui lucratr reus, damnum patitr actor, go excessus ra rei, defectus verò ra actoris.

Dices 2°. iustitia vindicatiua est inter duo vitia: go saltem aliqua iustitia est in medio foaliter.

Rondetr 1°. iustitiam vindicatiuam o esse veram spiem iustitiæ, testis phus, testis doctor, quorum iudicio duplex est oo iustitia, nempè commutatiua et distributiua, sicut oe aat est raoe praditum et raoee destitutum.

Et verò tot st ptes iustitiæ, quot st eius obta: atqui duplex est oo obtum iustitiæ: obtum enim iustitiæ æqualitas et vis: atqui duplex est oo æqualitas, aritmetica et geometria, go 2a. spies commutatiua et distributiua; go iustitia vindicatiua o est legitima spies iustitiæ, go hæc obiectio nihil ad rem.

Rondetr 2°. iustitiam vindicatiuam o esse inter duo vitia opposita: quippè contra ipsam peccatr eodem actu per excessum et defectum, vt clarùit exemplo iudicis pœnas decernentis aduersus reum siue grauiores, siue leuiores.

Neque dicas iustitiam vendicatiuam esse inter crudelitatem et nimiam indulgentiam.

quippè nec iustitia vendicatiua opponitr crudelitati per se, nec crudelitas per se opponitr iustitiæ vindicatiuæ quippè vna virtus o opponitr per se duob vitiis, nec idem vitium per se opponitr duab virtutib, secdum illud Artis,

contrarium est vni tantum contrarium: atqui iustitia quaeuis opponitr per se iniustitiae, ergo ō opponitr per se crudelitati; similiter crudelitas opponitr clementia seu dulcedini, vt declarat etymologia, ergo crudelitas ō opponitr iustitia per se.

neque instes crudelem violare iustitiam.

quippè per accidens, ō per se, nam crudelis dr, qui poenis delectatr testis Seneca: atqui hoc sic affectus facilè infert alteri iniuriam, hinc violatio iuris; at vero iniustus per se infert alteri iniuriam, ergo crudelis ō est iniustus per se sed per accidens tantum.

Dices denique. liberalitas est inter duo vitia, nempè inter prodigalitatem et auaritiam: atqui contra liberalitatem peccatr eodem actu per excessum et per defectum, prodigus enim peccat per excessum respectu eorum, quib' nimis dat peccat vero per defectum respectu sui et liberorum, et vxoris, quib' ō satis retinet, ergo rāo nostra nulla est.

nego prodigum peccare per defectum contra liberalitatem; nam solus ille peccat per defectum contra liberalitatem, qui nimis amat pecuniam, ita ~~nihil~~ nec sibi nec aliis quicquam donet.

——— qui congestis vndique saccis indormit inhians et tanquam parcere sacris cogitr. ———

atqui prodigus ō amat pecuniam nimium imo eo peccat, qd satis ō amet, et largius effundat, go prodigus ō peccat per defectum contra liberalitatem.

caput 3um

De pptib' virtutis

tres st virtutis pptates. status, connexio, inaqualitas.

status virtutis triplex, 1us continentiæ seu incipientium, 2us temperantiæ seu profitentium. 3us heroicus seu diuinus sed triplex ille status depictus in compendio.

dictum etiam illic de virtutum inaqualitate.

restat gr connexio virtutum, vt autem illigas, quæ sit virtutum connexio sit.

artus vnicus

an virtutes morales sint inter se connexæ.

certum est virtutes naatles et imperfectas ō esse inter se connexas,

testis phus ethicorum c. vlt. vbi ait virtutes naales et imperfectas poe separari.

Et verò virtus imperfecta est inclinatio naalis ad certum bonum: atqui est qui naa sua propendet ad vnum bonum, o ad alterum, sic iob naa sua misericors erat, traianus clemens, alexander fortis, go virtutes imperfectæ pount separari, proindeq; o st connexæ.

Est go dubium de virtutib perfectis: ea dere sit

propositio

virtutes perfectæ seu in statu heroico sunt inter se connexæ,

Quia virtutes principes st iustitia prudia, fortitudo temperantia, liberalitas: atqui virtutes illæ st inter se connexæ in statu heroico: nam illæ virtutes st inter se connexæ in statu heroico, quarum vna o pt haberi sine aliis, sed vna virtus o pt haberi in statu heroico sine aliis virtutib: exemplo sit iustitia, hæc enim aliarum splendor et decus, vt ait phus: atqui iustitia heroica o pt haberi sine aliis virtutib.

Pbr. iustus heroice dr, qui data qualibet occasione, obta qualibet maa iucundè operatr, testis phus passim: atqui iudex sola præditus iustitia o pt iucundè operari, data

qualibet occasione et obtâ qualibet maa, illic enim iucunditas in operando, vbi operao facilis: atqui o erit operao facilis iudici, si desint aliæ virtutes: nam illic operao facilis, vbi remota impedimenta: atqui iudici o erunt impedimenta remota, si desint aliæ virtutes, siquidem impedimenta iudici præcipua st, mors intentata, obtæ voluptates, munera oblata, istis enim reb mirè tentatr aus iudicis, et vehementer quatitr: atqui o erunt ista remota impedimenta iudici, si desint aliæ virtutes, sola quippè fortitudo firmat aum contra terribilia, sola temperantia seruat aum castum et purum a blanditiis et illecebris voluptatum, sola denique liberalitas seruat aum incorruptum a munerib, go si desint illæ virtutes, o erunt iudici remota impedimenta, proindeq; o aget facile qualibet occasione data, atque ita nec iucunde, et consequenter o erit heroicè iustus, qd erat probandum.

Dices. ea est iustitiæ pulchritudo, vt eius amore iudex vincere poit oia impedimenta, mortemq; ipsam temnere, go o eget cæteris virtutib.

dist. ant. ea est iustitiæ pulchritudo, vt illius amore iudex vincere queat oia impedimenta difficile, C. facile, et iucunde, N. testis stus thomas, cuius hoc est ratiocinium. nulla virtus, quamquam superior disponit per se ad aliciendos actus aliarum virtutum facile et iucundè, sed exigit quædam

adiumenta cæterarum virtutum, id vt præstare poit. quæ enim virtus maiòr charitate atque potentior: atqui charitas per se ō disponit ad facilè eliciendos actus cæterarum virtutum, sed vtitr ministerio fortitudinis, temperantiæ et aliarum virtutum, quas Deus simul cum charitate infundit, gō nec iustitia per se disponit ad eliciendos actus cæterarum virtutum facilè et iucundè, sed eget ministerio aliarum virtutum, quæ crescunt sensim sine sensu.

porrò vincere mortem est actus fortitudinis primarius, spernere munera actus liberalitatis, resistere voluptatib actus temperantiæ, gō iustitia per se ista præstare nequit saltem facilè sine auxilio illarum virtutum.

neque instes auarum vltro vitam prodigere pecuniæ seruandæ cāa, proindeq; iudicem vincere pōe metum mortis amore iustitiæ, iustitia quippe amabilior et potentior pecuniā.

quippè auarus moritr quidem amore pecuniæ, sed ægrè admodum et difficile, est enim durum auaro deserere thesaurum, vbi cor eius totum; quare neque iudex facilè morietr iustitiæ cāa, si absit fortitudo.

instabis. fieri pt, vt iudex ille sit audax, prodigus et voluptatum inimicus: atqui in ea hypothesi ō egit fortitudine,

nec liberalitate, vt per se patet.

verum

——— pergis pugnantia secum frontib' aduersis componere. ——
neque enim talia secum patitur heroica virtus: sc virtus heroica est sole clarior, vitia st mæræ tenebræ, quæ autem societas lucis cum tenebris, go qui talia fingit, monstrum fingit, o iudicem heroicum, proindeq; ridicula hypothesis.

Dices 2°. saltem temperantia pt reperi sine fortitudine et iustitia, qd enim opus viro solitario fortitudine et iustitia, go virtus pt separari ab aliis.

dist. ant. temperantia pt esse sine fortitudine et iustitia, qtum ad actum, C. qtum affectum, N. sc viro solitario o semper incumbit necessitas pugnandi cum hostib' externis aut exercendi actus iustitiæ erga alios hoes, a quib' separatus est: verum quilibet solitarius, si verè solitarius est, retinet affectum benè faciendi proximo, seruat et affectum pugnandi pro patria, si occasio postulet, go solitarius fortis est et iustus, saltem qtum ad affectum.

Dices 3°. virtutes morales o st magis inter se connexæ, quam virtutes illectus quam vitia moralia: atqui virtutes illectus o st inter se connexæ, quia pt aliquis hre mphcam sine phca, vitia o st inter se connexa sic prodigalitatis cum auaritia nulla societas go neque virtutes morales st inter se connexæ.

nego mai. et paritatem.

1°. disparitas est inter virtutes morales et illectuales, quippe virtutum et obtorum par est rao: atqui nulla est connexio inter obta virtutum illectualium, quae enim connexio inter obtum artis et prudiae: at verò maxima est affinitas et connexio inter obta virtutum moralium, nam obta virtutum moralium tr passiones et actiones huaae: atqui passionum inter se societas est; oes enim ab eodem fonte procedunt, sc ab amore, oes desinunt in eundem finem; nempè in delectationem, go passiones etiam connexio, proindeq; actionum humanarum etiam mira affinitas, nam oes mensurantr eadem regula, quae est recta rao et lex diuina, go virtutum illectualium et moralium o est par rao.

2°. disparitas est inter virtutes et vitia, quippè vitia sibi inuicem aduersantr inquit phus, vtq; claret exemplo prodigalitatis et auaritiae: contra virtutes se mutuò amplectuntr quasi datis manib, et coniurant amicè.

instabis. quaedam virtutes sibi quoq; patiuntr nec se mutuo patiuntr, quae enim societas paupertatis cum magnificentia, virginitatis cum castitate coniugali &.

dist. sibi aduersantr qtum ad actum, Esto. qtum ad affectum, N. magnificus enim est affectu pauper et pauper vicissim est affectu magnificus, maritus est affectu

virgo, et vicissim virgo est affectu maritus, qo virtutes oes benè interse consociantur sedum affectum, qd est primarium in virtutib.

Rondere quoq; pt magnificentiam et virginitatem esse virtutes addictas peculiari statui, nos verò o loqui de virtutib addictis peculiari statui, qdo dicimus eas in statu heroico concatenari.

Dices deniq; Alexander heros ~~[illegible]~~, sicut et cæsar, heros enim, qui nobillissimas actiones et supra houm sortem positas exercet, sed alexander nobillissimas actiones et supra houm sortem positas exercuit, sicut et cæsar, go vterq; heros: atqui tn Alexander intemperans et temulentus, cæsar impius in patriam, go &.

Nego mai. et dist. mai. probaois heros, qui nobilissimas actiones et supra houm sortem positas exercet semper et qualibet datâ occasione, C. aliqdo, N. porrò Alexander, sicut et quivit intemperans pt exercere actus supra houm sortem positos aliqdo, o semper et qualibet datâ occasione; finge enim Alexandro obtas fuisse voluptates, cum iret ad pugnam certè gloriæ amorem vicisset libido, fractusque fuisset aus ille totius orbis victor, ut contigit hannibali de quo seneca hæc scribit, quem nives alpinæ o durauerant, emolliuerunt fomenta campaniæ et balnea, ~~orbis~~ armis victor libidinib victus.

Caput vlt.

De

Diuiõe virtutis

Virtus alia supernaãlis et theologica, vt fides, spes charitas, quæ venit a solo Deo. alia naãlis et acquisita.

Virtus naãlis, alia illectus, vt sapia, illigia, &c. alia voluntatis seu moralis, vt temperantia, fortitudo.

Virtutum alia principes, vt prudia, iustitia, fortitudo, temperantia, dictæ cardinales, qa his quatuor veluti rodis et cardinibus nititr naa hua, vt egregiè explicat stus Thomas hoc ratiocinio.

Vita hua pendet oo ex ordine raois: atqui ordo raois procuratr quatuor his virtutibus, quippè ordo ille vel in raoe ipsa vel in actione hua, vel in passionib, præcipuè metu et audacia, vel denique in voluptatib gustus et tactus, primum ordinem procurat prudia, 2um iustitia, 3um fortitudo, 4um temperantia, go ois ordo procuratr illis virtutibus, proindeq; vita hua pendet ex illis virtutib, atque ita iure dni cardinales. alia st inferiores et quæ pendent ex quatuor primis, vt clarebit postea.

Est vero celebris dictio virtutis in undecim peripateticas, quas sigillatim nominat phus libri 2i. c. 6o.

1a. Est fortitudo inter ignaviam et audaciam.

2a. temperantia inter intemperantiam et insensibilitatem, rarum vitium.

3a liberalitas inter prodigalitatem et avaritiam

4a. magnificentia inter luxum et sordidam parcitatem.

5a. magnanimitas inter superbiam et ac pusillanimitatem.

6a. modestia inter ambitionem et stoliditatem.

7a. clementia inter iracundiam et nimiam lenitatem.

8a. affabilitas inter assentationem et morositatem.

9a. veracitas inter simulacem et dissimulacem.

Decima urbanitas inter scurrillitatem et rusticitatem.

Ultima iustitia, quæ opponit iniustitiæ.

Sed quæris an inter duo vitia sit unica virtus, an duæ?

certum est inter avaritiam et prodigalitatem liberalitatem et parsimoniam, inter crudelitatem et nimiam indulgentiam reperiri clementiam et severitatem. verum liberalitas et parsimonia sine duæ virtutes, an unica, quæ duplici nomine gaudeat.

propositio

verisimilius est liberalitatem et parsimoniam ee vnicam virtutem. idem dicendum de clementia, et seueritate

1° quia ō st multiplicandæ virtutes sine necessitate: atqui nulla est necessitas multiplicandi virtutes, ḡo &.

2° quia, quæ verè disguuntr pount separari: atqui liberalitas et parsimonia ō pount separari, nemo enim liberalis, nisi parcus nemo parcus nisi liberalis: nam liberalis dr qui dat, qdo decet, et oportet, parcus qui retinet qdo decet et oportet: sed qui ita affectus est, vt det qdo oportet, idem ita affectus est ao, vt etiam retineat qdo decet et oportet, nisi enim retineat, ō haberet, vnde posset dare, qdo oportet, hinc stus Thomas dare et retinere eiusdem est virtutis, nempè liberalitatis, sc eiusdem est virtutis et benè operari et parare quæ ad benè operandum st nria, sic miles fortis fortiter pugnat, cum tempus postulat vbi verò datr requies, acuit gladium, seruatq; in vaginâ, ne rubiginem contrahat, ḡo eiusdem est virtutis dare pecuniam et eandem retinere.

Dices actus parsimoniæ et liberalitatis st distincti, nempè dare et retinere.

dist actus externi, C. actus interni, N. est enim affectus dandi et retinendi.

Dices iterum. si auarus laudetr a liberalitate exsibilabitr orator, si verò laudetr a parsimonia, tolerabitr orator, go liberalitas et parsimonia disgruentr.

dist. cons. raoe, C. reipsa, N.

appendix

De vitio et peccato

noen vitii, extia, caa, pptates, diuio dictae in compendio.

vnum hic iuuabit obseruare, so vitiorum vnum decrescere, dum aliud crescit, sic crescente auaritia minuitr prodigalitas, vt per se patet: contra verò virtutes oes crescere simul eadem proportione, quomodo digiti oes crescunt in eadem manu quadam proportione.

dictum est etiam in compeo de noe, extia, caes, pptib peccati.

quare hic restat pauca obseruare.

primum peccata et vitia esse inaequalia, contra quam sententiam docuerunt stoici, vt loquitr in tullii paradoxis.

et certè peccata aestimantr ex obtis, et ex affectu peccandi: atqui obta peccatorum st inaequalia, peccatr enim in Deum, peccatr in proximum, peccatr deniqi in seipsum: atqui Deus et proximus st obta inaequalia, vt per se patet, go grauiut

peccat, qui in Deum peccat, minus grauiter, qui in proximum, leuius, qui in seipsum peccat.

imo ō idem proximus, cari ciues, cariores parentes, sed charitas patriæ oēs oium charitates amplexa est, gō inæqualia etiam in proximum peccata.

accedit qd etiam diuersus est peccandi affectus, vt quisque experitr, hinc peccatum veniale aut mortale, veniale quidem vbi leuis affectus, mortale, vbi maior peccandi affectus, ita vt non dubitet, quis creaturam Deo præferre.

hinc dictum peccatum mortale, qa infert mortem aæ; est enim mors aæ separatio eius a corpore, sicut mors corporis est eius separaō ab aa: at qui peccatum mortale separat aam a Deo, gō infert mortem aæ, proindeq; rectè mortale dr.

effus peccati mortalis. obscurat illectum, inclinat ad malum; pondere suo, sc abissus abissum inuocat, ideo

ppriis obsta, serò medicina paratur
cum mala per longas inualuere moras.

maculat aam, reddit hoem reum ignis æterni, et Deo inimicum, gignit remorsus conscientiæ, quæ oia, si reputaret secum hoo seriò, non tam facile peccaret.

vnde illud, memorare nouissima tua, et in æternum o peccabis.

aliud originale, aliud actuale.

originale vt appetitus ille inordinatus et feribus rerum malarum, qui nobis cum nascit

actuale, qd ipsi committimus, aliud commissionis, vt iurare, furari; aliud omissionis, vt o amare Deum,

Sed quæritr, an omissio mera possit esse peccatum, est autem omissio mera, vbi nihil oo actus. hoc posito sit

propositio

omissio mera pt esse peccatum,

quia o liberum pt esse peccatum: atqui omissio mera est libera. omissio mera est o — dr, qd est in nostra potestate: atqui o agere liberum. liberum enim est in nostra potestate. testis phus, si agere inquit, est in nostra potestate, et o agere est etiam in nostra potestate: atqui agere est in nostra potestate, qo est o agere, proinde, omissio mera libera est, atque ita peccatum esse pt.

Dices. o liberum est voluntarium: atqui omissio o est voluntaria, nam dr voluntarium, qd fit a pio interno: atqui —

mera omissio ō fit a ppio interno, vt per se patet, gō illa omissio ō est voluntaria.

nego min. nego etiam prob. quippè vt recte monet stus Thomas, negatio et affirmaō pertinet ad idem genus, gō cum actus fieri dicatr a ppio interno, sic et omissio actus fieri dr a ppio interno.

quæstio 3ª

De virtutib' moralib' Speciatim

hanc tertiam quæstionem ordiemur a prudia, hæc enim est regula et mensura cæterarum, vt satis declarat defio virtutis superius allata, habitus electiuus positus in medio, prout vir prudens defierit. sit gr.

caput 1um

De prudentiâ

prudens dr, quasi porrò videns, quia præteritorum meminit, præsentia videt, et futura prospicit.

extit prudia, qa ea virtus extit, quæ nria est ad benè et feliciter viuendum; atqui prudia nria est ad benè viuendum, qdo quidem

docet intendere finem debitum et eligere medium congruum, go extit prudia.

prudiâ paratr longo vsu atque experientia vt docet trtes initiomphcorum: atqui experientia et vsus plurimis egent annis et felice memoriâ go prudia o crescit, nisi cum ætate, hinc iuuenis rarò prudens, qa seris venit prudia ab annis.

dfr ab trte habitus verâ cum raoe actiuus occupatus circa ea, quæ tt hoi bona vel mala, id est circa actiones huas.

dfr etiam virtus illectus disponens ad ea sumenda, quæ tt nria ad benè et fæliciter viuendum.

Dices. virtus illectus semper inclinat ad verum, sed prudia inclinat aliqdo ad falsum, go prudia o est virtus illectus.

nego min. repugnat enim regulam et mensuram vitæ huaæ esse falsam, alias incertum foret iter ad salutem: atqui prudia est regula vitæ huæ.

instabis. prudia inclinat ad dandam eleemosinam pauperi etiam falso, vt contigisse aiunt Sto martino, dum adhuc esset catecumenus, go prudia errat aliqdo.

dist. cons. errat speculatiuè et absolute, C. errat practice, N. certè cum prudia hua versetr in actionib huais, quæ oo st mutabiles raoem diuersarum circonstantiarum, difficillimum est oirrêpere falsa iudicia speculatiua, et satis,

si modo ō contingat error practicus, id est
si iudicemus de reb' agendis, quomodo iudicare
solet aut pt vir prudens, quippe illud ante
oculos versari dt nos ō esse Deos sed hoes.

partes prudiæ st triplicis generis, aliæ
integrantes, aliæ potentiales, aliæ subtiuæ.

integrantes septem vel octo,
illigia, memoria, docilitas, solertia, rāo
prouidia, cautio, circumspectio, dictæ
ptes integrantes, qa sine iis ō est integer
et perfectus prudiæ actus, qd sic

pbr. triplex est prudiæ actus, deliberare,
iudicare, præcipere: atqui nemo rectè
iudicat deliberat præcipit sine iis
virtutib'. nam tria st nria ad deliberandum
iudicandum et præcipiendum. 1um comparare
cognioem. 2um cognoscere, 3um bene vti
cognioe: atqui cognio paratr vel solertia
vel docilitate, vel illigia, vel memoria
bonus vsus cognioīs seu rāo pendet ex
prouidentia, circonspectione, et cautione,
go nemo pt rectè iudicare, deliberare,
et præcipere sine prædictis virtutib',
proindeqi actus prudiæ nequit esse
perfectus et integer sine illis virtutib'
atque ita rectè dnr ptes integrantes prudiæ.

cæterum illigia dfr attenta rei
consideratio.

memoria est recordatio præteritorum.

docilitas disponit ad auscultandum amicij et senib.

solertia est virtus, qua quis recte coniicit, qd agendum extempore.

ratio est virtus, per quam colligitur ex rebus notis, qd agendum in rebus dubijs et obscurijs.

prouidentia ordinat media ad finem consequendum nria.

circonspectio est virtus per quam diligenter examinantur circonstantiæ agendorum.

cautio denig; est virtus, per quam vitantur quæ possunt nocere.

partes potentiales prudentiæ tres sc. εὐβουλία, συνεσις, γνωμη.

εὐβουλία est vis bene consultandi de agendis.

συνεσις est vis bene iudicandi de agendis, secundum legem caeli.

γνωμη est vis bene iudicandi de agendis in casib extraordinarijs, de quib lex nihil præcipit.

partes subiectiuæ prudentiæ seu species tres sc. monastica, œconomica, politica.

monastica totuplex est, quotuplex prudentia dirigens hoem priuatum.

œconomica duplex est, gubernatrix et obtemperatrix. gubernatrix continet officium patris familias, cuius est familiam regere, obtemperatrix continet officium matris,

liberorum et seruorum.

politica duplex, vna pacis, altera belli. politica belli duplex est, imperatoria, et militaris. politica pacis duplex est, legislatrix et ciuilis stricte sumpta. legislatrix constituit leges, quare pertinet ad principem ciuitatis; ciuilis stricte sumpta duplex est, vna quæ continet officium magistratus, alia, quæ continet officium eorum, qui subditi st magistratib.

appendix
De
vitiis prudiæ
oppositis

vitium prudiæ oppositum, imprudia nominatim.

imprudia verò sumitr dupliciter, nempe vel pro priuaõe, seu carentia debitæ prudiæ, vel pro habitu contrario inclinante ad agendum imprudenter, et contra regulas prudiæ.

caæ imprudiæ satis clarent ex cais prudiæ, quia contrariorum st caæ oppositæ.

go recté dfr vitium illectus disponens ad malè eligenda ea, quæ ducunt ad finem vltimum.

qq sicut prudens dr, qui eligit ea quæ st nria ad felicitatem, sic imprudens iure dr, qui negligit ea, quæ st nria ad finem vltimum consequendum.

ptes imprudiæ, aliæ per excessum, aliæ per defectum.

per excessum, quatuor, prudia carnis, astutia dolus, fraus, quib' additr nimia sollicitudo.

prudia carnis dr, quæ inclinat ad ea paranda, quæ ducunt ad malum finem, sic fur dr prudens aut adulter, verum finis illius prudiæ, mors, infernus, teste eodem Apostolo.

astutia est vitium inclinans ad sumenda media, o bona, siue sint verba, siue sint opera, sic vulpes verbis decepit coruum, quem ad canendum incitauit, vt caseum, quem ore tenebat surripere poet. sic mercator exponens vitiatas merces pro bonis dr fraudulentus.

hinc vides qd differat dolus a fraude, dolus in verbis, fraus in operib'.

per defectum etiam quatuor, præcipitatio, ad quam pertinent indocilitas, defectus memoriæ et deliberationis; inconsideratio, ad quam pertinent incautela et incirconspectio. negligentia. inconstantia, ad qua pertinent defectus prouidiæ, illigiæ et solertiæ.

præcipitatio inclinat ad agendum inconsulto instar hois, qui præcipitatr a summo ad infimum, vnde sequitr mors,

inconsideratio inclinat ad iudicandum immaturè et sine adhibitâ diligentiâ.

inconstantia auocat a meliori bono in malum.

negligentia tollit de vitâ sollicitudinem; hinc ait scriptura, negligens ō obseruat tempus, ideo dissipat thesauros et oleum.

caput 2um

De temperantiâ

Dictum alibi, qd temperantia, caæ etiam eius satis clarent.

obseruabis ttum temperantiam dici seruare mentem et prudiam, sicut enim intemperantia tollit prudiam et mentem obcæcat, sic temperantia prudiam seruat et mentem, sic seruatus est ioseph in ægipto, daniel apud babilonios.

scio equidem hypolitum periisse propter castitatem et prudiam, sed istuc pec accidens.

ptes temperantiæ aliæ integrantes, vt verecundia et honestas, aliæ potentiales vt continentia, humilitas, mansuetudo, modestia, aliæ deniq; subtiuæ, vt abstinentia, sobrietas, pudicitia, castitas.

verecundia est metus in fama obturpe factum. sic definit ptus dicens — verecundiam ō esse virtutem, qō virtus ō patitr malè factum, esse tr laudabilem affectum, maximè in iuuenibus: omatr enim adolescens, quem ornat puelor, odio habetr qui est effrons.

honestas dfr ai decor, vnde fluit amabilis decentia in dictis, factis et gestibus, vnde sapiæ aī: ego quasi vitis fructicaui, et flores mei fructus honoris et honestatis.

hæc virtus pertinet maximè ad — temperantiam, nam vt ait ptus doctor, sicut turpitudo ex voluptatib' bestialib', sic honestas et pulchritudo, quæ seruat a voluptatib' bestialib'.

abstinentia est virtus moderans cibis, præcipuus ḡo abstinentiæ actus ieiunare, hoc enim mentem purgat, extinguit libidinem, reconciliat hoem cum Deo.

ieiunium quadruplex,

1um. Spiritale, quæ est abstinentia a peccato.

2um. morale, quæ est moderata cibi sumptio.

3um. naale, quæ abstinentia a cibo et potu; — hoc ieiunium præcipitr accedentib' ad eucharistiam.

4um. ecclesiasticum, quæ est abstinentia a cibis vetitis certum habeta ecclesia, quale

et jejunium quadragesimale.

sobrietas est virtus moderans potui, maximè vino, quo accenditur flamma libidinis, testis stus Paulus, noli inebriari vino, in quo est luxuria. testis etiam stus hieronimus, ubi saturitas vini, illic dominatur libido.

permittitur tr mediocris vini usus qo vinum lætificat cor hois, ut ait sapiens, unde illud horatii,

——— curis dilucre efficax,
tu lene tormentum ingenio admones
plerumque duro.

hæc virtus decet maximè iuvenes, in quib' æstuat sanguis. decet etiam mulieres, inquit divus Paulus. et verò qd turpius ebriosâ muliere:

turpe jacens mulier vdo madefacta Lyæo.

decet denig; sacerdotes, reges, principes, qo regale et sanctum est illorum officium.

prudentia ut virtus rectè disponens hoem circa ea, quæ solent ad libidinem inescare, ut ut verba obscœna, aspectus effœminati, factus, amplexus. et verò oculus impudicus est primum libidinis telum: osculamini qo invicem osculo sancto, ut inquit divus paulus.

castitas est virtus moderans actui libidinis.

dicta est castigatione, vnde castus, qui corpus castigat aut vigiliis, aut studiis, aut ieiunio, aut laborib. aut cilicio.

triplex, virginalis, coniugalis, vidualis

virginalis est carentia et abdicatio ois voluptatis venereæ, virtus excellentissima sed rara.

coniugalis disponit hoem ad castè viuendum cum coniuge, moderatè vtendo coniugii actu, nempè ne tentet Satanas ardore libidinis, vt ait diaus Paulus, vel liberorum procreandorum caa, sedum illud,

— — natis venus alma creandis
seruiat, hos fines transiliisse nocet.

qo peccat maritus, qui vxorem quarit voluptatis caa, agitq; contra fidem et tabulas matrimonii; sicut enim nullus pater securâ fronte filiam audet alienæ tradere libidini, sic nullus procus ambire dt vxorem, suæ quæ seruiat libidini; atque vt pater o erubescat tradens filiam, recitantr tabula, inquib. scriptum est,

liberorum procreandorū caa, vt sit nempe socer, o leno, erubescat qo, qui aliter accipere audet, maritus.

vidualis disponit viduam ad castè viuendum, hoc est separatim ab houm commmercio præcipuè adolescentum, quorum aspectu reuiuiscit sæpè extincta pænè flamma.

— agnosco veteris vestigia flammæ.

sic vivebat iudith, ut testatr scriptura, sic vivit, quacumq; fidem mortuo datam vult servare.

continentia firmat hoam contra voluptatum impetum.

humilitas efficit, ut hoo de se modestè sentiat. hac virtus est fundtum cæterarum, sine qua vix placetr Deo sdum illud Deus superbis resistit, deposuit potentes de sede.

mansuetudo moderatr iræ, hinc mansuetus, qui iræ moderatr, mitis verò, qui nunquam irascitr etiam læsus, talis fuit christus, qui, tqm agnus, ductus est ad occisionem.

clemens verò, qui moderatr pœnis, obid clementia maximè pertinet ad reges et principes, ad quos punire pertinet.

modestia deniq; est virtus modum ponens in verbis, factis et gestib, hinc modestus, cuius vultus motus incessus, gestus, et sermo moderati.

adduntr parsimonia et simplicitas.

parsimonia est virtus moderans sumptib, qui insumuntr in victu et vestitu, citra fastum et sordidam parcitatem.

Simplicitas est virtus removens ab ao nimiam in parandis bonis sollicitudinem secdum illud, nolite solliciti esse in crastinum, sed estote simplices, sicut columbae.

Appendix
De
vitiis temperantiae
oppositis

duo st intemperantia et insensibilitas, illa per excessum, haec per defectum. sed rarus insensibilis.

intemperantiae plures ptes aliae integrantes, ut inverecundia et turpitudo. aliae poates, ut incontinentia, superbia, iracundia, crudelitas, quib' adduntr luxus et nimia sollicitudo. aliae subtiuae, ut gula, ebrietas, luxuria, impudicitia,

quae oia vitia satis clarent ex virtutib' oppositis, de quib' supra.

Caput 3um
De fortitudine

Noe fortitudinis illigitr virtus firmans

hoem aduersus terribilia.

Ad fr duob modis.

1°. virtus disponens hoem circa terribilia, praecipuè verò circa mortem.

2°. virtus moralis moderans audaciae et timori.

Vtraque illa defio sumitr ex obto pprio fortitudinis. nam obtum fortitudinis remotum st terribilia, maximè mors, inquit phus, in iis enim elucet fortitudo maximè. obtum proximum audacia et timor, teste eodempho, go illa defio bona est.

Ex hac defioe claret virum fortem aliqdo audere, aliqdo timere, nempè vbi iubet recta rao, sic dauid ausus est aggredi gigantem, Natam ausus est exprobrare Dauidi peccatum. contra verò idem Dauid timuit iram Saulis, Athanasius timuit iram constantii imperatoris; verbo vno fortis vir audet vel timet, qua st audenda vel timenda, qua sequitr semper rectam raoem.

Ex quo manifestum est rarum esse virum fortem, qa rarus est in terris, quae illa ausit et timeat, quae audenda et timenda iubet recta rao, sed rarior, qui illa ausit et timeat, quomodo oportet.

Qo nec fortis cato, nec fortis lucretia, vterq; enim timuit, quae o erant timenda, ille aspectum caesaris, haec dedecus illatum.

nec Regulus, nec fabricius, quia mortem obierunt propter malam finem, nempe propter vanam gloriam, scdum illud:

vicit amor patriæ laudumq; immensa cupido.

ptes fortitudinis integrantes quatuor, fiducia, securitas, patientia, perseuerantia.

duæ priores disponunt ad audendum, nam duo sunt ad audendum nria, aus fidens, dominus, salus mea, quem timebo? item aus securus et ab anxietate liber, secura mens &.

duæ posteriores disponunt ad sustinendum, nam duo sunt ad sustinendum nria. prius ne terreatur aus imagine mortis et rerum terribilium, id præstat patientia scdum illud Sti patientiâ vicerunt reges, iob patientiâ vicit diabolicas artes.

2° vt firmetur aus in bono proposito, parum enim est rectè incæpisse, nisi pergas, nam vt ait ptius, perseuerantia est character virtutis, vnde illud, qui perseuerauerit vsque ad finem coronabitur.

ptes poates magnagnimitas, magnificentia, mansuetudo.

magnagnimitas versatur circa maximos honores, ideo ppriâ est Regum et principum, sicut et magnificentia, quæ versatur in maximis sumptib', qui maximè apparent in templis, palatiis, pyramidib',

item in vestib' et cibis regalib', teste pho.

mansuetudo moderatr iræ. hæc virtus, licet coiat cuilibet hoi, regalistr est et maxima, est enim regale et propè diuinum vincere seipsum et prope diuinum ut disserit tullius in ea pro marcello.

ptes subtiuæ duæ, nempè fortitudo aggrediens et fortitudo sustinens.

quæritr verò sit ne fortius sustinere, quam aggredi aut vice versa.

propositio

fortius videtr sustinere quam aggredi.

fauet phus, cuius tr hæc verba. quamquam fortitudo versatr circa audaciam et timorem, seu circa aggredi et sustinere, principalius tr circa sustinere, ita ut qui id rectè gerit fortis dicatr.

accedunt argta duo.

prius. actus ille nobilior, in quo exercendo plus difficultatis, quia virtus semper in ardua tendit: atqui in sustinendo plus difficultatis, quam in aggrediendo, qa sustinenti ~~plus~~ cohibendus timor, aggredienti cohibenda audacia: atqui viro fortis difficilius est cohibere timorem, quam reprimere audaciam,

pbr. vir fortis dr, qui versatr in terribilib. atqui terribilia, maximè verò pmors minuunt audaciam, timorem augent, go difficilius est timorem cohibere, quam audaciam.

hinc phus, audaces et ventosi praevolant ante pugnam, vbi verò pugnandum est, despondent aem.

posterius argtum. martyrium est actus fortitudinis sustinentis, vt per se patet: atqui martyrium est actus fortitudinis oium excellentissimus. 1o quidem est actus fortitudinis. quisque enim laudatr ab illâ virtute cuius actum exercet: atqui martyres laudati st a fortitudine, testis stus cyprianus, ô beati martyres, ô milites fortissimi, go martyrium est actus fortitudinis.

2o. est actus oium excellentissimus ille enim actus praestantissimus est, quo declaratr sua erga Deum fides sincera et perfecta charitas: atqui martyrio declaratr fides sincera et generosa et charitas perfecta. Quod enim certius argtum est fidei et charitatis, quam vitam et bona deserere et mortem amplecti pro amico, nemo maiorem hit charitatem, quam vt aam ponat pro amico: atqui martyr vitam et oia deserit laetus pro christo, go martyrio declaratr fides sincera et

et charitas perfecta proindeq; martyrium est actus excellentissimus, atque ita sustinere actus est excellentior quam aggredi.

neque dicas martyrium esse actum fidei et charitatis, proindeq; ō esse actum fortitudinis.

quippè martyrium et est actus fidei, et charitatis et fortitudinis, sed diverso rū. est actus fidei, qtnus est argtum et protestatio, ut ita dicam. est etiam actus charitatis, qtnus imperatr a charitate sine qua ō est martyrium sedum illud sti Pauli si tradidero corpus meum flammis, charitatem autem ō habeo, nihil mihi prodest. neque id mirum; charitas enim est velut sal virtutum: at qui sublato sale oia putent.

denique est actus fortitudinis, fortis enim dr, qui versatr circa terribilia quomodo decet, et propter qd ~~decet~~ oportet: at qui martyr versatr in terribilib. quomodo decet et ppter qd oportet, go martyrium est verus fortitudinis actus.

obii. 1°. est aliqdo difficilius aggredi quam sustinere, ut claret exemplo eorum qui obsident urbem munitissimam, go aggredi nobilius.

nego ant. nam ut ait S.tus Thomas qui aggreditr, existimat se fortiorem, qui sustinet contra: atqui difficilius est resistere fortiori, quam debiliorem aggredi.

præterea qui aggreditr, respicit malum futurum, qui sustinet, respicit malum præsens: atqui difficilius est resistere malo præsenti quam futuro, go difficilius est sustinere.

accedit qd, qui aggreditr, adest improuisus, abitq; de periculo, cùm lubet qui verò sustinet luctatr cum aggressore parato, nec lubet discedere a malo, qdo vult: atqui difficilius est resistere hosti parato, quam inuadere imparatum, go difficilius sustinere.

denig, qui aggreditr, accenditr ira et spe gloriæ, qui sustinet contra, go difficilius sustinere, hinc promittitr corona sustinenti, beatus, qui sufert tentationem, cum enim probatus fuerit, accipiet coronam.

neque mouet argtum allatum. quamquam enim plus difficultatis in expugnandâ vrbe munitissima, si spectes actum externum, est tn multo plus difficultatis in sustinendo impetu inuadentis hostis inuictissimi, et iam sæpius victoris si respicias actum internum, seu ai affectum, propter illas, quas dixi raoes: quippe

inuadens vrbem assuetus est vincere, ideo credit se valentiorem; ideo plenus est spe victoriæ: contra obsessus hostis oia timet, qa credit se debiliorem.

atque vt res clarius elucescat, finge ao turnum insultantem castris troianorum, finge hannibalem ad portas vrbis furibundum cum victore exercitu, obsecro vbi plus difficultatis, an apud aggredientem, an apud sustinentem.

quamquam rudis est et imperfecta illa imago, verte qr oculos ad regulum et fabricium, aut potius ad christianos martyres, qui nudi licet et inermes oes hostium impetus mortem ipsam inuicto ao sustinuerunt. ecce spectaculum dignum, inquit seneca, ad qd respiciat Deus, nec video qd habeat pulchrius in terris iupiter, si conuertere oculos velit, quale illud spectaculum, inquit stus cyprianus, quam gratum Deo, quam lætus illic pugnauit christus et vicit. ex quibus nimis constat sustinere multò difficilius esse quam aggredi.

obii. 2° prestat agere quam pati: atqui sustinens patitr, o agit, go prestat aggredi quam sustinere.

inepta sane obiectio, nam si sustinere est

merum pati, frustra quæritr, an sustinere sit actus præstantior. quare

dist. min. sustinere est pati corpore, C. pati ao, N. finge enim anaxarcum malleis tonsum, illudendem tr tortorib. finge regulum et fabricium, annon idic agebat aus, seneca de Regulo. figitr corpus clauis, nec corpori datr requies, vis scire tr, quam o pænoteat tanto pretio virtutem æstimasse, mitte in senatum, eandem dicet sententiam, o magna vis ai. at solatium est pro honestate dura pati, ad caam respicit a patientia. finge etiam laurentium, Tiburtium ridentem inter tormenta, certe si istuc o est agere, nescio certè qd sit agere.

obii. denig. sæpè laudatr magis, qui aggreditr, quam qui sustinet, go aggredi nobilius.

nego cons. quasi verò ab vno singulari liceat concludere gnaliter. o, si quis asinus melior aliquo equo, ideo asinus melior equo.

quæritr etiam an fortitudo magis eluceat in repentinis, quam in prouisis.

asserit phus, cuius hæc est rao. tunc maxime elucet fortitudo, cum sola agit et sine alterius adminiculo: atqui in repentinis sola agit fortitudo, in præuisis adiuuatr consilio et raoe unde illud, tela præuisa minus feriunt, go in repentinis plus elucet fortitudo.

neque dicas actum præuisum esse nobiliorem.

neque enim quaritr an actus sit nobilior in repentinis, verum an sit fortior

appendix
De
aliis pptatibus
fortitudinis

quæritr an liceat viro forti fugere aliqdo, seipsum occidere, duello confligere.

1.a ppgo

licet aliqdo viro forti fugere, o licet aliqdo.

Quia regula viri fortis rāo: atqui rāo iubet aliqdo fugere, vetat aliqdo fugere, nempè vbi bonum patriæ, et relligionis postulant, hinc illud christi; fugite de ciuitate in ciuitatem.

Sic reparata fuit res Romanorum afflicta, hinc illud Tullii:

vnus hōo nobis cunctando respituit rem,
ō ponebat enim rumores ante salutem.

Contra Resp. periit; qa Pompeius noluit fugere pugnam.

Similiter imprudia Cleombroti attritæ res lacædemoniorum: sed qd vetera quærimus, sæpè grande vulnus gallia nostra passa est imprudia imperatorum, cum intempestiuè pugnam inire voluerunt; hinc illud Tullii egregium monitum, fugiendum illud ne offeramus nos periculis sine caa, qd ō satis reputantes imperatores ruinam patriæ intulerunt, go fugiendum imperatori, si bonum Patriæ et relligionis postulet, qa tunc fugam imperat rāo: atqui vir fortis raōem sequitr ducem.

Quare si bonum patriæ et relligionis postulet, vt resistat imperator, tunc

nefas fugere, q̄a tunc fugam vetat rao.

Et verò oes oium charitates complexa est charitas Patriæ, inquit Tullius, quis q̄o bonus dubitet mori pro patria, si mors sit ei profutura. dulce est pro parentib. mori, pro liberis, pro amicis, dulcius pro patriā.

hinc laudatr Codrus, laudati Decii, q̄d semet vltro pro patriā deuouere.

neque dicas redire pōe pugnandi occasionem.

neque enim erit ille fortis, semel qui timuit mori,

— nec amissos colores
lana refert medicata fuco
nec vera virtus, cum semel excidit
curat reponi deteriorib.

Vt egregiè disserit Regulus apud horatium.

verum finge redituram pugnandi occasionem, certè hærebit macula superiore fugā contracta, vnde minuetr virtutis splendor. testis huius rei Osius ille Cordubensis, qui cum innumera profide et relligione feliciter et fortiter gessisset, tandem victus

tormentis et carceris horrore, fœdam cum hæreticis pacem iniuit, et vitam egregiam turpi macula dedecorauit. verum postea redditus patriæ, cum factum suum secum serio reputasset, ignauiæ semet incusauit, rursumq; ad pugnam rediit; at qto fortius fuisset ō blasphemasse, vt inquit hilarius, et vitam atq; aam in tortorum manus relinquere, saltem solatium fuisset reliquisse apud posteros egregiæ fidei et inuictæ charitatis ega Deum monimentum.

Cæterum qd de imperatorib dixi, idem de episcopis et aliis ecclesiæ præfectis illectum volo. nam vt ait Nicolaus Papa, qui deserit Gregem sibi commissum, vrgente aliqua calamitate ō minus peccat, quam naucherus, qui deserit clauum, ad quem sedebat, nauemq; permisit ventis in cruente procella.

2ª ppoo

ō licet viro forti seipsum occidere directè.

Quia ō est ille fortis, qui peccat:

sed, qui seipsum occidit directè, peccat
nempè peccat, qui violat legem naaltem
peccat, qui violat legem Diuinam, peccat
qui ladit charitatem, peccat denig; qui
facit iniuriam alteri: atqui qui seipsum
occidit directè, violat legem naaltem,
nam 1ª lex naalis iueri seipsam, vt
ait tullius.

violat etiam legem Dei, est enim
ea lex Dei, o occides, qo violat hanc
legem, qui se occidit.

ladit etiam charitatem, nam 1ª
charitas amor sui, testis ipse christus
his verbis, diliges prximum tuum
sicut teipsum, sed qui se occidit o
amat seipsum, qo ladit charitatem.

denig; facit iniuriam alteri, —
nempè reipublicæ, cuius ptem tollit
inuitâ et nolente Republica, angto
est, qd respublica ignominiæ et —
infamiæ eorum memoriam notet, qui
se perierse, quasi illatam sibi iniuriam
vlciscens.

facit etiam iniuriam Deo, cuius
usurpat ius et authoritatem, qa solus
Deus huius vitæ et mortis rectum —

illud deuteronomii, ego occidam et
vivere faciam.

Et verò hoo nequidem ius ht tollendæ
ptis sanæ, damnatusq; origenes, qd id
imprudens fecerit, go multo minus ius ht
in ppriam vitam. certè hoo ius ht in ea
quæ subiacent libero arbitrio. atqui
vita o subiacet libero arbitrio, sedum
illud ipse fecit nos et non ipsi nos.

Adqd istuc agnovere gentiles phi, vt declarat
ista vox Platonis, nefas est discedere a
corpore, nisi Deus vocet, et illa epitecti,
expectate, donec Deus dederit signum,
imò virgilius asserit duriter plecti,

qui sibi lethum
insontes peperêre manu, lucemque
perosi
proiecêre animas.

Neque dicas occurrere poe caam
occidendi seipsum.

Quæ enim esse pt caa moriendi hoi. an
vt fugiat vitæ incommoda? at ignavi
est ai ferre o poe miserias, paupertatem
et alia vitæ incommoda, vt inquit phus.
hinc damnatus cato, damnata lucretia,
nolo virum facili redimi qui sanguine vitam
hunc volo laudari qui sine morte pt.

An vt puniat admissum scelus, vt fecit
iudas ille proditor? at multo melius erat
pœnitentiam agere, adde qd nemo iudex

et fortior in ppriā caa. est alius, qui te iudicet.

AN vt fugiat peccatum imminens? at multo fortius est resistere et vincere. deinde ō est faciendum malum, vt veniat bonum.

AN vt seruet vitam innocentem a peccatis futuris, quemadmodum fecisse aiunt sacerdotem quemdam, qui se interfecit, quo die sacra primum fecerat, ne peccaret in posterum? at ō est diffidendum Dei misericordiæ, nec faciendum malum, vt veniat bonum.

DICES. qui se occidit nemini facit iniuriam, go ō peccat.

NEGO CONS. peccat enim qui lædit charitatem et violat legem Dei siue iniuriam faciat alteri, siue ō faciat.

ADDE qd, qui seipsum interficit facit iniuriam Deo et Reipublicæ.

INSTABIS. qd si Resp. exigat a me, vt me occidam?

RONDEO nec Regem nec Rem. poe id exigere a me, sed solum Deum, proindeq; peccaturum, qui eo in casu Regi obediet istuc imperanti, secdum illud Seneca

nemo sapiens prohibebit manum suo
pœnæ, expecta, veniet qui te occidat,
qd occcupat tortoris officium.

Dices denique. plures sancti semet
occiderunt; vt Sanson, Eleasarus, virgo
Apollonia, et alii infiniti.

Rondet, istus Aug. istæc facta laudanda
potius, quam imitanda, recipio aliter
excusari, quam qui ea crediderit facta Dei
instinctu, qui ius habet vitæ et necis, vt
dictum supra.

monitum

Quæ diximus hactenus, minime
impediunt, quominus gloriosum sit vitam
addicto nempè vbi postulat Religio,
Resp. Salus, vel amicorum. Testis plus
est ad vnum patres, quorum hæc est
vox memorabilis, moriendum pro amici,
sicut diuina sanxerit authoritas, te
extat illud Christi vel monitum vel
consilium, nemo maiorem hanc charitatem, quam
vt animam ponat pro amico.

Hinc erecta statuæ, erecta templa
vel sepulcra magnifica, vt horum, qui
pro patria, vel pro religione occumbebarent,
memoria nunquam interiret.

3.ª ppoo

laudatr duellum qd suscipitr publicâ authoritate.

testis duellum dauidis cum goliad, testis etiam duellum horatiorum cum curatiis.

cuius rei rao, qd qui sic pugnat, pugnat qdo decet, id enim exigit patriæ bonum, permittit regia authoritas, pugnat etiam propter qd oportet, tc ppter salutem reip. qo fortiter pugnat, proindeq; meritò laudatr tale duellum.

4.ª ppoo

iure damnatur duellum ppriâ et priuatâ authoritate susceptum,

quia oe peccatum iure damnatur sed qui duello confligit authoritate priuatâ peccat. nam duellum est qddam

bellum, ut persequatur, et ut declarat etymon, duellum enim quasi duorum bellum: atqui peccat, qui bellum movet authoritate privata. peccat enim, qui usurpat ius alienum atque authoritatem regis et principis: sed qui movet bellum authoritate privatâ usurpat ius alienum et principis authoritatem, si quidem, ut inquit Stus Aug. ordinatis postulat ut suscipiendi belli authoritas sit penes Regem, o enim sine causa gladium portat testis etiam Stus Doctor his verbis, o pertinet ad personam privatam movere bellum, qa pt ius suum persequi apud superiorem. Atverò cius est bellum movere, cui commissa est Reipublica cura: atqui soli principi commissa est Reip. cura; nam illi soli commissa est cura Reip. qui iùs habet seditiosos et pacis turbatores tollendi: atqui solus princeps ius habet tollendi seditiosos et pacis turbatores. testis Apostolus, rex solus minister Dei est in iram, iis qui malè agunt, go solis principib' cura Reip. commissa, proindeq; solus princeps ius habet movendi bellum: atque ita peccat, qui bellum movet ppria authoritate, adeoq; qui duello conflgit peccat go duellum peccatum est, cum est authoritate privatâ susceptum et consequenter iure damnatur, qd erat probandum.

Dices. incidit aliqdo tempus, vbi duello pugnandum.

Nego. quæ enim pt esse pecc[illegible]andi necessitas: sed peccat, qui duello confligit, vt visum supra, go nunquam licet duello confligere.

Verùm, si licet duello confligere, vel vt veritas ignota palam fiat, vel vt ostendetr industria, aut vtillata iniuria vendicetr, aut deniq; vt honor re aut verbo violatus reparetr.

1um. certè o licet, vt benè declarauit Fredericus imperator his verbis. duellum o est idonea probao veritatis, sed potius diuinatio abhorrens a naa et raoe, et a legib oib aliena: vbinam verò Deus promisit se adfuturum pugnæ et meliori caæ fauturum.

Scio equidem id permissum olim gentib variis, præsertim germanis et Gallis, vt declarat istuc phillipi pulchri decretum, si quis occulti criminis et capitalis sit reus atque ita de eo constet, vt quæstioni poit subiici, condemnari verò o poit, is arbitrio accusatoris duello congrediatr.

tandem hæc consuetudo pessima certè et cruenta aboleta est edictis

edictis principum melius sanè e doctorum, et nouissimè anathemate percussâ a patrib. conc. trid. sess. 23ª. his verbis. execrabilis memoria eorum.

2um. Etiam prohibetr, estne enim tti industria, vt vita eripiatr hoi, pro quo mortuus est christus. hinc tertullianus loquens de illis spectaculis. hoo res sacra per iocum occiditr, satis spectaculi in hoe mors est, innocentes in ludum veniant vt publicæ voluptatis fiant hostiæ.

3um. damnatr vbiq; in scripturis, qui vult vendicari, inuenietam inueniet vindictam a Deo, mortem alteri ne moriaris.

Et vero qui quærit vindictam, reddit malum pro malo: atqui ō licet reddere malum pro malo, vt clamat vbiq; scriptura, vnde doctor citatus, ō licet hoi priuato mouere bellum, qa ius suum pt prosequi apud principem.

Neque dicas deesse aliqdo principem, qui ius vindicet.

Quippè eo in caso res tota Deo permittenda scdum illud, in manib tuis sortes meæ, expecta dominum et vindica vitæ.

4.um deniq; ō licet, quis enim adeo crudelis, vt velit fratrem occidere levi de caā: atqui quem is occisum duello, frater tuus est testis S.tus Aug. Deus pater, ecclesia mater, gō nos fratres. praeterea qd honore levius?

neque instes ō esse illum fratrem, qui laesit, sed inimicum.

nam, vt ait S.tus Aug. laesit aliquis, tu deprecare, ille obit, tu miserere, Scriptum est enim, benefacite illis, qui oderunt vos, orate pro persequentib vos, ō reddentes malum pro malo, aliās. quomodo dicere poterimus, dimitte nobis demitta nostra, sicut et nos dimittimus debitorib nostris. deniq; nolite vinci a malo, sed vincite in bono malum.

neque iterum instes nihil esse honore praestantius, proindeq; vita ~~nihili~~ redimi pōe.

quippè nunquam licet esse homicidam sed qui sic tuetr honorem verè est homicida est enim homicida, qui hoem occidit contra iustitiae ordinem: sed qui duello pugnat occidit hoem contra ordinem iustitiae, quis enim ordo iustitiae, vbi idem hoo est iudex, testis et fortor: certè nemo iudex in ppriā caā, vt vulgò aiunt, imo nec patiuntr leges, vt hoo laesus perse poscat vitam et honorem inimici, sed stabilitus

procurator, qui id praestet noe Regis aut Reip.

addeqd nusquam extat illa permissio retinendi honorem vita proximi saepius innocentis.

denique, vt nunc st houm mores nullus ect occidendi finis, quippè violatr honor, nictu, nutu, alapa, et infinitis aliis modis.

vrgebis honor est charior vita: atqui licet occidere pro tuendâ vitâ, vt ait tullius, est enim lex naatis vitam tueri, go licet occidere pro tuendo honore.

1°. nusquam extat permissio occidendi pro tuendâ vitâ, docent quidem Sti Ecclesiae patres, docet etiam lex naatis licitum esse vitam tueri, qtum fieri pt cum moderamine inculpatae tutelae, sed negant licitum esse occidere pro tuenda vita.

docent quidam licitum esse tueri vitam repellendo invasorem, vel etiam brachium aut pedem frangendo, sed nusquam docent licitum esse occidere seu ptem vitalem laedere.

vnde etiam fateor licitum esse tueri honorem, qtum fieri pt etiam dispendio ppriae vitae, sic miles moritr, ne locum deserat,

moritr episcopus, moritr imperator, ne qd quam se indignum faciat. denique moritr ois hoo, vt consulat religioni aut patriæ bono, item vt puram conscientiam et bonam famam apud alios sustineat vel comparet.

atque hic est verus honor, pro quo dt mori christianus ois, o verò futilis ille et inanis honor, pro quo gladiatores, vel etiam nobiles o dubitant ppriam vitam vel alienam profundere.

idem dicendum de pudicitiâ seruanda vel bonis seruandis, quæ oia tueri leges permittant cum moderamine in culpatæ tutelæ: an verò licitum sit occidere corporis prædatores, pudicitiæ raptores, assere o ausim, saltem si seruari pt pudicitia sine alterius morte.

qd si qo obtes licitum esse honorem tueri.

Rondebo licitum esse honorem tueri via iusta et legitima, o verò crimine et homicidio.

instabis. si o pugnet duello vir nobilis receptâ alapâ, viuet inglorius et habebitr gallina; o vir, vt docet quidem casuita, qo saltem in ea hypothesi pugnandum erit.

Iam ronsum est nunquam licere occidere proximum et homicidium facere, sed in ea hypothesi, qui pugnat, occidit primum saltem affectu, ut per se patet.

Quare virille laesus repetet ius a principe, cuius est iniuriam illatam ulcisci, ut dictum est, est enim minister Dei, nec sine caa gladium portat.

Qd si puriant pugni pugnet pro patria vel pro relligione, sic enim reparabitr honor multo cum fœnore; qd si desit occasio pugnandi pro patria pugnet secum ipse, iram, aumq; vincat est enim vero illustris victoria vincere seipsum, maximè verò christiano, ad quem pertinet christum imitari, unde illud vir patiens melior forti.

O 90 curabit vanam famam, aut maledicorum voculas, quippè gloria nostra, inquit stus Paulus, testimonium conscientiæ nostræ, atque ut ait iob, testis meus est in cælo, ubi stus Greg. si testis est in cælo, dimitte stultos loqui foras, sufflant enim in pulverem.

appendix De altera diuiōe fortitudinis et De vitiis illi oppositis

fortitudo ddr in veram et falsam.

vera fortitudo ē illa, de qua supra diximus.

falsa seu fucata quintuplex est. 1a ciuiles, quæ impellit ciues ad agendum, vel honoris cāā vel infamiæ metu.

2a. militaris, rāōe cuius milites plurima præstant ppter experientiam et longum in armis vsum.

3a. dr ab ira, qā coit iratis.

4a. a spe; nam plurima spe audemus, si exurgat aduersum me prælium, in hoc ego sperabo.

5ª. deniq; ignorantia; hæc coit iuuenib; qui plurima audent ignari periculorum, vnde illud, dulce bellum in expertis:

haud ignarus eram, qtum noua gloria in armis
et pradulce decus primo certamine posset.

vitia fortitudini opposita, audacia per excessum, ignauia per defectum.

caput vlt.

De iustitiâ —

noe iustitiæ illigitr virtus disponens hoem ad reddendum cuiq; qd suum est.

dfr a iustiniano initio institutionum, perpetua et constans voluntas reddendi cuique qd suum est, seu ius suum.

qua defio bona est constat enim ex gre et dria, genus virtus moralis, dria reddere cuiq; ius suum, nam dria habitus sumitr ex obto: atqui ius est obtum iustitiæ.

pbr. ius est actio æqualis, per quam redditr cuiq; qd suum est: atqui actio æqualis est obtum iustitiæ, go ius est obtum iustitiæ, proindeq; dria iustitiæ reddere vnicuiq;

suum ius: atque ita de fio allata constat ex gre et dria, et consequenter est bona.

daret ex dictis qd sit obtum naale iustitia, nempe actio æqualis seu ius, qd etiam obtum foale, nempè actio æqualis, qtuus æqualis, seu ipsa æqualitas.

daret etiam o nihil esse discriminis inter obtum iustitiæ et obtum aliarum virtutum, se obtum aliarum virtutum respicit ipsum agens, obtum verò iustitiæ respicit alium hoem, iustitia enim est virtus ad alterum.

porrò ius multiplex. aliud naale, aliud arbitrarium, seu positiuum.

ius naale dr, qd naa docuit oia aalia, vt amare seipsum, liberos, parentes &c.

arbitrarium dr, qd institutum est arbitrio agentis illigentis, siue sit Deus, siue hoo.

hinc duplex est ius arbitrarium, aliud diuinum, qd institutum est a Deo, vt ceremoniæ veteris testamenti, immolare agnum, circumcidere puerum octauo die &c. aliud huaum, qd institutum est ab hoib'

huaum duplex, aliud canonicum,

qd institutum est in ecclesiis et synodis, quales erant cerimoniæ veteris pœnitentiæ, constituta a variis synodis et patrib' diversis. aliud civile, qd institutum a principib'

iusciuile duplex

aliud, qd dr ius gentium, aliud civile simpliciter.

IUS gentium dr, qd peraquè custoditr ab oib' gentib' etiam barbaris, quale est ius legatorum.

IUS civile dr, qd est proprium aliquorum populorum, quale est ius Romanum, ius Gallicum &.

appendix De pptib' iustitiæ

ptes iustitiæ integrantes duæ, nempè facere bonum, nemini nocere, hæc enim st duo iustitiæ fundta, vt ait tullius.

ptes poates plurimæ, vt Religio, pietas, observantia, obedientia, veritas seu veracitas, vindicatio, gratitudo, affabilitas, liberalitas, amicitia, pœnitentia

dnr poates, propterea qd o attingunt pprium actum iustitiæ, nam pprius actus iustitiæ est reddere debitum et æquale. atqui illæ virtutes, vel o reddunt debitum, vt gratitudo, liberalitas, affabilitas, amicitia, veracitas; vel si reddant debitum, o certo æquale, vt Relligio, pietas, pænitentia. quis enim Deo reddere poit æquale, quis parentib' par pari reddat; quis deniqi patriæ: enimuerò a Deo oia accepimus, a parentib', a patria, go nemo Deo, nemo patriæ et parentib' æquale vnquam reddet. qd retribuam Domino, pro oib', quæ retribuit mihi.

De Relligione

Relligio vel a relectione dicta, vel a religando, est enim religiosus, qui relegit ea, quæ pertinent ad legem Dei sedum illud in oib' Deum cogita, vel qui Deo peculiari noe ligatr.

Afr a cicerone virtus, quæ Deo cultum et cerimoniam affert.

quatuor st ptes Religionis, deuotio, orao, adoratio, sacrificium.

deuotio, inquit stus Thomas, est promptissima et ardentissima voltas faciendi illa, quæ pertinent ad cultum Dei. hinc deuotus qui se totum Deo deuouet promptissimâ voltate sicut Decii olim deuouerunt se pro patriâ.

orao est virtus mentis, per quam petuntr a Deo iusta, hinc solus Deus 1°, et per se oratr, qa solus Deus dat graam et gloriam orantr tn Sancti, vt eorum interuentu gratior fiat orao

orao alia vocalis, seu exterior, alia mentalis seu interior. vtraq; hoi nria, vt testatr vbiq; scriptura, orate, ne intretis intentationem, oportet semper orare, sed præparanda aa ante oraoem, ne dicamur Deum tentare.

fructus oraois mereretur impetrare qd petitr, præterea voluptas quædam, qta est enim suauitas confabulari cum Deo.

verum nullus erit fructus oraois, si o sit attenta. nam, vt inquit stus Paulus si ttum orem lingua, mens erit sine fructu.

adoratio est religionis actus exterior, per quem exhibetr Deo soli peculiaris cultus et reuerentia tqm supremo oium enti et numini, sedum illud,

Deum solum adorabis.

diuersa est adoratio apud diuersas gentes, sed coior illa, qua fit flexis genib. et corpore curuo, scdum illud, venite adoremus et procidamus ante Deum.

sacrificium est actus religionis, per quem offertr Deo soli victima, quia Deus solus author vitæ et necis, scdum illud, ego occidam et viuere faciam.

antiquissimum est sacrificium vt claret ex scriptura, nam Abel sacrificia obtulit, melchisedech et alii, idem dicendum de decimis et primitiis, quas qui dare o vult res alienas inuadit, vt inquit Stus Aug.

triplex erat apud iudæos sacrificium.

1um dicebatr holocaustum. qa victima tota igne consumebatr.

2um in quo pars victimæ seruabatr sacerdotib. sedum illud, qui seruit altari, viuat ex altari.

3um dicebatr pacificum seu gratiarum actio pro acceptis a Deo bonis. in eo sacrificio pars vna comburebatr, altera dabatr sacerdotib. 3a offerentib.

apud nos vnicum sacrificium, sed multo excellentius, Cristus ipse fons totius graæ.

Lo pertinent votum et iuramentum. vtrumq; res optimum, votum quidem vt claret ex scripturis, vouete et reddite, votum vouit Deo iacob. iuramentum etiam secundum illud iurauit dominus. verum vtrumq; damnosum, nisi cautè fiat, sic votum iephtæ temerarium; inquit s.tus hieronimus, cuius sunt hæc verba, quam stultus in vouendo fuit, quæ discretionem o habuit, quam impius in exequendo, quæ filiam immolauit, go hoc, ne citò vouеas, quæ melius est o vouere, quam post vota o reddere promissa.

idem dicendum de iuramento, quo abuti nefas, est enim res sacra, ideo prudenter adhibenda. hinc s.tus Thomas, vtendum iuramento, sicut medicina, hoc est raro, etsi vrgeat necessitas.

verum, vt distinctius id noueris, memineris nunquam licere iurare, nisi adsint tres condiões, nempè veritas, iudicium et iustitia.

veritas quidem, quæ nefas est Deum adhibere testem rei falsæ.

iudicium verò seu prudia, imprudens enim, qui iurat sine necessitate.

iustitia deniq; peccat enim, qui rem iniustam iurat: go tres sunt condiões iuramenti liciti, veritas, iudicium, iustitia.

vitia Religioni opposita plurima sunt vt idololatria, superstitio, diuinatio, cuius ptes, necromantia, augurium, haruspicium, adde sacrilegium, simoniam, periurium &c.

De pietate

pietas est virtus, perquam redditr Deo, patriæ, parentib', propterea qd inde oritr esse, nutriri, instrui disciplinis et artib',

vnde liquet pietatem respicere Deum, patriam et parentes, qa ex illis accepimus esse.

pietati opponitr impietas, perquam læditr patria, vel Deus, vel parens.

pietati vicina st, obseruantia et obedia.

obseruantia est virtus, perquam redditr honor viris principib', vel honorabilib', vel ætate atque dignitate pollentib'.

obedientia est virtus, perquam obeditr superiorib', sedum illud, obedite præpositis vestris, modo tn iusta imperent nec vltra potestatem, alias spernenda authoritas superioris, sedum illud, melius est obedire Deo, quam hoib'. vnde et Seneca, ō descendit seruitus in aam, corpora quidem seruiant dominis, sed mens sit sui iuris.

obedia opponitr inobedia, per quam spernitr authoritas superioris.

De veritate, vindicatione et gratitudine

veritas est virtus inclinans semper ad verum; huic opponitr mendacium,

hypocrisis, ironia.

vendicatio est virtus sumens vendictam quomodo oportet et ppter qd oportet, id est sedum ordinem iustitiæ, id est ppter bonum eius, qui punitr, alias o erit licita vindicatio.

gratitudo est virtus, per quam redditr par pari, vel reipsa, vel voltate, vel gratiarum actione, sedum illud

si desint vires, tn est laudanda voluntas.

quæris, quo tempore sit reddenda graa?

Si affectum spectes, reddenda statim, vt ait seneca.

Si donum spectes, expectanda occasio oportuna, nam, vt ait idem seneca, qui festinat reddere, o ht aum grati hois, sed debitoris: qui cupit citò solvere, inicitus dt, go ingratus est.

quæris, an cuilibet benè facienti sit reddenda graa, sit sit seruus, siue pauper siue diues?

affirmat ptus Paulus his verbis. gratias agite oib, etiam seruis. idem ait seneca. qd si seruus beneficus, go tu debitor, redde go graam.

qd si quæras, qd pauper reddat Regi aut diuiti.

Rondet seneca multa esse, quæ reddere poumus diuitib et principib, nempè fidele consilium, gratam aum, assiduam conuersationem, sermonem comem et sine adulatione iucundum.

memineris autem plus esse semper reddendum, si fieri pt, oportet enim imitari fertiles agros, qui maiori cum fænore accepta referunt, et verò

ō par pari reddet, qui plus ō reddet, si ō re, saltem affectu.

gratitudini opponitr ingratitudo, qd est turpissimum vitium. Est enim ingratus, qui dissimulat beneficia accepta, ingratior, qui ō reddit, sed oīum ingratissimus, qui oblitus.

De affabilitate

affabilitas est virtus disponens hoem, ut facilem se præbeat et affabilem cæteris, tum factis, tum dictis.

hanc virtutem iubet scriptura his verbis, hoib tē præbeto affabilem.

seruandus tn aliquis ordo, inquit phus, aliter enim cum nobili et principe, aliter cum priuatis et seruis, aliter cum amicis et ignotis, sed vbiq; blandus esto et comis, nam blanda et comis salutatio conciliat amicitiam, diluit inimicitias.

vitanda qo morositas, virtus enim ō est austera et ferrea.

vitanda etiam adulatio et nimia in amicos indulgentia, testis phus, vir bonus ō dubitat increpare amicos, qa correctio fraterna est actus amicitiæ et grande beneficium, si fiat locō et tempore, vnde stus Paulus, si vos contristaui, gaudeo, qa pœnitentiam egistis, vbi stus Thomas hæc addit, peccat qo qui se hilarem præbet peccantib, videtr enim consentire peccato et ministrare audaciam.

vnde illud, ut tibi liberi, serua illorum corpus et pudicitiam, neque ostendas hilarem vultum, si qd peccent.

De liberalitate.

liberalitas est virtus disponens ad dandum alteri liberaliter, id est gratis et sine debito.

duo eius actus, dare et retinere, sed dare actus excellentior, nam ois virtus semper tendit in ardua et quærit honorari: atqui difficilius est dare quam retinere, vt per se patet. honorabilius etiam dare quam retinere, neque enim honoratr, qui retinet, sed qui largitr.

hinc liberalis vix ditescit, quia dat lubens, ægrè retinet, præterea liberalis plura largitr aliis, pauca sibi retinet, go vix pt ditescere.

hæc docet phus lib. 4o. vbi addit liberariorem esse solere, qui natus diues, quam qui multo labore, parauit diuitias, nam qui natus est diues, nunquam expertus est paupertatem, ideo minus timet eam, qui verò labore parauit diuitias, expertus sæpè famem, ideo timet ne illuc relabatr, proindeq; seruat pecuniam maiori cura.

accedit qd naato est cuiq; partum suum amare, sic mater amat natos, quos per nouem menses in vtero gestauit, sic poetæ sua amant carmina: atqui pecunia est partus hois pauperis, go nihil mirum, si hoo, qui-

pprio labore paravit diuitias, sit parcior et minus liberalis.

liberali opponuntr prodigus et auarus?

quæris, vter peior?

Respondet phus auarum peiorem esse. 1.° enim ille peior, qui nec sibi nec aliis prodest: atqui auarus nec sibi nec aliis prodest; scdum illud, auarus, nisi cum moritr, nihil recte facit.

2°. ille peior, qui difficilius sanatr: atqui auarus difficilius sanatr, vel qa naturalius est amare diuitias, quam perdere, vel qa ætate crescit auaritia, prodigalitas contra, qa reuocat consilium amicorum, metus inopiæ, exemplum formicæ.

denique ille peior, qui remotior est a liberalitate: atqui auarus est remotior a liberalitate, qa liberalitatis actus est dare; atqui auarus dare nescit, sed retinere ttum didiscit.

cæterum duplex auarus, alter, qui nihil dat vnquam, eo noe taxantr hoes sordidi, qui nummos contemplantr in arca; alter, qui vndequaq; accipit sine delectu

De amicitiâ

amicitia res optima, inquit phus, pulcherrima et oo nria, et sine qua nemo viuere amet, etiam si reb' abundet nriis, adeo vt sol o sit magis nrius mundus, quam amicitia hoib'. quis enim fructus diuitiarum, si o est amicus cui largiaris, qui solabitr principem afflictum, si desit amicus. quis denique iuuenem regat lubricâ ætate, et inter mortis vitaq; discrimina, si desit amicus, qui loco et tempore moueat. deniq; tristis est vita senum, sine solatione amicorum.

tandem, inquit phus, amicitiâ conseruatr et continetr rerum oium ordo, florent ciuitates et imperia, seruantr familiæ et amplificantr. qdqd etiam apud barbaras gentes honorabile amicitiæ noem. testis ouidius,

se hic etiam, qua nulla ferocior ora est
noem amicitiæ barbara corda mouet.

ideo Tullius. nemo de amicitiâ satis digne scripserit. tolle amicitiam, oia turbabuntr, et in antiquum chaos redibunt.

porrò amicitia scdum phum est amor mutuus et apertus.

fundtum amicitiæ probitas et virtus testis phus, amicitia aut est virtus, aut saltem cum virtute.

conseruatr amicitia beneficiis vltro citroq; datis, consuetudine, suauib' colloquiis his reb', inquit tullius ad mirabilis quædam exardescit amicitiæ magnitudo.

fructus amicitiæ verus est amari, amor enim amore pensatr, nec aliud postulat amicus ab amico, nisi vt ametr, ò vtinam tecum mihi sit æqua amoris portio, ~~ta~~ ecquid enim iucundius amore mutuo.

triplex disguitr amicitia, vtilis, iucunda, honesta.

1ª. cito abit,

donec eris felix, multos numerabis amicos
tempora si fuerint nubila, solus eris.

2ª. ō multo diuturnior aut firmior, quia voluptas res caduca et fragilis: hinc amicitia inter iuuenes inconstans et breuis, vno die amici, altero inimici.

3ª. deniq; firmissima, fundatr enim in virtute et probitate atqui virtute nihil firmius, hinc vir probus dr vulgo quadratus, quia ō facilè mutatr.

hinc claret veram amicitiam ō nisi inter bonos reperiri: amici enim veri, qui sibi benè volunt: atqui soli viri boni sibi

mutuò benè volum, quisque enim simile amat, go vir bonus bonum amat, proindeq; soli viri boni sibi mutuò benè volunt: atque ita soli viri boni verè amici.

pptes veræ amicitiæ, qd sit iucunda, nihil enim iucundius amicitia viri boni, quicum loqui audes et familiariter viuere, amicus alter ego.

Est etiam vtilis, quippè amicus semper prosto adest, siue doleas, siue læderis.

denique sincera sine adulatione et fuco, quippè amicorum eadem aa et coridem.

optanda, go amicitia in qua tot bona occurrunt, honestas, gloria, ai tranquillitas, iucunditas, ex quib beata vita.

Verum sicut amicitia res excellentissima sic rarissima, rari quippè boni, rari qui velint pro alio mori: atqui verus amicus lubens moritr pro amico,

meme adsum, qui feci, in me conuertite tela,
ò rutuli, mea fraus ois, nihil iste nec ausus
nec potuit, cælum hoc et conscia sydera testa
thum infelicem nimium dilexit amicum.

pro quo o mutuam mori
si parcant aa fata superstiti.

quare multo ante deliberandum, quam eligas amicum, atque vt monet phus, modius solis edendus, priusquam amicum elegeris.

quæris an plures eligendi amici?
negat phus. rao est qd amicus est cor amici: atqui cor vnum, go et vnum amicus.
sint go oes hoes nobis familiares, oes enim hoes vel fratres, vel ciues, vel similes, sed sit amicus vnus. qd si tres cocant? funiculus triplex difficile rumpitr.

De pænitentiâ

pænitentiâ est virtus disponens ad dolendum ob peccatum cōmissum: sed virtus ppria iuris theologorum, proinde illud vos remitto.
restant ptes subtiua seu spies iustitiæ, qua duæ st, iustia vrtis seu legalis, et iustitia particularis.
iustitia legalis est virtus disponens hoem ad bonum coe, qtnus coe procurandum.
particularis disponit hoem ad bonum alterius hois.
de iustitiâ legali quæritr sitne virtus distincta a cæteris. itaq; sit

punctum prius an iustitia legalis sit distincta a cæteris

virtutib'.

asserere videtr phus aciens iustitiam legalem fulgere inter cæteras virtutes, sicut hesperus inter minora sydera, et sicut Rex inter alios hoes: atqui hesperus est stella distincta a cæteris, Rex est hoo distinctus a cæteris, go et iustitia legalis est distincta virtus a cæteris.

præterea illa virtus distincta cuius obtum diuersum: atqui obtum iustitiæ legalis diuersum. nam obtum iustitiæ legalis bonum coe, qtnus coe go iustitia legalis est distincta virtus a cæteris.

neque dicas magnificentiam et fortitudinem respicere etiam bonum coe.

id enim per accidens et qtnus opus viri fortis et magnifici cedit in salutem et ornamentum ciuitatis, nempè mors gloriosa, erecta templa magnifica, aut aliud simile, o verò per se, id enim reseruatum iustitiæ legali, vt bonum coe, qtnus coe est, per se respiciat.

DICES. illa virtus ō est distincta a cæteris, quæ est ōis virtus, et oēs continet virtutes: atqui iustitia legalis ex pho est ōis virtus, oēs qi continet virtutes, gō scdum phum iustitia legalis, ō est distincta a cæteris virtutibus.

DIST. ~~ant~~ MIN. ex pho iustitia legalis est ōis virtus, oēs que continet virtutes, virtute atque imperio, C. reipsâ, N. quippe vt ait phus ibidem ht se iustitia legalis ad cæteras virtutes, sicut princeps ad ciues et subditos: atqui lex ō continet ciues et subdidos reipsa, sed virtute ttum, atque imperio, qtnus nempè mouet oēs ciues authoritate, et eorum actus ordinat, atque dirigit ad pprium finem, gō similiter iustitia continet alias virtutes virtute atque imperio, qtnus iis imperat et ordinat eorum actus ad pprium finem, nempè ad bonum cōe, qd ipsa respicit.

punctum post.

De iustitia particulari

Iustitia particularis dr, quæ disponit hoem, ad alterum hoem privatum.

duæ st, eius ptes commutativa et distributiva.

illa versatr in commutationib.

hæc in distributione. illa mercatorum ppria, qui dant tum pro tto. hæc ppria principum, imperatorum, episcoporum, qui spolia vel munera dividunt pro cuiusq; merito.

Pōtra hanc iustitiæ divisionem legitimam esse suadet 1° authoritas phi, S^ti Thomæ et aliorum Theologorum atque phorum.

2° ratio. illa enim divisio legitima, quæ gaudet characteribus bonæ divisionis: est enim æqualis, qd est præcipuum

rei caput, illa enim diuio æqualis, quæ complectitr oes ptes iustitiæ; atqui illa diuio continet oes ptes iustitiæ.

pbr. tot st ptes iustitiæ, quot st obta: atqui duo st obta iustitiæ, obtum enim iustitiæ æqualitas: atqui duplex oo æqualitas, aritmetica et Geometrica, go duo iustitiæ obta, go duæ ptes iustitiæ, go diuio allata continet oes ptes, proindeq; æqualis est, qd erat probandum.

neque obtes omitti iustitiam vindicatiuam.

quippè iustitia vindicatiua o est legitima spies iustitiæ, testis trles, qui eam omisit, item Eustratius, deniq; Stus Thomas et alii Theologi et phi, qui iustitiam vindicatiuam numerant inter partes poales ttum, atque id quidem, qtum rectè et sapienter scribit, breui argto demonstro.

pars poalis dr, quæ o attingit pprium virtutis actum: atqui iustitia vindicatiua o attingit pprium iustitiæ actum, pprius enim actus iustitiæ

est debitus et æqualis: atqui actus iustitiæ vindicativæ ō est debitus actus, actus enim iustitiæ vindicativæ est punitio: atqui punitio ō est debita reo, si enim punitio foret debita reo, fieret iniuria reo, dum negaretr punitio: atqui id falsum, gō vendicatio ō est debita, proindeq; actus iustitiæ vindicativæ ō est debitus, atque ita iustitia vindicativa ō attingit pprium actum iustitiæ, et consequenter est ttum pars poalis, qd erat probandum.

Neque obtes punitionem esse debitam actori vel Reipublicæ.

Quippe et ædificatio et similes actus dnr a contractu, neque tn ars ædificandi est iustitiæ pars, vt satis per se patet.

Appendix De vitiis iustitiæ oppositis

Iustitiæ vnicum opponitr vitium noe in iustitia, cuius naam et

ptes breuiter exponam, cætera permittens Theologis aut iuris consultis.

Ad fr habitus malus disponens hoem ad faciendum alteri iniuriam quoquo modo siue verbis, siue factis, &.

Go iniustus ppriè, qui facit iniustum seu iniuriam alteri.

Atqui fit iniuria infinitis modis 1°. verbis calumniando, detrahendo, susurrando &.

2°. factis, siue in ppriâ personâ, verberando, mutilando, occidendo, incarcerando et seruum efficiendo. siue in personâ vxoris adulterium committendo, siue in persona seruorum aut liberorum auferendo et abducendo siue in bonis curando aut per vim auferendo.

3°. corde et praue iudicando, vt cum aliquis leui de caa malè iudicat de proximo, contra quam prohibet christus, nolite iudicare, ne iudicemini, go iniustus est aliquis plurimis modis, iniustus iudex, aduocatus, adulter, fur, dominus, seruus, et quis non? verbo vno, quicumque facit iniuriam alteri.

Sed quæris an volenti fiat iniuria?

negat S.tus doctor post Artem et quidem recte quippe illi soli fit iniuria, qui damnum patitr. atqui nemo volens patitr damnum, ille solus patitr damnum cuius voltas et inclinaõ repugnat. atqui ~~sola~~ voltas õ repugnat, cùm vult aliqd, gõ nemini volenti fit iniuria, vnde illud axime, volenti õ fit iniuria

Dices. si volenti õ fit iniuria, cur punitr, qui seipsum occidit, cur punitr vxor et virgo, quæ volens stuprum passa est.

Respondetr hoem, qui se occidit volens, facere iniuriam Deo et reipublicæ, vt supradictum, proindeq iure punitr. similiter vxorem facere iniuriam marito, deniq; virginem facere iniuriam parentibus, vtitr enim iure õ suo, virgo enim, qdiu viuit sub lege parentum, õ sibi viuit sed illis.

partes iniustitiæ aut integrantes, vel poates, vel subtiuæ.

duæ integrantes facere malum et negligere bonum.

poates plurimæ, irreligio, ad quam pertinent superstitio, diuinatio, idololatria, sequitr impietas, inobedientia, inobseruantia, illiberalitas, ingratitudo, mendacium, inaffabilitas, impænitentia &c.

Subtiuæ duæ in iustitia legalis, per quam fit iniuria Reipublicæ, particularis, per quam fit iniuria hoi priuato.

Iniustitia particularis duplex altera commutatiua, altera distributiua, illa versatr in commutatione bonorum, ut cum mercator vitiatam mercem et corruptam vendit pro bona, siue sit equus, siue domus, siue vinum, triticum &. atqui hoc vitium latissimè patet, ut rectè ostendit Tullius in 1º de officiis.

Hæc versatr in distributione bonorum, cùm nempè bona ō distribuuntr æqualiter et pro dignitate personarum, sed pro arbitrio et libidine donantis.

Hoc vitio sæpè peccant principes et imperatores, dum bona et insignia honoris inæqualiter diuidunt, magis pro libidine, quam dignitate personarum, peccant etiam episcopi et alii ecclesiæ superiores, cùm beneficia ō propter personæ dignitatem, sed pro libidine diuidunt. hoc vitium dr vulgo acceptio personarum quam Deus vbiq; abominatr, ut claret his verbis:

ne accipiatis cuiusque personam, nolite in personarum acceptione spernere fidem dni nostri. vbi Aug. quis ferat divitem eligi ad sedem honoris ecclesiæ, relicto pauperi, se instructiore et sanctiore, certè quicumq; divitem honorat propter divitias, graviter peccat.

Finis 2æ partis moralis

pars 3ª moralis
De
actione hūa et
eius pp̄tibus

actio hūa dr, quæ fit consultò et deliberatò.
alia imperata, quam imperat voluntas, vt ambulare loqui, &. alia elicita, quam per se ipsa elicit voluntas.
atq; hæc sola dr pp̄riè actio hūa, cuius pp̄tes et inferiora imus expositum, quippè pp̄ia superius tradita.
pp̄tes actionis hūaæ duæ. prior voluntariam esse aut inuoluntariam. posterior bonitas et malitia. illa velut antecedens, hæc velut consequens. ideo sit

Disputatio prior
De
voluntario et inuoluntario

nōe voluntarii illigitr, id q̄d fit ab agente libero, cognoscente; seu actio facta liberè, vt orāo, erogatio eleemosinæ.
ex quo illigitr esse solius agentis illigentis et liberi, quales Deus, angelus, hoo.
quare lapis dr agere naāliter, dum descendit, vel ignis, dum vrit. bellua dr agere sponte, vt cum canis quærit prædam;

at solus hoo dr agere voluntario, vnde damascenus, voluntarium est operao raatis, et stus Thomas, est operao agentis illigentis, aut seipsum mouentis ad finem.

dfr ab Arte, qd fit a ppio interno singula cognoscente, in quib' est actio, hoc est qd fit ad agente libero cognoscente singula, id est circonstantias, vt dictum alibi.

ex quâ defioe claret duas esse condioes actionis voluntariæ; prior, vt procedat a voltate posterior, vt cognoscantr singula id est circonstantiæ. qd si alter vtra condio desit, o erit actio voluntaria, vt occisio amici ab amico nesciente et ignorante.

differt voluntarium a libero et a morali; voluntarium enim dr, quælibet actio voluntatis, siue libera sit, siue nria.

liberum dr id solum, qd fit liberè.

morale deniq; est ordo seu retao actionis huaæ ad rectam raoem.

voluntarium ddr 1°. in obtiuum et foate. illud dr, qd vult voltas siue directè et expressè, vt bibere, siuè indirectè et implicitè, vt aiunt, vt ebrietatem. hoc dr ipse voltis actus, siue elicitus, siue imperatus.

voluntarium foate ddr 2°. in purum et impurum. illud dr, vbi nihil mæroris, vt ludere. hoc dr, vbi aliqd mæroris, vt proiicere merces in mare, vel dare crumenam latroni.

claret ex dictis, qd inuoluntarium nempè qd fit aut vi aut ignorantiâ. sic definit phus 3i. ethi. c. 1°.

claret etiam quatuor videri præcipuè, quæ voluntario nocent, primum agens externum,

a quo vis seu violentia, vt cum quis cogitur a principe vel tyranno, vt aliqd agat inuitus. 2um ignorantia. 3um concupiscentia seu passio etenim mentem obnubilat et voluntatem penitus incitat. 4um denique metus grauis aliunde incussus.

Caput 1um

De iis, quæ fiunt per vim aut violentiam

dnr illa per vim fieri, quæ fiunt inuitâ voluntate et coactâ, vt si quis cogatur respicere caput Medusæ inuitus.

quæritur go, poitne voluntas cogi?

certum est voluntatem posse cogi ad actum imperatum et externum.

demonstratur. voltas cogitur in illis actibus, quæ fiunt, ipsâ reluctante et inuitâ: atqui actus externi sæpè fiunt inuitâ voltate et reluctante, vt cum quis retinetr vinculis, quo tempore abire cupit, item cum aperiuntr oculi hoi inuito et nolenti obto tristi spectaculo vel nocente, quale caput parentis mortui, go voluntas cogi pt, quantum ad actus externos et imperatos.

qd attinet ad actus elicitos.

certum est etiam voluntatem posse mutari, impediri, vel, vt aiunt, negatiuè cogi, et difficultatem pati.

mutatur enim voluntas, cum mutatur inclinatio: atqui sæpè mutatr amor et inclinão voluntatis, quisque huius rei testis. ffenim fingè Paulum persequentem Dei ecclesiam ferro et igne, eundem postea ecclesiam Dei plus oculis suis amantem; nonne insignis est illa mutatio voluntatis, ex inimico repentè amicus factus.

impeditr voluntas, cum negantr nrio ad agendum; atqui negari pount voluntati ad agendum nrio, concursus et grão Dei: atqui pt Deus illo negare sine iniuriã, utrumque enim Deus vel gratis vel ~~debito~~ liberè largitur.

denique patitur necessitatem voluntas cùm determinatr efficaciter ad agendum; ità ut reluctari nequeat: atqui Deus ptita voltate determinare, ut reluctari et resistere o pot, sedum illud, voluntati Dei quis resistit, go — voluntas mutari pt, impediri pt, et necessitater pati, qtum ad actus elicitos.

Verùm pt ne voltas cogi qtum ad actus elicitos.

propositio

voluntas cogi ngn pt qtum ad actus elicitos.

quia; si voluntas cogeretr, quoad actus elicitos, illi actus essent eliciti et o essent, essent quidem elicti ex hypothesi, o essent vero elicti: actus enim elicitus dnr, quo voltas per se facit: atqui actus coactos o efficit per

se voluntas; voluntas enim ō facit per se illos actus, qui fiunt inuita voluntate: atqui actus coacti fiunt inuitâ voltate, vt declarat defio actus coacti, gō actus coactos ō facit per se voluntas, gō actus coacti ōst eliciti; atque ita illi actus forent eliciti et ō ēnt, qd est aperta contradictio.

Similiter forent coacti et ō forent, coacti quidem ex hypothesi, ō verò forent coacti. actus enim coacti, dnr qui fiunt inuitâ voluntate, et contra eius inclinationem: atqui actus eliciti st ipsa inclinatio voltatis, actus enim elicitus amor ipse: atqui amor est inclinatio seu pondus voluntatis, sedum illud famosum et celebre dictum S.ti Aug. amor meus pondus meum, illo feror, quocumq; feror, gō actus eliciti ō fiunt contra inclinationem voluntatis, gō ōst coacti, proindeq; forent coacti et ō forent, qd est aperta contradictio.

Dices. voluntas moueri pt contra inclinationem instar lapidis, quæ sursum perii citur.

nego ppōōem, nec mouet exemplum, quippè satis scitr rei animatæ et inanimatæ disparem esse raōem.

deinde ignoratr elenchus, neque enim agitr, an voluntas moueri poit contra inclinationem, sed agitr, an ille motus foret elicitus: atqui certè ō foret elicitus, vt demonstratum supra.

Dices iterum. Deus pt efficere, vt voltas nolit, id qd vult.

dist. vt nolit scdum qd, C. vt nolit absolutè et efficaciter, N. sic martyres nolebāt martyrium scdum qd, qtnus nempè erat effectus malæ voltatis in tortoribus; similiter mercator ō vult scdum qd proiicere merces in mare: verùm fieri nequit, vt voluntas nolit efficaciter, qd vult efficaciter, ista enim pugnant inter se et conciliari ō pount.

instabis. contraria pount ee simul, go &.

dist. contraria scdum gradum, C. scdum essiam, et naā sua, N. porrò nolle et velle tt contraria scdum ~~naam~~ essiam et ex naā suâ, proindeq; simul stare nequeunt.

caput 2um

De iis, quæ fiunt per ignorantiam

ignorantia est absentia cognīois debitæ.

multiplex est et varia ignorantia, prout variè spectatr.

Et 1°. quidem spectata raōe sui, alia simplex, alia prauæ dispositionis. illa dr, cum quis ignorat ttum, qualis ignorantia rustici ignorantis mysteria fidei. illa dr, quæ errorem tt anexum, qualis ignorantia hæretici aut pagani.

2° Spectata ratione boni aut subti, alia vincibilis, alia invincibilis. illa dr, quæ adhibita diligentia morali vel sufficiente hæc dr, quæ vinci nequit, adhibita diligentia morali, qualis ignorantia venatoris occidentis amicum, quem ferum putabat.

3° ratione objti, alia iuris, alia facti: ignorantia iuris est ignorantia regularum seu rerum agendarum, qualis ignorantia pagani — ignorantis leges christianas. ignorantia facti est ignorantia circonstantiarum.

4° denique; ratione actus, alia antecedens, — alia concomitans, alia consequens. 1° dr, quæ antecedit actum voluntatis consensum. 2° quæ concomitatr actum. 3° quæ consequitr consensum voluntatis. his præmissis,

Verum est ignorantiam aliquam esse causam involuntarii seu actionis involuntarii. testis phus, involuntarium, inquit, qd fit — vi aut ignorantia.

Neque omnes ignorantiam esse meram — privationem, proindeq; ô posse esse causam.

Quippe duplex est causa, alia per se, quæ vere effectum producit, vt sol ru luminis, alia per accidens, quæ removet conditionem, quæ posita res ô fieret, qualis cæcitas ru lapsus, cæcitas enim per se ô producit lapsum; sed per accidens, qtnus removet visum, quo — posito ô fieret lapsus.

Fateor ignorantiam ô esse causam per se involuntarii, sed contendo esse causam per accidens, qtnus tollit conditionem, qua posita non ottieret actio involuntaria, tollit enim ignorantiam, qua occidat amicum, qo ignorantia est causa actionis

amici, si ō per se, saltem per accidens.

Quæritur verò quomodo triplex hæc ignorantia antecedens te, concomitans et consequens se habeat ad voluntarii.

1.ª propositio

ignorantia consequens ō est cāa inuoluntarii, seu ō reddit actionem inoluntariam,

Quia illa ignorantia ō est cāa inuoluntarii, qd vul ipsa voltas: atqui voltas vult ignorantiam consequentem, vt declarat eius defio, dfr enim: ignorantia consequens, quæ voluntatis consensum consequitr, seu quam vult voltas siue directè et expressè, vt testantr illæ voces, viam sciarum tuarum nolumus, noluit illigere, vt benè ageret, vel indirectè et tacitè, vt claret in his, qui negligunt scire et doceri, gō ignorantia consequens ō tollit voluntarium, proindeq, nec peccatum.

Hinc s.tus doctor, ignorantia consequens, si sit indirectè volita, minuit fortasse peccatum, nequaquam tollit, si verò sit directè volita, vt in his claret, qui ignorare volunt, peccatum auget, quia significat maiorem peccandi affectum.

2ª. propositio

ignorantia concomitans nec voluntarium tollit, nec inuoluntarium, sed non voluntarium.

Sic statuit phus loco citato, sic etiam statuit S.tus Aug, sic deniq; vulgus phorum.

Et certè actio voluntaria dr, quæ fit a voltate cum perfecta cognioe circonstantiarum atqui actio facta cum ignorantia concomitanti ō fit cum cognioe circonstantiarum, gō o est voluntaria.

Similiter actio inuoluntaria dr, quæ fit cum aliquo mærore; sed actio facta ex ignorantia concomitanti, ~~ō est inuoluntaria~~ fit sine dolore, vt patet exemplo superius allato, gō actio facta ex ignorantia concomitante ō ē inuoluntaria, gō neque voluntaria, neque inuoluntaria, gō ignorantia concomitans nec inuoluntarium nec voluntarium facit, gō restat, vt ignorantia concomitans efficiat ō voluntarium, qd erat probandum.

Dices. punitr, qui occidit hoem ex ignorantia concomitanti, gō peccat, solum enim peccatum punitr, gō voluntarie agit, qa oe peccatum voluntarium, gō actio facta ex ignorantia concomitanti ē voluntaria.

N. 1.am cons. neque enim punitr hoo ille qa inimicum occiderit, sed eo punitr, qd inimicitias cum illo hoe antea graues gesserit, gō punitr affectus prauus, ō factum.

3.a Ponsio

ignorantia antecedens alia facti, alia iuris.

Certum est ignorantiam ant. facti seu circonstantiarum ee caam inuoluntarii declarauit phus initio his verbis, voluntariu dr, qd fit cum perfecta cognioe singulorum seu circonstantiarum, go inuoluntarium scdum phum dr, qd fit ex ignorantia circonstantiarum, go ignorantia facti ~~est eg~~ tollit voluntarium, go est causa inuoluntarii, qd erat probandum.

Ex quo sequitr ignorantiam facti tollere peccatum, nullum enim peccatum nisi voluntarium, ex quo etiam claret o peccare venatorem, qui amicum occidit ratus ee prædam.

Et vero mæror et lacrymæ satis declarant illius hois affectum a peccato alienum, vnde phus venia dignus et misericordia, qui sic egit, oe enim peccatum ex affectu: atqui hoo ille ht affectum a peccato alienum, go ille o peccauit, aut si peccauit, dignus e venia et misericordia.

Ignorantia ant. iuris ~~naalis~~ iterum duplex, alia iuris positiui, alia iuris naalis, qd sit autem ius positiuum et naale declaratum supra, his positis sit

4° Ronsio
ignorantia antec.
iuris positiui tollit
etiam voluntarium,
proinde et peccatum.

testis huius rei christus ipse, cuius
st hæc verba, si ō venissem, peccatum ō
hrent, vbi st^us hieronimus, lex positiua ō
obligat, nisi nota fuerit scripto et —
promulgatione: atq; hæc est doctrina cōis
oium ferme doctorum.

neque obtes paganos damnatum
iri, quib' prædicatum ō fuit euangelium.

neque enim pagani ideo damnabuntr,
qa euangelium ignorarunt, sed qa violarunt
legem naaatem, testis Paulus his verbis,
quicumq; sine lege peccauerunt, sine
lege peribunt.

hinc sequitr 5° Ronsio.

5ª propositio

ignorantia iuris naatis nec voluntarium tollit, nec inuoluntarium.

hæc ppoo durior videtr, sed verissima tn, vt claret vbiq; ex scripturis, vt obseruant Sti Patres, Aug. hier. Ber. et alii citantes hæc præcipuè loca scripturæ veteris testamenti, delicta iuuentis meæ et ignorantias ne memineris, item obseruat Stus Paulus in epis. ad hebræos summum pontificem intrare solitum semel in secretum tabernaculi, vt offerret sacrificium pro suis et populi ignorantiis, easq; sanguine fuso et aspersolueret: atqui o offertr sacrificium nisi pro peccato, go ignorantia antecedens iuris naatis o tollit peccatum, teste scripturâ sacrâ.

idem claret ex verbis patrum citatorum, maximè Sti Aug. qui illud sæpius reciprocauit cum pelagianis, tr, inquit quædam ignorantiæ peccatum, atque paulo post lætatr hæresim pelagianorum aliter sententium iugulatam fuisse in concilio Palæstino a quatuor decim episcopis.

obiectat Pelagianus, si ignorantia antecedens iuris naatis o tollit peccatum, necesse est, hoo peccet, necesse est enim, peccet, a quo ignoratr iustitia.

fatetr id vltro Stus Aug. sed addit ne obsit sola peccandi necessitas, dat ille, cui dr, de necessitatib meis erue me..

instat Pelagianus, go hoo inuitus peccat et nescius.

fatetur Stus Aug. Et verò, inquit, nis hoo peccaret inuitus et nescius, cur postularet a Deo sibi, vt dimitteret ignorantiæ peccatum: atqui hoo ~~[illegible]~~ fidelis postulat a Deo sibi, vt dimittat ignorantiæ peccatum, — ignorantias meas ne memineris. go hoo peccat inuitus et nescius.

instat Pelagianus. si Deus iustus et bonus, — qualis prædicatr, cur ita cum hoe agit.

Rondet Stus hier. his verbis, cur a me quæris caas dispositionis diuinæ. Rondet stultæ interrogationi tuæ liber sapiæ, altiorate ne quæsieris, quis nouit sensum Dei, aut quis inueniet profunda profunditas et ne vlterius contradicas. audi Apostolum, ò altitudo diuitiarum, sapiæ et sciæ Dei, quam — inestigabiles viæ eius.

vrget deniq; Pelagianus. nullum peccatum, nisi voluntarium.

disquit Stus Aug. peccatum actuale, C. peccatum, qd venit ab originali, N. hoc enim peccatum irrepsit etiam inuolentib et inuitis, scdum illud iob, signasti peccata mea in sacculo, et obseruasti, si qd inuitus feci; vbi Stus Aug. qd fit inuitè o est — voluntarium: atqui tn obseruat Deus, — tqm peccatum, qd iob fecerat inuitus, go qddam peccatum fit, nobis inuitis.

quare, inquit Stus Aug. duplex peccatum, aliud, ~~[illegible]~~ qd solum modo peccatum est,

vt peccatum actuale, qd voluntato nostra committitr, aliud qd o solum peccatum est sed pœna primi peccati. prius peccatum o est peccatum; nisi voluntarium. posterius est peccatum, licet involuntarium, est enim iusta peccati pœna, vt qui amittit id quo noluit bene vti, cùm posset, & vt qui sciens o recte facit amittat scire, qd rectum est, ita vt erret etiam invitus: go approbare falsa proveris nolentem et invitum peccare pœna est hois damnati, o nao hois instituti.

EX dictis sequuntr plurima observatione digna.

1.um corrollarium

non licet sequi opinionem probabilem semper, nempe si falsa fuerit,

pbr. opinio probabilis falsa sequitur ex ignorantia antecedente iuris naatis: atqui ignorantia antecedens iuris naalis o tollit peccatum, go o licet sequi opinionem probabilem falsam.

neque obstet illum hoem, qui sequitr opinionem probabilem falsam, existimare bona fide, opinionem, quam sequitr o aversari legi naati vt claret exemplo multorum virorum piorum, qui plurima occupant beneficia pinguissima, qd certe o facerent, si crederent illud esse contrarium legi naati.

quippe, vt ait stus Thomas, bona fides excusat in his, qua o pertinent ad fidem et bonos mores, o excusat vero, vbi agitr de fide et bonis moribus. in talibus, inquit ille doctor,

ō excusat ignorantia, præit tertulianus, nusquam et nunquam excusatr, qui id facit, qd damnat Deus: præit etiam Bern. his verbis, licet æstimes bonum esse, qd operaris malum, peccatum tn est, qa non est ex fide.

instabis. ō peccat, qui agit prudenter, sed qui sequitr opinionem probabilem agit prudenter, quippè nititr authoritate doctoris grauis, go ō peccat, qui sequitr opinionem probabilem.

nego min. ō enim agit prudenter, qui innititr regulæ falsæ, et qui cæcum sequitr: atqui hōo ille sequens opinionem probabilem falsam innititr regulā falsâ et cæcum sequitr ducem, go cadet in foueam simul cum duce.

similiter ō agit prudenter, qui agit contra legem naatem: atqui hōo ille sequens opinionem falsam agit contra legem naatem, go ō agit prudenter.

denique ō agit prudenter, qui nescit sitne licitū an illictum, qd operatr: nam in talib' inquit tullius, sola dubitatio crimen efficit: atqui hōo ille sequens opinionem falsam, dubitat, sitne licitum an illicitum, qd agit, vt per se patet, go ō agit prudenter sed imprudenter, imò multo imprudentius, quam qui sumit potionem medicam incertus sitne aliqd veneni admixtum, quippè hic agitr ttum salus corporis, hic āæ.

neque opponas illum hōem certò credere licitum esse sibi opinionem sequi probabilem etiam falsam.

vnde enim, quæso, illa certitudo?

Depones doctores grauissimos istuc licitum esse audacter asserere.

Verùm vt ait S.tus Aug. ō prodest securitas vel promissio procuratoris, si neget paterfamilias. ò dispensatorem serpentis, quisquis promittit, qd Deus ō promisit: atqui Deus nusquam promisit licitum esse sequi authorem grauem errantem alege naati, imo contrarium vbiq; clamat in scripturis et scriptis patrum, vt supra dictum, go securitas illa falsa est.

2.um corollarium

non licet ex duab opinionib probabilib sequi minus probabilem et minus tutam.

Quia hoo sequens opinionem minus probabilem et minus tutam similis est viatori eligenti è duab viis minus tutam et latronib infestatam: atqui culpatr viator, qui viam è duab minus tutam eligit, et latronib infestatam, go et ille peccat, qui ex duab opinionib probabilibus minus probabilem et minus tutam sequitr.

Neque obtes licitum esse aliqdo credere se viæ minus tutæ.

Quippè fateor licere sequi viam minus tutam, dum vtraq; tuta est, sed nego sequi licere viam minus tutam, si exposita sit periculis: porrò opinio probabilis falsa, ō modo ō est tuta, sed periculis plena est, qdo quidem in ea sequenda agitr aa salus, sedum illud est via, quæ videtr hoi recta, quæ tr ducit ad interitum.

Sed quæris, qd agendum go, si vtraq; opinio ō sit tuta, vel videatr?

Rondetr in ea hypothesi consulendum virum prudentem, si permittat tempus, si verò ō permittat tempus, eligenda opinio, quæ videbitr tutior et securior, scdum illam formulam iuris canonici, in dubiis eligenda tutior via, vbi glossa, in his, quæst dubia, qd certius æstimamus et securius sequi debemus.

3.um corollarium

non semper illuminantr grāâ, qui peccant,

quia, qui peccat ex ignorantiâ antecedente, ō illuminatr: atqui sæpè peccatr ex ignorantiâ antecedente, go ō ōis peccans illuminatr grāâ interiori.

deinde qd loquar de peccatoribus illis, quorum conscientia ita obtorpuit, vt gratis peccent et lubenter et sine vllo conscientiæ remorsu: certè aut peccans ō semper sentit Deum, aut illi felices, qui sæpius peccando peccare dedicerunt.

monitum

Est tn credibile ignorantiam, nisi fuerit affectata, minuere peccatum, si enim maius peccatum ex cognioe, scdum illud scripturæ, qui nouit voluntatem Dei et ō facit, virgis vapulabit multis, certè ignorāo, si non penitus tollit, saltem nonihil minuit peccatum: hinc meretr veniam, qui ingnoranter egit, scdum illud ssi Pauli, ignorans feci, ideo misericordiam consequutus sum.

neque obtes ebrium grauius puniri, si qd malè egerit, licet ignorans fecerit.

neque enim grauior illa pœna est argtum grauioris peccati, sed ideo grauius punitr, quia multa simul committit peccata. 1°. peccat occidendo aut verberando hoem. 2°. peccat, qd sit aliis scandalo, væ autem illis, per quos scandala veniunt. 3°. peccat, qo quodammodo exuit naam hois, vt induat belluæ personam, qui enim ebrius est, similior est belluæ quam hoi, sequitr enim vini impetum, o raoem ducem; ob hæc et similia, inquit phus, ebrius duplicem meretr pœnam.

caput 3um

De iis, quæ fiunt ex metu

metus est affectus ortus ex imaginatione mali impendentis.

duplex est metus, alter grauis, alter leuis

metus leuis dr, qui cadit in ~~virum fortem et constantem~~ solum hoem meticulosum, qui trepidat ad motum muscæ.

metus grauis dr, qui cadit in virum fortem et constantem, qualis metus mortis, infamiæ, carceris, exilii &. qui enim ista o timet infamis potius quam fortis habetr, inquit phus.

quæritur, an metus tollat voluntarium?

certum est metum leuem ō tollere voluntarium, cur enim tolleret? certè si metus grauis ō tollit voluntarium, multo minus metus leuis: atqui metus grauis ō tollit voluntarium, vt clarebit sequenti ppōōe, sit gr

propositio
metus grauis non tollit voluntarium.

quia idem esto iudicium de ōi metu graui ac de metu mercatoris proiicientes mercesin mare: atqui metus ille ō tollit voluntarium; illic enim voluntarium, vbi defio voluntaria, nam voluntarium dfr, qd fit a ppio interno cum perfecta cognīōe singulorum: atqui illa actio mercatoris procedit ex voluntate cum perfectâ cognīōe singulorum. 1º illa actio procedit a voltate mercatoris, sola enim voluntas mercatoris applicat manum proiicientis, vt per se patet. 2º. illa actio fit cum perfectâ cognīōe singulorum, mercator enim nouit ōes circonstantias illius actionis.

Esto aliud exemplum hōis negantis fidem aut patriam prodentis, aut parentem occidentis metu mortis, certè actiones illæ st ōō voluntariæ quippè ōe liberum est voluntarium: atqui illæ actiones st ōō liberæ; liberum enim definitr qd agere vel ō agere est in nostra potestate: atqui est in hōis potestate istæ agere vel ō agere, vt per se patet, gō illæ actiones st liberæ, proindeq; voluntariæ, atque ita qd fit ex metu graui voluntarium est.

accedit qd ōe peccatum sit voluntarium:

atqui illæ actiones tt peccata, peccat enim grauiter, qui negat fidem, peccat, qui prodit patriam, peccat, qui parentem occidit, &.

neque opponas ista fieri vrgente metu mortis.

quippè multò generosius fuisset vitam profundere pro christo, pro patria et parentib', fistis phus, vir fortis gaudet mori pro amicis suis aut patria, vir christianus gaudet mori pro christo, vt declarauit exemplum Andreæ, Stephani, et multorum aliorum.

obii. 1°. quæ fiunt ex metu, tt inuoluntaria simpliciter, inquit phus.

Respondeo phum illic fauere nostræ causæ, docet enim ea quæ fiunt ex metu esse inuoluntaria, si spectentr sedum se et simpliciter et seorsim a circonstantiis, qd fatemur, quis enim proiiciat suas merces in mare, o cogente tempestate, nisi fuerit stultus. verum docet ibidem ea quæ fiunt ex metu, esse oo voluntaria, si spectentr, qtnus fiunt hic et nunc, id est circonstantiis inuoluta, sic, inquit, ingruente tempestate et cum agitr vita, mercator sponte proiicit merces, vt sibi vitæq; consulat, et nisi faciat stultus habebitur, quippè prudens mauult oia perdere, quam seipsum. porrò actio hois ois æstimanda est ex circonstantiis, go actio, quæ fit ex metu, simpliciter dicenda voluntaria.

instabis. vbi mæror, illic o est voluntarium; sed in illis actionib' mæror, go &.

dist. mai. vbi mæror, illic o est voluntarium, purum, C. simpliciter, N. sic rondet phus,

actiones illæ sunt partim voluntariæ, partim inuoluntariæ, sed vincit voluntarium, ergo dicendæ voluntariæ.

Obii. 2°. contractus et matrimonia, quæ fiunt ex metu, rescinduntur authoritate regiâ, ergo, quæ fiunt ex metu, non sunt voluntaria.

Nego cons. non enim rescinduntur contractus illi, quod sint inuoluntarii, sed quod desit conditio nria ad validum contractum, nempe plena vtriusq; contrahentis voluntas, ita definiit Alexander 3us summus pontifex his verbis, cum requiratur vnius consensus, necesse est, vt tollatur omnis coactio et vterq; contrahens gaudeat plenâ libertate, ne tristes sequantur exitus.

At, inquies, illi contractus validi sunt iure naturæ, ergo rescindi non possunt iure ciuili.

Nego ant. non est enim contractus iure naturali validus, nisi vterq; contrahens plenâ gaudeat libertate, sed non est plena libertas, vbi regnat metus contractus illi, qui fiunt ex metu, non sunt validi iure naturali.

Et certè primum principium iuris naturalis nemini nocere, vt latè declarat tullius initio officiorum: atqui istuc principium violatur, vbi infertur metus, ergo contractus, qui tunc fit, non est validus iure naturæ hinc idem tullius, non est standum promissis, quæ quis promisit metu coactus, quæ quidem pleraq; iure præterito liberantur, nonnulla legibus, quia istis contractibus violantur duo iuris fundamenta, nempè nemini nocere, omnibus benefacere.

Caput vlt

De iis, quæ fiunt per concupiscentiam

Noe concupiscentiæ illigitur motus inordinatus seu affectus inordinatus.

triplicem nominat scriptura, nempè carnis concupiscentiam, oculorum concupiscentiam, et vitæ superbiam.

1ª. Est amor inordinatus voluptatum corporearum, testis S.tus Aug. aiens aam fieri carnem, dum appetit carnalia bona.

2ª. dr inordinata sciendi cupiditas, qualis in eo, qui consulit ariolos et dæmones, vt futura sciat aut secreta.

3ª. denique immoderata sitis honorum, vt ambitio, quæ eo periculosior est, qd sæpius corrumpat viros honorabiles et spectatæ virtutis, vt declarauit cæsaris iulii exemplum, qui propter illum, quem sibi errore ai finxerat principatum, oia iura peruertit, vnde tullius, vt quisque ai magnitudine excellit, ita maximè vult esse princeps et aliis dominari, vnde fit, vt vix reperiatr, qui sit immunis ab illâ peste: neque id mirum, inquit S.tus Aug. quippè affectus ille viuit in ipsis medullis, ex quo audita est vox illa serpentis, eritis sicut Dii.

1ª. concupiscentia efficit amatores voluptatis infimæ et mancipia libidinis. 2ª. curiosos. 3ª. superbos efficit.

cæterùm ex triplici illâ concupiscentiâ velut ex triplici fonte manat oe peccatum, vel malum.

iam quæritr, an concupiscentia tollat voluntarium?

duplex est concupiscentia, vna antecedens, altera consequens.

1ª. ita præuenit et impellit voluntatem, vt tn o tollat vsum raois.

2ª. sequitr ex actu voluntatis ardenter amantis

bonum concupitum notus facultatis superioris si sit vehemens, excitat motum in pote inferiori, sic iudex, qdo vult efficaci animo punire reos, excitat in se affectum iræ, et quem pœnitet delictorum excitat in se tristitiam, vt melius resipiscat.

certum est concupiscentiam consequentem ō tollere voluntarium, imo potius augere.

quia concupiscentia et ignorantia par ratione seruatā proportione; atqui ignorantia consequens si sit directe volita, ō tollit voluntarium, imò potius auget vt visum supra, go nec consequens concupiscentia tollit voluntarium, imò potius auget.

propositio

concupiscentia non tollit voluntarium,

quia ibi voluntarium, vbi voluptas et inclinatio voluntatis, sed in iis, quæ fiunt ex concupiscentia antecedente, est voluptas et inclinatio voluntatis, vt patet in eo, qui hoem occidit ex ira, go &.

Et certe actio libera est voluntaria: atqui illa occisio est libera; nam liberum dr, qd agere et ō agere est in nostra potestate: atqui est in hois potestate occidere hoem, et ō occidere; siquidem tam est in potestate hois irati occidere et ō occidere, quam irasci et non irasci: atqui est in hois potestate irasci et ō irasci, testi scriptura, subtus erit appetitus tuus et tu dominaberis illius, go est etiam in potestate hois irati occidere hoem et ō occidere, ac proinde hois occisio ab hoe irato libera est, atqui ita voluntaria et consequenter concupiscentia ō tollit voluntarium, qd erat probandum.

Obii. 1°. concupiscentia tollit cognioem, teste pho, go et voluntarium.

dist. ant. concupiscentia tollit cognioem iuris, c. facti, n. porrò sola ignorantia facti tollit voluntarium et peccatum: ignorantia verò iuris nec voluntarium tollit, nec peccatum, testis phus ipse, ingnoratio, inquit, iuris o efficit inuoluntarium, sed peccatum.

Obii. 2°. infirmitas vel morbus corporis tollit peccatum et voluntarium, vt claret in freneticis et amentib, go et infirmitas ai, quæ est concupiscentia tollit quoq; voluntarium et peccatum.

nego cons et paritatem. disparitas est, qd infirmitas corporis o sit in nostra potestate, accidit q; nobis nolentib: at verò morbus ai, quæ est passio, est in nostra potestate, vt monstratur.

adde qd o ois infirmitas corporis tollit peccatum, v. g. ebrietas, quæ contigit nostra culpa o tollit peccatum, imò nec amentia et furor, si contigerit nobis volentibus et culpa ppria, go restat, vt sola illa infirmitas tollat peccatum, quæ casu et fortuitò accidit.

monitum

quamquam verisimilius est leuius esse peccatum, qd committitr per concupiscentiam, vnde tullius, leuiora st illa, quæ repentino casu accidunt.

et certè illic peccatum leuius, vbi minus voluntarii et liberi, sed vrgente concupiscentia minus est liberi et voluntarii; nam ibi minus est liberi, vbi minus est raois, sed vrgente concupiscentia minus est raois, vt per se patet, vnde stus thomas concupiscentia, inquit, aut raoem tollit, aut ligat,

go, vigente concupiscentiâ, minus est libertatis, ac proinde peccatum minus, et sic concupiscentia peccatum minuit.

neque dicas concupiscentiam augere inclinationem voluntatis, proindeq; peccatum.

quippè o ois inclinao voluntatis est argtum peccati maioris, sed illa sola, quæ plus libera est et voluntaria: atqui inclinao, quæ oritur ex concupiscentiâ minus libera est et voluntaria, vt dictum supra, go minus ht peccati, licet vehementior sit et maior, quomodo descensus lapidis ab hoe pellente o est naatior, licet vehementior, sed ille descensus, qui fit a solâ naâ lapidis seu a naati pondere.

quæris, vtrum actio voluntaria magis, an ea, quæ fit ex metu, an ea, quæ fit ex concupiscentiâ?

propositio

quæ fiunt ex concupiscentiâ magis voluntaria sunt, quam quæ fiunt ex metu,

quia ibi plus est voluntarii, vbi nihil mæroris: atqui in iis, quæ fiunt ex concupiscentiâ, nihil aut minus mæroris, quis enim mæror in hoe irato, dum occidit inimicum, quis mæror in hoe incontinente, cum vrgente et æstuante libidine malum operatr, in iis verò, quæ fiunt ex metu reperitr semper mæroris aliqd sic mæret mocator proiiciendo merces, mæret viator, cum porrigit marsupium latroni.

obii. 1°. incontinens maret sæpius et pænitet, vt declarat experientia.

dist. ppoem. incontinens mæret post factum, nempè vbi sese remisit libidinis æstus, C. mæret, dum agit, N. est enim ea vis libidinis vt oem prorsus aboleat ex ao sollicitudinem; contra verò, qui agit ex metu, mæret etiam, dum agit, vt declarant exempla allata.

instabis. testatr etiam incontinens dolere se, cum vrget libido, testis ille pamphilus apud terentium, ò me, inquit, miserum et tædet et amore ardeo, viuus videnq; pereo.

dist. si verba spectes, C. si aum, N. sic rondet S.tus Thomas his verbis; etsi incontinens testatr verbis dolerose, mentitr certè, qa vigente libidine o est locus dolori: sic rondet phus libro 7°. vbi hanc maam doctè et luculenter explicuit, incontinens, inquit, similis est hoi ebrio, qui pronuntiat ore empedoclis sententias, recitatq; egregia de morib dogmata; quæ o sentit, præripiente raois vsum vino immodico, ex quib verbis claret incontinentem vigente libidine nihil sentire mæroris.

obii. 2°. tam voluntarium est fugere malum, quam prosequi bonum; sed qui timet, fugit malum, qui agit concupiscentia prosequitr bonum, go quæ fiunt ex metu tam voluntaria st, quamquæ fiunt ex concupiscentia.

nego mai. nam qd volumus absolutè magis volumus, quam qd volumus conditionatè

tur: atqui volumus absolutè, qd agimus ex concupiscentiâ, seu bonum: at verò malum fugere volumus hypothetiè, nempè ex hypothesi qd immineat, go magis volumus prosequi bonum quam fugere malum.

instabis. sicut vellet hoo o fugere, sic vellet o esse incontinens, go par rao.

nego cons. aliter enim vellet hoo o fugere, aliter vellet o esse incontinens, quippè vellet hoo o fugere hic et nunc et in particulari, vt aiunt: at verò contra vellet hoo o esse incontinens vniuersè ttur et extra circonstantias. sed hic et nunc vult esse incontinens, nempè cum viget libido; proindeq; o est par ratio, nam vt rectè phus lib. 3°. qd volumus hic et nunc, volumus absolutè, qd verò volumus vniuersè ttur, minus volumus et sedur qd ttur.

Disputatio altera De bonitate et malitiâ actionis hūanæ

huius disputationis tria erunt capita
in 1°. capite exponemus, qd bonitas et qd malitia moralis
in 2°. vnde desumatr bonitas et malitia illa.
in 3°. examinabitr, an oīs actio hūana sit bona vel mala, an verò detr aliqua actio indiferens, quæ neque sit bona neque mala.

caput 1um
qd bonitas, qd malitia moralis

bonitas moralis rectè dfr coientia cum lege diuina et recta rāone.

enimuerò bonitas cuiuslibet rei sita est in coientia cum sua regula: atqui regula actionis hūanæ est lex diuina et recta rāo, ḡo bonitas moralis rectè dfr conuenientia cum lege diuinā et rectā rāone.

hinc claret malitiam moralem esse difformitatem cum lege diuinā et rectā rāone, q̄a oppositorum est rāonis oppositæ.

claret etiam q̄d actio bona, q̄d mala, ꝛo actio bona dr, quæ conformis est rectæ rāoi et legi diuinæ; mala verò, quæ difformis est rectæ legi diuinæ et rectæ rāoi, sicut calceus bonus dr, qui congruit pedi, malus contra, qui non congruit.

fc res ois bona dr aut mala relatè ad suam regulam: atqui regula actionis hūanæ est lex diuina et recta rāo, sicut pes est regula calcei, ḡo sicut calceus dr bonus aut malus relatè ad pedem, sic actio hūana dr bona vel mala relatè ad rectam rāonem et legem diuinam, ḡo actio hūana dfr rectè, quæ est conformis rectæ rāoi, mala contra, quæ est difformis.

neque obtes raoem aliqdo esse falsam, vt claret in iis, qui iudicant licitum esse aliqdo mentiri et pugnare duello.

quippè eo in casu corrigenda rao, nam secunda regula, inquit Stus Thomas, aliqdo falsa est, ideo examinanda est ad trutinam legis primæ, quæ est lex diuina et sic corrigenda: atqui rao est secunda regula actionis huaæ, go falsa esse pt, go examinanda est ad legem primam et corrigenda, si opus fuerit, ne se trahat in peccatum, vt claret exemplis allatis.

neque instes laudatum esse aliqdo mendacium et remuneratum, vt claret exemplo iacobi, Abrahami, iuditæ, et obstreticum ægiptiorum, proindeq; o falsò iudicare, qui iudicat mentiendum.

quippè actus per se malus et inordinatus nec laudari pt, nec remunerari: atqui mendacium est actus per se malus, vt probatum alibi, go nec laudari pt ne remunerari; imò in scripturis hac legas, perdes oes, qui loquuntur mendacium, quib' verbis prohibetr qdlibet mendacium siue iocosum, siue officiosum, siue perniciosum.

neque vrgent exempla allata, o enim putandum est illos fuisse mentitos, qui laudantr in scripturis, quare si quæ videantr mendacia eorum, figuraliter, misticè et propheticè dicta credito, sic v. g. iacob respondit Patri se esse Esaii misticè, id est primogenitum, qa voltate Dei constitutus fuerat hæres bonorum paternorum, significans propheticè, qd aliqdo futurum erat, se maiorem natu seruiturum minori, idest

gentiles successores iudæis in ecclesiam et Regnum Christi.

Neque mentitus est Abraham, cum dixit sara suam esse sororem, erat enim sara ex eodem patre nata, licet diversa matre, qo veritatem celare voluit, mentiri noluit.

Est verò alia rao iuditta et obstrectionum ~~[illegible]~~ ægiptiarum, quippè in his laudatus est affectus et remuneratus, qtnus illa ardebat cupiditate liberandi patriam a servitute olofernis: hæ verò misericordiâ motæ erant in natos israelitarum.

Caput 2um

Vnde desumatr bonitas et malitia actionis humanæ

Tria maximè spectari solent in actione hua, obtum, finis circonstantiæ.

Obtum dr, circa qd versatr actio.

Finis dr, cuius graa fit actio.

Circonstantiæ dnr, quæ actionem circonstant, vt locus, tempus, &c. ista oia clarebunt vnico exemplo, vult aliquis orare in ecclesia, vt fiat stus, illic obtum, finis, circonstantiæ, obtum orao, finis sanctitas,

circonstantiæ ecclesiæ, qo in oi actione huā spectari dnt obtum, finis, circonstantiæ, quare sit

1.a propositio

bonitas vel malitia actionis sumitur ex obto,

hæc ppoo ubiq; nota et decantata.

Et verò obtum ad actionem huam se ht, sicut se ht forma ad hoem seu corpus: atqui perfectio corporis desumitr præcipuè ex foa foa enim ppium pulchritudinis, sedum illud speciosus foa præ filiis houm, qo pariter bonitas seu perfectio actionis huaæ desumitr maximè ex obto, hinc actio bona, cuius obtum bonum, modo tn cætera sint bona, nam ut ait Stus Dionisius Areopagita, bonum ex integrâ caa, malum ex minimo defectu, actio verò mala, cuius obtum malum, ut si quis furari velit vel mentiri.

2.a propositio

bonitas vel malitia actionis huaæ sumitur ex fine,

testis Stus Aug. his verbis, sedum qd finis est laudabilis, opus etiam laudabile.

atque tanta est vis ~~[illegible]~~ finis, ut si malus fuerit, mala sint quoq; opera oia, licet alioquin pulcherrima et excellentissima videantr: qd excellentius, quam vestire nudum, pascere famelicum, tormenta et mortem pati pro patria et religione: atqui ista oia, si malo fine fiant, peccata st, o bona opera, ut declarat Stus Aug. quo iudice virtutes Romanorum palliata erant vitia, quia fiebant o bono fine id est gloriae et vanitatis caa.

3a propositio

Sumitr denique ex circonstantiis,

testis Stus doctor, cuius st haec verba circonstantiae se hnt ad actionem huam sicut accidentia ad corpus naale: atqui accidentia o mediocriter perficiunt corpus, ut per se patet, go nec circonstantiae parum conferunt ad perfectionem vel malitiam actionis huae, sic bonum est opitulari egeno, melius regi et principi, Regum enim afflictae fortunae potentius alliciunt ad misericordiam; malum est occidere hoem, peius sacerdotem et Regem, nolite tangere christos meos.

imò tanta est vis circonstantiarum, vt nouam addant aliqdo actioni spiem et naam, V. g. si quis occidat sacerdotem, o ttum homicidium committet sed et sacrilegium, si quis vitiet viginem Deo dicatam, o simplex peccatum fornicationis, sed praterea nouum peccati genus addit, tanta est vis circonstantiarum.

duo st ad raoem circonstantiae nria, 1um vt circonstantia o sit de ssia actionis huaa, vnde si quis comedat carnem die veneris, tempus o vocatr circonstantia, qa tempus est essiale isti peccato. 2um vt circonstantiae conferant ad bonitatem vel malitiam actionis huaa vnde si quis rapiat bona alterius manu dextrâ vel sinistrâ, o vocatr circonstantia.

porrò circonstantiae actionis huaa septem numerantr et exprimuntr his verbis,

quis, quid, vbi, quibus auxiliis, cur, quomodo, quando.

quis signat qualitatem personae, V. g. occisus est aliquis, nempè, quis occidit? vir Religiosus; ò caelum; ò mare, ò maria Neptuni, ò rem detestabilem!

quid signat quantitatem personae, V. g. duo millia iugerum agri leontini assignasti Rethori tuo, vt pro tantâ mercede nihil sapere disceres, ò magnum Reip. dedecus!

ubi designat locum, ubi res acta, ut Deus in cruce mortuus inter latrones, Regina in carcere langnet.

quib auxiliis signat instrumenta, quibus res acta, sic Laurentius igne tostus supra craticulam, Regulus clauis in dolio longa morte enectus est.

cur designat finem externum, quem agens sibi proposuit, sic cæsar euertit patriam, ut solus regnaret.

quomodo denotat modum actionis, utrum actio facta sit ex puro malitiæ, vel ex infirmitate.

quando signat tempus, quo res acta, ut Rex occisus est spectante sole.

caput 3um.

Sitne actio hua indiferens,

actio huo spectatr dupliciter, vel in spie, vel in iddeo, qd notandum.

actio huo spectata in spie est actio huo spectata relatè ad suum obtum ut velle frigare barbam, olfacere rosam, ambulare &.

actio huo spectata in iddeo est actio huo spectata relatè ad finem et circonstantias, ut velle ambulare sanitatis ergo, vel delectationis. his positis sit

prior ppoo

actio hua spectata in spie aliqua est indiferens.

testis est stus Aug. aiens esse quædam facta media vel opera, de quib' iudicare temerarium est.

testis et stus hieronimus aiens aliquas actiones indifferentes esse, quæ nec laudem nec vituperium merentr, vt fricare barbam, leuare festucam.

Et certè illæ actiones st indifferentes, quarum obta neque bona neque mala: atqui obta illarum actionum nec bona st nec mala, vt puta fricare barbam, leuare festucam, rodere vngues, scalpere caput; illa enim obta neque bona neque mala, quæ nec laudem nec vituperium merentr, nec iustitiam, nec iniustiam: atqui ista obta nec laudem merentr nec vituperium; go illæ actiones, nec bonæ, nec malæ.

Dices 1°. inter bonum et malum o datr medium, go o datr actio indifferens.

Nego ant. quippè inter priuantia datr medium, vt inquit ph[illegible] 13. mphcorum, c. 3°. vbi ait inter iustum et iniustum dari medium et verò inter visum et cæcitatem seu inter videns et cæcum datr medium, inter lumen et tenebras datr medium: atqui bonum et malum st priuantia, go inter bonum et

malum datr medium, qo interactionem bonam et malam datr media, quæ nec bona nec mala, vt claret exemplis allatis.

Dices 2°. obtum actionis hūaæ vel bonum est vel malum.

dist. phcè, C. moraliter, N. sic V. g. fricare barbam est bonum phcè, qa id iuuat fricantem; o est verò bonum moraliter, qa o est id conforme rectæ raoi.

altera ppoo

non datur actus indiferens in indiuiduo,

Quia actus hūaus spectatus in idduo vel ordinatr ad finem honestum vel ad finem inhonestum; si ordinatr ad finem honestum, bonus est, si ad finem inhonestum, malus est, sic pretiosa est mors christiani, quia ordinatr ad bonum finem, contra ingrata est Deo mors pagani, quia finis malus, qo ille actus bonus, cuius finis honestus, ille verò malus, cuius finis inhonestus.

Et certè illa actio mala, quo non refertur ad finem, ad quem ordinari debet: atqui ois actio hūa ordinari dt ad finem honestum, siquidem actio hūa ordinari dt ad finem, qui sit conformis naæ agentis seu hois: atqui solum honestum conforme est naæ hois, natura enim hois recta rao:

atqui solum honestum est conforme rectæ
rationi, vt satis declarat definitio honesti, go —
solum honestum conforme est naturæ hois
proindeq; ois actio huius ordinari dt ad finem
honestum, atque ita ō referri ad finem, —
ad quem ordinari dt. et consequenter est
mala, qd erat probandum.

duo Rondent aduersarii maximè, primum
actum agentis ordinari debere ad finem, —
qui sit conformis naturæ agentis negatiuè, id
est, qui ō sit difformis, ō verò qui sit —
conformis positiuè et verè.

hanc rationem maximè arguunt et —
damnant illa Sti Aug. verba, qdqd fit ō recto
fine peccatum est.

quia verò ō pudet aduersarios apertum
profiteri cum Sto Aug. dissidium, vtendum —
argtis, itaq;

confutatr illa ratio. quia exterorum
agentium, nullo excepto, actio ordinatr ad
finem, qui est conformis verè naturæ agentis,
sic ignis sursum ascendit, terra deorsum —
cadit &. go actio huius ordinari debet ad
finem, qui sit conformis verè et positiuè —
naturæ hois seu rectæ rationi.

pbr cons. Et parita. ideo actus
~~naturæ~~ ignis sursum tendit, motus aquæ —
deorsum, vt seruetr ordo naturalis, neue violetr
agentium et rerum ordo, ōia in antiquum
chaos redeant. atqui violabitr ordo naturalis
si actio hois ō ordinetr ad finem, qui sit —

verè et positiuè conformis rectæ rāoi seu ad Deum; turbatr enim ordo naātis, qdo superius seruit minori vel æquali; testis Stus Aug. peruersi et inordinati est āi seruire rebus, quib' ordine diuino prælatus est: atqui si actio hūa ō referatr ad Deum seruiet hōo minori vel æquali, scdum illud, oīa subiecisti sub pedib' eius, gō turbabitr ordo naātis, si actio hoīs ō referatr ad Deum gō sicut actio cæterorum agentium referri dt ad finem, qui sit positiuè et verè conformis rectæ rāoi et naā hoīs, gō actio hoīs referri dt ad finem honestum, proindeq; actio, quæ ō refertr ad finem honestum, ō refertr ad finem, ad quem dt referri, atque ita mala est.

hinc claret amorem creaturæ, tanquam finis, esse malum, sic amor pecuniæ malus, amor voluptatis, amor honoris, deniq; amor creaturæ, cuiuslibet, si habeat rāoem finis, malus; testis Stus Aug. mille in locis. amor creaturæ ō adiuuat amantem, sed corrumpit; amor creaturæ polluit animam, fitq; deterior, quisquis sequitr, qd seipso minus aut deterius. testis ipsa rāo; ille amor malus est, qui ō refertur ad finem, ad quem dt referri: atqui oīs amor, vel oīs actio referri dt ad deum; ad illum dt referri amor, propterquem st oīa: atqui oīa st propter Deum, gō oīs amor dt referri ad Deum, proindeq; ille amor malus, qui ō refertr ad Deum, vnde Stus Aug. dona dei ad suum authorem referri dnt, alias malus et iniustus, qui illis vtitr.

q̄o, inquies, peccat qui a prandio ambulat in horto pprio ai relaxandi caa.

fateor peccare, si illic quiescat nec vlterius tendat ad Deum, nam frui creatura et illic quiescere peccatum est, qa amor iste a Diabolo; hoes innocentes, inquit S.tus Aug. amant acquiescere in domo, in familiâ, in coniuge, in deambulatione; atqui ista puniuntr a Deo, go st peccata, sana aam, qa peccaui tibi.

Vno verbo amor ille deambulandi delectationis caa est amor cupiditatis, vel enim est cupiditatis, vel charitatis, o charitatis qa in Deum o tendit, go cupiditatis, go malus est, qa cupiditas est radix mali, proindeq; peccat, qui ambulat a cœna in horto regio delectationis causâ; si illic quiescat nec ad Deum tendat.

Respondent 2o aduersarii nullâ lege obligari hoem referre oes suos actus ad Deum neque naati neque positiuâ.

Sed errant, est enim lex naturalis, vt cuiq; reddatr, qd suum est: atqui oes actiones hois st Dei, go ois actio hua dt referri ad Deum, go lex naatis iubet hominem referre suas actiones ad Deum.

Instant. lex naatis nota est oib prasertim sapientib: atqui lex illa o fuit

nota Scoto et S.to Bonauenturæ, quia contrarium docent, q̄o lex naatis ō iubet vt hoo referat oes actiones ad Deum.

dist. mai. lex naatis continens præcepta communissima, vt st nemini nocere, bonum facere, C. lex naatis continens præcepta minus coia, N. sic Rondet S.tus Aug. aiens legem naatem ō oo deletam fuisse his verbis, ō oo deletum est, qd ibi per imaginem Dei insculptum est, sed magnā ex pte, vel peccato primi parentis, vel culpā viuentis hois; sic etiam Respondet S.tus Thomas, firmatq; ronsionem suam exemplo memorabili, qd extat apud cæsarem libro 6.o comm. vbi narrat apud gallos et germanos licitum fuisse furtum: atqui tn furtum prohibetr lege naati, nemini nocebis, q̄o lex naatis, inquit ille doctor, deleta fuit nec oo nota, quantum ad præcepta minus coia.

porrò lex naatis illa, quæ iubet oem actionem ad Deum referri, ō est lex naatis communissima, sed secunda ttum, proindeq; nihil mirum, si ignota fuerit viris alioquin doctissimis, Scoto et S.to Bonauenturæ.

Est praterea lex positiua ideo imperans, nempè lex illa diliges Deum ex toto corde, ex totis viribꝰ, totâ animâ, quippè lex illa, inquit S^tus Augustinus, non permittit hoi re aliâ frui at qd quam aliud amare.

Neque opponas legem illam non iubere, vt homo de Deo semper cogitet, sed illud tantum ne quidquam Deo præferat, quod est amare Deum appretiatiuè, vt aiunt.

quippè fateor hoem illa lge obteneri de Deo cogitare semper id est singulis momentis, nam vt ait Sanctus Thomas de Deo cogitare semper est alterius vitæ, non huius sors, non, inquam, huius vitæ, vbi dormiendum, vbi vxoribꝰ et liberis vacandum, imò et sibi

Et amicis: sed contendo illā lege hominem teneri de Deo cogitare, quoties liberè agit, vel reipsā vel virtute: testis sanctus Paulus, siue edatis, siue bibatis oīa in gloriam Dei facite; testis etiam sapiens, in omnibus Deum cogita: testis denique sanctus Augustinus, eo est omnino tenendum, eo referenda cuncta consilia.

Instabis. doctissimus Gerson cancellarius Parisiensis et Regiæ nauarræ decus ait non violari illud præceptum, nisi ab eo, qui scienter plus aliqd Deo amat; idem ait fermè S.tus Thomas, q̄o non tenetr homo præcepto allato omnem actionem ad Deum referre.

Respondeo præceptum illud violari dupliciter, vel propriè, vel impropriè. violatr illud præceptum ppriè, qui verè

peccat et mortaliter: violat verò illud
præceptum impropriè, qui venialiter tantum
peccat. ita docet S.tus doctor ipse.

fatcor illud præceptum ō violari ppriè
nisi ab eo, qui præfert creaturam Deo,
peccatq; mortaliter, sed contendo illud
præceptum violari saltem impropriè ab
eo, qui de Deo ō cogitat inter agendum,
nec ad ipsum suam actionem refert.

instabis. go nemo ō peccat.

fatcor, quippè iustus cadit septies in
die, vt ait scriptura, asserit Dauid,
quo nemo iustior, peccata sua supra
capillos capitis sui enumerata, denig;
si dixerimus, peccatum ō habemus,
ipsi nos seducimus et veritas in
nobis ō est.

instabis. go in quem Dei ō est tuane,
si de Deo, cogitandum semper.

dist. hominibus carneis, vt ait
S.tus Augustinus et quorum animus
inhæret creaturis, C. hominibus
Deum amantibus, N. testis scriptura

hic nihil
omittitur, sed
scriptoris inad-
vertentiâ hæc
relicta fuit
pagina

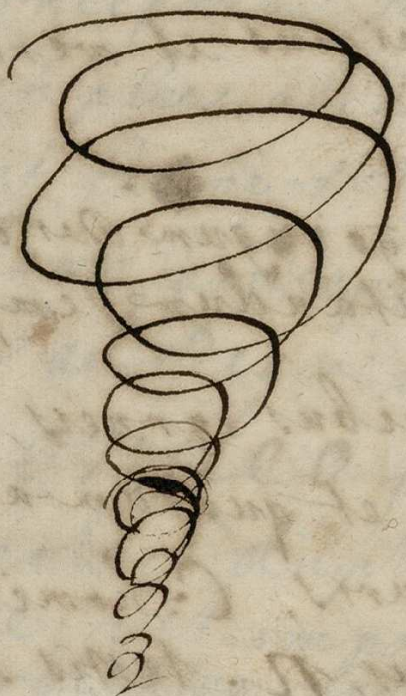

dulce iugum tuum super mel et fauum: testis sanctus Augustinus aiens charitatem addere alas, vnde sequitur ō esse difficilius amare Deum et eius seruare præcepta, quam aui volare; verbo vno oīa st facilia amanti, vt quisq; experitr, manet sub ioue frigido &.

accedit qd hæc doctrina non sit scrupulosius illigenda, quasi singulis momentis et horis de Deo cogitandum esset, sed satis erit, si modò manè surgens è lecto te tuaq; oīa Deo commendes. hæc enim cogitatio, inquit stus Thomas, durabit per totum diem et oēs actiones fœcundabit.

obii. 1°. st quædam actiones, quæ ō pount ad Deum referri, vt fricare barbam, pectere capillos, rodere vngues, go non oīs actio pt ad Deum referri.

dist. ant. ō pount ad Deum referri immediatè, C. ridiculus enim, quis ista Deo referat. ō pount ad Deum referri mediatè, N: quippè ista oīa referentr ad sanitatem, et ad meliorem corporis dispositionem, melior corporis dispositio ad meliorem operationem,

tandem melior operão ad Deum, qđ ista referuntr ad Deum saltem mediatè.

obii. 2°. licet aati delectationem quærere; atqui hoc est aat, qđ licet hoi quærere delectationem.

dist. cons. si agat, vt aat, C. si agat, vt hoc, n. vnde patet argtur ō esse in forma, quia iter a sensu diuiso ad sensum compositum. præterea ignoratr elenchus, ō enim agitr an hoc qtnus aat debeat suas actiones ad Deum referre, sed instructum, an hoc, vt hoc debeat suas actiones ad Deum referre, qđ qđ teneri ostendimus, nam sicut turpe esset Regem cum rusticis agere choreas, ita ō deceret regiam hominis naam cumpecudib intendere solum delectabile bonum.

obii. 3°. en actio huc, no loreeitare rosarium, qđ ō teneor: atqui illa actio huc ht finem indiferentem, qđ illa actio huc est indiferens.

nego min. qui enim istud dicit, vel ita est animo affectus, vt de Deo cogitet

vel non: si de Deo cogitet, ita ut sit paratus recitare rosarium, Deo id exigente, bona erit illa actio: si verò de Deo — neque quam cogitet, mala erit illa actio, Ratio est quia quies vult recitare rosarium, vult quietem aliquam seu cessationem actus. atqui recta ratio imperat, ut rectè et honestè quiescamus, o Ett autem quies honesta, nisi in Deo solo, ergo mala erit actio illa, nisi de Deo cogitetur.

obii. denique. qui ff in aliena sententia dicunt actiones indiferentes, go dant actus indiferent.

nego ant. sicut enim peccat, qui credit bona fide licitum esse mentiri, sic peccat, qui credit dari actionem indiferentem eamq; efficit, an verò Deus ea condonet, scire o Ett nostrum.

finis

3ª pars moralis

pars 4ª. moralis

De inferiorib' actionis humanæ

Duo sit inferiora actionis humanæ, nempè actio elicita, et actio imperata.

Quare duo erunt capita huius pris prius de actione elicita, posterius de actione imperata.

Caput prius

De actione elicitâ

actio elicita dr, quam voluntas ipsa per se efficit, vt amare et odisse, velle et nolle.

actio elicita, alia circa finem, alia circa media.

Circa finem triplex voluntas, intentio, fruitio.

Voluntas est amor simplex finis, vt amor fœlicitatis.

intentio est amor finis efficax, nempè qtnus certis mediis est obtinendus, qualis est amor sanitatis in ægroto, qui sumit potionem amarissimam.

fruitio est quies voluntatis in bono possesso.

triplex etiam circa media, consensus, electio et vsus.

consensus est actio voluntatis appobantis media, quæ proponit illectus.

electio est actio voluntatis eligentis vnum medium præ aliis.

electioni præit deliberatio, quare breuiter de deliberatione dicendum hac occasione.

tres st deliberationis ptes.

1ª. quærere media.

2ª. comparare inter se.

3ª. deniq; de iis iudicare, quorum duo priora ex ignorantia proficiscuntr, ideo o tint locum in Deo: 3um verò, qd est rectè iudicare et prudenter, est actio prudentiæ, ideo coit Deo, qo deliberare coit Deo, qtum ad rò iudicare, o coit Deo, qtum ad media quærere aut comparare.

ex his liquet sola media esse obtum deliberationis, p enim deliberatr de fine, sed de mediis, V. g. imperator o deliberat de victoria, sed de mediis ad vincendum nris, ægrotus o deliberat de sanitate, sed quomodo sanetr.

claret etiam solum possibile esse obtum deliberationis, ridiculus, qui deliberat de reb impossibilib, qualis ille, qui deliberabat, quomodo fieret immortalis aut Deus.

claret 3° solum contingens esse obtum deliberationis, quippe sapiens o deliberat de reb nriis, et quæ o ft in nostra potestate: atqui solæ singularia ft contingentia, go ois deliberatio de reb singularibus.

quia singularia ft infinita et contingentia, ideo deliberationes ft incertæ et sæpius falsæ, vt ait sapiens.

obid monet phus, vt amicos et senes consulamus, quoties deliberanda res grauioris momenti, cuiusmodi ft vxorem ducere, eligere vitæ statum,

vsus est actio voluntatis applicantis cæteras aæ poas, ad ea exequenda, quæ imperat.

vnde colligitr o esse vsum in bestijs nam vsus est quidam imperium potentiæ

&c

superioris in inferiorem. sed o est imperium in belluis, ubi enim imperium, illic ordo, sed o est ordo in belluis, qdoquidem bellua carent ratione, qo sola ratio est ppium ordinis.

corollarium

Sequitur ex dictis hunc esse ordinem actionum intellectus et voluntatis. 1°. voluntas vult aliqd bonum sibi exhibitum ab intellectu. 2°. intendit illud bonum. 3°. applicat intellectum, ad quærenda media, quib illud bonum possit obtineri. 4°. approbat illa media, si grata fuerint. 5°. illigit unum medium præ aliis, qa magis placet. 6°. applicat post inferiores, ad exequendum, qd imperat. tandem acquisito fine fruitr. hæc clarebunt unico exemplo, æger vult, 1°. sanitatem, mox ipsam intendit, deinde quærit media, quæ congruunt sanitati obtinendæ, postea approbat. ex iis eligit unum, qd placet præ cæteris, ut puta potionem medicam; inde manum applicat ad hauriendam illam potionem medicam, tandem sanitate recuperata fruitr. idem videndum in imperatore victoriam quærente et cæteris agentibus.

caput posterius
De
actione imperatâ

actio imperata dr, quam imperat voluntas cæteris pois.

hinc varia est et multiplex pro variis pois, quib imperat sic alia actio oculi alia pedis, alia manus, alia linguæ &.

verum inter actiones imperatas celebris est et famosa passio, propterea qd corpus et mores hois vitamq; insigniter immutat. ideo sit

tractatus brevis
De
Passionibus
artus 1us
De
nōe et extiā passionis

nōe passionis illigitr motus animi

vehementior, quam sequitr aliqua corporis perturbatio, vt claret in hoe vel timescente vel irascente.

differt a propassione, qd passio sit motus ptis aæ inferioris seu appetitus sentientis; propassio verò motus ptis aæ superioris seu voluntatis.

extunt passiones in hoib' et paruulis et adultis, in paruulis quidem, cum Stus Aug. libri primi confessionum c. 7°. sic scribit, vidi ego, et expertus sum zelantem paruulum, qui nondum loquebatr et intuebatr pallidus et amaro aspectu collectaneum suum; in adultis verò, vt quisque satis per se nouit, quis enim vacuus ab irâ, quis ō dolet.

artus 2us

De cais passionum

finis passionum est fuga mali et prosecutio boni sensibilis ad conseruationem aalis; sic stimulante voluptate aal vacat generationi, et quærit pabulum, quo seipsum conseruet, amore prolis incitatr ad educationem, et metu combustionis fugit ignem.

Caa efficiens multiplex, appetitus sentiens, temperamentum, phantasia, obta externa, imò et diabolus instigans. Sic quidam naa suâ ad iram procliues, alii ad tristitiam; aspectus inimici odium excitat et iram.

Maa seu subtum est appetitus sentiens seu pars inferior aa; illic enim tumultuantr passiones, dum interea pars superior quieta manet et tranquilla; quomodo in vallib et infimâ aëris regione excitantr tonitrua et tempestates, dum interea pars superior aëris aut fastigium montis fruuntr pace et tranquillitate.

Caa foatis continetr eius defioe.

Afr autem motus appetitus sentientis ortus ex imaginatione boni vel mali sensibilis cum aliqua corporis immutatione.

illud cernere est in hoe irato, cuius flagrant oculi, labra quatiuntr, subriguntr capilli, dentes crepant, praeterea totus in ore pallor aut Rubor, &, vt aptè depingit Seneca in libello de irâ.

quaeris, vnde tanta in corpore mutatio.

Rondet stus Thomas id oriri ex motu sanguinis continuo fluentis in venis et arteriis,

fe, si motus ille velocius fluit, spargitr per totum corpus mediis venulis seu canalib; vnde rubor toto in corpore, qd si verò tardius et lentius fluat sanguis, pallor apparet; sed exortâ passione aut velocius fluit sanguis aut tardius, qo nihil mirum, si ex oriente passione immutetr corporis habitus.

Sed quæris, quæ passiones festinent motum sanguinis, quæ contra retardent?

Rondet idem doctor illas passiones augere motum sanguinis, quæ respiciunt bonum, cuiusmodi st amor, gaudium, audacia, spes &. illas verò retardare motum sanguinis, quæ respiciunt malum, vt tristitia, odium, metus &. verum id clarius illigetr ex dicendis, interea sit

artus 3us

De pptib passionis

pptates passionis est esse bonam aut malam, aut indifferentem.

Stoicis ois passio mala, id affirmat seneca mille in locis, passio inquit, o e a naa, sed serpit culpâ nostra, vnde colligebant stoici eradicandam prorsus passionem seu arborem malam, quæ fructus producit venenatos.

peripateticis contra passio nec mala prorsus est, sed bona.

hæc controuersia famosa olim et celebris si tre sensum spectes nulla erit, vt obseruat Tullius.

sc secundum stoicos sola passio immoderata dicebatr passio, sed passio immoderata mala est, quis neget.

secundum peripateticos qualibet passio etiam leuis et moderata dr passio: atqui nemo dicere ausit passionem leuem et moderatam esse peccatum, alias dicetr tempestas in mare, vbi leuis aura crispauit undas. qo verbo potius quam re videtr dissentio stoicos inter et peripateticos, vt vt sit, esto

propositio

passio secundum se sumpta o est mala,

quia motus mere naatis o e per se malus. atqui passio est motus naatis, vt per se patet: est enim naate, amare, gaudere, dolere &. liquidem ille motus est naatis, qui cois est hoi cum bellua, sed dolere, gaudere coo est hoi cum bellua, qo passio est motus naatis, proinde qi per se o est mala, qd erat probandum.

obiectiones

obij. 1°. passio est morbus āi, gō debet eradicari

dist. ant. passio immoderata, et quæ limites egreditur, C. passio moderata, et limites tenet à rāone præscriptos, N. Sola illa passio verè āi morbus, quæ contraria est rectæ rāoi, qđ quidem rāo est sanitas āe, sed sola passio immoderata est contraria rectæ rāoi, gō sola passio immoderata est morbus āi.

instabis. ois passio est contraria nāe, gō ois passio morbus.

dist. ois passio est contraria nāe sentienti et phīcæ, C. nāe raāti et morali, N. itaq; duplex in hoc nāe, altera phīca et sentiens, altera raālis et moralis. fateor passionem oem contrariam esse nāe sentienti, gō exorta passione citius aut tardius fluit sanguis in venis et arteriis, vnde alteratio et perturbatio corporis. Nego vero oem passionem esse contrariam nāe raāli, illud enim o est contrarium nāe raāli, qđ imperat recta rāo, sed passionem imperat recta rāo, nam, vt inquit phūs, fortis sæpè iram excitat, vt fortius pugnet.

obij. 2°. inuidia est passio: atqui inuidia per se mala est, go passio per se mala.

peccat hic silmus, qa ctuo e vrtis in 3a figura.

obij. 3°. ira est passio: atqui ira per se mala est, go aliqua passio per se mala est.

nego min. ille enim affectus o e per se malus, quem excitat in se vir fortis, sed iram excitat vir fortis, vt modo dictum, go ira o est per se mala.

2°. ille affectus o est per se malus, quam permittit Deus: atqui Deus permittit iram, irascimini et nolite peccare, go ira o est per se mala.

3°. ille affectus o e per se malus, qui locum habuerit in christo: atqui ira habuit locum in christo, vt declarat scriptura his verbis, iratus est aduersus ementes et vendentes, quos eiecit de templo, Domus mea, domus orationis vocabitr, vos autem fecisti speluncam latronum.

instabis. sti mathei c. 5°. qui irascitr fratri suo, reus erit.

dist. ppooem. qui irascitr fratri suo immoderatè et sine caa, C. moderatè et iustè, N. sic declarat scriptura illic nam in graeco textu sic legitr eixn, id est sine caa, et vt inquit phus, o ille culpatr,

qui irascitr simpliciter, sed qui irascitr tali modo.

idem dicendum de tristitiâ, quæ, vbi excessit rãois fines, admodum vituperatr; laudatr contra, si moderata fuerit, vel iusta cãa. testis Stus Paulus, gaudeo qd contristati estis ad pænitentiam, christus ipse tristitiam sensit maximam, vbi morti proximus fuit, tristis est ãa mea vsque ad mortem.

ridiculus go stoicus, qui affirmat tristitiam o cadere in virum sapientem, quia, inquit, ois dolor venit ex peccato: atqui sapiens o peccat, inquit stoicus, go vir sapiens o sentit tristitiam.

quasi verò vir sapiens o afficeretr tristitia ob peccata amici, sic christus houm sapientissimus maximè affectus est o ppter sua, sed ppter peccata nostra.

præterea quis mortalium immunis a peccato, septies in die cadit iustus, go aut ridet stoicus, aut desipit.

obii. 4° o fuit passio in primis parentib; vt ait scriptura.

dist. passio turpis, C. nam passio turpis venit ex peccato: atqui in illis o erat peccatum, go nec passio turpis. o erat passio simpliciter, N. nam in illis erat amor, sed pudicus et castus.

obii denique. concupiscentia est quedam passio: atqui concupiscentia peccatum est secum Apostolum, go passio sedumse peccatum.

dist. min. concupiscentia est peccatum vel qd oriatr ex peccato, vel qd inclinet ad peccatum, C. est peccatum. verè et ppriè N. sic declarat concilium Tridentinum sess. 5a. his verbis, si qdo concupiscentiam appellet Apostolus peccatum, declarat sancta synodus o dici ppriè et foaliter peccatum, sed qa ex peccato venit, et ad peccatum inclinat.

artus vlt.

De Quique passionis multifariam ddr passio.

1°. in moderatam et immoderatam. illa dr, quæ est conformis rectæ raoi, vt cum quis dolet vel irascitr, qdo decet, quomodo decet et ppter qd oportet. hæc dr, quæ est difformis rectæ raoi, vt cùm quis dolet aut irascitr, qdo o oportet et quomodo o oportet.

2°. ddr in naalem, qualis est amor panis, vini, et cibi bene preparati, et in eam, quæ est contra naam, qualis est amor edendi carbones, aut carnem crudam, aut aliud limile.

verùm celebris est diuio passionis in vndecim species, quatt amor, et odium; gaudium, et tristitia; desiderium, et fuga; spes, et desperatio; audacia, et timor; iræ.

pbr illa diuio, obtum passionis vel bonum, vel malum, si bonum, vel bonum simplex, vel arduum, sicut et malum.

bonum simplex vel spectatr sedum se, et excitat amorem, vel est absens et excitat desiderium, vel est præsens et excitat gaudium. similiter malum simpliciter, vel spectatr sedum se et excitat odium, vel spectatr vt absens et excitat fugam, vel denique vt præsens et excitat tristitiam.

qd si bonum sit arduum vel est poibile, vel impoibile, si poibile, spem excitat, si impoibile, desperationem; si malum arduum, vel præsens vel absens; si absens, vel pt repelli, et tunc excitat audaciam; vel o pt repelli, et tunc excitatr timor; si præsens, excitat iram. go st oo vndecim passiones, quarum sex priores st in appetitu concupiscente, quinq; posteriores in appetitu irascente.

addunt aliqui duodecimam passionem, quam aiunt contrariam iræ, s gratitudinem.

Refellunt. quippe gratitudo o est passio, sed vera virtus. Et verò gratitudo est virtus disponens ad reddendam parem gratiam benèfactorib, go gratitudo o est vera passio.

Restat gr, vt ira sit passio solitaria, cui ō est contraria alia passio, vt rectè demonstrat Stus Thomas hoc ratiocinio. ōis passio alteri opposita, vel ipsi est opposita rāōe obti, quomodo amor opponitr odio, vel rāōe accessus aut recessus ab eodem termino, quomodo spes opponitr desperationi, audacia timori: atqui nulla passio opponitr iræ rāōe obti; obtum enim iræ est malum arduum præsens; sed ō est obtum oppositum malo arduo præsenti; si qd tn esset obtum oppositum malo arduo præsenti, certè bonum arduum præsens: atqui ō datr bonum arduum præsens, vt per se patet, si enim bonum præsens, iam ō est arduum, gō nulla est passio opposita iræ rāōe obti. ō etiam rāōe accessus aut recessus a termino, quippè obtum iræ vt iam dictum est, est malum arduum præsens: atqui præsente malo arduo vel vincitr aus, ~~et~~ succombit, vel resistit, atque erigitr; si succombit aus, tristitia est, si resistit, ira erit, gō ō est passio opposita iræ rāōe accessus aut recessus, gō st ttum vndecim passiones enumeratæ.

Ex quib' duæ potissimum passiones dnr, nempè tristitia et ira, propterea qd vim inferunt corpori et āā præcæteris, vt satis experientia constat; nam tristitia sæpè affligit hoem vsque ad mortem, ira hoem totum immutat et in feram ferè vertit.

Porrò ex illis vndecim decem inuenies sibi mutuò oppositas, vel rāoē obti, vt tt amor, et odium; desiderium, et fuga; gaudium, et tristitia; vel rāoē accessus et recessus a tno, vt spes et desperatio; audacia et timor.

Restat ira sola, cui ō est altera passio opposita, vt probatum fuit, sed duntaxat cessatio a motu, vt ait phus his verbis, iræ opponitr mitescere seu quiescere a priori motu.

Quæris, sitne ars quædam patetica, seu excitandi passiones?

Ita docet phus plerisq; in locis, maximè in 2°. de Rethoricā, vbi ait id primum studere debere, qui orāoes ht publicas, vt āos audientium flectat in quamuis ptem excitetq; in his certos affectus siue amoris, siue odii, siue misericordiæ siue indignationis.

Atque docet experientia res certo modo repræsentatas siue verbis, siue gestibus cum aliquo vultus colore āos audientium mirum in modum commouere; sic vestis cæsaris exhibita ante oculos Romanorum totam vrbem penè excitauit, vnde horatius in arte poeticā mira refert de mouendis affectib; sic enim scribit.

ō satis est pulchra esse poemata, dulcia sunto,
et quocumq; volent, aūm auditoris agunto,

vt ridentib' arrident, ita flentib' adsunt humani vultus. si vis me flere, dolendum ē primum ipsi tibi: tunc tua me infortunia lædent.

hæc de passionib' generatim.

appendix De passionibus in particulari —

quoniam ocurrunt plurima et phco et morali pho digna in singulis fermè passionib', visum est cuiusq; naam, ppia et caas, effectus et pptates nosse, sic fiet, vt morbis facilius medeamur, primus enim ad sanitatem gradus est nosse morbum

caput 1um De amore —

hic primus oium affectus atque origo ex oium consensu. quippè obtum amoris bonum simpliciter et sedum se spectatum.

vnus cartesius docuit admirationem

esse primam oium passionem.

Verùm o arridet ista doctrina, ois enim passio pprie dicta est motus appetitus sentientis. atqui admiratio o est motus appetitus sentientis, sed illectus, vt dictum alibi, go admiratio o est vera passio.

accedit qd actionem oem comitetr quædam corporis immutatio atque alteratio; quia exoriente passione sanguis mouetr citius aut tardius: atqui exorta admiratione o alteratr corpus, go admiratio o est vera passio.

quamquam admiratio suum habeat morbum, ideo de admiratione dicetr suo loco.

Artus 1us

De

noe, extia et cais amoris

noe amoris illigitr motus appetitus sentientis circa bonum sensibile.

Extere amorem nimis constat.

finis amoris est conseruatio aatis, hs enim id amor, vt o mediocriter prosit sanitati si solus fuerit et sine vehementiori lætitia et cupiditate, quippè sanitas ex meliori

sanguine, melior sanguis ex meliori chylo, melior chylus ex cibis melius coctis, melior coctio ex calore naali, quem auget amor in pectore, go amor per se prodest sanitati, go per se conseruat aal, go finis amoris conseruatio aalis.

Caa efficiens amoris multiplex. 1.a ipse appetitus sentiens. 2.a cognio, ignoti enim nulla cupido. 3.a similitudo vel morum, vel studiorum, vel ætatis, nam vt ait sapiens, oe aal diligit simile, vnde manauit illud prouerbium, similis simili gaudet.

Qd si similitudo sæpè odium pariat, sedum illud, figulus figulo inuidet, et superbus cum superbo iurgia miscet; id per accidens et qtnus alter alteri nocet, aut nocere creditr, nequaquam verò per se, similitudo enim per se est nutrix amoris.

Denique 4.a caa amoris amor mutuus et reciprocus, nihil enim potentius instillat amorem, quam amor mutuus, vnde illud senecæ, docebo te amatorium sine crimine, si vis amari, ama; vnde et S.tus Aug. de illo ioannis loco, sic Deus dilexit mundum, vt filium suum vnigenitum daret, sic scribit, si pigebat amare, saltem ne redamare pigeat.

Neque dicas amorem esse sæpè sterilem et inefficacem, vt patet in Apollinerū daphnes, vnde illud coridonis apud virgilium:

o crudelis Alexis, nihil mea carmina curas,
nihil nostri miserere: mori me deniq; coges.

Id enim per accidens et praua dispositione agentis, scdum illud, actus actiuorum st in patiente disposito. sc inquit cartesius, quo o diligentior alter in examinandis istis affectib disponitr aus hois ad amorem per succum laudabilem, et maiorem sanguinis copiam ex pulmone fluentis; quippe ex illo sanguine ascendentes ad cerebrum spiritus, benè disponunt aum erga obtum repræsentatum, vnde amor obti. qd si verò pro abundanti succo et bono fluat malus et parcus succus, fluet quoq; peior sanguis et malignior, vnde spiritus maligni in cerebro, quib disponetr aus ad odium.

Subtum amoris est appetitus sentiens.

Caa foalis continetr eius defioe.

dfr autem amor motus appetitus sentientis ortus ex imaginatione boni sensibilis scdum se spectati seu abstrahentis a præsentiâ et absentiâ.

arlus 2us.

De pptib et affectib amoris

pptates amoris et effectus præcipui sunt.

1°. amor est primus omnium affectuum et velut origo.

2°. prodest sanitati, vt superius demonstratum.

3°. coniungit rem amatam cum amante, sedrup illud S^ti Aug. amor est iunctura duo copulans aut copulare appetens, non, vt inquit Pythagoras, ea est vis amoris, vt ex duobus fiat vnum.

4°. efficit, vt amans exeat, quasi extra se, vt rei amatæ inhæreat, hinc dr aam amantis esse magis, vbi amat, quam vbi animat.

5°. amor est fortior cæteris affectibus, vnde illud scripturæ, fortis, vt mors, dilectio: vnde et illud S^ti Pauli, quis nos separabit a charitate christi, neq; mors, neq; infernus, &.

Caa huiusrei, qd ex forto amore purior fluat sanguis et copiosior; ex puriori sanguine et abundantiore spiritus etiam puriores et copiosiores; ex spiritibus copiosioribus vis maior et maius robur, quippe in spiritib tota vis corporis atque ai, ob id legimus heroas fuisse ad amorem proniores.

Vltimum, sicut amor cæteris affectib fortior, sæpè peior et nocentior, quippe nihil curat hoc vel sæpius, vt re fruatr amatâ, testis illa medæa, quæ patrem et

et patriam parui fecit, fratrem membratim decerpsit, opes abstulit, vt fieret vxor Sasonis; testis etiam ille paris, qui cuncta perdidit libens propter helenæ amores, quam deperibat, sed qd peius laudatr illa a suis similib', vt declarant illi versus gallici:

Dieu, que le beau Paris eut vne belle proie,
que cet amant fut bien,
alors qu'il alluma l'embrasem't de Troye,
pour esteindre le sien.

6°. Zelum excitat, est autem zelus impetus vehementior, quo amans cum dispendio vitæ et bonorum nititr repellere, qd putat noxia rei amatæ.

7°. languor corporis et debilitas, scdum illud scripturæ, fulcite me florib', stipate me malis, qa amore langueo.

Caa huius languoris, qd exorto amore vehementiori spiritus vitales contemptaoi rei amatæ sic impenduntr, vt facultas nutrix destituatr calore prio ad coctionem ciborum, vnde fit, vt ~~languor~~ cor langueat, musculi flaccescant, et membra exteriora palleant.

hinc sequitr alter effectus amoris peior priore, nempe amentia, hinc dr, qd amare et sapere vix Deo conceditr, sc copia et calor nimius spirituum, qui sursum ascendunt, turbant cerebrum aumq;.

vltimus amoris effectus est extasio, quæ est quasi exitus aa a corpore, ita vt corpus iaceat mortuo simile et sine oi sensu, sicut contingebat, testis est aug. illi sacerdoti, qui, quoties volebat, ad certas voces ita auocabatr a sensibus, vt nequidem pungentium ictus sentiret, nec ignem sibi admotum, nisi post modum ex vulnere.

artus vlt.

De remediis amoris

primum remedium, obstare ppiis et amori nascenti, scdum illud:

ppiis obsta, serò medicina paratr,
cùm mala per longas inualuere moras.

2um. considerare pretium et dignitatem rei amatæ, est enim prudentis rem quamlibet ex pretio et dignitate æstimare, atque amare, hinc Deus ex toto corde amandus, qa oo bonus; vnde illud sti Bernardi, modus amandi Deum est eum amare sine modo; cætera tt amanda quidem, sed modicè et cautione adhibita, qa modicè bona: est gr bonus ordo et naatis Deum amare ppter se, atque infinitè: cætera verò ppter Deum et moderato affectu.

3um. abhorrere a desidia:
quæritr ægistus, quare sit factus adulter,
in promptu causa est, desidiosus erat.

4um. auertere cogitationem suam are amata
fugere occursum et amplexus personæ amatæ,
studia sua conuertere ad obta honestissima,
quippè amor nouus pellit veterem, sicut
clauus clauum.

denique ponderare incommoda;
quæ inde sequuntr, V. G. infamiam,
redundantem iniuriam Dei, importunum
seruitutis iugum, et horrendos amoris
immoderati effectus, quo lymphata
matres ne natis quidem pepercere:
— — crudeles vos quoq; matres,
crudeles matres magis an puer improbus ille,
improbus ille puer, crudeles vos quoq; matres.

De
Diuiae amoris

amor alter appetitus, qui passio dr,
alter voluntatis.

hic vel dilectio vel charitas.

dilectio est amor rei charissimæ et
pretiosissimæ, sed cum electione, vt
diligite inimicos vestros.

charitas est amor rei charissimæ et pretiosissimæ, qualis amor Dei, patriæ et parentum.

2°. amor, alter concupiscentiæ, alter benevolentiæ, seu amicitiæ.

amor concupiscentiæ est amor rei ppter vtilitatem, qualis amor equi, canis &.

amor benevolentiæ est amor rei ppter se, qualis est amor veri amici.

amor benevolentiæ, alter amicitiæ, alter devotionis. ille est amor rei æquali, quippè amicitia aut pares facit aut invenit. hic est amor rei, quam plus nobis — diligimus et pro qua conservanda vitam vltrò effundimus, hinc devotus Deo, — patriæ, amico aut amicæ.

De odio

oppositorum nãæ oppositæ, cãæ, pptates et effectus: atqui odium et amor tt passiones oppositæ, go nãa odii est oo oppositæ nãæ amoris, sicut et cãæ oppositæ tt pptates et effectus, go illecto amore et his, quæ ad amorem pertinent facilè, quæ ad odium spectant.

VNUM tn̄ obseruandum sc̄ vigente odio pulsum debiliorem sentiri et inæqualem, præterea frigus sentiri cum aliquo calore aspero et pungente pectus, denique stomachum cessare ab officio, vnde nausea et cibus crudus in stomacho, vnde impurior sanguis, vnde debiliores spiritus, vnde totius corporis debilitas.

ratio huius rei est q̄d vigente odio succus ciborum ō recte it ad cor, sicut ire solet, sed obliquè tendit ad limen et ad basim hepatis, vbi aceruatr fel, hinc fit, vt sanguis, qui erat in liene et iecore, appelletr ad cor, vbi producit plurimum inæqualitatis in sanguine, hinc spiritus inæquales, qui, vbi ad cerebrum peruenere, plurimum agitant irritantq;, hinc oritr amaror aut acerbitas.

EX quo claret odium plurimum nocere āā et corpori, præsertim si sit odium rei bonæ.

caput 2um

De Desiderio et fugā

Desiderium dr̄ passio appetitus concupiscentis orta ex imaginatione boni absentis.

cax desiderii effectus et pptates, sicut in amore, desiderium enim est spēs amoris, sed vehementior.

obiid observatr vigente desiderio aum vehementius agitari, ppterea qd desiderium plures suppeditat spiritus, qui ex cerebro ad musculos descendentes subtiliores efficiunt sensus et ptes corporis mobiliores.

De fugā

fuga dfr passio appetitus concupiscentis orta ex imaginatione mali sensibilis absentis.

cax, effus, et pptates fugæ eadem, quæ odii, sicut enim odium amori, sic fuga desiderio contraria.

atque sicut desiderii spes et lætitia comites, sic fugæ odium, metus, tristitia.

denig; sicut exorto desiderio descendunt de cerebro spiritus in musculos, quib disponitr aat ad prosequendum, vt patet in cane prædam prosequente, sic in fuga descendunt spiritus, quibus disponitr aat ad fugiendum, vt claret in oue, dum prosequitr lupus.

Caput 3um
De gaudio

Gaudium dtr passio orta ex imaginatione boni sensibilis præsentis, sicut contingit in cane, ubi potitr prædâ; cernis enim gestientem canem et quadam lætitiâ plenum.

Gaudium seu delectatio duplex, altera aa, altera corporis. delectatio aa oritr ex contemplatione rei spiritalis, qualis est delectatio, quam sentiunt viri solitarii siue legendo, siue meditando. altera corporis, qualis est delectatio, quæ percipitr ex gustu et tactu.

Quæris, Vtra maior?

Certum est delectationem aa per se maiorem esse et excellentiorem, testis phus cuius st hæc verba, maxima voluptas sedum sapiæ delectationem, et verò aa corpore maior, atque excellentior, go voluptas aa per se excellentior; contingit verò per accidens delectationem corporis maiorem esse, vel qd acrius titillat, vel quia est quædam medicina adversus ægritudinem et tristitiam.

Porro inter voluptates corporis maior illa est, quæ venit ex gustu et tactu; propterea qd nria magis vel conseruando idduo, vel æternandæ spiei, vnde ait phus canem ō delectaturum visâ prædâ, nisi iam spe voraret et tangeret.

CAA delectationis plurimæ.

1ª. possessio boni, est enim aliqd magnum æstimare se possidere bonum.

2ª. operatio honesta et facilis.

3ª. mutatio, dolet enim hōo, si diutius manet in eodem statu; nunc risum amat, nunc fletum scdum illud, est quædam flere voluptas.

4ª. recordatio mali præterriti, nam qd fuit durum pati, meminisse dulce est.

CAA huius rei, qd quisque delectatr amicitia Dei vel ppriâ virtute: atqui magnum est argtum amicitiæ Dei vel ppriæ virtutis euasisse ex magnis periculis, go illa recordatio dulcis et iucunda.

5ª. beneficia amicorum et virorum excellentium, nam st ista certissima argta nostri meriti, atque excellentiæ: atqui ō est mediocris voluptas opinari se virum bonum et meritis plenum, nam sectum illud horatii. principibus placuisse viris non pessima laus est.

6. aliis benefacere, hoc enim est argtum poæ, facunditatis et virtutis; atqui gloriatr hoc suâ virtute et facunditate, sic pater gloriatr liberis perfectis et benè natis, qo suam in his admiratr facunditatem.

7a admiratio, admirabilia enim, inquit ptus, pariunt delectationem.

Sed quæris, vnde admiratio?

Rondeo admirationem oriri ex subito spirituum motu, tc in aliis affectib — mouentr spiritus paulatim, vbi verò — accidit admiraõ, totus repentè motus, id agit nouitrei obtæ, tunc enim titillantr ptes cerebri delicatiores, vnde subita qæ commotio, vt accidit in illis, quib titillatr planta pedis aut palma manus, imò si res obta sit noua ob et extraordinaria, itr vsque ad stuporem, vt docet experientia, et ca est, qd spiritus ges descendentes de cerebro illuc confluant, vbi facta est obti impressio, vnde fit, vt alia corporis ptes vacuæ sint a spiritib, ideo manent sine motu et sensu.

Caterum admiratio ō mediocriter confert ad doctrinam, retinet enim aut in consideratione obti, vnde fit, vt clarior formetr idæa, vnde cognio clara et distincta.

Est tn signum ignorantiæ et infirmitatis, vt dictum alibi; ideo fugienda nimia admiratio,

qd fit beneficio phiæ, vt illic monitum.

Effectus delectationis plures.

1us dilatare cor et sanguinem, hinc purior sanguis et spiritus, hinc operaõ et cogitatio gratior.

Contingit tn nimia delectatione cor suffocari et extingui, propterea qd sanguis appulsus ad cor maiori copia, extinguit et suffocat cordis calorem, sicut oleum ignem suffocat, si copia vberior.

2us efficere hoem benè coloratum, raõ est qd sanguis purior et rarior fluat ad venas vultus maiori copia, vnde rubor.

3us sanitatem conseruare scdum illud sapientis, lætitia facit floridam ætatem; caõ huius rei, qd per lætitiam purior et melior fit sanguis.

4us efficere risum.

Sed quæris, qd risus, et quomodo fiat.

Risus dfr certa vultus contractio cum voce articulatâ lætitiam referens.

Caa 1a risus est sanguis fluens ex corde in pulmonem, illinc enim pulsus aër per arteriam vocalem efficit vocem inarticulatam. præterea inflatione pulmonis et exeunte aëre maiori copia, contrahuntr iecoris musculi, diaphragmatis et gutturis, proinde etiam et musculi faciei, quibus cum maxima

affinitas et connexio; hinc illa vultus contractio ridicula.

quæris, vnde inflatio pulmonis?

Rondeo duplicem esse caam. prior veniens ex corde ob insolentem rei faciem. posterior portio sanguinis ex liene affluentis, est enim ille sanguis aceto similis: atqui acetum, si infundatr liquori igni imposito ipsum rarefacit, go similiter sanguis ille immissus alteri sanguini ipsum rarefacit, vnde illa pulmonis inflatio.

argto est, qd melancholici, quib lien minimè sanus, aliqdo rideant affatim; vbi nempè sanguis purior lienis fluit ad cor.

quæris, cur o rideatr in maximo gaudio?

facilis est ronsio, sc o ridetr, nisi cum pulmone identidem impletr sanguine, vacuatrq; ; atqui in maximo gaudio pulmo totus est sanguine plenus nec vacuatr, go non ridetr in maximo gaudio.

De tristitiâ

tristitia dtr passio orta ex imaginatione mali præsentis.

causæ doloris st contrariæ cais gaudii,

qa oppositorum cāæ opposita.

Obseruabis, exortâ tristitiâ, debiliorem sentiri pulsum, sanguinem frigidiorem, totum denique corpus frigidius et grauius.

Causa huius rei, qd, exortâ tristitiâ, ostium cordis angustatr, hinc parcior sanguis in arteriis et venis, atque etiam tardior, hinc frigidiores spiritus, hinc frigus in corpore toto.

Vnde patet tristitiam esse damnosam.

1°. Enim tristitia nocet sanitati et, vt ait sapiens, tristitia exsiccat, et multos occidit, cāa qd tristitia turbat motum sanguinis, efficitq; impuriorem, vnde morbus.

2°. reddit hoem tardum et stupidum, motus enim ex spiritib: atqui exortâ tristitiâ, pauciores st spiritus, impuriores, proindeq; pigriores, vnde stupor in corpore:

diriguit visu in medio calor ossa reliquit.

3°. pallorem infert, pallor enim ex defectu sanguinis et impuritate: atqui exorta tristitia, fit sanguis parcior et frigidior, vnde pallor in facie.

Contingit tn tristem rubescere per accidens et rāoe passionum adiunctarum, nempè amoris et cupiditatis, quib passionib exortis, calefit sanguis in corde, ille præcipuè qui venit ex iecore;

ideo salit cum impetu versus cerebrum, vbi diutius immoratr.

Remedia tristitiæ sr,

1um. delectatio, sicut enim morbum pellit potio medica, sic delectatio tristitiam.

2um ~~tristitia~~ societas amicorum, quos tangit nostra ~~tristitia~~, vel qd pondus doloris fr leuius, vel qd amici dolor est testimonium amoris erga nos: dulce est amari ab amico.

3um dormire, quippe per somnum sanguis redit ad motum naturæ.

4um reputare effectus horrendos tristitiæ, nempè morbum et sæpe mortem secdm illud sapientis multos occidit tristitia, item stuporem, sic Niobe versa est in lapidem nimio dolore.

5um lacrymari, nam est quædam flere voluptas; rao est qd opus inclusum fr leuius, dum foras mittitr: atqui per lacrymas dolor inclusus foras mittitr, vnde solatium.

accedit qd ois operatio coiens hoi ipsum delectat: atqui flere est operatio coiens hoi tristi, vt perspicuum patet, hinc quærit secretæ et latebras, vt liberius flere possit secdm illud: ille dolet verè, qui sine teste dolet.

quæris, vnde lacrymæ?

Respondeo lacrymam esse aquam effusam ex oculis, sicut guttæ cadunt ~~de~~ ex nube: atqui guttæ nubis fiunt ex vapore densato, go similiter lacrymæ fiunt ex vaporib' condensatis, qui fluunt per neruos opticos, et arterias, quæ illis plures st, quomodo sudor exitè corpore.

Sunt autem duæ caæ, cur vapores illi mutentr in lacrymas. prior minor agitatio. posterior vapores copiosiores et benè aggregati, si nebulæ vertuntr in aquam, sic sudatr maiori exercitio corporis: atqui, exortâ tristitiâ retardatr motus spiritaum, hinc plures inter se colliguntr et fiunt in guttas.

quæris, cur desint lacrymæ in maximâ tristitiâ scdum illud, curæ leues loquuntr; ingentes stupent.

Ronsio facilis, sc origo lacrymarum st vapores de corde ascendentes, sicut origo fontis st vapores inclusi in ~~vaporib'~~ visceribus terræ: atqui exortâ graui tristitia clauditr ostium cordis, go cohibentr lacrymæ et vapores, hinc siccitas oculorum et stupor toto in corpore.

Inde patet, cur senes et pueri statim ad lacrymas confugiunt, vbi accidit aliqd tristc, sc naale frigus senum comprimit motum

spirituum, sicut frigus terræ reprimet motum vaporum illic inclusorum.

In pueris verò abundant spiritus, qui vbi tristitiâ comprimuntr, abeunt in lacrymas.

Est tn illud discrimen inter senem et puerum, qd senex ō fleat, nisi adsit aliqua lætitiæ caa, testis ille senex apud comicum, heu! lacrymor gaudio. rāo est qd surgente lætitiâ maior etiam surgat spirituum copia. contra verò puer vix fleat, nisi adsit tristitiæ caa. rāo est, qd aggreget spiritus eorum motum reprimendo, vnde lacrymæ, vt dictum supra, quemadmodum cadunt guttæ nubis vel nebulæ, vbi vapores densantr maiori quiete et cessante vento; eadem de caa exeunt lacrymæ ex oculis, si qdo contingat eos pungi aut irritari fistula, aut pileo, sic enim turbatr ordo pororum oculi, ideo congregantr vapores euntq; in lacrymas.

Est tn iuuenis, qui pallet tristis, ō flet, qd est argtum aliqdo bonæ indolis, nempè in eo, qui reputat ~~sæpè~~ secum rei obtæ magnitudinem, seq; contra fortiter munit. sæpius verò est argtum malæ indolis et ad odium metumue procliuioris, flet enim rarò, qui multum et odit et timet; quare phus laudat lacrymas in pueris, mouetq; pædagogos, vti permittant pueris lacrymas, velqd leuent dolorem inclusum, vel

qd st argum bona indolis et amantis.

comites lacrymarum gemitus et suspiria.

gemitus et risus eadem est causa.

causa suspirii aër laptus in pulmonem loco sanguinis, qui fluxit ad cor cessante tristitia, tunc enim incipit aperiri cordis ostium, et quoniam intrantem labitr ille aër et quasi repetitis vicib, ob id repetita sæpè suspiria.

species tristitia quatuor præcipua, inuidia, misericordia, indignatio, — maror, quib addit pœnitentia.

inuidia est dolor de bono alieno. ob id inuidia est passio per se mala, qo nefas est dolere de bono alieno.

pptas inuidiæ, efficere hoem liuidi coloris, testis ouidius libro 2° metam. vbi inuidiam suis depingit coloribus.

pallor in ore sedet, macies in corpore toto,
nusquam recta acies, liuent rubigine dentes,
pectora felle virent, lingua est suffusa veneno,
risus abest, nisi quem visi fecere dolores.

Est autem liuor pallidus, color mixtus cum flauo et nigro cum aliqua confusione. caa huius coloris mixti, qd exorta — inuidia, atrabilis, quæ est in liene et flauabilis, quæ est in basi iecoris — misceantr sanguine, hinc ille color — varius.

item efficere hoem pigrum et tardum.

quamquam o sola inuidia id præstat, ideo o si quis liuidus aut piger, ideo — inuidus.

misericordia est tristitia de malo alieno cum voltate leuandi, est enim misericors, quasi habens miserum cor.

bonus certè affectus in inferioribus qui sese credunt expositos oĩb fortunæ telis, hoc sum, humani nihil a me alienum puto.

imò cadit etiam ille affectus in viros fortes et generosos, qo character hois generosi et magnanimi est opitulari alĩs, misericors et miserator dominus.

ex quo colligis inuidum esse vel stupidum, vel superbum, qui o tangitr alienâ miseriâ certè inuidus odit, stupidus nihil — sentit, superbus æstimat se Deo parem, ideo positum extra fortunæ aleam, — ideo stupidus, superbus et inuidus ergo misericordes. porro miseriam vulgò comitantr lacrymæ, quia misericors amat et dolet, vnde lacrymæ.

indignatio est tristitia de bono, qd accidit indignis, sic propheta indignatr his verbis, leuauí pacem peccatorum, — videns indignationem.

indignationem sequitr irrisio, qd est argtum malignæ indolis, irrisio enim venit ex odio vel contemptu: atqui vir generosus oes amat et semper æstimat. vel irrisio est quædam vltio: atqui vltio o cadit in virum generosum, scdum illud, minuti et exigui ai est vltio, argto est qd vindicta nemo magis gaudet, quam fœmina.

quamquam irrisio o oo damnanda, si peccatum fuerit, oe enim peccatum propter turpitudinem ht aliqd, vnde irrideatr.

verùm mæror est tristitia diu durans.

penitentia est dolor ob malefactum cum voluntate nolendi fecisse. laudatr ille affectus, regatr prudia, sed cauendum, ne aus ægrotans somniet mala, vbi veré o st, vt contingit in hypocritis et superstitiosis hoib, nec vere dolere, nec pœnitere norunt.

Caput 4um

De Spe et desperatione

Spes dfr passio orta ex imaginatione boni absentis ardui et poibilis, aut saltem, qd poibile iudicatr. desperatio contra.

Causæ spei sunt,

1ª experientia, nam qui sæpius fuit felix, sperat se futurum semper felicem.

2ª. iuuentus, nam, vt ait ptius, iuuenes benè sperant, vel qa calidior sanguis et vberior, vnde vberior spirituum copia vel qa repulsam nunquam passi sunt: obid sperant durissima quæq; et difficillima sese vincere posse.

3ª. ignorantia, nam qui ignorat periculum, audacior est. vtraq; illa causa destruit pallantem in pericula, vt videre est apud virgilium.

Vltima ebrietas: testis ptius, ebrius benè sperat, et verò vinum, inquit horatius, addit cornua pauperi:

quis post vina grauem militiam aut prælia tractet,
fœcundi calices quem non fecere disertum.

Causa est, qd in ebrio abundent spiritus, vnde spes, vel etiam qd ebrius non considerat periculum.

Effectus spei idem, qui desiderii.

Caput 9um.

de audacia et timore

audacia dtr passio orta ex imaginatione maliardui, qd pt repelli.

timor contra.

causæ audaciæ tt,

1ª spes, testis phus, audaces, qui benè sperant; ex quib' verbis claret spei et audaciæ esse aliquam connexionem, nemo enim audax, nisi qui benè sperat, et qui benè sperat maxima quæq; aggreditr.

2ª. bona conscientia, nam

iustum et tenacem propositi virum
si fractus illabatr orbis
impauidum ferient ruinæ.

effus audaciæ efficere, vt sanguis fluat velocius in venis et arteriis.

hinc multa promittit audax ante pugnam, sed sæpè deficit in pugna, q̄a facies periculi retardat motum sanguinis, hinc timor — audaciæ succedit.

alter effus audaciæ reddere hōem — arrogantem, si res ex voto cesserit.

cāæ timoris tres præcipuæ,

1ª. amor sc̄dum illud, res est solliciti — plena timoris amor.

2ª. infirmitas. testis phus, timor ex defectu. et vero sicut opinio ppria virtutis spem auget atque audaciam, sic conscientia ppriæ infirmitatis timorem affert.

3ª. sanguis frigidior et parcior, sicut enim sanguis calidus et abundans audaciam affert, qa calidiores et copiosiores spiritus, sic sanguis frigidus et parcus metum affert, qa spiritus frigidiores et in minori copia.

Effus et pptates timoris contrahere sanguinem et congelare, vnde pallor et stupor; pallor quidem, qa oppositorum raões opposita: atqui rubor ex sanguine calido et effuso, go pallor ex sanguine congelato: stupor verò, qa stupor ex defectu spirituum; atqui congelato sanguine deficiunt spiritus.

alter effus, subrigere capillos, quippe deficiente sanguine contrahuntr pori cutis; atqui, contractis poris, subriguntr capilli, go &.

3us. creare sitim, qa spiritus calidiores coacti inter viscera excitant plus aequo illum vaporem, qui ascendit continuo ad fauces gutturis, vnde sitis.

timor, alter immoderatus et nociuus, alter moderatus; ille damnatr, hic laudatr, tum qa reddit hoem prudentiorem, tum qa iuuat operaoem, scdum illud, pedib' timor addit alas. caa, qd aa sollicita suae salutis

plures pellat spiritus ad musculos, qa spiritus fugæ seruiunt.

immoderatus turbat sanguinem, vnde tremor in membris, qtnus gelato sanguine destituuntr membra spiritib, vnde infirmitas et tremor, vt contingit in ægrotis accedente febri.

Remedium aduersus timorem est hre conscientiam bonam et fidere Deo, Deus protector vitæ meæ, a quo trepidabo?

Spies timoris scdum damassenum tt, segnities, erubescentia, admiratio, stupor, verecundia, agonia, conseruatio, sed illa tt potius effus, quam spies.

caput vlt

De

irâ

ira dtr passio orta ex imaginatione mali præsentis ardui.

causæ iræ tt præcipuæ.

prior, opinio mali allati, irascitr enim, qui allatam sibi iniuriam opinatr.

posterior contemptus, sc hoo ppriam amat virtutem, ideo irascitr, si existimat se contemni, et ludibrio haberi, maximè

verò Rex aut Deus sedum illud:
— manet alta mente repostum
iudicium paridis, spretæq; iniuria formæ.

Effus ira est,

1us. delectatio quædam ex vindicta, nam vt ait phus, ira est dulcior melle in corde irascentis. rão est, qd medicina iucunda est ægroto: atqui vindicta est quædam medicina rũ irascentis, go vindicta dulcis est hoi irato.

2us. ebullitio sanguinis, hinc ira defiri solet assensio sanguinis circa cor. caa huius rei est, qd iram comitetr odium personæ, quæ prior læsit: atqui nascente odio aperitr fundus iecoris, vnde fluit bilis et fel, quæ, vbi miscentr cum sanguine cordis accendunt sanguinem; quemadmodum oleum iniectum accendit ignem, atque id satis declarant signa, quæ apparent in vultu irati, cernas enim scintillantes oculos, faciem ignitam, dentes crepitantes, totum deniq; corpus aliud, ita vt ira surgente, fiat quædam feritatis accessio, etiam in belluis ferociorib, vt ait seneca, vbi monet hunc affectum ab hoe extirpandum, si fieri poit, quia feritas aliena prorsus ab hoe, qui factus est totus ad humanitatem et honestatem.

Notabis obiter tremorem corporis o solum oriri ex defectu spirituum, sed

sed ex copiosioribus spiritibus, qui turbantr et sine ordine, huc et illuc eunt.

Notabis præterea fieri aliqdo, vt iratus pallescat, propterea qd iram sæpè comitetur tristitia quædam vel metus: atqui pallor ex tristitia et metu, vt dictum supra.

3.us **Effus** iræ impedire rāois vsum, quippè vsus rāois ex tranquillitate cerebri, sed ira turbat cerebrum nimia spirituum agitatione, gō impedit rāois vsum.

4.us Silentium, id verò contingit ex spiritib turbatis, sic enim impeditr linguæ officium, vnde seneca, tunc lingua se præpedit.

Ira duplex, altera, quæ statim oritur, seq; subito prodit, sed subitò etiam cessat. altera lenta et meditata.

Prior ira sæpè argtum est bona indolis et āi æquissimi irascentis propter ordinem turbatum aut iustitiam læsam, sic irascitr parens aut superior, si viderit ordinem familiæ turbatum, præsertim a liberis et amicis. cāo iræ tam subitæ bilis, quæ statim fluit ad cor, vnde inflammāo sanguinis subita, vt supra explicatum; et subito illa inflammāo cessat, nempe vbi mutatr rei facies. hanc iram sæpius sequitr pænitentia, vel qd grauior fuerit ira, vel qd ō erat sufficiens irascendi cāo, sic pænitet patrem iræ aduersus

filium, si læderit ipsum iratus, aut si ō fuerit satis digna irascendi cāa.

posterior ira, nempè illa, quæ est meditata, venit ex odio et tristitia, ideo periculosior et terribilior cāa huius iræ mixtio sanguinis, fellis et bilis simul. hæc ira cadit in viles et superbos āas, quæ de se ō satis modestè sentiunt, ideo fugienda a viris generosis et magnanimis.

quamquam ōis ira eo nōe vtilis est, qd ministret in agendo fortitudinem, testis phus aiens fortitudinem acui irā, sicut gladius acuitr cute.

verum excessus vbiqi metuendus, præsertim si ira fuerit lenta et ex odio nata, nam ira, quæ tegitur, nocet.

innocentior illa, quæ statim sese aperit, qa virus oē, qd erat in pectore clausum, foras mittitr; sed illa nocentissima, quæ ō apparet statim, sed sese ad maiora reseruat.

vnde illud sapientis, ira in sinu stulti quiescit.

Remedium aduersus iram reputare horrendos iræ effectus, nam vt ait seneca nulla pestis hūāō generis pluris constitit.

plurimum ctiam facit āi magnitudo,

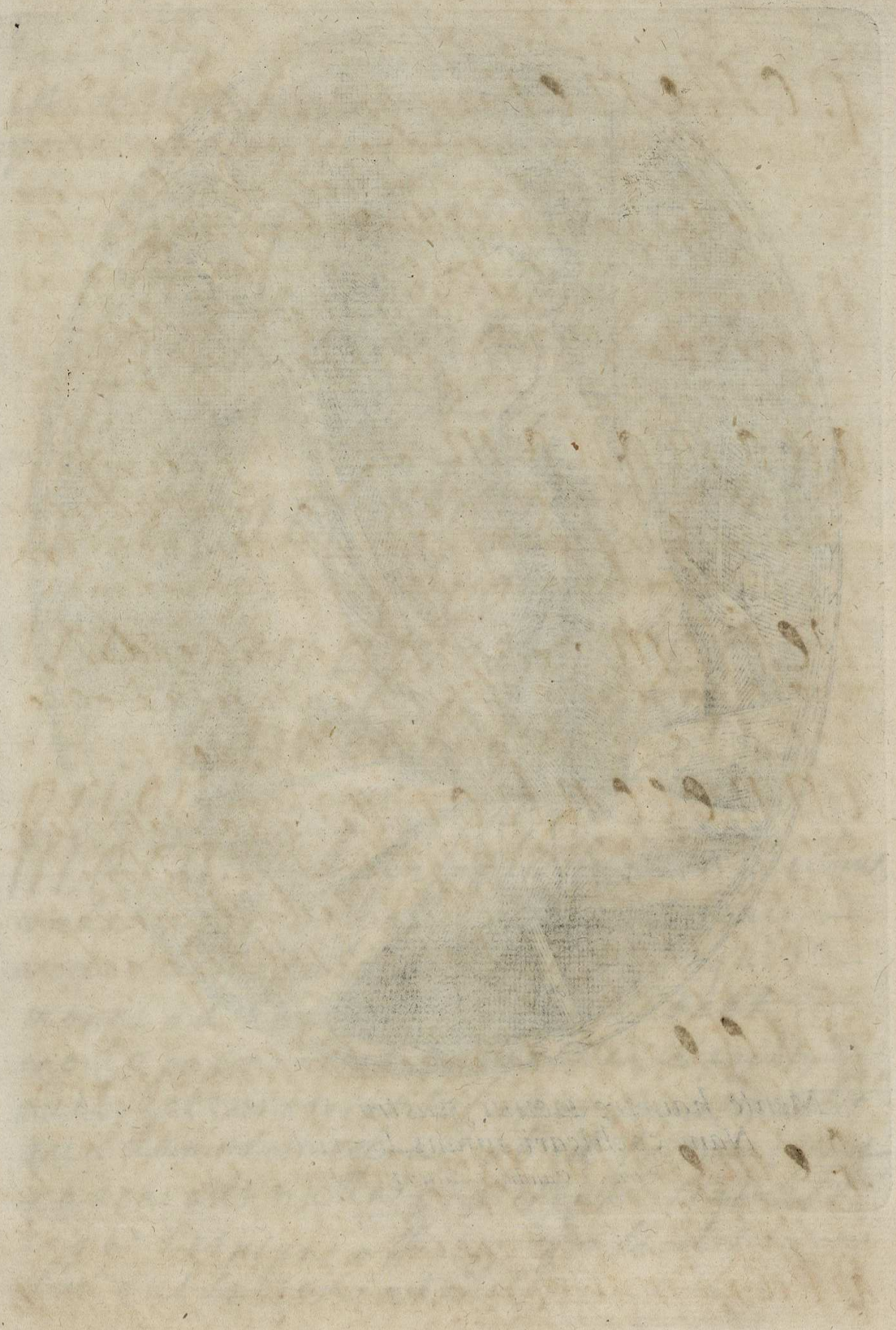



Mente haurire Deum frustra AVGVSTINE laboras,
Nam cochleari infans hauriet ante mare:

Petrus Candidus inuent. Iollain exc

pudet enim virum magnanimum seruire tam turpi affectui, et a nõe alieno, egregia est victoria, iram vincere et modum ponere.

pars 5ª
phiæ moralis
tractatus breuis De œconomicis et politicis

Moralis generalis fundta iecimus, vnde quisque haurire queat benè viuendi regulis et præcepta, quib mores ad honnestatem recte componat, si modo meminerit ~~[illegible]~~ virum esse, est enim cuilibet viro insitus amor sui et naatis quædam sui cura; ob id factum est vt pauca aut nulla præscripta sint hoi erga seipsum officia, qa facilis cura sui aut saltem naatis.

Sed quoniam difficilior est alieni boni cura, difficillimum verò reipublicæ aut familiæ dignè præesse, ideo relicta a maioribꝫ statuta quædam et præcepta, quibꝫ familia regeretr et regnum seu imperium recte et sapienter administraretr;

quare huius tractatus duxerunt quæstiones præcipuæ; prior de æconomicâ, posterior verò de politicâ, quibꝫ fortasse addetr aliqd de monastica seu de regimine sui ipsius.

quæstio prior
De æconomicis

Def. pars philosophiæ moralis occupata circa bonum familiæ.

Est autem familiæ societas multorum in eâdem domo viventium, id est eodem pane, eodem igne, eodem potu utentium.

Ad perfectam familiam tres requiruntr combinationes.

1ª. mariti et uxoris.
2ª. domini et serui.
3ª. parentum et liberorum, de quibꝫ breuiter in tribus capitibus.

caput 1um.

De combinatione mariti et vxoris

hæc prima combinatio dr vulgò — coniugium, quasi duorum iugum.

grande apud christianos sacramentum, cùm sit signum rei excellentissimæ, nempè coniunctionis christi cum ecclesia, vt ait Apostolus: apud cæteras gentes contractus ciuilis, sed sempiternus et indiuiduus.

causæ coniugii sunt,

fines triplex;

1us. procreatio liberorum, vt declarant duodecim tabulæ, in quib hoc stat — scriptum, liberorum procreandorum — causa.

2us. moderari incontinentiæ sedum illud Apostoli, melius est nubere, quam vri.

3us. mutuum auxilium, officium et mutuus coniugum amor, sedum illud, faciamus hoi adiutorium simile sibi.

Causa efficiens 1a. Deus, qui initio hoc sacramentum instituit in Paradiso terestri.

2a. ipsi coniuges, quorum mutuus et liber est esse consensus, quem exprimere solent his verbis, accipio te in meum, accipio te in meam.

nria etiam parochi præsentia, vt definit concilium tridentinum, vel qa parochus est caa efficiens matrimonii, vt docent quidam theologi, vel qa est testis fidelis, quo absente, irritum habetr matrimonium.

maa coniugii st ipsa coniugum corpora.

Causa foalis continetr eius defioe.

dfr a iustiniano viri et fœminæ coniunctio individuam vitæ consuetudinem seruans.

Vnde claret o poe separari ab inuicem, quos maritalis copula vinctos tenet, scdum illud, quos Deus coniuxit, hoo o separet.

Scio equidem id datum fuisse apud iudæos libellum repudii, qd erat sanè leuissimum repudiatæ vxoris solatium, sed illud toleratum potius quam permissum, vt indicat ipse christus, nempè ob duritiam cordis, ideo o oo immunes a culpâ fuerunt, qui isto remedio vsi st, vt docent patres.

Scio etiam duram videri conditionem mariti, cui viuendum semper cum vxore eadem, maximè cum vxor bona sit

rara auis in terris nigroq; simillima cygno.

Vnde et illud:

fœmina nulla bona est vel si bona contigit illa,
nescio quo fato, res mala facta bona est.

Et illud:

est mulier mera bilis tit duo commodattum,
dum iacet in talamo, dum iacet in tumulo.

Verum si eo nõe improbandum matrimonium, damnandum quoq; erit õe votum, quo vir religiosus et sacerdos perpetuam Deo vouet continentiam: atqui nihil voto sanctius, go õ damnandum est matrimonium, sc qõ perpetuum.

Imò matrimonium sanctissima societas et reipublicæ seminarium, et in quo feliciter viuitr, si vir bonus castam, sanctam et puram nactus fuerit vxorem; qd si aliter contingeret, solatio esse dt, qd nihil sit oi ex pte beatum.

Atque, vt occurratr illi malo, õ temerè ducenda vxor, sed prius maturè deliberandum, explorandumq; quam sit assumpturus sociam laborum, vigiliarum, curarum, vitæ et mortis, mortis, inquam, quia antiquitus gloriosum sibi fore credebat vxor, si simul cum marito vel eodem tumulo clauderetr, vel eodem rogo consumeretr.

conditiones coniugum hæc notantr præcipuæ apud authores.

non sit iunior maritus, ne nascatr imbellis proles et patriæ inutilis.

non sit senior maritus, ne moriens deserat prolem impuberem, quæ arte paterna erat erudienda.

sit q̄o ætas mariti trigesimus circiter annus, q̄a maturus ea ætate animus, et corpus iustam collegit magnitudinem.

conditiones vxoris,

esto egregiâ facie et pulchrâ, vt retineat maritum, sit tn̄ animo et morib' pulchrior

fuge superbam, vnde illud satirici:

malo venusinam, quam te cornelia mater
graccorum, si cum magnis virtutib' affers
magnum supecilium, et numeras pro
dote triumphos.

fuge etiam doctam, nam vt inquit idem satyricus:

ō habeat matrona tibi quæ iuncta recumbit
dicendi genus aut curtum sermone rotato
torqueat entimema, nec historias sciat oēs.

fuge et ditiorem, nisi aliūde prudens et optimis moribus: q̄a

intolerabilius nihil est, quam fœmina diues.
argentum accepit, dote imperium vendidit,
dotata regit virum.

condiões mutuæ coniugum.

maritus regat vxorem, ō vxor maritum nam, vt inquit stus Paulus, sicut christus est caput ecclesiæ, ita maritus vxoris; sed regat, vt sociam, ō vt ancillam, qa fœmina de latere viri, ō de pede tractata est.

ornamentum decens permittat nam fœmina gloriosum aal et suis superbiens plumis.

vetet ornamentum nimis magnificum, et sorti ō cōiens suæ, qa

prodiga ō sentit percuntem fœmina sensum.

— — — — — fœmina turpe putat nil cum virides gemmas collo circumdedit, et cum auribus expansis magnos commisit elenchos.

faciat participem consilii, sed cautè idq; prudenter, nam fœmina est aal garrulum, vt testantr exempla ō pauca; faciliusq; contineret lingua carbonem ignitum, quam sermonem arcanum; ideo fœmina, quæ secretum sibi commissum seruare pt, commendatr eccles. c. 4°.

quæritr 1°. an sit bonum vxorem esse cōem plurib' maritis, an ppria vnittum?

Respondeo repugnare vxorem esse cōem pluribus maritis, 1°. id testatr consuetudo; nusquam enim legitr id permissum, aut si permissum, sanè apud barbaras gentes, in quib' lumen naale fermè extinctum.

2°. quia id repugnat finis coniugii, et enim finis coniugii non solum procreare liberos, sed etiam educare, atque instruere, vt recte ait phus: atque si sint plures patres, quis eorum educabit, quis instruet; vt enim ista eius, qui genuit, quis autem credat se verum et certum sobolis parentem.

3°. quia vxor, sicut ager proportione; atqui communio agri aduersatr legi naali, go multo magis communio vxoris.

quæritr 2°. sitne bonum marito plures hre vxores?

Rondeo non licere marito plures hre vxores.

1°. quia prohibet sanctitas matrimonii, qui enim plures ducit vxores, magis videtr ad libidinis societatem spectare, quam ad prolis facunditatem.

2°. quia id vetant ecclesiæ leges sedter quod Poligamia enorme crimen.

3°. quia id vetat lex naalis et ipso naal matrimonii, quippe ea est naa matrimonii, vt sint duo in carne vna, et vnus sit totus propter alterum; quomodo autem maritus erit totus vxori, si plures sint vxores.

Scio id permissum olim apud antiquos

patriarchas, id etiam nunc permitti apud turcas, verum apud nos alia rao, vbi lex sanctior, mores sanctiores esse debent secum illud estote ~~praedicta~~ et sancti, sicut ego sanctus sum.

Et verò vnius christi vnica ecclesia quam suo acquisiuit sanguine, q̄ ōt vnius mariti debet esse vnica vxor, quippe matrimonium est signum coniunctionis christi cum ecclesiā, vt dictum supra.

Caput 2um

De combinatione Domini et Serui

Seruus à seruiendo, vel potius à seruando, vt notat iustinianus, nempè qd captus seruaretr, dictum etiam mancipium, qd manu caperetr.

Vel nascitr, vel fit. nascitr vel ex patre seruo, vel ex ancilla matre. fit vel iure gentium, vt captus in bello, vel iure ciuili, vt cum quis natus plus viginti passus est se vendi ad pretium ~~[illegible]~~ participandum.

dfr seruus instrumentum domini et raale.

dfr seruitus constitutio iuris gentium, qua quis domino contra naam subiicitr, vt illigas hoem naa liberum esse.

Scio apud phum legi quosdam hoes naa suâ seruos, sed prorsus alio sensu, se hoes hebetiori ingenio nati ~~st~~ obsequi eorum imperio, quos naa genuit regimini aptos; sed alia est seruitus iustiniani, qua se quis ita seruus est, vt nihil suum habeat, quaequidem maiori expte nunc sublatâ, neque enim aequum est sic seruum esse, quem christus sanguine pprio liberauit.

Officia domini praecipua.

dulce sit imperium domini in seruos, minimè durum, errat enim, qui imperium credit grauius esse et stabilius, vi qd fit, quam illud qd amicitia adiungitr.

Et verò seruus verè hoo est et frater, nec nisi ioco fortunae diuersus a domino:

Si fortuna volet, fies de consule Rhetor,
Si volet haec eadem, fies de Rhetore consul.

praeterea meminerit dominus alium se hre in caelis dominum, cui seruit ois creatura, tanquam domini dominantium et Regi Regum.

Doceat 9o, quæ pertinent ad cultum animæ et corporis, qui o ht curam domesticorum, peior est infideli.

Officia servi,

Servire liberaliter et sponte, id enim Deo gratissimum est conciliatq; aum Dei, nam, vt ait chremes apud terentium, feci, vt ex servo esses libertus mihi, propterea qd serviebas liberaliter. cætera docebit S.tus Paulus ad colossenses cap. 3o. et 4o.

Caput 3um
De combinatione liberorum et parentum.

Officia parentum hæc st præcipua.

1um alere qdqd pepererunt, vt docet tullius his verbis; coe oium animantium est quædam cura eorum, quæ procreata st.

Neque refert, qd partus sit mutilus et imperfectus; quippe id accidit sæpius culpa parentum quos libidinis ardor, o solus prolis habendæ amor coniungit.

accedit qd partus mutilus et monstruosus sit verus hoo, go verè hoem occidit, qui prolem deserit imperfectam et deficientem. eadem lege prohibetr abortio et liberorum expositio, ppterea qd st istae quadam homicidia.

2um mater perse et pprio lacte, si fieri pt, alat natum, est enim verius illa mater, quae aluit, quam quae genuit istuc argtum tractat erasmus in colloquio, cui titulus est, puerpera, in quo probat grauiter peccare matrem, quae sine graui caa prolem suam tradit alteri educandam.

Et verò, inquit ille, belluae etiam immaniores suos alunt fœtus, vt leones viperae, go illis belluis crudelior illa mater, quae pprium fastidit natum.

adde qd est qddam expositionis genus infantulum adhuc tenellum rubentem a matre et matris opem implorantem ea voce et lacrymis, quae feras etiam mouere possent, tradere mulieri alienae, forsan nec corpore nec morib satis salubri; hinc aulus gellius, qd est tantum malum peperisse et statim abse abiicere aluisse in vtero nescio qd qd videtr o alere suo lacte, qd videtr iam viuens, iam hoo, iam matris officia implorans.

qd si triticum degenerat in auenam, dum transfertur in alienum solum, si vitis indolem mutat, si ramus ab arbore diuulsus languescit et statim moritur qd putas euenire puerulo, qui priuatr cognato et familiari succo, cogiturque insuescere cibis alienis.

3um vbi infans auulsus est a matre nutriatr molli cibo, nempè lactè et pulte propter debiliorem stomachum.

interdicatr vino, qd nocet maximè illi ætati.

assuefiat laboribus, id enim plurimum confert ad robur et sanitatem.

permittantr lacrymæ mediocres, hoc enim leuat cerebrum, sed reprimatr eiulatus.

hæc phus de educatione corporis vsque ad septimum circiter annum.

vbi verò ventum est ad septimum annum, mittatr ad scholas, inquit stus Thomas, vel tradatr disciplinæ pædagogi, a quo ea ediscat, quæ æquum est scire honnestum adolescentem, nempè artes liberales et meliores scias.

porrò institutio pueri, vel priuata vel publica vtraqi laudanda, si contingerint boni pædagogi.

melior tn publica institutio scdum quintilianum, qa æmulatione aevitr aus, et semina sciarum fœlicius germinant, quomodo collisione corporum elicitr ex silice.

ob id instituta collegia publica.

sed laboret præcipuè pædagogus et studiorum formator in formando pueri iudicio, in hoc enim tota laus pædagogi et hois

curabit etiam præceptor, vt sint casti mores et pudici, ideo removebit qdqd aum inquinare pt aut sensus.

nihil dictu fœdum visuq; hæc limina tangat intra quæ puer est, procul hinc, procul inde puellæ;

.

.

maxima debetr puero reverentia, si qd turpe paras nec tu pueri contempseris annos.

reprimantr illi affectus, qui vigere solent illa ætate, vt iracundia, ventosa superbia, et qdqd aum pt inflare.

hæc oia, vbi recepit adolescens a parentibus et præceptorib, ingratissim certè erit, si vel minimum prætermittat, quo se gratum et bene memorem testari possit.

quæstio altera
De
Politicâ

Politica est scia moralis, quæ versatr circa bonum ciuitatis, est autem ciuitas optima constans ex domibus et familiis.

finis politicæ est felicitas publica.

causa efficiens naa, quæ ingenuit hoi societatis desiderium, scdum illud phi, hoo est aal politicum.

maa politicæ st ciues.

Est autem ille solus ciuis, qui gaudet iurib' ciuitatis, estqi aptus gerere dignitates honorabiles.

cæteri verò o st ciues ppriè, vt st serui, inquilinii et sordidi opifices, qui vitam trahunt in sentinis et latrinis purgandis.

causa foatis ciuitatis continetr eius defioe.

dfr autem houm societas iisdem sub legib' viuentium ad benè beatèque viuendum sufficiens.

Porro ciuium alii nobiles, alii — principes, alii iudices, alii inferioris conditionis, vt plebs infima. de his orb breuiter:

caput 1um.

De Principe et nobili

Princeps dr, qui principatum tenet in ciuitate, hinc dr rector, tutor et custos ciuitatis

quatuor st eius virtutes præcipuæ.

1a religio seu pietas erga Deum, oportet enim meliorem esse cæteris, qui præest cæteris.

2a iustitia, est enim patet ciuium et regula.

3a fortitudo, vt ciues tutari possit.

4a clementia, quæ maximè principes decet.

istis quatuor virtutib præire dt — prudia, qa sine prudia nemo bonus.

porro illas principis virtutes breuiter complexus est Seneca his verbis, seruire Deo, parcere afflictis, orbi quietem dare, et sæculo pacem suo; hæc est summa principis virtus, petitr hac cælum via.

officia ciuium erga principem tria maximè. 1um exhibere honorem et cultum Regem honorificate, qa princeps est imago Regis. 2um ipsi obedire, siue pugnare opus, siue vectigalia pendere, id iubet Deus initio primi Regum. 3um pro orare; sic iubet Paulus his verbis, obtestor, vt pro principib' fiant oraões, obsecrationes &c obedite præsuppositis vestris, nam principi summum iudicium dii dederunt, subditis obsequendi gloria relicta est.

neque refert, qd princeps aliqdo dura imperat.

quippè iubet idem stus Paulus, vt obediant ciues principibus etiam discolis. hinc illud, bonos principes voto expetere oportet, qualescumque tolerare, quomodo sterilitatem vel nimios imbres, sic luxum et auaritiam et dominantium mala pati. hæc de principe.

nobilis, dr, qui clarus est sanguine et factis clarior.

hinc duæ condiões viri nobilis. prior claritas sanguinis et maiorum. posterior egregia virtus et præclarè factorum memoria.

qd si alter vtra conditionum illarum desit, o erit perfecta et vera nobilitas malim tn, desit claritas sanguinis,

quam virtus, quia illud fortunæ lusus, ut dictum alibi, nasci a principibus fortuitum est; hoc verò nostrum opus, virtus enim ex nobis, unde illud:

malo pater tibi sit thersites, dummodo tu sis æacidæ similis
quam te thersite similem producat Achilles.
nobilitas sola est atque unica virtus.

caput 2um

De magistratu et iudice

magistratus dr ille, qui rem gerit publicam.

virtutes et officia magistratus eadem, quæ principis, nempe relligionem integram seruare, ius reddere populis, hostes debellare, miseris parcere, &.

iudex dr, qui iustitiam exercet, imò dr Arti iustitia animata et quædam Dei imago excellentior.

virtutes et officia iudicis eadem, quæ magistratus et principis.

quæritur verò, debeatne iudex iudicare semper sedum allegata et probata contra ppriam sciam, etiam in causa capitali, ubi agitr hois vita,

id clarebit vnico exemplo, accusatr Petrus criminis capitalis, v. g. homicidii, conuincitr testimonio publico, dtne iudex damnare Petrum, quem nouit ipse a crimine alienum.

Priusquam Rondeatr, certum est iudici illi tentanda esse oia, ne Petrum damnet ad mortem, vel rem procrastinando, vel testes seorsim examinando, vt hac arte veritas tandem, si fieri pt, innotescat, sic monet doctor, sic liberata olim susanna, cum iamiam ad supplicia rapiend ect innocens; hæc oia vbi tentauit iudex, nec qdquam profecit, deserenda est persona iudicis et alteri remittenda iudici, id etiam docet idem Sctus Thomas.

Qd si verò illud o licet per principem aut Rempublicam, cogatrq; sententiam ferre quæritr qd sit facturus iudex, damnaturusne an absoluturus. sit de hac re nostra.

propositio

iudex eo in casu dt iudicare scdum probata et allegata contra ppriam sciam.

Quia iudex dt iudicare scdum sciam

sibi propriam: atqui sola scia, quam ~~hr~~ pertestes est ppria iudici; nam sola scia publica ppria est personæ publicæ; qualis est iudex: atqui sola scia, quæ habetr pertestes publica est, vt per se patet, go sola scia, quæ habetr pertestes iudici pprea est, ac proinde iudex dt iudicare scdum sciam testium, atque ita iudicare dt scdum allegata et probata.

Et verò iudex dt iudicare scdum sciam certiorem et scdum ordinem iustitiæ; iudex enim, qtnus iudex, tenet locum Dei: atqui scia publica certior est, scdum illud, plus vident oculi, quam oculus. præterea is est ordo iustitiæ, vt iudex scdum leges et iura prononciet, nihil agens ex arbitrio, nihil domo ferens meditatum, gt loquitr stus ambrosius, go iudex dt iudicare scdum sciam, quæ habetr per testes.

Obiectiones

Obii. 1º peccat, qui occidit innocentem, scdum illud, innocentem o condemnabis; atqui iudex ille damnat innocentem, go peccat.

Nego min. o est enim innocens ~~dt~~ saltem respectu iudicis, qui conuictus criminis scdum ordinem iustitiæ, et sufficienti testium probaoe: atqui hoo ille, quem damnat iudex, conuictus est criminis scdum

ordinem iustitiæ, et sufficienti testium probaõe, q̃o iudex ō damnat innocentem; hinc s.tus doctor, iudex ille, inquit, ō damnat innocentem, sed illi, qui reum probauere.

Sedum illam regulam excusantr tortores, qui exequuntr sententiam iudicis, alioquin iniquam, modo tr iniquitas ō sit manifesta et contraria legi nãali.

instabis. peccauit Pilatus damnans Christum, q̃a erat innocens, q̃o similiter peccat et iudex.

nego cons. et paritatem: neque enim par est rão iudicis nostri et Pilati, Pilatus enim damnauit Christum nullius conuictum criminis, neque sedum iustitiam, nec sufficienti testium probatione, vt satis declarat historia passionis. at verò iudex noster damnat eum; qui est conuictus criminis sedum ordinem iustitiæ ex sufficienti testium probatione.

hinc claret iudæos grauius peccasse Pilato, quia inuidiã solã, ō relligionis amore Christum tradiderunt Pilato crucifigendum.

denique peccauerunt tortores, qui exæquatiuunt sententiam manifesto iniustam, et quæ continebat errorem intolerabilem vt loquuntr iurisconsulti, est enim error intolerabilis occidere innocentem; quem innocentem declarant lex nãalis, diuina et humana, et quem sanctum et Deum probant vita, mores, et facta.

Obii. 2°. peccat, qui agit contra conscientiam: atqui iudex ille agit contra conscientiam, go peccat.

Nego min. ille enim agit contra conscientiam, qui agit contra ppriam sciam: atqui iudex ille o agit contra ppriam sciam, quippe scia iudicis est cognio legis, iuris, testimoniorum, et probationum testium: atqui iudex o agit contra leges et iura, o agit contra testimonium et probationem testium go o agit contra ppriam sciam, go o agit contra conscientiam, go o peccat.

Imò, si aliud ageret, absolueretq; criminis illum hoem, quem testes probauerent reum, tunc sanè ageret contra ppriam sciam, proindeq; contra conscientiam: atque ita peccaret grauiter.

Et verò, si peccat Parochus negans corpus christi hoi, quem nouit solus reum criminis eo qd peccatum illud o est oib notum, quanto magis peccat iudex absoluens eum criminis, qui renuntiatus est palam reus.

Certè par est ratio iudicis et pastoris, vterq; enim persona publica, proindeq; vterq; sequi dt in agendo sciam publicam.

Instabis. est illa lex a Deo lata, o recipies vocem mendacis, o damnabis innocentem: atqui iudex ille suscipit vocem

mendacis, damnaq; innocentem, go iudex ille violat legem diuinam, proindeq; peccat.

nego. min. quippe solus ille suscipit vocem mendacis, qui veritatem vltro deserit ignauus, vt potentiorum fauori et gratiæ subscribat: atqui iudex ille istud o agit, vt per se patet, go o suscipit vocem mendacis, proindeq; nec violet legem Dei.

imò si aliud ageret violaret legem principis et Reipublicæ; est enim illa lex principis et Reipublicæ, vt iudex ferat sententiam scdum allegata et probata, imò est lex Dei, sic enim loquitr Deus in scripturis, in ore duorum vel trium testium stabit oīs veritas, go iudex aliud agendo violaret legem Dei, proindeq; grauiter peccaret.

accedit qd si liceret iudici eo in casu ex arbitrio iudicare, aperiretr fenestra iniquitati, quippe malus iudex oīa ex arbitrio faciet nec respiciet ad leges.

obii. deniq;. si Petrus rem cum vxore, quam certò nouit° esse suam peccaret, etiam si probatione testium et sententia iudicum sua renuntiaretr, go similiter peccat iudex in allatâ hypothesi.

nego cons. et paritatem. o est enim par rao Petri in hac hypothesis et iudicis, Petrus enim persona priuata, proindeq; sequi

debet sciam priuatam et ppriam et ō sequi sententiam iudicis eo in casus; quamuis enim sit legitima, continet tn errorem facti: at verò iudex est persona publica, proindeq; dt sequi sciam publicam, vt sæpius dictum, relictâ ppriâ sciâ.

appendix

De

Diuioe ciuitatis

Diuio ciuitatis petitr ex regimine publico: atqui Regimen triplex est, maximè monarchicum, vbi vnus imperat; Aristocraticum, vbi nobiles et principes dominantr, vt apud venetos; tertium deniq; democraticum, vbi populus imperat, vt apud Batauos.

Iam quæritr qd nam ex illis regiminib nobilius.

propositio

Regimem monarchicum cæteris nobilius est.

pbr 1°. illud regimen excellentius est, in quo facilius obtinetr finis regiminis publici: atqui in regno facilius obtinetr finis regiminis publici: finis enim regiminis publici iustitia, fœlicitas ciuium

et salus populorum, sedum illud: ~~[illegible]~~ salus populi suprema lex esto: atqui in regno facilius procuratr ciuium fælicitas et populorum salus; fælicitas enim ciuium et populi salus procuratr maximè concordia et pace, nam, vt ait salustius, concordiâ res paruæ crescunt, dissensione et bellis ciuilib' res maximæ dilabuntr.

nulla salus, bello pacem deposcimus oes. atqui in regno pax et concordia regnare solent, vbi verò multi imperant, sæpè dissenssiones et bella ciuilia, dum alter alteri imperare ambit, vt satis per se constat.

Et verò pax et concordiâ pendent ex coniunctione voluntatum imperantium: atqui in regno voluntas vnica est, in aliis verò regiminib' multiplex voluntas et sæpè discors, go in Regno facilius obtinetr pax et concordia, proindeq; in regno facilius procuratr salus ciuium et populi, atque ita in regno facilius obtinetr finis regiminis publici, et consequenter Regnum excellentius regimen.

hinc phus, primum maximèq; diuinum regnum est, hinc etiam diuus homerus:

——— rex vnicus esto.
——— namque potestas impatiens consortis erit. ———

accedit qd regnum sit antiquissimum, testis iustinus his verbis, ppio rerum pce

impersum penes reges erat. testis etiam tullius, cuius st hæc verba, oēs antiquæ gentes Regib' quondam paruerunt. id declarat historia Regum persarum, medorum et assiriorum.

iuuat etiam, qd Regnum sit a Deo ipso institutum a ppio mundi et deinceps propagatum; quippe adam creatus est Rex et caput posterorum, vt dictum alibi. Adamo successere nati, mox Noë cui etiam successere nati ad vsque captiuitatem in ægipto, vnde exierunt israëlitæ, duce moïse, cui successit iosüe, iephte, Atoniel, et sic deinceps vsque ad saulem, qui primus titulo Regis gauisus est.

tandem ciuitas est quidam mundus proportione: atqui mundus ab vno regitr, sc a Deo, qui est Rex Regum et dominus dominantium, go ciuitas Regi dt ab vnico Rege.

obii. illud regimen melius, vbi plus prouidiæ et plus fortitudinis: atqui, vbi plures regnant, plus est prouidiæ et illigiæ scdum illud, plus vident oculi, quam oculus, plus etiam fortitudinis, quippe virtus vnita maior est ipsâ dispersâ, vt vulgò aiunt, hinc vna gutta aquæ, si separetr a cæteris facilè corrumpetr, si verò coniungatr, facilius resistet corruptioni. go regimen aristocraticum videtr excellentius.

nego min. quippe rex sedet inter bonos et prudentes consiliarios, illic certè prouidentiæ plurimum, similiter vbi rex sedet inter duces, exercitus bellicosos et prudentes, illic etiam plurimum fortitudinis.

quare hoc argtõ impugnatr quidem regimen tyrranicum, vbi vnus cuncta pro libidine et arbitrio moderatr, qd certè laudare ō possum, neque enim bona mens pt scire cuncta nec tantæ moli sufficit, ideo rex assumeret in ptem curarum virōs prudentes et fortissimos, vt iam dixi, quorum consilio et manu remp. regat. sic solebat facere Assuerus Persarum Rex, qui, vt testatr scriptura, habebat semper secum septem sapientes, quorum consilio vtebatr in legib' condendis. sic agebat Augustus, vbi regni potitus est, sic deniq; egerunt boni principes, vt iustinianus, vt ipse testatr de se in ppio institutionum, vbi sic exortus est: imperatoriam majestatem ō solum armis decoratam, sed etiam legib' oportet esse armatam, vt vtrumq; tempus et belli et pacis poit recté gubernare, et princeps Romanus ō solum in hostilib' prædiis victor existat, sed etiam per legitimos tramites calumniarum iniquitates expellat, fiatq; tam iuris relligiosus, quam victis hostilibus triumphator magnificus.

f22

addit se haec praestitisse opera — Triboniani, Dorotei et aliorum virorum peritissimorum iuris, item consilio et manu ducum fortissimorum.

ex quibus claret nihil periculosius tyranno, sed nihil faelicius optari pt bono rege, in quo extant regiae virtutes oes, iustitia clementia, prudia &. quem armant, tutantq; amicorum consilia, quem decorant militum arma et manus, et praecipuè ducum; plus enim in ducib, quam in exercitu, quem deniq; decorant benevolentia et amor — populorum, ett enim illa vox, oderint, dum metuant

quaeritr 2°. Sitne melius regem nasci, quam eligi?

Artis unicus

Sitne melius Regem eligi, quam nasci.

Plus in 3°. politicorum innuit sapius — faelicius esse illud regnum, ubi reges — nascuntr.

neque id mirum. ett enim ille rex melior, in quo sapius reperiuntr virtutes regiae: atqui in regenato occurrunt sapius

virtutes regiæ, q̄o a teneris vnguiculis destinatr, educatr, et eformatr ad regnum; atqui rex natus a teneris vnguiculis destinatr, educatr et eformatr ad regnum, ō ille alter, qui eligitr, q̄o in Rege nato sæpius occurrunt virtutes regiæ, q̄o est melior.

præterea melior ille Rex, cui maior est regni cura et ciuium: atqui in Rege nato maior est regni cura et ciuium; cuilibet enim hoī innatum est, vt maior sit cura boni pprii, quam alieni: atqui Rex natus respicit Regnum ceu bonum pprium et hereditarium; Rex electus, tq̄m bonum alienum et citò transiturum in alias manus, q̄o regi nato maior est cura regni et ciuium, q̄o rex natus absolutè melior.

tandem in oī regimine vitandæ discordiæ et bella ciuilia, consulendumq; paci et tranquillitati publicæ, q̄tum fieri pt: atqui in eo regno, vbi rex nascitr, rara discordia, quippe nāa ipsa regem monstrat, deferturq; libenter honos regalis illi, qui in domo regiā creuit, et, vt ita dicam, qui in throno regali sedet: contra verò in eligendo Rege discordiæ et bella ciuilia, quippè ægrè seruiunt illi, qui se Regi pares et æquales arbitrantr et nobilitate et virtute; ita vt prodigii simile sit, si q̄do inter æquales

æquales eligatr vnus sine contentione et inuidiã, vt contigisse refert iustinus, electo Dario vno ex septem principibus, qui magum occiderant.

Obii. dum rex aliquis eligitr, is solus eligitr, qui insignis est, et præest virtute, ão, corpore, et aliis virtutib' regalibus. vbi verò Rex nascitr, sæpè seruiendum indigno, vt quem nullæ ornant virtutes seu corporis seu ãæ, gõ melius eligere Regem.

Rondetr nihil apud hões vndequaq; esse perfectum sedum illud

nihil õi ex pte beatum.

Sic vbique quædam occurrere incommoda, imò qd optimum est apud hões suis vrgetr incommodis, medio de fonte leporum surgit amari aliqd, qd in ipsis florib' angat.

Quare vltro fatemur quædam sequi mala seu incommoda, siue Rex nascatr siue eligatr, paucioratr, vbi nascitr vt claret his argtis, quæ supra adduximus; 1°. enim Rex natus formatr ad Regnum. 2°. respicit Regnum curatq; ceu bonum hæreditarium atque domesticum. 3°. regi nato facilius obeditr, quippe durum videtr õ obedire, quam Deus et nãa Regem nasci voluerunt. 4°. Rex natus assuetus est et quasi nutritus regalibus dignitatib', hinc õ superbit nec insolescit, quippè ab assuetis õ fit passio, vt vulgò aiunt.

contra verò hæc oia deficiunt Regi electo, rarò q; accidit o superbire illum et insolescere, qui ex infimo loco euectus est ad fastigium dignitatis. testis illius rei Galba ille, de quo hæc refert tacitus, nemo illo melior, qdiu vixit priuatus, et oium optimus et maximus, si nunquam imperasset. cæteros taceo, qui, qtnus intra suam condioem vixerunt, boni et viri probi habiti sunt; vbi verò ad imperatoriam dignitatem peruenere, illos cæpit statim obliuio fortunæ prioris, et tanto peiores facti, quanto meliores fuerant secdum illud, corruptio optimi pessima, honores mutant mores.

tradita huc vsque præcepta præcipua, quib' ciuitas aut familia rectè administretr, sed compendiose et pingui, vt aiunt minerua; eadem latius explicata leges, vbi ad maiora vocauerit ætas.

verum istorum oium fundamentum, suipsius cognio, ridiculum enim est hoi occupari regimine reipub. aut familiæ, si ipsum se ignorauerit.

atqui ex cælo descendit, γνώτι σεαυτον monastica docet hoem cognioem sui, go et de monastica paucula addemus. sed prius dicendum aliqd de lege, lex enim est regula actionum humanarum; sit go

punctum vnicum De Lege

lex a ligando dicta, qa hoes ligat.

dfr mensura seu regula, quâ inducitr hoo ad agendum, vel ab agendo retrahitur, Deum cole, o occides, o furtum facies.

dfr etiam ordo raois ad bonum coe constituta ab eo, qui curam ht reipublicæ.

Ex vtraque illa defioe claret 1° legem esse actum illectus, o voluntatis, vt quidam opinantr falsò; lex enim est ordo seu regula: atqui sola rao est mensura seu regula actionum humanarum, vt dictum alibi.

Et certè regula dr, cui dt esse conformis actio hua: atqui actio hua dt esse conformis raoi, go rao est regula et mensura actionis huaæ; sic sola rao est ppium ordinationis seu ordinis, go lex est actus raois.

2° claret legem respicere bonum coe, lex enim respicit fœlicitatem ciuium: atqui fœlicitas ciuium consistit in fœlicitate publicâ: quippè bonum ptis est bonum totius, quia ois pars est propter suum totum.

hinc lex, quæ respicit bonum vnius ō est vera lex, sed potius qddam priuilegium, per qd aliquis solutus est muneribus publicis

3° claret legem ferri debere a sole principe et Regè, vel magistratu, lex enim ab eo, cui credita est Reipub. cura: atqui soli principi, Regi vel magistratui credita est reip. cura, gō Rex solus, vel princeps vel magistratus pt legem ferre; hinc ō est bona illa lex, quæ fertur ab hōe priuato, vel ab eo, qui vsurpauit dignitatem, vel qd ille ō habet authoritatem legitimam et publicam, vel illæ leges ō respiciunt bonum publicum.

pptates legis efficere hōes bonos, vt ait phus.

Et verò hæc est voluntas principis ferendo legem, vt ciues efficiat bonos.

Et certè finis legis est efficere ciues principi similes et obedientes: atqui bonum est obedire principi, præcipuè si bonus sit, bonum est esse similem principi, princeps enim est imago Dei et exemplar: atqui perfectio ciuis est esse similem Deo, gō et esse similem Regi.

actus legis quatuor præcipui, imperare, vetare, permittere, punire.

rāo est, qd ōis actus, vel sit bonus, vel malus, vel indifferens, si bonus est, imperatr a lege, honora parentes, dilige Deum;

si malus, prohibetr a lege, nemini noceas. si indifferens, permittitr a lege; qa verò reperiuntr malè nati, qui legi obedire recusant, additr punitio in pœnam violatæ legis. Et verò princeps ō sine caa gladium portat, inquit Apostolus, sed est minister Dei in iram aduersus eos, qui malè agunt, qo st quatuor legis actus, sc imperare, vetare, permittere, punire.

quamquam ea est condio mortalium, vt plurima etiam mala, si ō permittere saltem tolerare et dissimulare necesse habeat, sic in plurimis ciuitatib, in quib vera etiam viget relligio, permittitr mæretriciis et infamis quæstus, vt sc occurratr maiori malo, testis s.tus Aug. his verbis, tolle meretrices, oia impleueris libidinibus, sc apud hoes nihil oi ex pte beatum, sola lex Dei immaculata et pura scdum illud psaltis, lex domini immaculata conuertens aas, testimonium Dei &.

lex alia æterna, alia creata.

lex æterna est ipsa rao Dei, seu voluntas, qtnus est regula et mensura oium agentium naalium siue ittigentium siue raoe destitutorum, nam vt notat s.tus Thomas, inter Deum et hoem illud est discrimen, solis enim hoib hoo ferre pt leges, Deus verò reb oib etiam mutis legem imponit, sic mari suos posuit fines,

quos egredi nequit, nisi volente aut permittente Deo, secdum illud, præceptum posuit et ō præteribit.

lex creata est quædam participatio legis æternæ et diuinæ est, ~~quædam participatio~~ quippè sicut hōo est imago Dei; sic lex creata est quædam participatio et imago legis diuinæ.

lex creata duplex; altera naātis, altera positiua. naālis dr, quam deus impressit in quolibet agente naāti secdum quam suos peragit motus, vt modo dictum: verò instinctus naātis dr, quo impellitr qdlibet agens ad certa munera obeunda. maximè verò in pectore hōis, qa solus hōo est imago Dei, imago enim sita est in participatione vltimæ driæ: atqui solus hōo est similis Deo, go in solo hōe præcipuè Deus legem naātem impressit

quædam præcepta legis naturalis

plurima st, inquit stus doctor.

1.um erga seipsum, id enim tributum est aāli, vt seipsum amet et tueatr.

2.um erga prolem et vxorem; nam, vt ait tullius, hinc descendit coniunctio maris et feminæ, procreatio sobolis, amor et cura prolis.

8.um denique erga proximum, nemini nocere, facere oib' bonum.

lex positiua dr, quæ fertr authoritate alicuius principis, duplex est vetus sc et noua, vetus data est populo iudaico per manus Angelorum in monte Sinai et alibi.

lex illa continebat præcepta triplicis gris, moralia, iudicialia, et ceremonialia.

præcepta moralia dnr, quæ mores respiciunt, vt st præcepta decalogi, vni deo seruies, deum vnum adorabis, &.

præcepta iudicialia dnr, quib' ordinatr hoo ad proximum, siue sit Rex, siue conciuis, siue peregrinus.

ceremonialia continebant certas ceremonias siue in sacrificiis, siue in sacramentis, siue in sacris, siue obseruantiis, sic V. G. licebat offerre Deo quædam aatia, o oia, item sacerdos sanguine aspergebat populum, circumcidebatr puer octauo die, immolabatr agnus certo die, & quæ oia fuerunt aboleta nato christo, sicut orto sole dissipantr vmbræ.

go est alia lex diuina, sc lex noua, quam attulit ipse christus et prædicauit, quæ lex dr lex graæ comparatè ad veterem legem, quæ continebat tum litteram, o graam.

porrò littera occidit, vt ait s. paulus, spiritus autem viuificat.

De Lege humanâ

lex hūa dr, quæ fertur authoritate Regis aut magistratus. alia politica, alia ecclesiastica. illa dr, quæ authoritate principis vim ht et vigorem. hæc verò dr, quæ authoritate ecclesiæ, summi pontificis aut concilii vim habet, et vigorem accipit.

quæritr, vtrum lex positiua obliget, ante quam promulgatr?

negat stus Thomas et hanc subdit raōem. nulla regula regere pt, nisi sit nota: atqui promulgatione lex fit nota populis, go lex nequit obligare, nisi promulgata.

imò docent iurisconsulti legem promulgatam o obligare, nisi ad quadragesimum a promulgatione diem.

quæritr, an legislator teneatr suis legib?

Rondeo 1°. legislatorem seu principem o teneri suis legib coactiue, vt aiunt; quippé solus ille tenetr legib coactiuè, qui cogitr pœnis obedire legi: atqui princeps o cogitr pœnis obedire legi et seruire, vt per se patet, princeps enim cæteris superior, impedire aut obedire nescit, sed imperare, solus etiam gladium portat, go solus punire pt, puniri nequit.

Rondeo 2° legislatorem teneri suis legib' directiuè. ille enim tenetr lege directiuè, qui dt ea obseruare, quæ lex præscribit: atqui Rex dt ea obseruare, quæ lex præscribit, caput enim seu princeps dt se conformare cæteris corporis ptib'. atqui legislator est caput houm, go dt se ea facere, quæ cæteri hoes faciunt, go legislator tenetr suis legib' directiuè.

quæritur, an lex ois obliget?

Rondeo legem oem obligare, si sit vera lex, contineatq; characteres veræ legis. st autem characteres veræ legis præcipui, ut sit iusta, possibilis, honesta, scdum consuetudinem Patriæ, tempori locoque congrua, nihil contineat ambigui, quæ sit ppter bonum coe et totius ciuitatis

qd si desint illi characteres o erit vera lex, sed potius iniquitas, cui proinde o dt obedire subditus, nisi fortasse ppter scandalum vitandum.

quæritur, an lex poit mutari?

Rondeo 1° legem naalem o esse mutabilem, lex enim naalis est ipsa naa: atqui naa est immutabilis, go lex naalis nequit mutari.

Rondeo 2°. legem diuinam, quantum ad decalogum o poe mutari, qa præcepta decalogi st cluoes et riuuli legis naturalis,

go sicut lex naatis immutabilis, sic illa praecepta immutabilia. ttt

neque quippè nec iudaei furati st, furtum enim est boni alieni: atqui iudaei o furati st bonum alienum, sed suum, quia Deus dederat; nec Abraham homicidium cogitauit, ille enim homicida, qui ppriâ authoritate hoem occidit. atqui Abraham voluit quidem occidere filium, sed authoritate Dei, qui est dominus vitae et necis; nec denique oseas adulterium commisit, qa habitauit cum muliere, quae sua erat imperio Dei. X

ttt neque obtes illam legem esse mutabilem, in qua fieri pt dispensatio: atqui pt aliquis solui illâ lege, sic Deus permisit israeliticis, vt furarentr aegiptios; pemisit Abrahamo homicidium filii; permisit oseae prophetae, vt duceret in vxorem meretricem, go praecepta decalogi st mutabilia. X qua sua erat imperio Dei.

Respondeo. 2°. legem diuinam esse mutabilem, qtum ad praecepta ceremonialia certè ab actu ad poe valet consecutio: atqui oes ceremoniae veteris legis iam aboletae, vt dictum supra. vbi enim nunc circoncisio; vbi caetera inania et vacua elementa, vt ait Apostolus in epistola ad galatas.

imò peccant grauiter, qui nunc istis vtuntr ceremoniis in contemptum relligionis christianae, neque enim licet nunc vti vmbris, vbi veritas regnat, go lex diuina mutabilis est, qtum ad ceremonialia.

Respondeo vlt. legem huam esse quoque mutabilem, sic docet S.tus Aug. alibi citatus, sic docet S.tus Thomas, sic docent oes iurisconsulti

Enimverò finis legis huae est salus populi, sedum illud, salus populi suprema lex esto: atqui salus populi aliqdo postulat vt lex mutetr, vt declarant exempla alibi tradita, sic, V. g. vbi sapit populus, lege permittitr ipsi magistratus creare; vbi verò regnat ambitus, lex illa iure abrogatr, vt ait S.tus Aug.

Quamquam ō temerè mutanda est lex aliqua, finis enim legis salus populi: atque saepè malum graue contingit ex mutatione legis, quippe populus, vbi assuetus est certis legib, credit sibi iniuriam fieri, si proponatr lex altera contraria, vnde seditiones, rebelliones q; qd est malum grauissimum.

Porrò lex mutatr vel dispensatione, vt aiunt, et aliquo priuilegio, vt cum aliquis authoritate ~~legis~~ principis soluitr lege coi, sic vir nobilis factus soluitr vectigalib pendendis.

Vel derogatione, vt cum tollitr pars aliqua legis, sic lex vetus, sublata est, qtum ad ceremonialia, ō qtum ad iudicialia et moralia.

vel abrogatione, cùm nempè tollitr lex oo, sic lex illa de radendis capillis abrogata.

vel denique interpretatione seu æquitate, cum nempè agitr contra verba legis, vt spiritus et sensus legislatoris seruetr. id clarebit exemplo, rex tulit legem, ne cuiquam pateant portæ vrbis obsessæ: ecce tn veniunt milites amici commeatum et auxilium portantes; qd, quaso, faciat præfectus vrbis; certè si prudens sit portas aperiet: atqui in ea hypothesi violatr quidem verba legis, sed sensus et spiritus legislatoris seruatr, vt per se patet.

atque is agendi modus dr æquitas, quæ, si o habuerit locum in reb' huais, maxima sæpè venirent incommoda, sedum illud, summum ius summa iniuria.

neque id mirum, quippè nullus legislator præuidere pt oes circonstantias, in quib' pt peccari, qa peccatr infinitis modis.

appendix
De
monastica

dfr monastica scia moralis occupata circa actiones hoes priuati.

finis monasticæ feliciter beneq; viuere sibi ipsi.

Duo autem ad benè viuendum nria, cognio veritatis et amor iustitiæ, vt dictum alibi.

Ad cognoscendam virtutem tria præcipuè nria, 1.º nosse seipsum, scdum illud è cælo descendit, γνῶτι σε αὐτόν, deprehendas te oportet; prius quam emendes ppium sanitatis sentire sibi opus esse remedio, si te ignoras, ò pulcherrima, egredere et abi post hædos.

Et verò nemo felix, nisi Deum nouerit, hæc est vita æterna, vt cognoscant te; beatus, inquit S.tus Aug. qui te nouit, cætera ō nouit, miserq; qui cætera nouit, te verò nescit, beatior, qui te et illa nouit, ō ppter illa sed ppter te; go cognio Dei nria est hoi fœlici: atqui primus gradus ad cognioem Dei est cognio sui ipsius, signatum est super nos lumen vultus tui, mirabilis facta scia tui ex me, go 1.us gradus ad cognioem veritatis nosse seipsum, qd certè difficillimum, qa nemo tentat in se descendere.

2.º ō viuere temere, sed certum respicere finem:

est aliqd, quo tendis et in quo dirigis arcum;
an passim sequeris coruos, testaq; lutoq;
securus, quo pes ferat, atque ex tempore viuis.

3.º discere viuere et mori, idq; maturè et cito, quam serum est incipere viuere, cùm desinendum! quam stulta mortalitatis obliuio, dum differtr,

vita transcurrit, ō didiscit viuere, qui sibi ō viuit, sed negotiis, diuitiis et honorib. hoō ō ad risum et lusum genitus est, sed potius ad seueritatem; sapiens ō amat diuitias, sed mauult.

audo, hospes, contemnere opes, et te quoque dignum finge Deo.

Cætera, quæ ad cognioem veritatis pertinent, vel docebunt boni authores, præcipuè verò libri vtriusq; testamenti; quos manib. quotidie teres, si me audias, illic enim Deus ipse loquitr; vel docebit Spiritus S.tus, quem continuò etiam orabis et exorabis, si fieri pt, beatus enim; quem ille erudierit, vt ait psaltes Rex.

Qd attinet ad amorem iustitiæ, hunc gignit cognio vniuersi, quippe cognio, vt dictum supra, est cāa amoris, promouebit meditatio sui ipsius et beneficiorum, quib. adeo quisque nostrum cumulatus est, cumulabit deniq; Deus ipse, qui totus charitas est; cui quidem grata atque accepta vō putamus, quæ per hunc annum tum de logicis, tum de morib., ipso fauente, dictauimus.

Finis totius moralis.

BIBLIOTHÈQUE DE L'UNIVERSITÉ DE FRANCE.

BIBLIOTHÈQUE DE L'UNIVERSITÉ DE BRUXELLES






MORALES
BL.
DE
L'UNIVERSITÉ
MS.
1062